

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХВАЛІБОТА РОСТИСЛАВ ІГОРОВИЧ

УДК 35:314.15:32:004.9:331.5

ДИСЕРТАЦІЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ПОСИЛЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Подається на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та
адміністрування»

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
Красівський Орест Якубович
доктор історичних наук, професор

Львів – 2025

АНОТАЦІЯ

Хвалібота Р.І. Інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Національний університет «Львівська Політехніка», Львів, Україна, 2025.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню наукового завдання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні і розробці методичних підходів стосовно удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики демографічної безпеки в умовах посиленої міграції.

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, сформуовано мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, викладено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, окреслено особистий внесок здобувача, наведено дані про апробацію результатів дослідження і публікації.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні засади інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики демографічної безпеки», обґрунтовано як саме демографія, як науково-практичний напрям, трансформувалася за останні роки. При цьому завдяки авторському баченню охарактеризовано, як повинна виглядати сучасна система демографічних наук. У межах першого розділу було доведено, що міграція має безпосередній вплив на зміни в демографічній ситуації, як для країни, з якої здійснюється переміщення, так і для країни, до якої виїжджають. Отже, проведено дослідження еволюційного розвитку наукових поглядів до зміни розуміння міграційних процесів. Це своєю чергою уможливило стверджувати, що міграцію доцільно трактувати як процес переміщення індивіда чи груп людей у межах національних кордонів країни чи за її межі, що може бути зумовлено комбінацією економічних, політичних, військових,

релігійних та інших причин, з метою тимчасової чи постійної зміни місця проживання. Завдяки сформованій комплексній класифікації ключових типів і форм міграції, доведено, що найбільш небезпечною серед усіх є так звана «посилена міграція». Обґрунтовано належно, що саме посилена міграція може становити серйозні виклики для національної безпеки країни. Передусім одним із основних ризиків є складність контролю за переміщенням осіб через національні кордони. Доведено, що в контексті дослідження міграції та її впливу на демографічну ситуацію в країні, важливо зрозуміти і саме поняття демографічної безпеки, як одну із найбільш вагомих складових національної безпеки. В результаті представлення авторського підходу щодо трактування поняття «демографічна безпека» й характеристиці ключових сутнісних її ознак, сформовано теоретичний базис забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції.

Здійснено систематизацію передумов забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції. Виокремлено ключові засади інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики. Узагальнено через авторську позицію такі поняття, як «інформація», «інформаційне забезпечення», «аналітичне забезпечення», «інформаційно-аналітичне забезпечення». Обґрунтовано концептуальні засади вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, які належно характеризують роль, сутність і місце суб'єктів й об'єктів у питанні забезпечення демографічної безпеки та враховуючи зміни в міграційних процесах, які призводять до появи нових викликів, ризиків, загроз та навіть відкривають нові можливості. При цьому під авторським розумінням демографічних процесів як ключового об'єкта державної політики, варто розуміти сукупність подій, що відбуваються із населенням, які безпосередньо впливають на рівень демографічної безпеки: народжуваність, смертність, динаміка шлюбів і розлучень, міграційний рух.

У другому розділі «Комплексне аналітичне підґрунтя вироблення державної політики у сфері демографічної безпеки України в умовах

посиленої міграції» було з'ясовано, що за усю свою незалежність Україна пережила ряд суттєвих потрясінь й випробувань у контексті забезпечення національної безпеки, проте, саме останні роки стали найбільш проблемними. Починаючи ще з 2014 року, ми спостерігали критичні зміни в нашій країні, які мали свій суттєвий вплив на демографічну безпеку України. Піковими у цій ситуації фігурують періоди активної фази пандемії COVID-19, а також повномасштабне вторгнення у 2022 році. Обґрунтовано, що аналіз міграційного руху населення після повномасштабного вторгнення російської федерації, радикально відрізняється від нормалізованої ситуації до того. При цьому було наголошено, що за результатами аналізу багато з тих, хто виїхав з України, це молоді працездатні люди, а також сім'ї з дітьми. Вони є важливою складовою економічного і соціального потенціалу країни. Їх відсутність означає зменшення кількості трудових ресурсів, що послаблює економіку, знижує темпи відновлення після війни та створює виклики для соціальної системи. Ретельний тенденційний аналіз уможливив побудову матричної таблиці формування сучасного середовища розвитку системи вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки в Україні.

В межах другого розділу дисертаційної роботи було удосконалено теоретико-методичний підхід до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України, який враховує посилення міграції та представлений згрупованими належно індикаторами, серед яких і ті, що характеризують міграційні процеси в країні. Цей підхід допомагає сформувати належну інформаційну базу для розроблення й реалізації державних програм розвитку. В результаті представлено відповідну модель оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції, яка стала кульмінацією взаємної роботи між автором і залученими експертами. Запропоновано технологію формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, яка

характеризується безпосереднім наповнення цієї системи тою інформацією, що уможлиблює формування відповідного інформаційного підґрунтя для сприяння попередженню, протидії, адаптації до загроз та виявленню нових можливостей підвищення ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції. Доведено, що інформаційну систему забезпечення демографічної безпеки доцільно розглядати в декілька рівнів: рівень контролю за інтенсивністю міграційних процесів; рівень контролю за розвитком цифрових технологій; рівень контролю за демографічною ситуацією. Це своєю чергою заклало основу для формування мультирівневої моделі інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки.

У третьому розділі «Шляхи вдосконалення інформаційно аналітичного забезпечення державної політики демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції» доведено, що вивчення міжнародного досвіду вироблення державної політики є не просто корисним, але й необхідним для забезпечення демографічної безпеки. Розуміючи, як різні країни справляються зі своїми демографічними проблемами та можливостями, наша країна може розробляти більш обґрунтовані, ефективні та етичні безпекові стратегії, адаптовані до їх конкретних національних інтересів. Отже, в межах цього розділу, удосконалено механізм інтегрування зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки, який відрізняється сучасним поглядом на можливості інтегрування досвіду таких країн, як США, Мексики, Сінгапуру й Польщі, із врахуванням можливих перешкод для цього процесу, а також із відображенням потенційних позитивних результатів, що сумарно уможливило представити чітке комплексне бачення залучення міжнародної практики до реалій України.

Обґрунтовано науково-практичний підхід до підвищення рівня демографічної безпеки України, який передбачає застосування сучасного методу функціонального моделювання на базі IDEF (IDEF0), що формує

комплексне поетапне бачення того, як має виконуватися цей процес в умовах посиленої міграції. Тож, визначивши вихідні передумови для початку моделювання й сформувавши відповідну ієрархічну структуру, представлено декомпозицію першого, другого й третього рівнів контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України.

Сформовано методичний підхід до оцінювання й протидії загрозам демографічній безпеці України в умовах посиленої міграції, який передбачає застосування методу парних порівнянь за перевагою варіантів, що уможливило визначити в розрізі часу інтенсивність змін впливу загроз, а в подальшому на цій основі побудувати відповідний механізм реагування/протидії. В результаті доведено, що визначені нами загрози (нераціональне використання державних коштів, низька ефективність системи охорони здоров'я, погіршення фізичного і ментального здоров'я, зростаючий інтерес до трудової міграції) навіть під час пандемії COVID-19 й повномасштабного вторгнення, досі не втратили свою інтенсивність негативного впливу, а отже, потребують відповідних заходів протидії та реагування.

Ключові слова: демографічна безпека, забезпечення демографічної безпеки, посилена міграція, міграційні процеси, державна політика, загрози, механізми, моделювання, інформація, інформаційно-аналітичне забезпечення.

ANNOTATION

Khvalibota R.I. Information-analytical provision of the state policy of demographic security of Ukraine in the conditions of intensified migration. – Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 281 «Public Management and Administration». – Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine, 2024.

The dissertation work is dedicated to solving the scientific task, which consists in the theoretical justification and development of methodological approaches regarding the improvement of the information-analytical provision of the state policy of demographic security in conditions of intensified migration.

In the introduction, the relevance of the dissertation work is substantiated, the goal, tasks, subject, object, and methods of research are formed, the scientific novelty and practical significance of the obtained results are presented, the personal contribution of the applicant is outlined, data on the approval of the results of the research and publications are provided.

In the first chapter of the dissertation work «Theoretical foundations of information-analytical provision of the state policy of demographic security», it is substantiated how demography, as a scientific-practical direction, has transformed over the recent years. At the same time, through the author's vision, it is characterized how the modern system of demographic sciences should look. Within the first chapter, it was proven that migration has a direct impact on changes in the demographic situation, both for the country from which the movement is taking place and for the country to which people are moving. Thus, research on the evolutionary development of scientific views on the change in understanding migration processes was conducted. This, in turn, made it possible to assert that migration should be treated as a process of moving an individual or group of people within the national borders of a country or beyond, which may be caused by a combination of economic, political, military, religious, and other reasons, with the aim of temporary or permanent change of residence. Thanks to the formed comprehensive classification of key types and forms of migration, it has been proven that the most dangerous among all is so-called «intensified migration». It is properly substantiated that intensified migration can pose serious challenges for the national security of the country. First of all, one of the main risks is the difficulty of controlling the movement of individuals across national borders. It has been proven that in the context of researching migration and its impact on the demographic situation in the country, it is important to understand

the very concept of demographic security, which is one of the most significant components of national security. As a result of presenting the author's approach to interpreting the concept of «demographic security» and characteristics of its key essential features, a theoretical basis for ensuring demographic security in conditions of intensified migration has been formed.

The prerequisites for ensuring demographic security in conditions of intensified migration have been systematized. The key principles of information-analytical provision of state policy have been singled out. The concepts of «information», «information provision», «analytical provision», «information-analytical provision» have been generalized through the author's position. The conceptual foundations of forming the state policy of ensuring demographic security in conditions of intensified migration, which properly characterize the role, essence, and place of subjects and objects in the issue of ensuring demographic security and taking into account changes in migration processes, which lead to the emergence of new challenges, risks, threats, and even opening new opportunities, have been substantiated. At the same time, under the author's understanding of demographic processes as the key object of state policy, it should be understood as a set of events taking place with the population, which directly affect the level of demographic security: birth rate, mortality, dynamics of marriages and divorces, migration movement.

In the second chapter «Comprehensive analytical basis for the development of state policy in the field of demographic security of Ukraine in conditions of intensified migration», it was found that throughout its independence, Ukraine has undergone a series of significant shocks and challenges in the context of ensuring national security, however, the recent years have been the most problematic. Starting from 2014, we have observed critical changes in our country, which have had a significant impact on the demographic security of Ukraine. The peak in this situation was the periods of active phase of the COVID-19 pandemic, as well as the full-scale invasion in 2022. It is substantiated that the analysis of the migration movement of the population after the full-scale invasion of the Russian Federation

radically differs from the normalized situation before that. At the same time, it was emphasized that as a result of the analysis, many of those who left Ukraine are young working people, as well as families with children. They are an important component of the economic and social potential of the country. Their absence means a reduction in the number of labor resources, which weakens the economy, reduces the pace of recovery after the war, and creates challenges for the social system. A thorough trend analysis enabled the construction of a matrix table for forming a modern environment for the implementation of state policy to ensure demographic security in Ukraine.

Within the second chapter of the dissertation work, the theoretical-methodological approach to assessing the effectiveness of state policy to ensure demographic security of Ukraine, which takes into account intensified migration, was improved and presented grouped appropriately indicators, including those that characterize migration processes in the country. This approach allows forming an appropriate information base for the development and implementation of state development programs. As a result, a corresponding model for assessing the effectiveness of state policy to ensure demographic security of Ukraine in conditions of intensified migration was presented, which became the culmination of mutual work between the author and involved experts. A technology for forming an information system to ensure demographic security in conditions of intensified migration, characterized by the direct filling of this system with information that enables the formation of an appropriate information basis for enabling prevention, counteraction, adaptation to threats, and the detection of new opportunities to increase the effectiveness of state policy to ensure demographic security of Ukraine in conditions of intensified migration, has been proposed. It has been proven that the information system to ensure demographic security should be considered at several levels: the level of control over the intensity of migration processes; the level of control over the development of digital technologies; the level of control over the demographic situation. This, in turn, laid

the foundation for the formation of a multi-level model of the information system to ensure demographic security.

In the third chapter «Ways to improve the information-analytical provision of state policy of demographic security of Ukraine in conditions of intensified migration», it has been proven that studying international experience in forming state policy is not just useful, but necessary for ensuring demographic security. Understanding how various countries cope with their demographic problems and opportunities, our country can develop more substantiated, effective, and ethical security strategies, adapted to their specific national interests. Thus, within this chapter, the mechanism for using foreign experience in forming and implementing state policy to ensure demographic security, which differs by a modern view on the possibilities of integrating the experience of such countries as the USA, Mexico, Singapore, and Poland, taking into account possible obstacles for this process, as well as reflecting potential positive results, which cumulatively enabled presenting a clear comprehensive vision of involving international practice in the reality of Ukraine, has been improved.

A scientific-practical approach to increasing the level of demographic security of Ukraine, which involves the application of the modern method of functional modeling based on IDEF (IDEF0), which forms a complex step-by-step vision of how this process should be carried out in conditions of intensified migration, has been substantiated. Thus, having defined the initial prerequisites for the start of modeling and having formed the appropriate hierarchical structure, the decomposition of the first, second, and third levels of the contextual diagram of IDEF0 increasing the level of demographic security of Ukraine has been presented.

A methodological approach to assessing and countering threats to the demographic security of Ukraine in conditions of intensified migration, which involves the application of the method of pairwise comparisons for the preference of options, which made it possible to determine the intensity of changes in the influence of threats over time, and subsequently on this basis to build the appropriate mechanism for response/countering, has been formed. As a result, it

has been proven that the threats (irrational use of public funds, low efficiency of the healthcare system, deterioration of physical and mental health, growing interest in labor migration) we have identified, even during the COVID-19 pandemic and full-scale invasion, have not lost their intensity of negative impact, and therefore, require appropriate countermeasures and response.

Keywords: demographic security, ensuring demographic security, intensified migration, migration processes, state policy, threats, mechanisms, modeling, information, information-analytical provision.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Хвалібота Р. І. Особливості впливу внутрішньої міграції на забезпечення демографічної безпеки: Виклики для системи державного управління. *Наукові перспективи*. 2024. Випуск № 7(49). С. 597–603.

2. Хвалібота Р. І. Забезпечення демографічної безпеки під впливом посиленої міграції в Україні: Зміни в системі державного управління. *Електронний науковий журнал «Суспільство та національні інтереси»*. 2024. № 4(4). С. 1379–387.

3. Хвалібота Р. І. Зарубіжний досвід забезпечення демографічної безпеки: нові можливості для системи державного управління в Україні. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування»)*. 2024. № 8(36). С. 309–316.

4. Хвалібота Р. І. Використання досвіду провідних країн світу в контексті удосконалення державного управління демографічною безпекою України. *Український економічний часопис*. 2024. № 6. С. 174–177.

5. Хвалібота Р. І. Зміни в міграційних процесах й їх вплив на трансформацію системи забезпечення демографічної безпеки:

Переосмислення парадигми механізмів державного управління. *«Успіхи і досягнення у науці»*. 2024. № 6(6). С. 650–657.

6. Хвалібота Р. І. Забезпечення демографічної безпеки через розвиток сільських територій: нові можливості й виклики для системи державного управління. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 3 (05).

7. Хвалібота Р. І. Загрози демографічній безпеці України в умовах повномасштабного вторгнення: переосмислення механізмів державного управління. *Розвиток міста*. 2024. № 3 (03)

8. Хвалібота Р. І. Вплив міграційних процесів на державне управління в країні: Виклики й ризики в контексті забезпечення демографічної безпеки. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Державне управління»*. 2024. № 11(29). С. 412–420.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Хвалібота Р. І. Характеристика сутності державного управління демографічною безпекою. VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція *«Інтеграція освіти, наука і бізнес у сучасному середовищі: Літні дебати»* (м. Дніпро, 1–2 серпня 2024 р.), Україна. 2024. С. 298–299.

2. Хвалібота Р. І. Посилення міграційних процесів як новий виклик для системи державного управління демографічною безпекою. *Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації»* (м. Чернігів, 2 серпня 2024 р.), Україна. 2024. С. 99–101.

3. Хвалібота Р. І. Міграція як фактор змін в системі забезпечення демографічної безпеки держави. *Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи економіки та менеджменту»* (м. Черкаси, 15 серпня 2024 р.), Україна. 2024. С. 23–24.

4. Хвалібота Р. І. Характеристика основних завдань державного управління демографічною безпекою. *Міжнародна науково-практична*

конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти і технологій» (м. Полтава, 29 серпня 2024 р.), Україна. 2024. С. 34–35.

5. Хвалібота Р. І. Потрясіння в системі державного управління демографічною безпекою внаслідок посилення міграційних процесів: виклики й загрози. *Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права»* (м. Кременчук, 5 вересня 2024 р.), Україна. С. 56–58.

6. Хвалібота Р. І. Вплив механізмів державного управління на недопущення негативних демографічних змін: безпековий аспект. *Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська національна ідея в сучасному міждисциплінарному дискурсі»*. XXXVII Харківські політологічні читання (м. Харків, 27 вересня 2024 р.), Україна. 2024. С. 69–71.

7. Хвалібота Р. І. Забезпечення освітнього процесу в умовах посиленої внутрішньої міграції: виклики для системи державного управління демографічною безпекою. *III Міжнародна науково-практична конференція «Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність»* (м. Львів, 27 вересня 2024 р.), Україна. 2024. С. 279–281.

8. Хвалібота Р. І. Інформаційне забезпечення демографічної безпеки: трансформація системи державного управління. *Міжнародна науково-практична конференція «Глобальні тенденції в економіці, фінансах та управлінні»* (м. Одеса, 10 жовтня 2024 р.), Україна. 2024. С. 76–78.

9. Хвалібота Р. І. Державне управління демографічною безпекою: міграційні виклики внаслідок негативного впливу дестабілізуючих факторів. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти реформування системи публічного управління в умовах воєнного часу»* (м. Переяслав, 25 жовтня 2024 року), Україна. С. 159–160.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	23
1.1. Основи інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики.....	23
1.2. Базові категорії демографічної безпеки	61
1.3. Складові державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції.....	82
Висновки до розділу 1.....	98
РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНЕ АНАЛІТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ВИРОБЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕНОЇ МІГРАЦІЇ.....	100
2.1. Емпіричні основи вироблення демографічної політики в Україні в умовах посиленої міграції.....	100
2.2. Підходи до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції.....	118
2.3. Інформаційна система вироблення демографічної політики в умовах посиленої міграції.....	133
Висновки до розділу 2.....	144
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕНОЇ МІГРАЦІЇ.....	146
3.1. Вдосконалення алгоритму використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики демографічної безпеки.....	146
3.2. Потенціал використання аналітичних моделей підвищення рівня демографічної безпеки України.....	167
3.3. Пропозиції щодо використання інноваційних підходів до оцінювання й протидії загрозам демографічній безпеці України в умовах посиленої міграції.....	187
Висновки до розділу 3.....	205
ВИСНОВКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	211
ДОДАТКИ.....	236

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення безпеки на державному рівні завжди супроводжується суттєвими витратами, які спрямовані на захист та формування таких умов, за яких мінімізується або навіть нівелюється негативний вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Проте у світі суттєво змінили уявлення про те, наскільки небезпечними і загрозливими можуть бути зміни зовнішнього середовища. Ті фактори або загрози, які раніше чинили несуттєвий вплив на національну безпеку України, сьогодні посилюються й змінилися настільки, що ігнорувати їх попросту неможливо. Це зокрема стосується і посилення міграції, яка внаслідок повномасштабного вторгнення зі сторони країни-агресора стала причиною наймасштабнішої кризи в центрі Європи. При тому, що вразливою стала кожна складова національної безпеки України, найсуттєвішого впливу зазнала саме демографічна складова, котра, попри усі випробування, що вже відбулися протягом майже 3 років активних бойових дій (на момент написання дисертаційної роботи повномасштабна війна досі триває), буде складно відновити прийнятний рівень навіть у повоєнний період часу. По суті, кожний день повномасштабної війни впливає на демографічні процеси в країні, що вимагає постійних дій зі сторони держави. Це своєю чергою й спонукає до наукового пошуку напрямів удосконалення вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції, яка спричинена військовою агресією російської федерації починаючи з лютого 2022 року.

Державна політика характеризується рядом особливостей, які разом націлені на те, щоб у потрібний момент уможливити виконання поставлених перед державою функцій і забезпечити сталий розвиток, безпекове середовище і захист свого населення. Це не може бути досягнуто без повноцінного забезпечення національної безпеки. Відтак, національна безпека є вкрай масштабним процесом, куди входять значна кількість

складових залежно від того, як трактувати. Але майже усі сходяться до думки, що одне із центральних місць й буде посідати демографічна безпека. Лише реалізація окремих захисних заходів або спеціалізованих державних програм не забезпечить демографічну безпеку. Варто усвідомлювати, що вона тісно інтегрована з усіма іншими компонентами національної безпеки. Це робить її унікальною і вкрай особливою для системи реалізації державної політики. До прикладу, міграція, яка при посиленні стає загрозою соціальній, економічній та інформаційній безпеці, має прямий вплив на рівень демографічної безпеки. Усе це разом актуалізує пріоритетність формування методичних засад для удосконалення вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції, яка відбулася в нашій країні внаслідок повномасштабного вторгнення.

Розробці питань щодо удосконалення вироблення державної політики присвячено значну кількість науково-практичних праць. Усі вони залежить від об'єкту, на який спрямована та сама політика. Проте виділимо вчених, внесок яких неможливо ігнорувати в контексті удосконалення вироблення державної політики: А. Аніловська, А. Баранов, А. Власенко, А. Гнатюк, А. Дорошенко, А. Кузнецова, Б. Богдан, В. Ортинський, В. Петрович, В. Чалий, В. Франчук, В. Шляхетко, В. Ярошенко, Г. Голован, Г. Горбань, Г. Ситник, Д. Дьяків, Е. Єременко, І. Драган, І. Коваленко, І. Левченко, І. Мігус, Й. Йосипенко, К. Коваль, Л. Левченко, М. Криштанович, М. Мельник, Н. Мороз, Н. Новак, О. Силкін, О. Ткаченко, П. Петренко, П. Тимошенко, Р. Кравченко, Р. Рибак, С. Савченко, С. Біляцький, Т. Тимошенко, У. Ніконенко, Ф. Франчук, Х. Хоменко, Ц. Цибулько, Ч. Чумаченко, Ш. Шевченко, Я. Яворський, Я. Пушак та інші.

Щодо забезпечення демографічної безпеки, то виокремимо науковців, чії праці є суттєвим внеском у розвиток цієї проблематики: А. Беня, С. Білоконь, С. Біляцький, О. Бойко, В. Геєць, Н. Гончар, Х. Дорошенко, І. Коваленко, Р. Кравченко, Л. Харченко, Л. Шевчук, В. Швець, А. Штангрет, М. Литвин, А. Міночкіна, Т. Марченко, А. Пучкова, П. Тимошенко,

Б. Радченко, Ю. Романенко, В. Стешенко, О. Сидоренко, Т. Заяць, Ф. Черненко, О. Яницький та інші.

Проте зазначимо, що, віддаючи належне науково-практичній значущості праць вищеперерахованих науковців, як щодо удосконалення державної політики в цілому, так і тих, які стосуються забезпечення демографічної безпеки, варто наголосити, що у сучасній літературі та практиці, ще недостатньо досліджені важливі питання саме інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики щодо забезпечення демографічної безпеки. Зокрема потребують відповідної уваги питання реагування на посиленню міграцію, внаслідок подій 24 лютого 2022 року, які перевернули сучасну безпекову політику у світі через дії країни-агресора. Окрім цього, важливим завданням залишається формування технології інформаційного забезпечення, розробка моделі підвищення рівня демографічної безпеки та визначення підходів до протидії загрозам демографічній безпеці, які змінилася внаслідок останніх подій.

Наукове завдання дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні і розробці методичних підходів стосовно удосконалення вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планами наукових досліджень Національного університету «Львівська Політехніка» в межах науково-дослідної роботи «Діяльність громадських організацій національних меншин як чинник регіонального розвитку та консолідації українського суспільства» (номер державної реєстрації 0120U101169).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методичного підходу та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції.

Досягнення обраної мети обумовлено необхідністю вирішення наступних завдань:

- здійснити систематизацію передумов забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції;
- сформулювати концептуальні засади вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції;
- обґрунтувати теоретико-методичний підхід до оцінювання державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції;
- запропонувати технологію формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції;
- розробити алгоритм використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики демографічної безпеки;
- запропонувати науково-практичний підхід використання аналітичних моделей підвищення рівня демографічної безпеки України;
- сформулювати методичний підхід до оцінювання та протидії загрозам демографічній безпеці України в умовах посиленої міграції.

Об'єкт дослідження – державна політика демографічної безпеки.

Предмет дослідження – інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції.

Методи дослідження. В основу методології дисертаційної роботи покладено підхід, в межах якого застосовано наступні методи: *індукції та дедукції, порівняння і систематизації* – при дослідженні сутнісних характеристик та еволюції базових понять за темою дисертаційної роботи; *аналізу та синтезу* – для окреслення тенденцій у міграційних процесах України та характеристики особливостей реалізації державної політики; *непараметричні статистичні* – для оцінювання впливу посилення міграційних процесів на вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки; *анкетування та експертного аналізу* – для

формування переліку індикаторів, визначення їх вагових значень для оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки в Україні та для оцінювання загроз демографічній безпеці; *функціонального моделювання IDEF0* – для моделювання процесу підвищення рівня демографічної безпеки України; *морфологічного аналізу* – для уточнення понятійно-категоріального апарату за визначеною проблематикою; *абстрактно-логічний* – для теоретичних узагальнень й формування висновків дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, вітчизняна і зарубіжна наукова література, статистичні дані Державної служби статистики України, результати анкетування, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні та узагальненні науково-теоретичних основ та формуванні методичних й прикладних підходів до удосконалення вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції. В межах дисертаційної роботи отримано такі суттєві результати:

удосконалено:

- теоретико-методичний підхід до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України, який, порівняно з відомими, враховує посилення міграції й представлений належно згрупованими індикаторами, серед яких є ті, що характеризують міграційні процеси в країні й дозволяють сформувати належну інформаційну базу для розроблення й реалізації державних програм безпекового розвитку;

- алгоритм залучення зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки, який відрізняється сучасним поглядом на можливості інтегрування досвіду інших країн із врахуванням можливих перешкод для цього процесу й із відображенням потенційних позитивних результатів. Це, в цілому, допомогло представити

чітке та комплексне бачення механізму інтеграції міжнародної практики в реаліях України;

- науково-практичний підхід до підвищення рівня демографічної безпеки України, який, порівняно із відомими, передбачає застосування сучасного методу функціонального моделювання на базі IDEF (IDEF0), що формує комплексне поетапне бачення того, як має виконуватися цей процес в умовах посиленої міграції;

- методичний підхід до оцінювання та протидії загрозам демографічній безпеці України в умовах посиленої міграції, який, порівняно з відомими, передбачає застосування методу парних порівнянь за перевагою варіантів, що уможливило в розрізі часу визначити, інтенсивність змін впливу загроз й на цій основі побудувати відповідний механізм реагування/протидії.

набули подальшого розвитку:

- систематизація передумов забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, яка, на відміну від подібних, визначає змістовне наповнення й логічно поєднує сутнісні ознаки таких понять, як «демографічні процеси», «безпека», «демографічна безпека», що своєю чергою забезпечує формування цілісного бачення щодо сутності державної політики демографічної безпеки через побудову відповідної комплексної теоретичної моделі;

- концептуальні засади вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, які вирізняються від інших подібних у науці й практиці тим, що обґрунтовують роль, сутність і місце суб'єктів й об'єктів вироблення державної політики в питанні забезпечення демографічної безпеки та враховуючи зміни в міграційних процесах, які призводять до появи нових викликів, ризиків, загроз та навіть відкривають нові можливості;

- технологія формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, яка відрізняється від відомих у науці безпосереднім наповненням цієї системи тою інформацією,

що уможлиблює формування відповідного інформаційного підґрунтя для уможливлення попередження, протидії, адаптації до загроз й виявлення нових можливостей підвищення ефективності вироблення державної політики.

Практичне значення отриманих результатів. Ряд сформованих теоретико-методичних положень, які представлені в дисертаційній роботі, висновки й пропозиції, використано в практичній діяльності діючих установ, організацій та інших структур (Додаток Д). Відтак, представимо їх у згрупованому вигляді:

1. В діяльності центральних органів виконавчої влади та їх територіальних підрозділів: у діяльності відділу державної реєстрації актів цивільного стану у місті Львові при Західному міжрегіональному управлінні міністерства юстиції України (Довідка № 154/3320-110 від 12.12.2024).

2. В діяльності закладів освіти: на кафедрі публічного управління, адміністрування та економіки ЗВО «Університет трансформації майбутнього» (Довідка № 37/24 від 16 грудня 2024 року).

3. В діяльності інших установ, організацій та підприємств, що не вказані в попередніх пунктах: в діяльності Волонтерської громадської організації «Птаха України».

Особистий внесок здобувача полягає у розробці й обґрунтуванні наукових положень, висновків і рекомендацій щодо удосконалення вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції.

Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, у якому викладено нові авторські науково-методичні підходи та практичні рекомендації щодо удосконалення вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції.

Апробація результатів дисертації. Ключові результати дисертаційної роботи доповідалися та активно обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: VI Міжнародна науково-

практична інтернет-конференція «Інтеграція освіти, наука і бізнес у сучасному середовищі: Літні дебати» (м. Дніпро, 1–2 серпня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації» (м. Чернігів, 2 серпня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи економіки та менеджменту» (м. Черкаси, 15 серпня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти і технологій» (м. Полтава, 29 серпня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права» (м. Кременчук, 5 вересня 2024 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська національна ідея в сучасному міждисциплінарному дискурсі». XXXVII Харківські політологічні читання, (м. Харків, 27 вересня 2024 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність» (м. Львів, 27 вересня 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Глобальні тенденції в економіці, фінансах та управлінні» (м. Одеса, 10 жовтня 2024 р.). IV Міжнародна науково-практична конференція (м. Переяслав, 25 жовтня 2024 р.)

Публікації. Основні положення та висновки, сформовані у дисертаційній роботі, опубліковано у 17 наукових працях, серед яких: 8 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б»; 9 наукових праць у збірниках за матеріалами конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (248 найменувань) і 6 додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 250 сторінки, з яких основний текст 210 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Основи інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики

Стан добробуту та рівень життя, стабільність соціальних відносин та організаційної структури, рівень культури суспільства, міграційні процеси, наявність умов для запобігання та вирішення соціальних конфліктів, процеси десоціалізації спільноти тощо, залежать від рівня демографічної безпеки. Все це вимагає державного втручання й не лише у вигляді регулювання тих чи інших процесів або норм. На жаль, уможливлення підвищення безпеки на державному рівні потребує інших механізмів, механізмів державного управління, які закладають основу сучасної дієвої державної політики.

Історія становлення державної політики розпочалася з формуванням первісних форм державного устрою. Перші форми утворення державної політики можна побачити у діяльності первісних племен, які існували близько 10 тисяч років до нашої ери. У той час державне управління набувало форми управління радами старійшин та стосувалося здебільшого питань забезпечення достатнього для виживання врожаю, життя племені та захисту останнього від ворожих посягань. Цих старійшин обирали на основі віку та досвіду, а їх авторитет давав можливість розподіляти матеріальні та людські ресурси на свій розсуд. Важливо також зазначити, що на той час парадигма державного управління та забезпечення порядку в державі великою мірою ґрунтувалися на містифікації та міфологізації навколишнього світу. З огляду на це тогочасні механізми та заходи державного управління включали велику кількість обрядів, жертвоприношень та іншої діяльності, пов'язаної з комунікацією з окремими видами богів та духів [70, с. 204].

З розширенням та розвитком державного устрою виникала потреба формування більш складних форм державної політики. Так, приблизно в 4000 році до н. е. в Стародавньому Шумері сформувалася нова форма управління державою, за якою вся влада належала королю та священнослужителям. Роль короля на той час зводилася до верховного управління та законотворення, а священнослужителі, окрім релігійної та культурної складової, були наділені значними адміністративними повноваженнями як на рівні окремих регіонів, так і на рівні всієї держави [71, с. 47].

У часи Античності парадигма реалізації державної політики характеризується великою кількістю політичних інновацій та ідей. Саме в ці часи сформувались основні форми та парадигми державного управління, які в подальшому стали основою для сучасних політичних теорій і практик. До прикладу, в Давній Греції, а саме в Афінах, у 508 році до н. е. Калісфен запровадив систему демократії, що вперше дозволило пересічним громадянам брати участь у законодавчому процесі та управлінні державою. Тоді це відбувалося через збори громад та народні суди. Водночас у Стародавньому Римі розвивалися такі форми правління, як республіка, а потім, після утворення Римської імперії, значного розвитку та ускладнення отримали такі форми, як автократія, монархія, тетрархія та тріумвірат [72, с. 184].

Важливо також зазначити, що саме в епоху Античності працювали філософи, які заклали основи сучасної парадигми державного управління. До прикладу, Аристотель у своїй праці «Політика», яка була написана в IV столітті до н. е., обґрунтував принципи та характеристики основних форм урядування, включаючи монархію, аристократію та демократію. Його детальний аналіз переваг та недоліків ключових форм державного управління заклав основи до великої кількості наукових та філософських шкіл [73, с. 220].

Початок періоду Відродження ознаменувався відходом від жорсткого контролю багатьох аспектів життєдіяльності людини. Зокрема більш світськими стали такі сфери, як освіта, наука, політика та звичайно державна політика. В цей період наукова та мистецька думка знову звернулися до принципів та основ Античності, в якому превалювали вектори демократії та гуманізму. Така трансформація стала важливим фактором впливу на розвиток парадигми державного управління. До прикладу, філософ Нікollo Макіавеллі в його праці «Володар», яка була написана в 1513 році, базуючись на роботах античних філософів, обґрунтував сучасні особливості влади, акцентуючи на важливості забезпечення стабільності та контролю в державі будь-яким способом. Його робота стала основою подальших робіт прихильників прагматичного підходу до влади [74, с. 284].

Наступним важливим періодом є Просвітництво, в часи якого такі відомі науковці та філософи, як Джон Лок, Жан-Жак Руссо, Шарль Луї Монтеск'є та Вольтер, заклали ідеологічні та гуманістичні основи сучасним парадигмам вироблення державної політики. Одне із найбільш визначних наукових досягнень у сфері державної політики зробив Шарль Монтеск'є, який висунув ідею поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Це, на думку науковця та філософа, мало здійснюватися на практиці, задля профілактики розвитку тиранії та автократій. Така концепція стала загальноприйнятою та значною мірою вплинула на формування більш ефективного конституційного устрою та демократичності держав [74–75].

Тоді як Жан-Жак Руссо пішов значно далі в своїх пошуках. Так, він зазначав, що в ідеальному вигляді державне управління повинно формуватися на основі загальної волі. В контексті цього автор визначав, що всі закони, норми та директиви повинні відображати волю більшості громадян. Тільки дотримання такого принципу забезпечувало справедливість та всеохоплення. Ці ідеї продовжили свій розвиток у XIX–XX століттях, коли на розвиток систем управління державою активно впливали ряд промислових революцій, урбанізація та розгортання міжнародних конфліктів. Бурхливий

розвиток промисловості вимагав повної трансформації існуючої системи управління економікою країни, а також удосконалення трудового законодавства. Після двох світових війн, у XX столітті зміна укладів державної політики відбувалася під впливом створення та діяльності міжнародного співробітництва та міжнародних організацій [75, с. 3].

Важливим кроком у процесі розвитку парадигми вироблення державної політики в XX столітті стало утворення міжнародних організацій, які стали відповіддю на виклики та проблеми, що виникли після світових потрясінь та криз. Найвпливовішими, які зберегли свою роль і до сьогодні, стали Організація Об'єднаних Націй та Світовий банк. Ці організації внесли вагомий внесок у вдосконалення та інтеграції систем державного управління в контексті формування можливості останнім ефективно й оперативно реагувати та відповідати на глобальні виклики та проблеми, зокрема такі, як проблема бідності, забезпечення мирного улагодження конфліктів, протидія фінансовим кризам та подолання їх наслідків. Актуальним питанням у цьому контексті також стало пропагування важливості інтеграції принципів екології в концепції вироблення державної політики.

У відповідь на розширення рамок та нові тенденції до розвитку державного управління, виникла значна потреба у формуванні нових теорій та парадигм останнього. Вагомою є теорія бюрократії Макса Вебера, згідно з якою увагу акцентовано на чіткій раціоналізації всіх процесів управління. На думку науковця, забезпечення ефективності державної політики можливе за рахунок формування чітких ієрархій. Ця теорія стала основою для формування сучасних державних інститутів, зробивши їхню діяльність більш систематизованою, але при тому збільшивши час виконання процесів та кількість непотрібної документації [74–75].

На сьогоднішній день розвиток парадигми державного управління відбувається в контексті подальшого розвитку явищ глобалізації, технологічного розвитку та зростаючим впливом глобальних економічних ринків і торгівлі. Сучасна державна політика активно інтегрує в себе сучасні

технології та цифрові платформи. Сьогодні велика кількість країн сформувала ефективні цифрові уряди, які надають ключові адміністративні послуги для громадян більш ефективно, якісно та оперативно, уникаючи бюрократичних затримок та проблем. Не менш важливою тенденцією є децентралізація влади, під час якої відбувається кардинальний перерозподіл влади від центрального регулятора на місцеві рівні, що в перспективі сприятиме кращій адаптації управління до умов життєдіяльності регіону чи окремої місцевості.

За результатами дослідження, сформовано модель еволюції становлення державної політики (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структурно-історична модель еволюції становлення державної політики
Сформував автор

Сучасний етап розвитку парадигми вироблення державної політики характеризується складністю та динамізмом, оскільки на останню чинять значний вплив явища цифровізації, глобалізації та інших викликів. Окрім того, на сьогоднішній день значною мірою зросла роль громадськості у питанні державного урядування. З огляду на таку проактивну позицію громадян країни, сучасні механізми державного управління вдаються до кардинального реформування, при цьому збільшуючи рівень прозорості, демократичності та плюралізму.

Як видно з проведеного поглибленого історичного аналізу, становлення державної політики, поняття державного управління посідає важливу роль. Як свідчить поглиблений історичний аналіз, саме державне управління закладає фундамент, на якому будуються всі наступні кроки у формуванні й реалізації державної політики. Без ефективної системи управління будь-які стратегічні завдання, цілі чи бачення, окреслені у державній політиці, залишаються на рівні декларацій, адже саме управлінські механізми визначають ресурси, повноваження та процедури, необхідні для втілення задуманих змін.

Поняття державного управління складається з двох взаємопов'язаних ключових понять «держава» та «управління». Щодо першого, то його трактування практично безкінечне в літературі. Проте виокремимо найбільш вагомі серед усіх. Так до прикладу, П. Рабинович [57, с. 53] вважає, що поняття «держава» варто трактувати як «організацію політичної влади домінуючої частини населення в соціально неоднорідному суспільстві, яка, забезпечуючи його цілісність і безпеку, організовує задоволення загальносоціальних потреб і здійснює керівництво суспільством насамперед в інтересах цієї його частини». Проте, на нашу думку, політико-соціальний аспект не розкриває усього змісту поняття держави. Також нечітко зрозуміло із визначення постає питання захисту й узгодження інтересів. Відтак, більш влучним у цьому випадку є трактування О. Скакуна [58, с. 38], котрий під державою розуміє політико-територіальну організацію суспільства, яка

уможливорює захист та узгодження інтересів як суспільних груп, так й індивідуальних.

Доцільним є тлумачення В. Сіренка [59, с. 18], в якому він розглядає поняття «держава» як спосіб проявити можливості суспільства через організацію, виокремлення й функціонування. Узагальнюючи ряд інших наукових поглядів [60–62], вважаємо, що під поняттям «держава» варто розуміти форму організації людей, яка характеризується такими ознаками, як наявність системи спеціальних органів, встановлених норм права, визначених кордонів й умов забезпечення безпеки інтересів.

Саме собою явище управління є багатограним та активно використовується у всіх сферах суспільного життя. Воно пройшло значний еволюційний шлях: від набору настанов та механізмів контролю до складного суспільного явища, яке визначає успішність як окремої людини, так і всієї держави. З огляду на таку багатогранність, на сьогоднішній день є велика кількість підходів до трактувань цього поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «управління»

Автор	Визначення
В. Бусел [51, с. 542]	специфічна взаємодія між особою, предметом чи явищем із іншою особою чи предметом, яка реалізується через можливість однією стороною чинити вплив на іншу
С. Мочерний [52, с. 194]	складний процес, який включає в себе аспекти планування, організації, мотивації та контролю, метою якого є становлення та досягнення поставлених цілей системи
С. Приживара [53, с. 11]	ціленаправлений вплив суб'єкта управління на об'єкт управління, через визначений набір методів, технічних інструментів, які використовуються відповідно до особливої технології досягнення поставлених цілей

А. Лихолобов [54, с. 9]	послідовна та хронологічно впорядкована сукупність дій та впливів у напрямку до об'єкта управління, яка направлена на вирішення поставлених завдань. Даний процес описується через визначені алгоритми та базується на відомостях щодо області використання
В. Федоренко [55, с. 178]	багатогранне явище, до якого входять соціально-економічні, інформаційні та організаційно-технологічні аспекти, що зумовлює зміну стану та властивостей об'єкту управління через використання існуючих знань, умінь, технік та навичок
В. Семиченко [56, с. 3]	процес, у якому людина реалізує свої мотиви та активність для досягнення свідомо визначених нею цілей

Систематизував автор

Зокрема, в загальнонауковому значенні, поняття «управління» трактує В. Бусел [51, с. 542], визначаючи його як специфічну взаємодію між особою, предметом чи явищем із іншою особою чи предметом, яка реалізується через можливість однієї сторони чинити вплив на іншу. На нашу думку, таке визначення значно спрощує всі аспекти управління, визначаючи його лише як взаємодію, тоді як сучасна парадигма управління охоплює такі процеси, як планування, організацію, керівництво, контроль та інші.

Водночас, на думку С. Приживара [53, с. 11], поняття «управління» – це цілеспрямований вплив суб'єкта управління на об'єкт управління, через визначений набір методів, технічних інструментів, які використовуються відповідно до особливої технології досягнення поставлених цілей. Це визначення є вузькоспецифічним та неповним, оскільки акцентує увагу лише на технічних засобах, інструментах та технологіях, тоді як сучасна парадигма управління охоплює також міжособистісні, стратегічні та організаційні аспекти.

Як явище, яке поєднує соціально-економічні, інформаційні та організаційно-технологічні аспекти, поняття «управління» визначає В. Федоренко [55, с. 178], зазначаючи, що його метою є зміна стану та властивостей об'єкта управління через використання існуючих знань, умінь,

технік та навичок. Таке визначення також не можна вважати повним, оскільки воно не включає в себе опис аспекту ухвалення рішень, що може обмежити глибину та ефективність всього трактування.

На нашу думку, поняття «управління» варто трактувати як динамічний процес, який поєднує провадження впливу певних суб'єктів на об'єкти через розробку стратегій, ухвалення рішень та їх подальшу реалізацію, з метою досягнення поставлених цілей.

На сьогоднішній день категорія державного управління є ключовим елементом у процесі забезпечення безпековості та стабільності. З огляду на сфери впливу цього поняття, сучасна парадигма державного управління охоплює ряд методів, підходів та цілей, сутність та важливість яких розглядає багато авторів. До прикладу, на думку В. Авер'янова [41, с. 6], поняття «державного управління» варто трактувати як специфічний та самостійний вид діяльності держави, який реалізується через систему спеціальних органів виконавчої влади. На нашу думку, таке визначення має низку недоліків, оскільки воно обмежує функціональні межі державного управління лише органами виконавчої влади, не враховуючи роль законодавчої та судової влади. При цьому важливою сучасною тенденцією є роль органів місцевого самоврядування в процесах державного управління, що також ігнорує автор. Своєю чергою С. Ківалова [43, с. 6] розглядає це поняття ширше, трактуючи його як такий вид державної діяльності, який має підзаконний та виконавчо-розпорядчих характер органів державної влади чи окремих посадових осіб, діяльність якого полягає у практичній реалізації функцій та завдань держави у регулятивних процесах економічної, соціальної, адміністративно-політичної, культурних та інших сфер впливу. Попри те, що це поняття детально описує сфери впливу державного управління, автор упустив аспекти механізмів звітності та зворотного зв'язку з громадськістю, що дає можливість забезпечити прозорість та демократичність сучасного державного апарату. Важливим є трактування

Ю. Битяка [48, с. 261], який визначає державне управління як окремий вид діяльності держави, що має організовуючий, розпорядчо-виконавчий та нормотворчий характер, який реалізується через спеціалізовані органи та посадових осіб. Автор визначає, що ключовим завданням державного управління є керування соціально-культурним та адміністративно-політичним розвитком країни. На нашу думку, цьому визначенню бракує конкретики, оскільки воно використовує загальні категорії, не вказуючи специфіку впливу та реалізації саме державного управління.

Отже, за результатами проведеного морфологічного аналізу, вважаємо, що під державним управлінням варто розуміти особливий вид діяльності, що спрямований на уможливлення реалізації поставлених функцій і завдань через дії та вплив її суб'єктів на конкретні об'єкти (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Результати морфологічного аналізу сутності поняття «державне управління»

Ключова сутнісна позиція в понятті	Мета, яку переслідується при тлумаченні поняття
діяльність [41; 42; 43; 45; 46; 48]; керівництво [44]; механізм [47]; вплив [49]	захист державних інтересів [42]; забезпечити цільність системи [44]; розвивати державно-політичне будівництво [46; 48]; реалізувати державну політику [41; 49]
Ключові змістовні елементи	Процеси, що описуються при трактуванні
органи виконавчої влади [41; 46]; інституції [45]; посадові особи [48]; державні служби [50]	особливий різновид дій [41]; реалізації функцій та завдань [43; 48]; здійснення керівництва [46]; управління персоналом державної служби [50]

Сформулював автор за даними Додатку Б

Одна із найбільш вагомих проблем – це удосконалення державного управління у сфері безпеки. Будь-яка складова національної безпеки потребує належного державного управління. Проте не завжди чітко сформовано саму суть цього виду діяльності держави. Як слушно відзначає Г. Гончаренко [65, с. 44], управління у сфері безпеки – це «система правових, організаційних та економічних механізмів управлінської діяльності суб'єктів сектору безпеки, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави». Системний підхід притаманний і державному управлінню. Але здебільшого акцент робиться на діях й характеристиках самого процесу діяльності. До прикладу, на думку Г. Ситника [63, с. 197], під державним управлінням у сфері безпеки доцільно розуміти цілеспрямовану діяльність суб'єктів забезпечення того чи іншого виду безпеки (залежності від того, яка складова розглядається) в межах закону й відповідних можливостей. Вкрай змістовне трактування, проте, не чітко зрозумілим залишається визначення державно-управлінської діяльності при такому трактуванні. Іншої думки М. Криштанович [64, с. 252] який вважає, що державне управління у сфері безпеки – це безпосередній захист життєво важливих інтересів держави, суспільства і громадян. Частково можна із цим погодитися, оскільки захист інтересів – це пріоритетність у будь-якій безпековій діяльності, проте, не уточнення від чого саме не дозволяє повною мірою обґрунтувати сутність і зміст поняття державного управління.

На нашу думку, державне управління у сфері безпеки – це діяльність, яка націлена на уможливлення ефективного регулювання, збалансування й забезпечення захисту інтересів держави в тій складовій національної безпеки, яка є основним об'єктом для дії відповідних суб'єктів. Щодо поняття державного управління демографічною безпекою, то його тлумачення в науково-практичній літературі лише набирає оборотів (особливо після подій 24 лютого 2022 року). Виділимо найбільш обґрунтовані та деталізовані з них. Так, погоджуємося із думкою [68, с. 11], що загалом державне управління

демографічними процесами повинно являти собою цілеспрямований вплив держави через відповідні органи на демографічні процеси «шляхом реалізації комплексу адміністративно-правових, економічних, організаційно-адміністративних та інформаційних заходів, які прямо або опосередковано мають сприяти подоланню негативних демографічних тенденцій і досягненню визначених державною демографічною політикою бажаних показників демографічного розвитку». Але поряд із цим, у контексті саме демографічної безпеки, є певні нюанси. До прикладу, в контексті демографічної безпеки, О. Федорчак [66] державне управління розглядає як складний механізм, що уможливлює виконання поставлених завдань у контексті захисту та розвитку демографічних процесів. Проте в контексті такого трактування постає низка питань щодо ширшого обґрунтування. О. Доліченко [67] вважає, що державне регулювання демографічної безпеки становить економічний, організаційний і правовий механізм. Також варто зазначити, що нерідко при трактуванні державного управління, демографічна безпека виступає як одна із його основних цілей або ж завдань. Відтак, до прикладу, Л. Костровець [69, с. 58] зазначає, що одним із завдань сучасного державного управління й є безпекові дії щодо зменшення розходжень у демографічній поведінці й демографічному розвитку.

Отже, узагальнюючи, вважаємо, що під державним управлінням демографічною безпекою варто розуміти діяльність, яка полягає у реалізації функцій й завдань щодо регулювання, збалансування, забезпечення та уможливлення належного захисту демографічних інтересів держави від загроз (рис. 1.2).

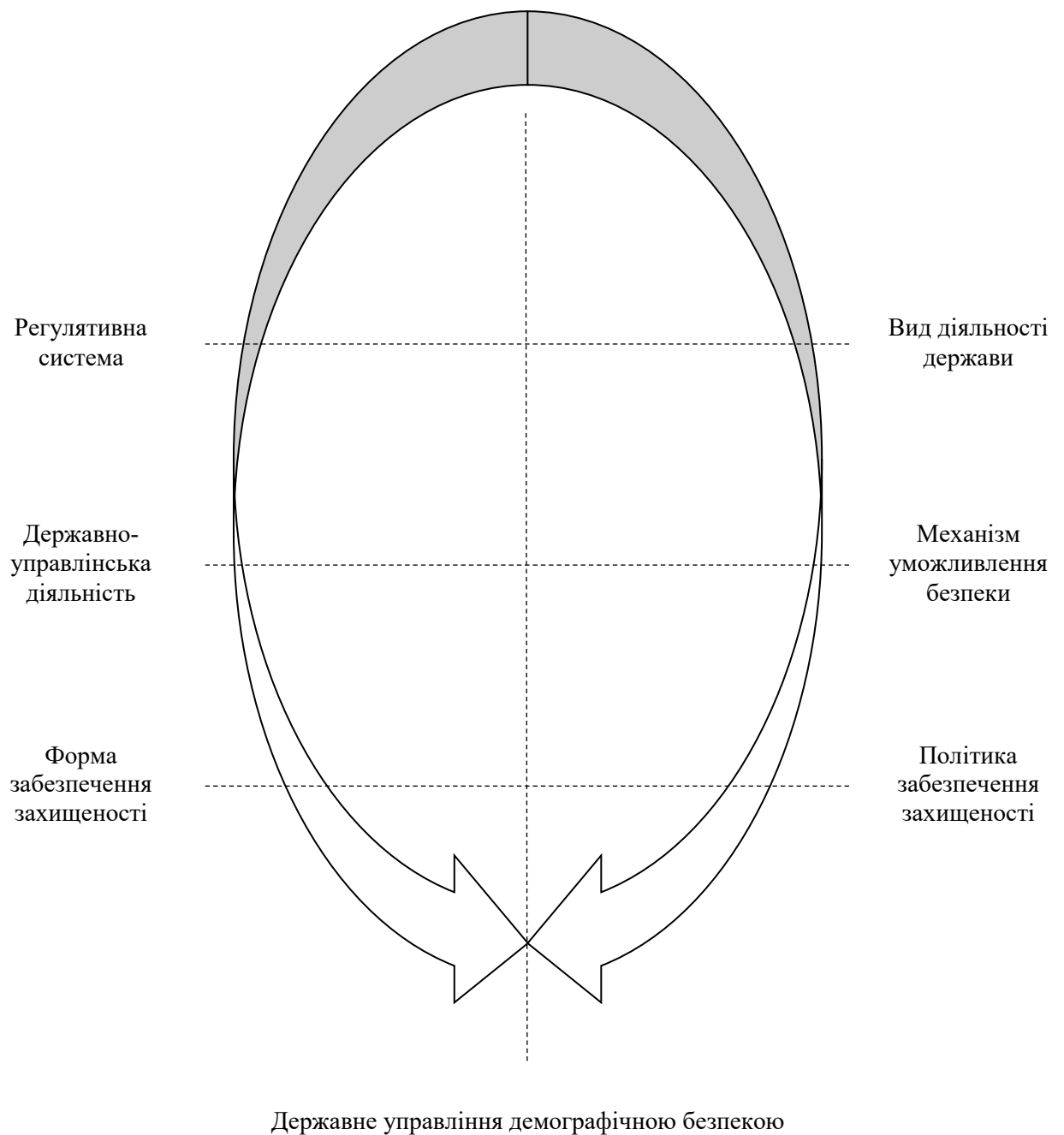

Рис. 1.2. Змістові аспекти сучасного розуміння поняття «державне управління демографічною безпекою»

Систематизував автор

Ще з початку функціонування перших державних утворень саме політика виступає ключовим механізмом організації суспільного життя, формуючи та визначаючи особливості взаємодії всіх суб'єктів у ньому, реалізацію їхніх інтересів та вирішення конфліктів. Саме політика враховує

широкий спектр процесів, стимулюючи при цьому економічний, культурний та соціальний розвиток соціально-економічної системи будь-якого рівня та виду. З огляду на таку значущість, дослідження цього поняття є першочерговим для означення подальшої термінології.

Згідно з вітчизняним Політологічним енциклопедичним словником [213, с. 258], поняття «політика» визнано основоположним для інших термінів та концептів, та визначено з погляду таких смислових аспектів: як сфера громадського життя та як ключовий вид активності громадян у суспільстві, що формує основні типи соціальних стосунків. З огляду на це визначення політика відіграє фундаментальну роль у будь-яких сферах життя людини. Такий підхід визначає політику не лише як ключовий регулятор суспільних та інших відносин, але і як фактор формування загальних напрямів розвитку та діяльності. Проте таке широке узагальнення не дає можливості виділити окремі механізми формування, реалізації та забезпечення політики як на рівні держави, так і окремих соціально-економічних систем.

На думку В. Кременя [214, с. 87], поняття «політика» визначається як стратегія та тактика діяльності управлінського, регулятивного та організаційного характеру, яке визначають цілі та завдання розвитку певної сфери діяльності людини чи суспільства з обранням того чи іншого практичного вектора досягнення цілі. Вважаємо, що обрання «практичного вектора» як основного у трактуванні поняття «політика» є дещо помилковим, оскільки це формує картину надмірного детермінізму у розумінні політики, при цьому не враховуючи важливість множинності інтересів та динамізму політичних процесів.

Учені В. Ребкало та В. Тертичка визначають поняття «політика» [215, с. 7] як певний план, курс дій та вектор розвитку, який формується керівником, управлінським складом чи органом політичної влади, з метою досягнення поставлених цілей та забезпечення реалізації інтересів більшості з учасників політичного процесу. Отже, автори підкреслюють важливість

раціональності та стратегічної спрямованості політики, наголошуючи, що результатом політичної діяльності повинно бути колективне благо. Водночас акцентування на тому, що ключовими акторами політики є виключно керівники та управлінський склад. Сама собою політика є складним явищем і формується як через влади та управлінські структури, громадян, так і через меншість та представників опозиції до загальноприйнятого політичного курсу.

Поняття «державна політика» є основоположним для цілої концепції державного управління. Саме в цьому концепті відображається весь спектр наукових уявлень щодо сучасних вимірів політики, її складових, характеристик та механізмів. Важливість державної політики пояснюється її ключовим впливом на розвиток всіх суспільних сфер життя, виступаючи основним регулятором життя громадян та організатором соціальних відносин.

На думку В. Андріяша [210], поняття «державна політика» трактується як цілеспрямована діяльність державних інституцій та владних структур, яка спрямована на вирішення всієї сукупності суспільних проблем та запитів, а також реалізації загальнозначущих цілей розвитку країни в її внутрішньо чи зовнішньополітичній діяльності. Це визначення відображає нормативний та формалізований аспекти державної політики, підкреслюючи її виключну роль у функціонуванні та розвитку суспільства, а також ефективності країни на зовнішньополітичній арені.

Як відносну стабільну, організовану та ціленаправлену діяльність державних установ та структур щодо певної проблеми чи об'єкту управління, поняття «державна політика» визначили В. Романов, О. Рудік та Т. Брус [211, с. 12]. При цьому автори зазначають, що реалізація державної політики може відбуватись як напряду через державного регулятора, так і опосередковано через уповноважених агентів. Віддаючи належне науковцям, ми не можемо погодитися з цим визначенням, оскільки помилково розглядати державну політику виключно як сукупність ізольованих та реактивних заходів. Так,

сучасна парадигма державної політики – це інтегроване, поліаспектне та стратегічно орієнтоване явище, яке охоплює як оперативне реагування на поточні проблеми та запити, так і довгострокове планування та прогнозування.

На думку О. Рябічко [212], поняття «державна політика» визначає як ціленаправлений курс діяльності уряду, з метою задоволення потреб чи надання можливостей до розвитку громадян та суспільства. Формування цього курсу, на думку автора, відбувається на основі очікувань та потреб громадян і суспільних інститутів щодо вирішення поставлених проблем та цілей розвитку. Отже, цей підхід описує державну політику як інструмент, що орієнтований на соціальне благо та суспільний розвиток. Водночас варто зазначити, що вироблення державної політики відбувається не лише відповідно до очікувань та потреб громадян, але і на основі внутрішньо- та зовнішньополітичних інтересів та компромісів між різними групами.

На нашу думку, політика – це сфера суспільного життя, що охоплює процеси прийняття рішень, розподілу влади, конструювання суспільних відносин та вирішення конфліктів.

Одною із важливих, зокрема на сьогоднішній день, складових державної політики є демографічна політика, що є важливим стратегічним напрямом управління та розвитку суспільства. Попри те, що демографічна політика формується на основі загального політичного вектору країни, її значення, в умовах сьогоденних викликів та загроз, набуває критичного значення.

Згідно з трактуванням Ю. Муромцевої [216, с. 98], демографічна політика визначається як цілеспрямована діяльність органів державної влади та дотичних інституцій у сфері регулювання процесів переміщення та відтворення населення. Відповідно до визначення, демографічна політика направлена на досягнення бажаного балансу у чисельності та структурі населення. Зокрема в своїй роботі авторка виділяє такі ключові показники демографічної політики, як динаміка народжуваності, смертності, сімейного

складу, внутрішньої та зовнішньої міграції. Хоча цей підхід спирається на ключові показники демографічної політики, така методологічна обмеженість не дозволяє адекватно враховувати багатогранність та складність соціально-економічних процесів, які чинять вплив на сучасні демографічні тенденції.

Більш детально поняття «демографічна політика» розглянув С. Мочерний [216, с. 306], який визначає її як систему формалізованих та загальноприйнятих об'єктивних правил, через які держава та соціальні інститути забезпечують досягнення якісних та кількісних цілей демографічного розвитку. Автор також зазначає, що до функціональної структури демографічної політики входять такі елементи: 1) вплив на умови праці населення та іноземців, встановлення норм охорони праці; 2) діяльність щодо покращення умов життя різних верств населення, створення повноцінної системи соціального захисту; 3) заходи щодо формування позитивного природного приросту населення. Вважаємо, що таке чітке розмежування структури демографічної політики дещо звужує розуміння цього складного та полівекторного характеру.

Водночас, Б. Ковбас та В. Костів [217, с. 35] вважають, що демографічна політика є складною системою соціальних заходів, які спрямовані на формування бажаної, з погляду державної стратегії, демографічної поведінки населення, що насамперед виявляється у регулюванні динаміки процесів народжуваності та смертності. Віддаючи належне науковцю, вважаємо, що обмежувати розуміння демографічної політики лише як регулювання народжуваності та смертності є дещо помилковим. Сучасна демографічна політика враховує не лише біологічні показники, але і широкий спектр соціально-економічних, культурних та регіональних чинників, які також впливають на структуру та динаміку населення. Лише врахування традиційних демографічних індикаторів та аналізу сучасних соціальних трансформацій може забезпечити формування ефективних стратегій демографічного розвитку.

Узагальнюючи, вважаємо доцільним під державною політикою розуміти систему заходів і стратегій, розроблених державними структурами для реалізації загальнонаціональних інтересів та завдань, спрямованих на забезпечення безпеки, економічного розвитку, соціального благополуччя громадян і стабільності в державі.

Визначивши сутність поняття державної політики демографічної безпеки, необхідно в межах цього підрозділу виокремити найбільш характерні для цього поняття параметри. Параметричний вимір того чи іншого поняття, уможливлення кращого розуміння змістовної сутності дають змогу краще обґрунтувати специфіку реалізації державної політики в цілому (рис. 1.3).

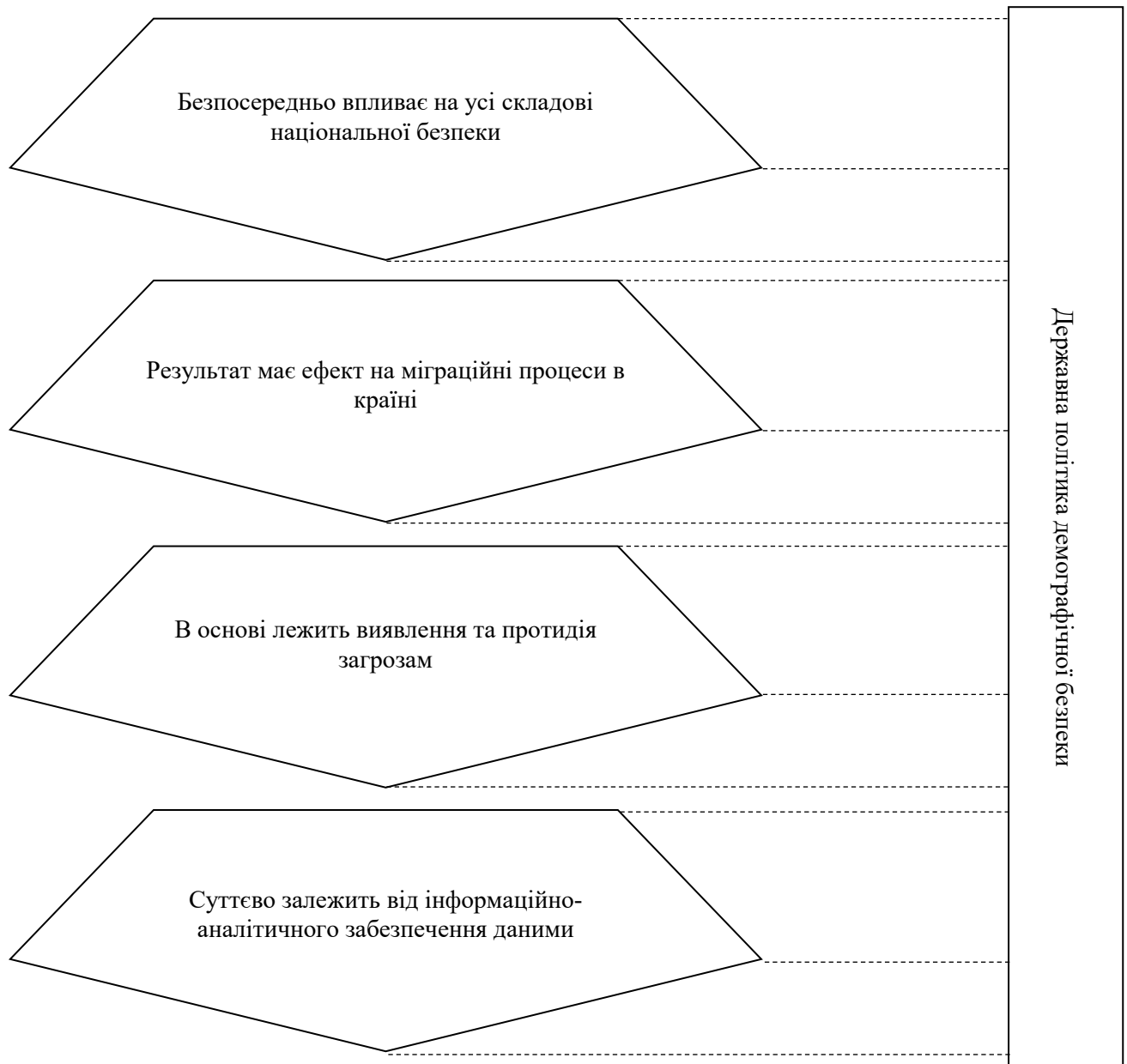

Рис. 1.3. Параметри державної політики демографічної безпеки

Сформував автор

Історичний розвиток інформації розпочався ще з найдавніших часів, коли людство використовувало для передачі знань та досвіду більшою мірою усну мову. У первісних суспільствах вся сукупність інформації передавалася через оповідання, пісні та обряди. Такі ранні форми комунікації дали можливість накопичити ключові знання, які люди потім використовували для провадження ремесл, виживання в дикій природі, полювання та землеробства [228, с. 109]. Ще одним яскравим прикладом передачі інформації в первісному суспільстві є наскальне мистецтво, поодинокі факти якого відомі

і досі. До прикладу, в печері Шове, яка розташована близько міста Валлон-Пон-д'Арк у долині річки Ардеш на Півдні Франції збереглося понад 300 малюнків, які відносять до Оріньяцької або Шательперонської культури. Археологи вважають, що ці малюнки були нанесені 30 000–40 000 років тому [229, с. 8].

Винайдення писемності стало справжньою революцією в історії розвитку інформації. Близько 3 200 року до н. е. на території Месопотамії з'явилася система клинопису [230, с. 23], яка дала можливість фіксувати інформацію на спеціальних глиняних табличках. Цей винахід розширив можливості довгострокового збереження інформації, а також фіксування адміністративної інформації, релігійних текстів та торгових операцій. Приблизно тоді на території Стародавнього Єгипту з'явився ще один вид фіксування, збереження та передачі інформації – система ієрогліфів [231, с. 66]. Для цього єгиптяни винайшли зручний та відносно дешевий паперовий матеріал – листки папірусу, при правильному користуванні та збереженні якого його можна було використовувати повторно.

Наступний значний поштовх у розвитку інформації та методах її передачі і збереження став період Античності, коли відбувався бурхливий розвиток літератури, філософії та науки. У цей час інформація про видатні події та постатей передавалася через епічні твори, такі як «Іліада» та «Одіссея», що були створені у VIII столітті до н. е. [232, с. 80]. Паралельно із цим відбувався розвиток методів та підходів логічного осмислення та систематизації знань, зокрема через діалектичні методи дослідження, які були винайдені та представлені в працях таких античних філософів, як Сократ, Платон, Аристотель та інші [233, с. 34].

У цей же період значним нововведенням у системі накопичення та систематизації інформації стало створення своєрідних центрів знань – бібліотек, вигляд та функціонал яких дещо відрізняється від сучасних відповідників. Найбільшою бібліотекою періоду Античності вважається Александрійська бібліотека, яка була заснована в 300 році до н. е. [234, с. 81].

Попри те, що в ній були зібрані наукові та художні рукописи з різних куточків світу, на її базі функціонували науково-філософські центри, які значною мірою повпливали на розвиток мистецтва, науки та політичної думки.

Падіння Західної Римської імперії в V столітті н. е. започаткував період Середньовіччя. Відхід від ідеалів та принципів Античності зумовив перехід розвитку інформації в площину релігій. Так, у цей час саме монахи стали ключовими особами для розвитку методів та форм передачі інформації, що на практиці виявлялось у копіюванні стародавніх рукописів, літописних записів та інших форм монастирської скриптографії [235, с. 76].

Така сувора ізоляція від античних методів та способів передачі та збереження інформації продовжувався до VIII століття. Лише в цей час у Західній Європі до влади прийшов Карл Великий, час правління якого називають Каролінгський ренесанс. Саме в цей період наукова спільнота звернула увагу на класичні тексти, формувала нові методи організації навчання та кодифікації літератури. Створення сучасних методів систематизації значних обсягів інформації заклало потужний фундамент для розвитку освіти по всьому світу [236, с. 144]. Тоді ж писемність та грамотність стала доступною не лише для релігійної спільноти та науковців, але і представників вищих верств населення. Це стало передумовою для збільшення популярності літератури та збільшення її ролі в повсякденному житті людини як джерела інформації про минулі події, видатних осіб та інших видів знань.

Заснування в 1088 році першого в світі університету в місті Болонья також значно прискорило розвиток інформації, методів її відтворення, передачі та систематизації. Так, у межах цього закладу активно розвивалася теологія та схоластика – методи, що поєднували в себе християнські догми та ідеї античних філософів. Такий підхід став основою для розвитку логічного мислення та систематичного аналізу [237, с. 24]. Також на базі таких університетів активізувалася перекладацька справа, що дала можливість

тлумачити медичні, технічні та інші види текстів, отримуючи цінні знання та практичні навички[238, с. 100].

Більшість істориків вважають, що одним із найважливіших етапів в історії інформації став винахід друкарства. Це відбулось у 1440 році у місті Майнц (Німеччина), де Йоганн Гутенберг винайшов друкарський верстат, який уможливив масове виробництво книг. Уже в 1455 році була надрукована перша Біблія Гутенберга [239, с. 6]. Цей винахід зробив більшість матеріальних джерел інформації більш доступними для широкої аудиторії, сформувавши оптимальне підґрунтя для відкриттів та розвитку культури передачі інформації періоду Відродження.

Наступною епохою, в якій також відзначається значний розвиток способів передачі інформації та розуміння важливості інформаційного забезпечення, став період Просвітництва в XVIII столітті. Саме в цей час у для повсюдного використання різних верств населення з'явилися наукові журнали, енциклопедії та періодичні видання, через які відбувалась більш точна та ефективна систематизація знань. Одним із таких прикладів є «Енциклопедія» [240], редагована Дені Дідро та Жаном Ле Роном д'Аламбером в 1751–1772 роках, яка стала символом нового підходу до науки і освіти.

Початок першої індустріальної революції в кінці XVIII століття приніс відкриття значних технологічних трансформацій, які також змінили способи передачі інформації. Так, у 1837 році було винайдено телеграф [241, с. 34], який дав можливість через електронні сигнали передавати повідомлення на великі відстані. Сам по собі телеграф став прародичем сучасних комунікаційних мереж. Вже через декілька десятиліть, у 1876 році Александр Грем [242, с. 15] винайшов перший телефон, який забезпечив пряму словесну передачу інформації на великі відстані. На основі цього в XIX столітті бурхливого розвитку набули радіозв'язок (1920 рік) та телебачення (1928 рік) [243, с. 50]. Все це зробило різні види та джерела інформації доступними для

широкого кола споживачів, що кардинально змінило світове суспільство та його ставлення до багатьох подій та явищ.

Кінець Другої світової війни відзначився бурхливим післявоєнним відновленням і переорієнтацією промисловості та дослідницької діяльності на цивільну сферу. Перші електронні обчислювальні машини, які ще в 1940-х роках були створені для аналізу фронту та декодування секретних сигналів, почали активно використовуватися для створення цивільних цифрових технологій для сфери промисловості, обміну інформацією та оптимізації адміністративних процесів [244, с. 140].

Наступний революційний етап в історії інформації почався в 1969-му році, коли було запущено в дію ARPANET – першу мережу, що згодом стала основою для сучасного Інтернету. На перших етапах ця мережа використовувалася для передачі інформації в межах Міністерства оборони США, згодом вона була інтегрована і в науково-дослідницькі інституції, що повністю нівелювало географічні перешкоди та дистанції у системі передачі даних [245, с. 366].

Вже в 1989 році британський учений Тим Бернерс-Лі сформував сучасну концепцію Всесвітньої мережі (World Wide Web), яка зробила доступною всю повноту інформації в Інтернеті для пересічних громадян, які могли нею користуватися вже в 1991 році [246, с. 30], коли був запущений перший вебсайт.

На сьогоднішній день розвиток інформації активно відбувається в системі цифрових технологій, які дають можливість передавати значні обсяги інформації практично миттєво та у величезних обсягах. Розвиток стільникового, а потім і супутникового зв'язку зробив обмін інформацією доступним у будь-який час і в будь-якому місці. Окрім того, сучасний етап історії інформації характеризується не лише технічними інноваціями, але і глибокими соціально-культурними змінами. Бурхливий розвиток інтернету дав поштовх до створення соціальних мереж, таких як Facebook (заснований у 2004 року н. е.) та Twitter (заснований у 2006 року н. е.) [247, с. 21]. В

останнє десятиріччя найбільш яскравим фактом розвитку цієї сфери стало створення та активне використання технологій штучного інтелекту, які спочатку були частинами комплексним рамок програмного забезпечення, а на сьогоднішній день вже використовуються як індивідуальні технології.

Водночас такий бурхливий розвиток інформаційних технологій та нових способів передачі інформації зумовив передумову до виникнення великої кількості кіберзагроз та викликів. Сучасна цифрова сфера кожного дня стикається з різного роду кібератаками та кіберзлочинами, внаслідок яких зловмисники намагаються в протиправний спосіб отримати персональні дані користувачів інтернету.

З огляду на це, історія інформації – це не проста хронологія дотичних між собою подій, але і складний процес, що тісно пов'язаний з еволюцією людської культури та комунікації. З метою систематизації цього історичного шляху, ми створили аналітичну хроніку розвитку інформації та технологій передачі знань (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Історичні етапи, що визначають розвиток та трансформацію поняття «інформація»

Період	Роки	Події / Винаходи	Соціокультурний вплив	Основні факти та контексти
Первісна епоха та Стародавня цивілізація	приблизно 40 000 р. до н. е. – близько 3200 р. до н. е.	Наскельне мистецтво, усна традиція, символічні образи Винахід писемності: клинопис	Передача знань через оповідання, ритуали та візуальні символи. Створення адміністративних, релігійних і торгових записів, що заклали основу цивілізаційного управління	Перші зображення, як-от фрагменти наскельних малюнків
		у Месопотамії, ієрогліфи в Єгипті		Глиняні таблички та папірус дозволили зафіксувати знання
Античність	XVIII століття до н. е. – V ст. н. е.	Розвиток філософських творів (діалоги Платона, трактати Арістотеля)	Формування класичної системи знань, розвиток науки, філософії та мистецтва, систематизація думки	Александрійська бібліотека збирала тексти з усього відомого світу
Середньовіччя	V–XV ст. н. е.	Монастирські скрипторії, копіювання античних рукописів, заснування університетів (наприклад, Болонський університет у 1088 р. н. е.), схоластика	Збереження античних знань, інтеграція релігійного та світського мислення, поступове відродження культури	Каролінгський ренесанс сприяв повторному відкриттю класичних текстів; завдяки зусиллям монахів численні античні твори збереглися для наступних поколінь
Ренесанс та Просвітництво	XV–XVIII ст. н. е.	Винахід друкарства (Гутенберг, 1440 р. н. е.), масове виробництво книг, публікація енциклопедій	Демократизація знань, поширення гуманістичних ідей, стимулювання розвитку науки та мистецтва	Розвиток друкарства змінив соціальну структуру суспільства, зробивши знання доступними для всіх
Індустріальна революція та рання сучасність	XIX – початок XX ст. н. е.	Винахід телеграфа (1837 р. н. е.), телефону (1876 р. н. е.), розвиток радіо (початок XX ст.), телебачення (1928 р. н. е.)	Революція у засобах комунікації, швидка передача інформації на великі відстані, зміна сприйняття масової культури	Телеграф уможливив зв'язок на відстані за допомогою електричних сигналів
Цифрова ера та сучасність	1940-ні роки – сьогодні	Створення перших комп'ютерів (ENIAC, 1945 р. н. е.), запуск ARPANET (1969 р. н. е.), винахід Всесвітньої павутини (1991 р. н. е.), розвиток смартфонів (2007 р. н. е.)	Глобалізація інформації, миттєвий обмін даними, революція у способах зберігання та обробки інформації	Цифрова трансформація змінила не лише бізнес, але й культурну та соціальну тканину всього світу; запровадження Загального регламенту захисту даних (GDPR, 2018 р. н. е.)

Сформував автор

Сучасна наука почала активно використовувати поняття «інформація» в контексті набору даних чи знань ще з 1967 року, проте перше визначення терміна «інформація» надав К. Шенон у 1948 році, в якому описав його як «обсяг переданих повідомлень» та заклав основи сучасних теорій інформаційного управління і забезпечення. Сам термін інформація має латинське походження та складається з двох словотвірних основ: «ін»-, та «форми» – образ, вигляд. Розглянемо поняття «інформація» з погляду різних наукових підходів.

Так, з точки зору філософського підходу, поняття «інформація» трактує В. Іванов [173, с. 71], визначаючи його як об'єктивну властивість матерії. Автор також зазначає, що інформація є умовою та результатом свідомої діяльності, з огляду на це вона може існувати лише в полі соціальної активності людини. Віддаючи належне науковцю, доцільно наголосити на тому, що це визначення не розкриває повною мірою сутність цього поняття. Хоча використання філософського підходу до трактування цього визначення може розкрити глибину та багатовимірність останнього, він не може вповні відповідати практичним потребам сучасної науки, яка вимагає більш точних та кількісних характеристик такого важливого поняття, як «інформація».

Цікавим є правовий підхід до визначення досліджуваного поняття, прихильником якого є М. Корчагін [174, с. 57], який трактує його як будь-які відомості, дані та інші джерела, що стосуються всіх сфер людської діяльності і слугують провідниками знань, думок та джерелами спілкування про події та явища, які відбуваються у суспільстві. Вважаємо за доцільне наголосити те, що значення інформації не можна обмежувати аспектами, наданими у визначенні автора. Важливою характеристикою інформації є її здатність впливати на процес ухвалення рішень, формування політик та загального розвитку суспільства. Такі аспекти є критичними для вирішення соціальних, економічних, екологічних та інших проблем, з огляду на те, їх необхідно враховувати у визначенні цього поняття.

Згідно з підходом, що використовується у соціальних науках, поняття «інформація» визначається як свідчення, через які відбувається опис оточуючого світу, що відображаються у суспільній свідомості, зафіксовані у будь-який спосіб та мають здатність до відтворення. Вважаємо, що це визначення специфіковане виключно на соціальних аспектах інформації, відтак, це трактування потребує конкретизації та розширення, щоб зробити його більш універсальним для інших сфер науки [175, с. 12].

Вважаємо, що поняття «інформація» доцільно трактувати як універсальний ресурс, що може використовуватися для прийняття відповідних рішень й уможливлення безпекового розвитку та задоволення певних потреб, що спрямовані на досягнення відповідного соціально-економічного ефекту.

Відтак, вважаємо, що інформація в державній політиці повинна відповідати директивам, які уможливлюють оперативність, чіткість, достовірність і відповідність фактичному стану й потребам у забезпеченні демографічної безпеки в умовах посиленої міграції. Сьогодні інформація отримала статус критично важливого ресурсу, використання якого напряду впливає на зміну рівня демографічної безпеки (рис. 1.4).

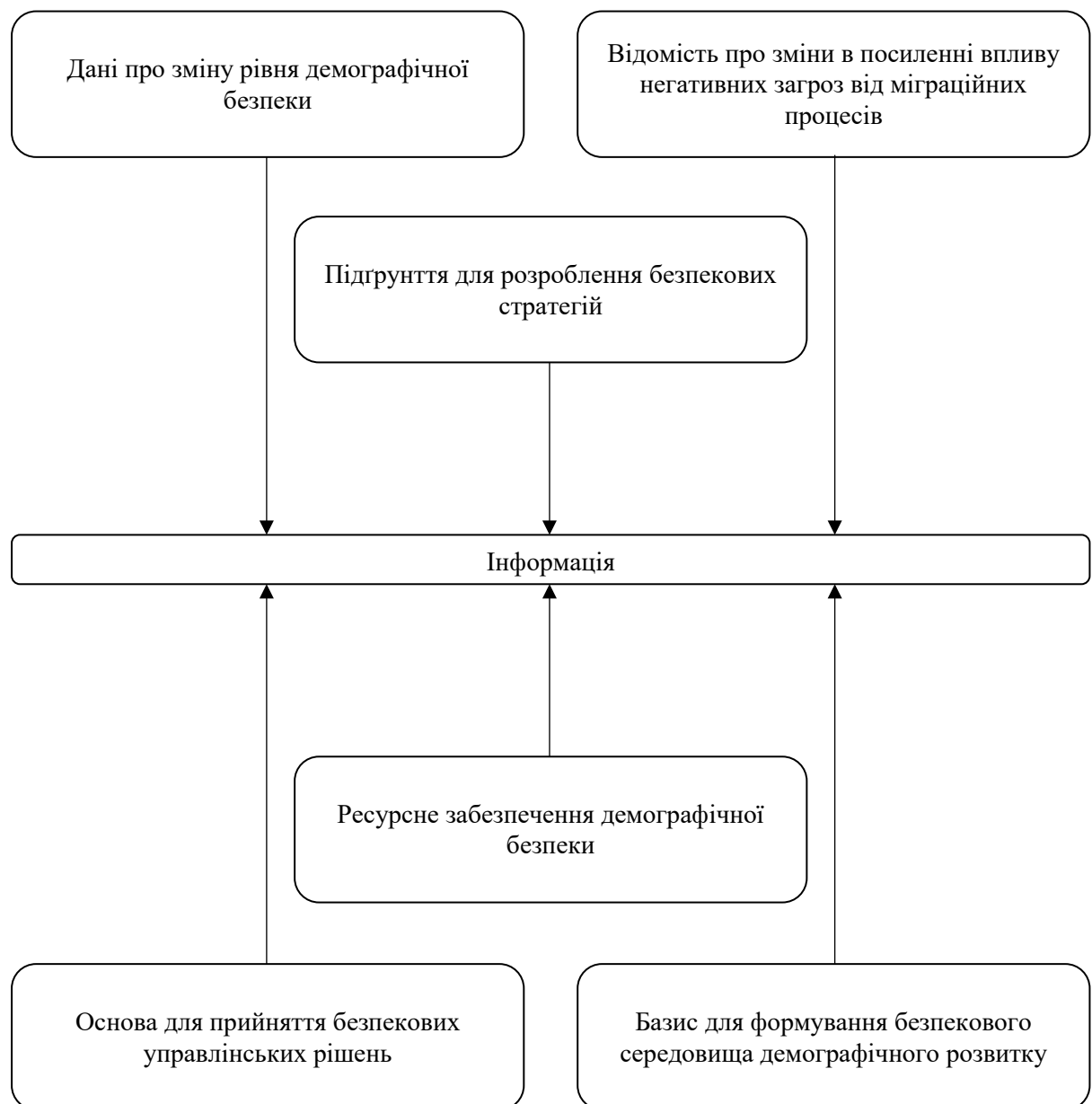

Рис. 1.4. Безпекові засади в розумінні поняття «інформація»

Сформував автор

Термін «інформаційне забезпечення» на сьогоднішній день використовується до різних функцій, сфер та видів діяльності людини. Так, на думку В. Сопко, Н. Верхоглядової та В. Шило [176, с. 12], поняття «інформаційне забезпечення» можна трактувати як організований та безперервний процес, в основі якого лежить підготовка та надання систематизованої та перевіреної інформації споживачам, відповідно до їх запитів, потреб та режиму доступу. Як процес створення спеціальних

інформаційних умов, цей термін визначає Н.Проскуріна [177, с. 206], акцентуючи, що в основі цього процесу також лежать заходи зі забезпечення повноцінною та достовірною інформацією, при цьому використовуючи механізми пошуку, отримання, систематизації, накопичення, обробки та організації. Відтак, науковці доходять до спільної думки про те, що першочерговим завданням інформаційного забезпечення є надання повноцінної, правдивої та оперативної інформації. Ми частково погоджуємося з таким твердженням, але мусимо внести тезис про важливість безпекового компонента в цьому процесі, що було упущено у визначеннях обох авторів.

Важливим є визначення Т.Безбородова [178, с. 28], який трактує інформаційне забезпечення як комплексний процес задоволення потреб користувачів в інформації, що необхідна останнім для ухвалення управлінського рішення, реалізація якого можлива в умовах наявності відповідної інформаційної системи. На нашу думку, це визначення обмежує рамки діяльності інформаційного забезпечення, оскільки на сьогоднішній день використовується не лише в межах ухвалення управлінських рішень.

Отже, поняття інформаційне забезпечення можна трактувати як процес, який складається зі сукупності інформаційних ресурсів, що націлені задовольнити усі потреби в доступі до актуальної, точної, правдивої та безпечної інформації, яка буде використовуватись для розв'язання різного роду форм і завдань. Варто зазначити, що інформаційне забезпечення демографічної безпеки можна охарактеризувати як інформаційні ресурси, які спрямовані не лише для задоволення потреб систем, що уможливлюють підвищення рівня цього виду безпеки, але й на формування відповідного рівня готовості до нових змін у зовнішньому середовищі, зокрема до посилення міграції як приклад (рис. 1.5).

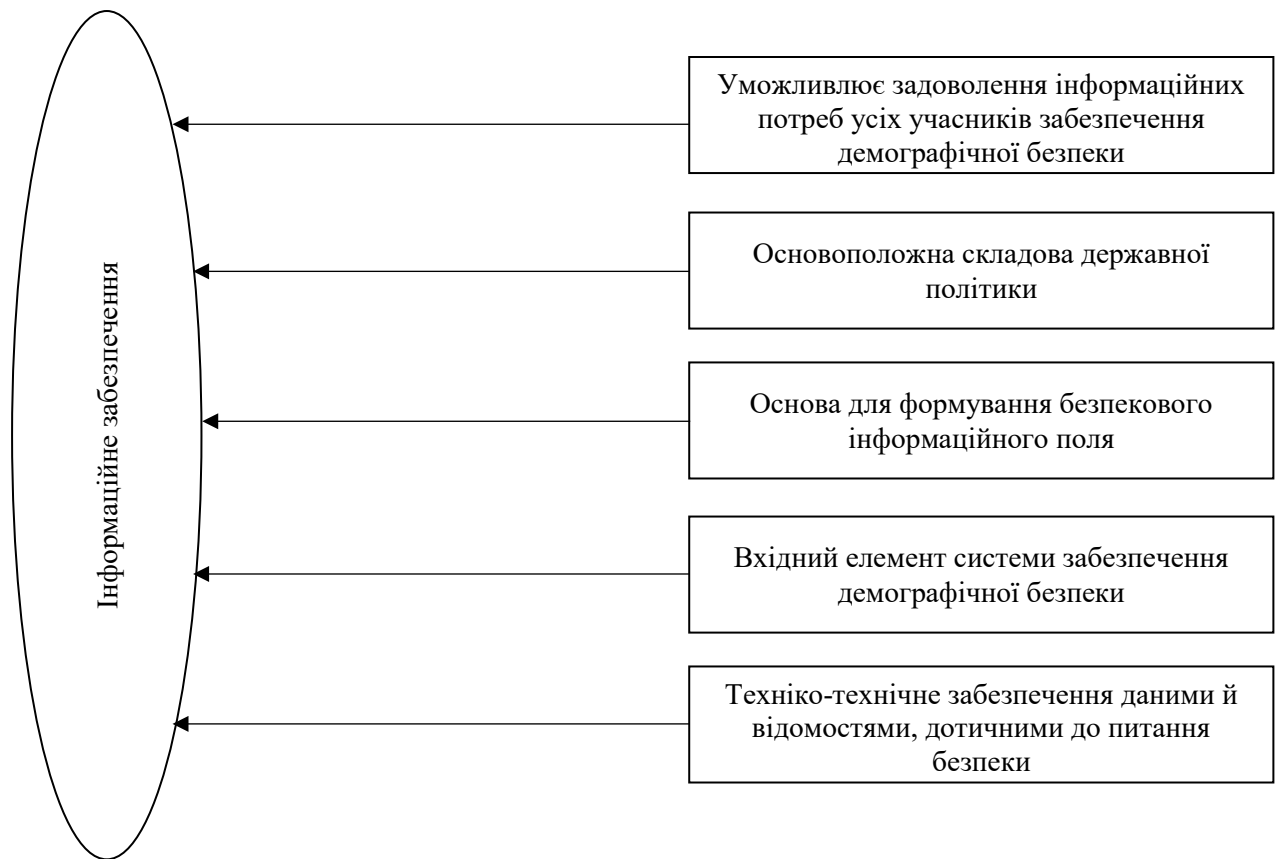

Рис. 1.5. Безпекові засади в розуміння поняття «інформаційне забезпечення»

Сформував автор

На сьогоднішній день аналітика набуває все більшої популярності та важливості в сучасному світі. Це зумовлено кратним збільшенням кількості інформаційних потоків у професійній та повсякденній діяльності людини, що вимагає функціонування ефективних механізмів збору та аналізу даних, під час яких будуть виявлятися тренди та закономірності інформації. З огляду на це, означення сутності аналітики дасть можливість зрозуміти можливості сучасних методів та технологій аналізу як інструментів для розвитку інновацій у різних галузях.

Згідно з думками вітчизняних науковців-політологів О. Валевського та В. Ребкала [201, с. 129], поняття «аналітика» варто трактувати як «систему знань, що включає в себе логіку як науку про закономірності мислення; методологію як систему принципів та прийомів пізнавальної діяльності; евристику як дисципліну, метою якої є вивчення процесу відкриття нового в науці, техніці та інших сферах суспільного життя, та інформатику як науку

про способи отримання, накопичення, обробки і передачі інформації». Такий підхід до трактування підкреслює мультидисциплінарний характер аналітики, позиціонуючи його як комплексну систему знань, серед складових якої є логіка, методологія, евристика та інформатика. Водночас вважаємо, що значним недоліком такого підходу є його абстрактність, що не дає можливості врахувати сучасні тенденції та інновації, відповідно до яких розвивається аналітика як у теоретичному, так і в практичному контексті.

Цікавим є трактування В. Галіцина, О. Галіциної [202, с. 169], які визначають це поняття як специфічний метод, що «охоплює збір, організацію та вивчення даних, а потім представлення результатів для отримання інформації для прийняття обґрунтованого вибору». Ґрунтуючись на трактуванні авторів, аналітика є комплексом операцій, сукупність та послідовність яких є визначеною та структурованою. Такий підхід зводить аналітику до лінійної моделі, що, на нашу думку, є дещо помилковим, оскільки не може бути повністю ефективним для значних обсягів та різноманіття інформаційних потоків у сучасному світі.

З погляду діяльності соціально-економічних систем, поняття «аналітика» визначають А. Сидорова, Д. Біленко, Н. Буркіна [203, с. 169], трактуючи його як «наука аналізу, яка вивчає кількісну та якісну сторону процесів у різних видах діяльності, застосовуючи репродуктивну, розрахункову й аналітичну функції показників, статистичні та математичні методи аналізу, моделювання й прогнозування, інформаційні технології та програмне забезпечення для обґрунтування ефективних управлінських рішень». Ми частково погоджуємося з таким визначенням, оскільки останнє охоплює як кількісні, так і якісні аспекти складних процесів та явищ. Але водночас, вважаємо, що така орієнтація на формалізований підхід може не враховувати всю динамічність та різнонаправленість інформаційних потоків у сучасному світі, як на рівні окремих соціально-економічних систем, так і на більш масштабних рівнях. Вважаємо, що аналітика – це більше процес систематичного дослідження та аналізу даних з метою виявлення

закономірностей, тенденцій та можливих сценаріїв розвитку подій. Вона може застосовуватись у різних сферах: від бізнесу до державного управління.

Після всебічного дослідження поняття «аналітика», що визначило його як базовий інструмент систематизації та інтерпретації даних, доцільним буде розширити це дослідження, звернувши увагу на категорію аналітичного забезпечення. Визначення сутності та засад цих термінів дасть можливість повною мірою розкрити як теоретичні концепції аналітики можуть втілитись у реальних управлінських та організаційних системах.

Відповідно до трактування С. Макоди [207, с. 136], поняття «аналітичне забезпечення» варто трактувати як складну систему збору та обробки інформації, кінцевим результатом діяльності якої є ухвалення рішення, що безпосередньо впливає на успішність діяльності досліджуваної соціально-економічної системи. Такий підхід розглядає поняття «аналітичне забезпечення» як критичний інструмент у підвищенні управлінської ефективності. На нашу думку, зведення всієї мети аналітичного забезпечення до ухвалення управлінського рішення є дещо помилковим і значно спрощує цей складний та важливий процес, який враховує як формування проміжних висновків, забезпечення зворотного зв'язку та адаптивності.

Водночас, О. Томчук [208, с. 487] визначає аналітичне забезпечення як системи збору інформації, яка передбачає структурне, функціональне чи смислове групування даних у необхідному стандарті та обсязі згідно з актуальними потребами управління та формування аналітичної звітності. Відповідно до думки автора, в основі аналітичного забезпечення лежить структурування та організація інформації, для полегшення ведення звітності та подальшого ухвалення управлінських рішень. Попри те, що важливість групування важко переоцінити, акцент виключно на цих процесах може знизити спектр використання аналітичного забезпечення. Так, такий підхід не розкриває важливість механізмів обробки та трансформації інформації, що є критичним для функціонування сучасних інформаційних систем.

Зокрема, Є. Мних [209, с. 92] розглядає аналітичне забезпечення як інструмент для покращення результатів процесу ухвалення рішень. При цьому автор вбачає, що в структуру останнього входить бухгалтерський облік та аналіз. Ми не можемо погодитися з таким визначенням, оскільки останнє демонструє занадто вузьке трактування цього поняття, адже сучасні механізми аналітичного забезпечення охоплюють не лише усталені заходи, але й інноваційні методи аналізу.

На нашу думку, аналітичне забезпечення – це система збору, обробки, аналізу та інтерпретації даних, що використовується для підтримки прийняття рішень, забезпечуючи керівників та спеціалістів необхідною інформацією для формування стратегій, оцінки поточних процесів та прогнозування майбутніх тенденцій.

Після ретельного огляду поняття «аналітичне забезпечення», що базується на усталених підходах збору, обробки та аналізу даних, логічним кроком буде оглянути термін «інформаційно-аналітичне забезпечення», оскільки саме це поняття дає можливість розширити традиційні рамки аналізу та включає в себе більш широкий набір інструментів та можливостей.

Як діяльність, що провадиться інформаційно-аналітичними службами, цей термін визначає В. Дурдинець [204, с. 91], під час якої посадові особи чи інституції, «активно оперуючи інформаційними продуктами і послугами, спрямовані на виконання завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому плані з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю». Ґрунтуючись на трактуванні цього науковця, поняття «інформаційно-аналітичне забезпечення» поєднує в собі як наукові, так і управлінські компоненти, що підкреслює комплексність та складність цього явища.

Особливу увагу на структурі системи інформаційно-аналітичного забезпечення звернено у роботі А. Пугача [205] та визначено його як

«взаємозалежну та відповідним чином сформовану сукупність організаційних, організаційно-правових, інформаційних, методичних, програмно-технологічних компонентів, що забезпечує необхідну якість прийнятих управлінських рішень за рахунок раціонального використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій». Віддаючи належне науковцю, вважаємо, що акцентування виключно на структурних елементах та ігнорування важливості динаміки й адаптації є дещо помилковим, оскільки не дає можливість зрозуміти реальну ефективність інформаційно-аналітичних систем. Також додамо те, що особливу роль у парадигмі досліджуваного явища відіграють контекстуальні чинники, такі як людський фактор, організаційна культура та інші, що також чинять значний вплив на кінцеві результати інформаційно-аналітичного забезпечення.

Цікавою є думка О. Пархоменко [206, с. 21], який розглядає роль та механізми інформаційно-аналітичного забезпечення в системі ухвалення управлінських рішень. Так, автором було визначено, що це «система взаємопов'язаних методів, заходів і засобів, які реалізують створення і функціонування технології процесу збирання, передачі, переробки, зберігання та видачі (відображення), а також використання інформації з метою здійснення ефективної діяльності в тій чи іншій сфері». Хоча це визначення розкриває всю структуру та складові інформаційно-аналітичного забезпечення, воно акцентує увагу винятково на технологічному аспекті цього явища, ігноруючи всі інші. Отже, Інформаційно-аналітичне забезпечення інтегрує процеси збору інформації та проведення аналітичних досліджень. Воно спрямоване на створення єдиного інформаційного простору, який забезпечує оперативний доступ до точних, актуальних і релевантних даних. Це дозволяє не лише відстежувати поточну ситуацію, але й проводити стратегічне планування, прогнозувати розвиток подій і своєчасно коригувати прийняті рішення.

Сучасне суспільство характеризується високою швидкістю змін, що зумовлено як глобалізаційними процесами, так і інтенсивним розвитком інформаційних технологій. У таких умовах інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики набуває ключового значення, оскільки дає змогу органам влади оперативно реагувати на виклики часу, коригувати стратегії розвитку та здійснювати моніторинг результативності прийнятих рішень. Значення інформаційно-аналітичного забезпечення полягає у тому, що воно є своєрідним містком між теоретичними засадами державного управління та практичними аспектами реалізації політики. У цьому контексті важливо відзначити, що систематизація даних, їх аналіз і інтерпретація виступають основою для формування обґрунтованих рішень, які враховують як історичний досвід, так і сучасні тенденції розвитку суспільства.

Сучасні інформаційні технології відкривають нові можливості для аналізу великих обсягів даних, що є особливо актуальним у період глобальних викликів, коли точність та швидкість прийняття рішень мають визначальне значення для стабільності державного управління. Інформаційно-аналітичне забезпечення виступає не лише як інструмент збору даних, але й як стратегічний ресурс, що дозволяє оцінювати ефективність впроваджених заходів і коригувати політичні орієнтири. Воно забезпечує можливість оперативного реагування на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі, сприяючи адаптації державних програм до нових реалій. При цьому важливим аспектом є інтеграція різних інформаційних потоків, що забезпечує комплексне бачення ситуації та допомагає враховувати мультифакторний характер процесів. Оскільки сучасне суспільство характеризується високою інформаційною насиченістю, уміння ефективно аналізувати та використовувати дані набуває першорядного значення.

В умовах глобалізації та швидкого технологічного прогресу роль інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики набуває особливого значення, оскільки дозволяє ефективно координувати дії різних

рівнів управління та забезпечувати їх синхронність. Це сприяє гармонізації внутрішньої політики з міжнародними тенденціями, дає змогу своєчасно виявляти і реагувати на потенційні кризи та невизначеності. Важливість такого забезпечення полягає в тому, що воно уможливлює інтегрування різноманітних джерел інформації, що сприяє комплексному аналізу ситуації та підвищенню якості прийняття рішень. Завдяки цьому органи державної влади можуть ефективно управляти ресурсами, визначати пріоритети та створювати умови для сталого розвитку суспільства.

Окрім того, важливість інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики полягає також у його ролі у формуванні прозорості та підзвітності діяльності державних органів. Забезпечення доступу до об'єктивних даних дозволяє громадськості контролювати ефективність реалізації державних програм, що сприяє зміцненню довіри до державних інститутів. Прозорість інформаційних потоків створює можливості для взаємодії між владою та суспільством, сприяючи формуванню позитивного іміджу державних структур. Не менш важливим є питання захисту інформації та забезпечення конфіденційності даних, що набувають особливої актуальності в умовах постійного розвитку кібернетичних загроз. Такий комплекс проблем свідчить про необхідність постійного вдосконалення систем інформаційного забезпечення, що допоможе зменшити ризики та забезпечити стабільність державного управління.

З огляду на вищезазначене, інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики варто розглядати як стратегічний інструмент, що сприяє підвищенню ефективності управління на всіх рівнях. Завдяки інтеграції сучасних технологій, методів аналізу даних та комп'ютерних систем, державні органи отримують можливість формувати об'єктивні уявлення про поточний стан справ, що є основою для розробки довгострокових стратегічних планів.

Отже, сформуємо комплексну теоретичну модель сутності державної політики демографічної безпеки. В контексті цього, в графічному вигляді ми

зробили спробу не лише цілісно представити результати проведеного узагальнення й уточнити ключові поняття, але і закласти основи подальшого дослідження (рис. 1.6).

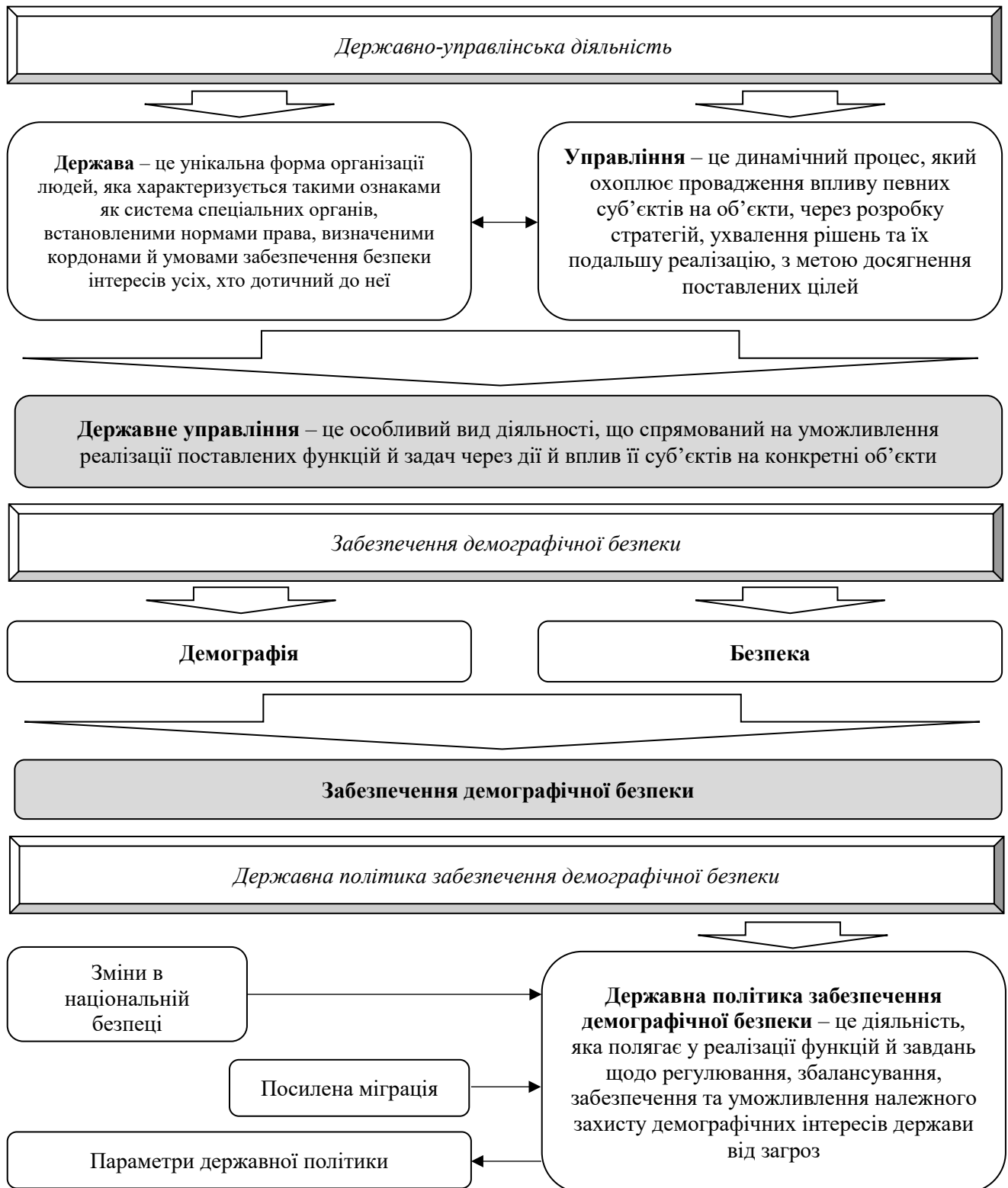

Рис. 1.6. Теоретична модель сутності державної політики демографічної безпеки
Сформував автор

Підсумовуючи, варто зазначити, що одним із пріоритетних компонентів національної безпеки, особливо в умовах військової агресії зі сторони російської федерації, є демографічна безпека. Військова агресія російської федерації проти України, відкрита війна, яка почалася 24 лютого 2022 року, стала новим важким викликом для національної, зокрема демографічної безпеки України. Російське вторгнення в Україну є наступним етапом російсько-української війни, розпочатої росією в 2014 році. В умовах військової агресії роль і значення подальшого розвитку знань про безпеку в широкому розумінні посилюються через потрясіння в міграційних процесах. Попри той факт, що державна політика України напередодні повномасштабного вторгнення мала певні позитивні зміни, час воєнного стану привніс нові виклики й зміни. Якщо, до прикладу, через зниження народжуваності кількість осіб віком від 0 до 14 років з 11.1 мільйона осіб у 1990 році зменшилася до 6.4 мільйона у 2020 році, то в межах воєнного лише періоду, цифри зовсім інші. Все це потребує в подальшому ретельно проаналізувати поточний рівень демографічної безпеки України в системі пошуку прогалин і загроз, що уможливляють неефективність поточної системи державного управління. Також у подальшому потребується приділити належну увагу оцінюванню рівня ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки. Визначення рівня демографічної безпеки держави є важливим завданням через його вплив на всі сфери життя, забезпечуючи множинний ефект для економічного розвитку.

1.2. Базові категорії демографічної безпеки

Демографія, як наукове вивчення людських популяцій, включаючи їхні розміри, склад, розподіл, густоту, зростання та інші характеристики, є вкрай важливим елементом інформаційного забезпечення діяльності ключових суб'єктів національної безпеки. Розуміння демографічних динамік є важливим не лише в контексті підвищення ефективності державної політики,

але й для приватного сектору та недержавних організацій. Вважаємо, що саме демографія надає важливі дані, які впливають на те, як уряди розподіляють ресурси. Наприклад, дані про вікову демографію допомагають планувати освітні потреби, медичне обслуговування та пенсійні системи. Молоде населення може потребувати більших інвестицій у школи та молодіжні послуги, тоді як старше населення може потребувати розширених медичних закладів та соціальних послуг, пов'язаних із віком. Розуміння характеристик населення дозволяє державам більш ефективно розподіляти ресурси там, де вони найбільше потрібні.

Як наукова дисципліна, демографія вивчає ключові статистичні та соціальні аспекти динаміки населення та змін його складу. Зокрема це стосується показників смертності, народжуваності, міграції та структурного складу населення. Ця дисципліна аналізує, як зміни у вищевказаних показниках впливатимуть на економічну систему та суспільство в цілому. Також це демонструє можливі позитивні та негативні наслідки змін цих показників. Обізнаність щодо демографічних процесів дає можливість органам державної влади планувати політику забезпечення охорони здоров'я, освіти, ринку праці, системи пенсійного забезпечення та інших аспектів життя суспільства. Через правильний аналіз та розуміння демографічних даних також виникає можливість прогнозування динаміки ключових демографічних показників, а також адаптації до цих змін.

Розглядаючи історичні витоки демографії як наукової дисципліни, можна визначити, що остання бере свій початок ще з часів Давнього Єгипту. Так, археологічні знахідки цього періоду свідчать, що вже на той час проводилися періодичні підрахунки населення. Аналогічна діяльність проводилася і в період Античності. До прикладу в Римській Імперії також активно велись переписи населення, з метою контролю великих на той час територій цієї держави. Відтак, систематизація процесів вивчення демографічних процесів відбувалася вже в епоху Відродження, коли були сформовані перші найпростіші методи статистичного аналізу та збору даних.

Першим науковцем, який сформував повноцінний метод демографічного аналізу став Джон Гронт, який у XVII столітті запропонував використовувати парафіяльні реєстри для вивчення динаміки показників народжуваності та смертності. Його науковий доробок став основою для подальшого розвитку демографії як наукової дисципліни. Вже у XVIII столітті Томас Мальтус сформував та науково довів теорію існування сильних взаємозв'язків між показниками народжуваності та наявних ресурсів. Так, у своїй роботі науковець стверджував, що приріст населення Землі є вищим ніж здатність останньої його утримувати, що неминуче буде призводити до періодичних криз та катастроф [248].

Початок XIX століття ознаменувався активним розвитком демографічної статистики. Відтак, у цей період по всьому світу уряди формували статистичні бюро, завданням яких був збір даних про населення, його склад та динаміку. У XX столітті демографія вже втратила роль допоміжної дисципліни, яка надавала суто формальні показники. Отже, в цей час всі демографічні процеси проходили ретельний аналіз та ставали важливим елементом економічного та соціального планування. При цьому формувалися нові демографічні показники, такі як міграційні хвилі, старіння населення та зміни структури сім'ї. Масштабні демографічні дослідження, проведені такими глобальними організаціями, як ООН, досягли світового рівня. Отримані показники стали потужною основою для корекції економічних та соціальних політик різних країн. Розвиток демографії як науки в XX столітті значно пришвидшився внаслідок нових змін, зокрема через фактори урбанізації та промислового розвитку. При чому, не варто забувати й про розвиток медицини, санітарії та гігієни, які сприяли збільшенню тривалості життя, зниження смертності, зокрема новонароджених.

Початок XXI століття, з появою сучасних технологій аналізу та збору даних, а також можливістю оперувати великими масивами інформації, відкрив нові можливості для поглибленого аналізу змін у показниках, що

характеризують населення. Відтак, технологічний прогрес дав можливість більш точно прогнозувати та моделювати зміни і тенденції демографічних показників. Поряд із тим, у сучасній демографії оформився новий напрям, у рамках якого дослідження проводяться в межах глобальних викликів, таких як світові міграційні кризи, старіння населення, яке стало характерною проблемою для розвинутих країн. Такий глобальний аналіз дав можливість формувати нові підходи в соціальному плануванні та стратегічній адаптації політики соціального та медичного забезпечення.

Значна кількість складових національної безпеки залежить від демографічних показників і даних. До прикладу, демографічні тенденції є ключовими детермінантами у забезпеченні економічної безпеки держави. Розмір і характеристики робочої сили впливають на ринки праці, попит споживачів і загальне економічне зростання. Поряд із цим, від демографічних тенденцій залежить і подальший політичний курс країни. Значні дисбаланси, такі як високий рівень безробіття серед молоді або нерівномірні гендерні співвідношення, можуть призвести до соціальних заворушень. Країни, які стикаються зі серйозними демографічними тисками, можуть відчувати політичну нестабільність, що безпосередньо впливає на рівень національної безпеки. Проте необхідно чітко розуміти, що сучасна демографія виступає окремою науковою галуззю. Саме собою поняття демографії утворилося від грецьких слів демос – «народ» і графо – «пишу», тобто буквально його можна перекласти як народоописання [4, с. 5]. При цьому, як поняття воно має різні сучасні інтерпретації. До прикладу, на думку С. Григор'євої [5, с. 2], демографію доцільно розглядати як науку, що «досліджує закономірності відтворення населення». Проте вважаємо, що не лише закономірності відтворення є єдиним показником, який характеризує це поняття сьогодні.

На думку Л. Дорошенко [6, с. 9], демографія – це наука, предметом якої є населення «в його суспільно-історичній обумовленості, тобто вивчення закономірностей та соціальної зумовленості народжуваності, смертності, чисельності шлюбів, їх припинення, повторне відтворення подружніх пар

(сімей), а також населення загалом як єдності цих процесів». Частково погоджуємося із цим, але зазначимо, що акцент на інших аспектах, таких як міграція, важливо теж врахувати. В цьому контексті, доречно буде вказати на трактування Г. Махоріна [7, с. 5] який вважає, що демографія – це наука, яка передбачає ретельне вивчення кількості, територіального розміщення й складу населення.

Емпіричний і методологічний характер демографії кваліфікує її як науку, надаючи систематичний спосіб вивчення людських популяцій і прогнозування майбутніх тенденцій на основі поточних та історичних даних [8–10]. Узагальнюючи, варто зазначити, що демографія сьогодні – це науковий напрям, який спрямований на дослідження людей, їх популяції, відтворення, розвитку й розподілу. За допомогою статистичних методів і збору даних, демографи оцінюють, як різного роду події впливають на динаміку населення та прогнозують майбутні зміни. Однією із таких так званих подій є «міграція» (рис. 1.7).

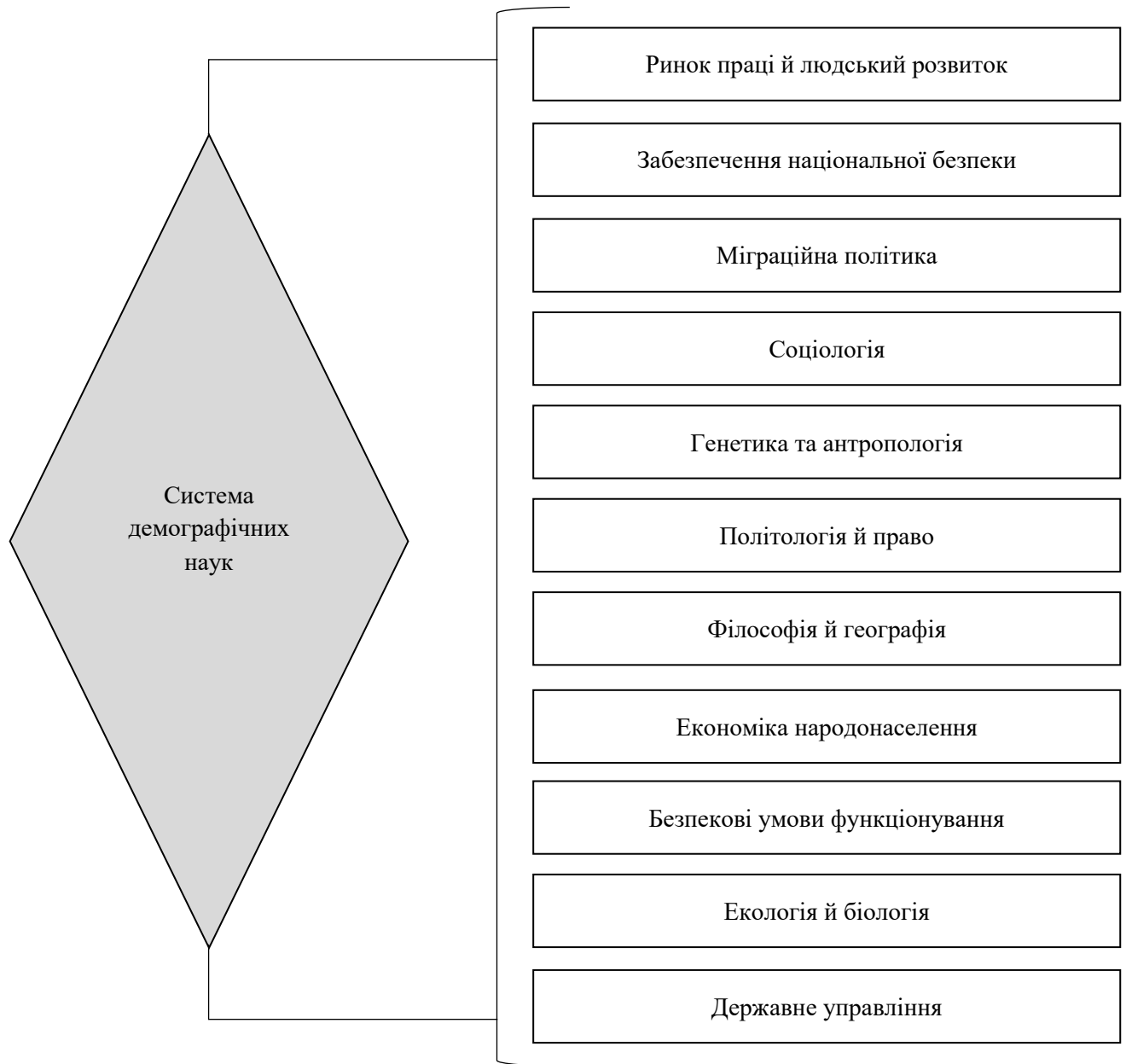

Рис. 1.7. Сучасна система демографії як наукового напрямку

Сформував автор

Неможливо не визнати той факт, що міграція має безпосередній вплив на зміни в демографічній ситуації як для країни, з якої здійснюється переміщення, так і для країни, до якої виїжджають. Проте це може стосуватися й виключно однієї країни, коли міграція реалізується лише в межах однієї країни. Отже, в цьому контексті, варто ретельно дослідити, що собою являє міграція й які її типи сьогодні найбільш популярні.

Міграція як явище супроводжувала людство з початком перших організованих поселень. На той час міграційні процеси були стохастичними

та важко контрольованими. Причинами міграційних хвиль здавна були як природні, так і людські фактори. Великі переміщення людей зумовлювали як появу нових та могутніх державних утворень, так і спричинювали занепад великих цивілізацій.

Уперше міграція почала аналізуватись як самостійний науковий термін в 1970-х роках. Тут, на думку більшості зарубіжних та вітчизняних дослідників теорії міграційних систем, доцільно відзначити науковий доробок Акіна Мабогундже, який у своїх працях [28, с. 16], що стосувалися міграції зі сільських територій у міські, використав теорії соціальних та загальних систем. Так, учений перший описав основні елементи міграційної системи, а також різні види середовищ, з якими ця система взаємодіє. Отже, на той час наукова парадигма міграційних процесів розглядалась виключно на мікрорівні, описуючи та систематизуючи причини та особливості переміщення людей зі села у місто.

Заклавши основу теорії про міграційні процеси, роботу Акіна Мабогундже почали розвивати та розширювати інші вчені, оскільки всі розуміли про важливість ролі міграції на міжнародному рівні. Так, у 80-х роках І. Валерстайн [29, с. 102] у своїй книзі «Теорія світових систем» особливу увагу звернув на явище міграції на міжнародному рівні, і зробив перші спроби систематизувати останню з погляду географічного, економічного та інших аспектів. Водночас активні наукові пошуки в цьому напрямку вели й інші вчені, такі як Л. Лукассен, М. Бойд та Ф. Арнольд [30, с. 389]. Визначною серед них є праця Дж. Фоусетта, який обґрунтував основні функціональні зв'язки міграційних систем, що впливають на їхню стійкість та стабільність останніх. У 90-х роках було сформовано та обґрунтовано поняття «країн-донорів» та «країн-реципієнтів», в межах яких відбуваються міграційні процеси [31, с. 167].

Після 2000-го року вектор розвитку наукової парадигми міграції розширився міждисциплінарним підходом. Так, велика кількість дослідників

вдалися до аналізу причинно-наслідкових зав'язків міграції в інших наукових напрямках. Окрім того, на сьогоднішній день дослідники активно аналізують причини виникнення міграції, а також детермінанти змін міграційних потоків з локального до міжнародного рівнів [32, с. 11].

Початок ХХІ століття знаменувався значною активізацією досліджень міграційних процесів. Так, у рамках цього почали використовуватися комплексні та поліаспектні підходи, які враховували як демографічні, так і соціальні, політичні, економічні та екологічні показники. Таке розширення спектру аналізу зумовлено посиленням глобалізації, збільшенням міжнародних зв'язків, що стали сприяючим фактором посилення міграційних процесів між країнами. Окрім того, зміна кліматичних умов, локальні та регіональні війни, економічні кризи та політичні конфлікти, стали також потужними драйверами до міграції в цей період. Відповідно до цього, все більша кількість науковців стала звертати увагу на міграційні процеси, аналізуючи не лише склад міграційних потоків, але і більш глибокі причини, які спонукали людей до зміни місця проживання. Особливу увагу при цьому приділяли тим міграціям, які були зумовлені соціально-економічними кризами. Такі міграційні потоки часто аналізуються крізь призму того, що населення вдається до таких радикальних дій, з причини пошуку роботи, кращої освіти та соціального забезпечення. Також активно вивчали й політичні фактори міграції, зокрема явище біженства та політичних мігрантів, які виникли внаслідок численних політичних конфліктів, революцій та війн. Яскравим прикладом такого фактору є конфлікти на Близькому Сході, які вже не один рік призводять до масштабних міграційних хвиль, гуманітарних криз та викликів системи міжнародного управління.

Узагальнюючи вищеописаний історичний аналіз, ми систематизували розвиток наукової думки щодо розуміння явища міграції та її наслідків (рис. 1.8).

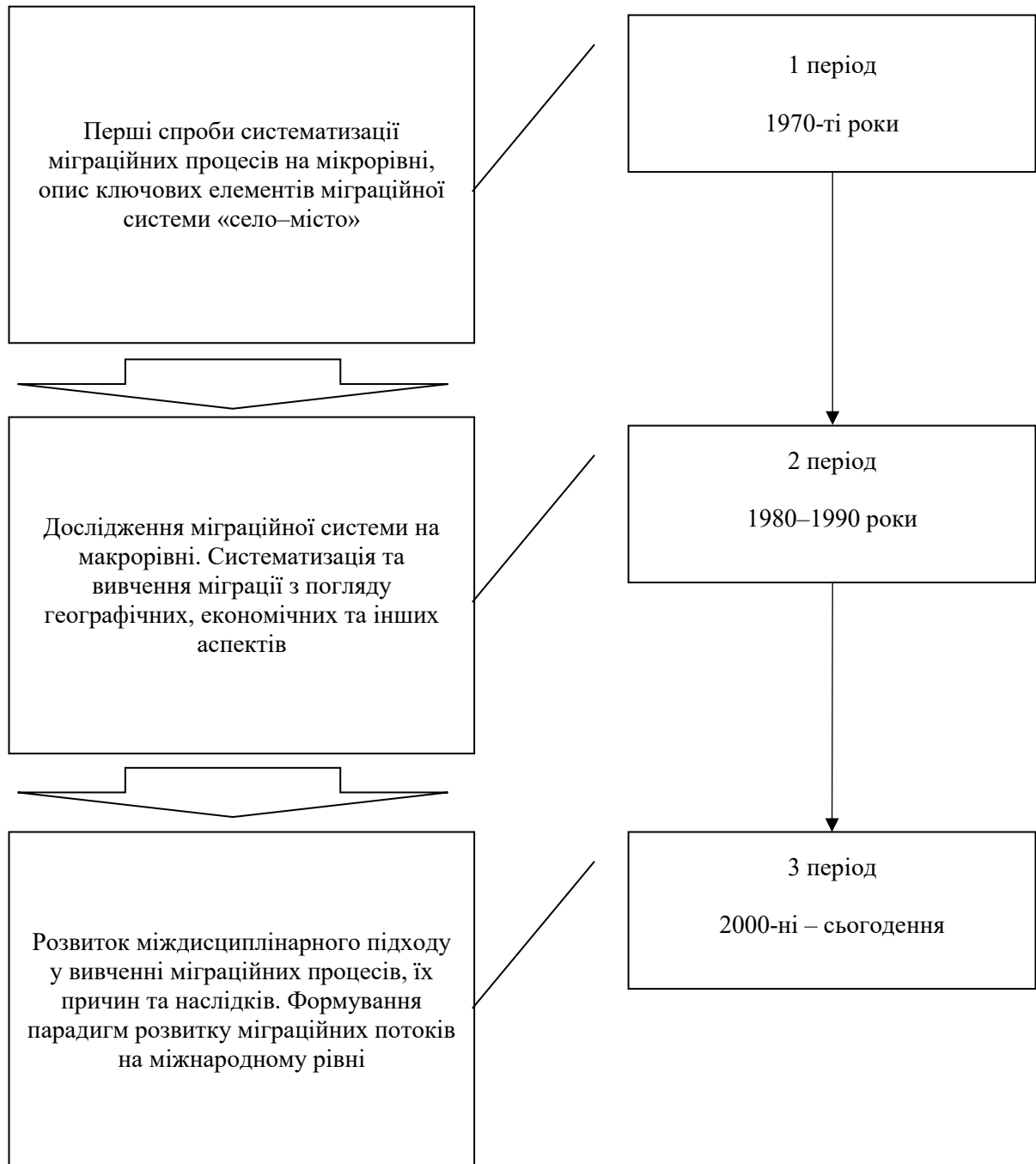

Рис. 1.8. Розвиток наукових концепцій, що спричинив трансформацію підходів до трактування міграційних процесів

Сформував автор

Міграція як наукова категорія має в собі глибокі соціальні, економічні та культурні аспекти (Додаток А), які визначають особливості та причини пересування груп людей між різними географічними регіонами. Сучасне

дослідження поняття «міграція» набуває особливої актуальності, враховуючи її значний вплив на демографічну структуру та економічний розвиток як окремих країн, так і світового співтовариства.

На думку зарубіжного дослідника міграційних процесів С. Бреттєла [13, с. 13], це поняття варто трактувати як процес переміщення певної частини населення в межах національних кордонів країни чи за її межі. В структуру сучасної наукової категорії міграції автор залучив різні типи переміщень, які характеризуються різною тривалістю, складом та обсягом міграційних груп і причин їх переміщення. Визначення, яке надав цей автор, є всеохоплюючим та характеризує базові характеристики міграції. Але водночас, таке узагальнення та широта охоплення не дає можливість зрозуміти диференціювання різних типів міграції, що є особливо важливе для формування заходів їх управління чи оптимізації.

Водночас, на думку Т. Драгунова [16, с. 73], поняття «міграція» доцільно розуміти як процес переміщення людей між населеними пунктами, регіонами чи країнами, що може бути спровоковане економічними, політичними, етнічними чи релігійними причинами, і врешті призводить до зміни місця проживання людей на різні часові періоди. Хоча визначення детально описує чинники міграції, воно не зазначає наслідків міграції як для окремого індивіда, так і для суспільства.

Дещо іншої думки притримується С. Пугач [21, с. 13], визначаючи поняття «міграція» як стихійні чи відносно керовані переміщення людей та зміни їх місця проживання на постійній чи тимчасовій основі. При цьому автор зазначає, що ці переміщення зумовлені низкою факторів та в подальшому призводять до перерозподілу населення і трудових ресурсів. Вважаємо, що таке визначення не окреслює, що міграція може охоплювати переміщення людей як у межах країни, так і за її межами.

З огляду на сутність міграції, як процес переміщення людей з одного місця в інше, що може бути спричинений різними факторами, економічного, соціального, політичного та екологічного характеру. За своїм змістом

міграція означає пошук кращих умов життя та безпеки, більших можливостей для роботи, а також освітніх, медичних та культурних можливостей. Міграція є важливим об'єктом багатьох наукових досліджень, оскільки саме вона чинить значний та іноді докорінний вплив на економічну, культурну та соціальну сферу як держав, які приймають мігрантів, так і країн, з яких відбувається міграція (Додаток А). Не можна забувати і про виняткове значення міграції в контексті процесів глобалізації, оскільки саме динаміка міграційних потоків може чинити як позитивний вплив на економічний розвиток та сприяти культурному обміну, так і можуть в результаті призвести до значних соціальних напружень та політичних викликів. У контексті цього міграція може стати причиною старіння населення та недостачу робочої сили в розвинених країнах, як одного з глобальних викликів. Водночас збільшення обсягів міграційних потоків формує перед національними та міжнародними урядами нові виклики та проблеми, які проявляються у потребі модифікації та посилення нормативно-правового законодавства щодо прав та обов'язків біженців, їх захисту в контексті вільного доступу до освіти, медичного та соціального забезпечення.

На нашу думку, поняття «міграція» доцільно трактувати як процес переміщення індивіда чи груп людей у межах національних кордонів країни чи за її межі, що може бути зумовлено комбінацією економічних, політичних, військових, релігійних та інших причин, з метою тимчасової чи постійної зміни місця проживання.

Існує значна кількість поглядів на класифікацію типів і форм міграції сьогодні [33–36]. Узагальнивши останні, можна виокремити авторську позицію щодо такого роду поділу (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Систематизація основних типів та форм міграційних процесів

Систематизував автор

Серед основних видів міграції, найважливішим сьогодні вважаємо саме посилений вид. Гіпердинамічність зовнішнього середовища призвела до значних змін та трансформацій. Лише за останні роки ми були свідками суттєвих потрясінь, спричинених унаслідок пандемії COVID-19 та початком повномасштабної війни в центрі Європи. Все це в сукупності й призводить до так званої посиленої міграції. Узагальнюючи наукові дослідження [1–3] варто зазначити, що, на нашу думку, під посиленою міграцією варто розуміти той вкрай активний процес посиленого переміщення людей через міжнародні кордони або в межах однієї країни, що виникає внаслідок загострення негативного впливу факторів, що стали причиною для цього.

Міграція як процес нерідко описується саме через масштабування, інтенсивність і причини, які призвели до цього. На нашу думку, саме це й формує так звані міграційні патерни. Більш «стандартна» міграція означає звичайний рух людей у межах звичних моделей людської мобільності, який часто керується особистими, економічними або освітніми причинами. Такий тип міграції зазвичай передбачуваний і відбувається в межах можливостей існуючих правових, соціальних та економічних структур щодо асиміляції та інтеграції мігрантів, але коли мова заходить про посилення міграції, це зовсім інше. По суті, посилену міграцію віднесемо до значного зростання чисельності людей, які переїжджають, саме за вкрай короткий період, що виснажує інфраструктуру та ресурси як регіонів походження, так і регіонів призначення.

Посилена міграція може становити серйозні виклики для національної безпеки країни. Передусім одним із основних ризиків є складність контролю за переміщенням осіб через національні кордони. Коли кількість мігрантів зростає швидко, це може перевантажити прикордонні служби та імміграційні системи, що зменшує ефективність перевірок та збільшує ризики проникнення на територію країни осіб з недоброзичливими намірами. Без належних ресурсів та програм інтеграції, велика кількість мігрантів може призвести до соціальної ізоляції та створення закритих громад, де можуть

розвиватися радикальні ідеї. Це не лише сприяє виникненню міжетнічних напружень, але й може створювати умови для вербування терористичними організаціями.

Значне збільшення населення через посилену міграцію може перевантажити освітні, медичні, житлові та транспортні системи, що в підсумку впливає на загальну стабільність і безпеку країни. Ці навантаження можуть викликати невдоволення серед місцевого населення, підвищуючи ризик соціальних протестів та навіть заворушень. Великий приплив мігрантів може ускладнити завдання правоохоронних органів у підтриманні закону і порядку, особливо якщо серед мігрантів знаходяться особи, що зловживають правами або порушують закон. Збільшення кримінальної активності, таке як торгівля людьми, контрабанда, наркоторгівля, може додатково навантажити систему правосуддя і підривати загальну безпеку. Як бачимо, посилена міграція більш тісно пов'язана саме із питанням забезпечення безпеки на різних рівнях.

Отже,, саме при посиленні міграції, політичні рішення мають бути адаптивними і масштабованими, враховуючи як невідкладні гуманітарні потреби, так і довгострокові виклики інтеграції. Розуміння конкретних причин та характеристик підвищеної міграції допомагає у розробці ефективних заходів, які поважають права та потреби мігрантів, водночас враховуючи можливості та добробут власних громадян для уникнення утворення нових загроз, в тому числі в контексті демографічної безпеки (рис. 1.10).

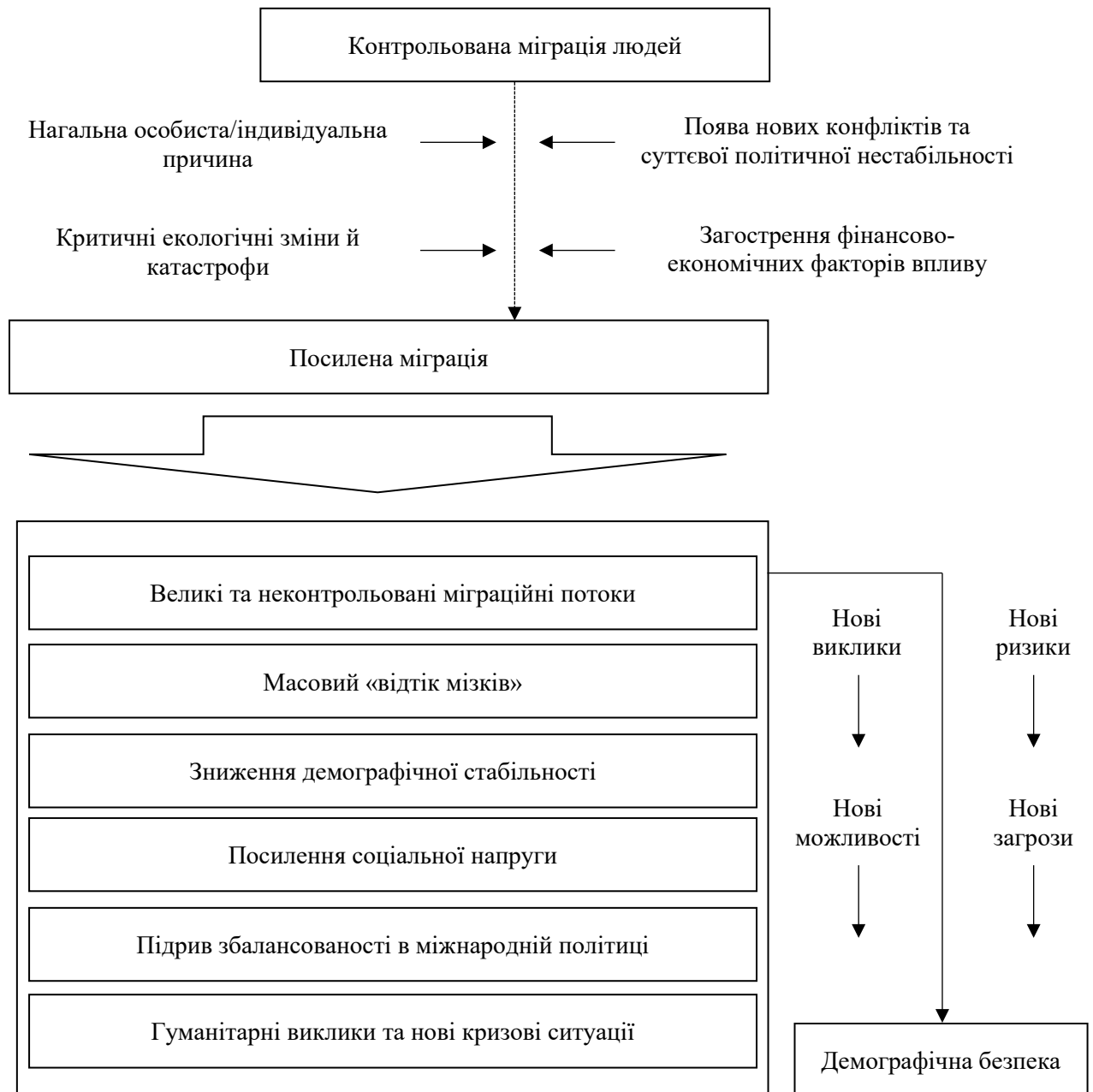

Рис. 1.10. Ключові характеристики посиленої міграції

Сформував автор

Отже, у контексті дослідження міграції та її впливу на демографічну ситуацію в країні, важливо зрозуміти й саме поняття демографічної безпеки. Перш за все, варто зазначити, що саме демографічна безпека відіграє вкрай важливу й критичну роль у контексті забезпечення національної безпеки держави. Зі самого початку свого існування людство надавало особливу увагу питанням безпеки. Створення і розвиток держави як політичної структури демонструє, що недостатня ефективність управлінсько-правової

роботи урядових структур у протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам викликає у громадян відчуття страху та невпевненості, а також підриває довіру населення до влади, що може призвести до серйозних збитків. При цьому саме через складові національної безпеки і досягається протидія цим та іншим загрозам. Демографічна безпека є основою стабільності будь-якої країни, оскільки вона впливає на всі сфери життя: від робочої сили до соціального забезпечення та обороноздатності. Стійкий склад населення забезпечує економічне зростання, соціальний прогрес та здатність країни адаптуватися до змін, забезпечуючи у такий спосіб загальну національну безпеку (рис. 1.11).

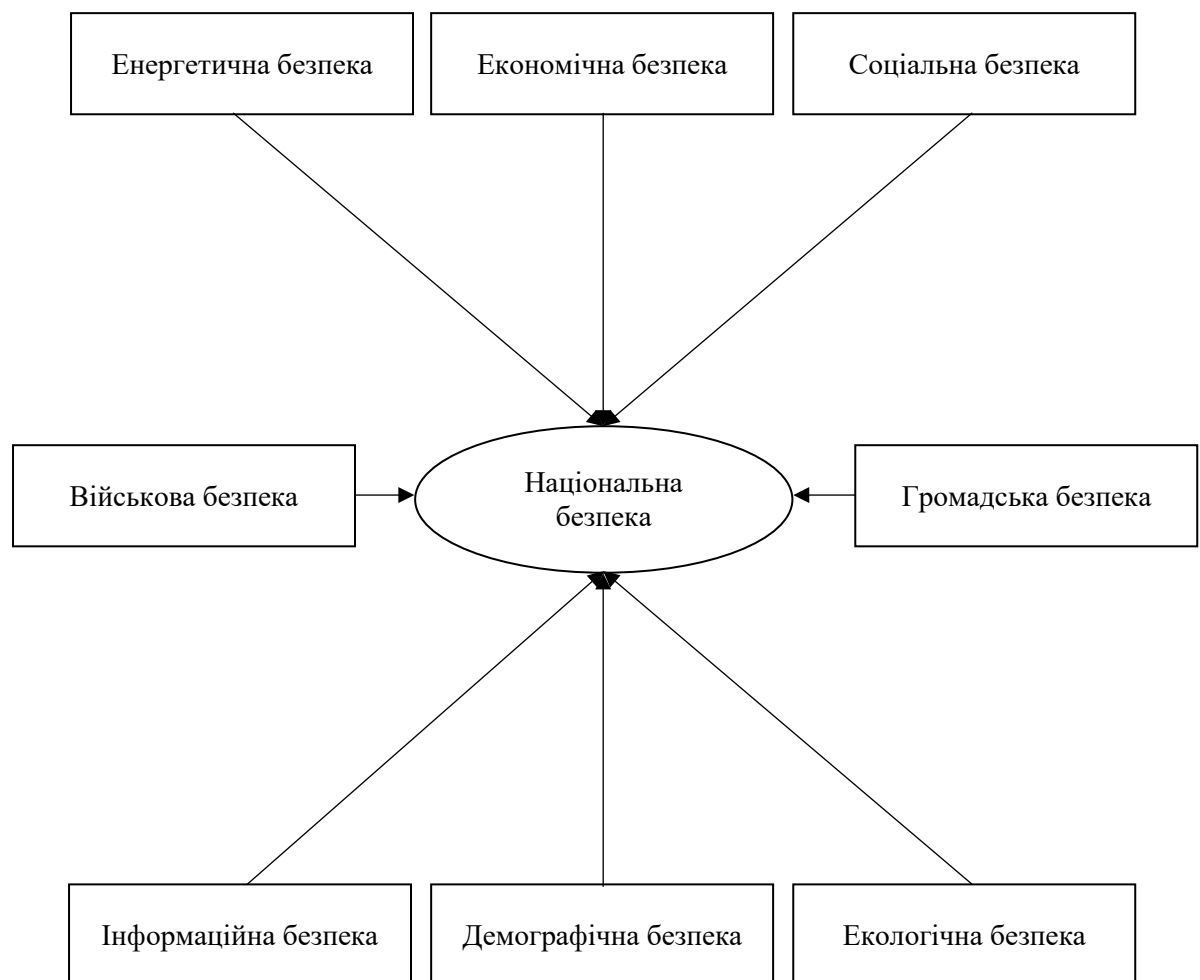

Рис. 1.11. Основні складові національної безпеки держави

Систематизував автор

При цьому, згадуючи як національну безпеку, так і демографічну як її одну зі складових, варто чітко усвідомити, що таке «безпека» взагалі.

Досліджуючи поняття «безпека», А. Баланда [25, с. 26] визначає його як стан чи міру захисту суб'єкта від впливу різного роду загроз, можливості завдання йому шкоди, збитків чи іншого виду негативного впливу. На нашу думку, таке визначення є неповним, оскільки не враховує такий важливий аспект сучасного процесу забезпечення безпеки, як превентивні заходи та стратегії, які спрямовані на попередження виникнення потенційних загроз та небезпек. Водночас, на думку В. Циганова [26, с. 32] поняття «безпека» трактується як усвідомлена діяльність людей, суспільства, держави та міжнародної спільноти в контексті виявлення, нівелювання, мінімізації чи превенції різних видів загроз щодо матеріальних та духовних цінностей, а також факторів, які можуть негативно вплинути на прогресивний розвиток. Це визначення деталізує різні аспекти забезпечення безпеки, але в той же час його вагомим недоліком є відсутність згадування механізмів при цьому.

Як певну властивість об'єкта, поняття «безпека» трактує О. Ляшенко [27, с. 25], визначаючи, що ця характеристика дає можливість останньому не допускати фактів чи ситуацій, що можуть становити для нього реальну чи потенційну небезпеку, а також як загрозу його матеріальним та духовним цінностям. На нашу думку, таке визначення не можна вважати повним, оскільки воно не має при цьому жодних згадувань про шляхи та підходи до забезпечення безпеки.

Відтак у підсумку, вважаємо, що поняття «безпека» варто трактувати як динамічний процес, який завдяки безпековим механізмам уможливорює виявлення, мінімізацію, усунення, адаптацію чи превенцію реально існуючих або ж потенційних загроз, які можуть негативно вплинути на матеріальні, соціальні, економічні та духовні цінності будь-якої соціально-економічної системи.

Демографічну безпеку науковці та практики трактують і визначають по-різному. Відтак, єдиної думки як такої немає. До прикладу, О. Перебийнос [37] вважає, що демографічна безпека пов'язана із забезпеченням захисту

життя, репродукції населення, а також збереженням важливих демографічних структур, таких як віковий, статевий, етнічний і сімейний склад суспільства. Він підкреслює роль інституцій у підтриманні цих процесів. Але такого роду тлумачення вкрай сильно акцентує увагу виключно на структурі населення, не враховуючи міграцію та протидію загрозам. На думку І. Цвігуа [38, с. 176], демографічну безпеку варто трактувати «як стан, в якому забезпечена охорона кількісного та етнічного складу населення від загроз, що можуть виникнути як ззовні, так і зсередини країни». Вихід за межі країни – це позитивне бачення в трактуванні поняття. Погоджуємося із думкою про протидію загрозам як найважливішого аспекту, що розкриває саму сутність безпеки. Подібної думки дотримується й О. Іванісов [39, с. 34], що характеризує демографічну безпеку як стійкість демографічних процесів, які достатні для репродукції населення, мінімізації впливу зовнішніх чинників та задоволення потреб країни в людських ресурсах для реалізації її геополітичних амбіцій. І. Рой [40, с. 105] розширює поняття демографічної безпеки, включаючи до неї захист населення від зовнішніх і внутрішніх загроз, які можуть призвести до зменшення чисельності, погіршення здоров'я, деградації генофонду, зміни етнічного складу та міграційної активності. Погоджуємося із тим, що для демографічної безпеки важливими є особливості змін міграційної активності як такої. Відтак, на нашу думку, узагальнюючи, доцільно трактувати демографічну безпеку як одну із найбільш вагомих складових національної безпеки, яка являє собою такий стан захищеності й збалансованості складу й руху населення, за якого уможлиблюється безпековий розвиток держави, суспільства та ринку праці за будь-яких змін динамічності зовнішнього середовища (рис. 1.12).

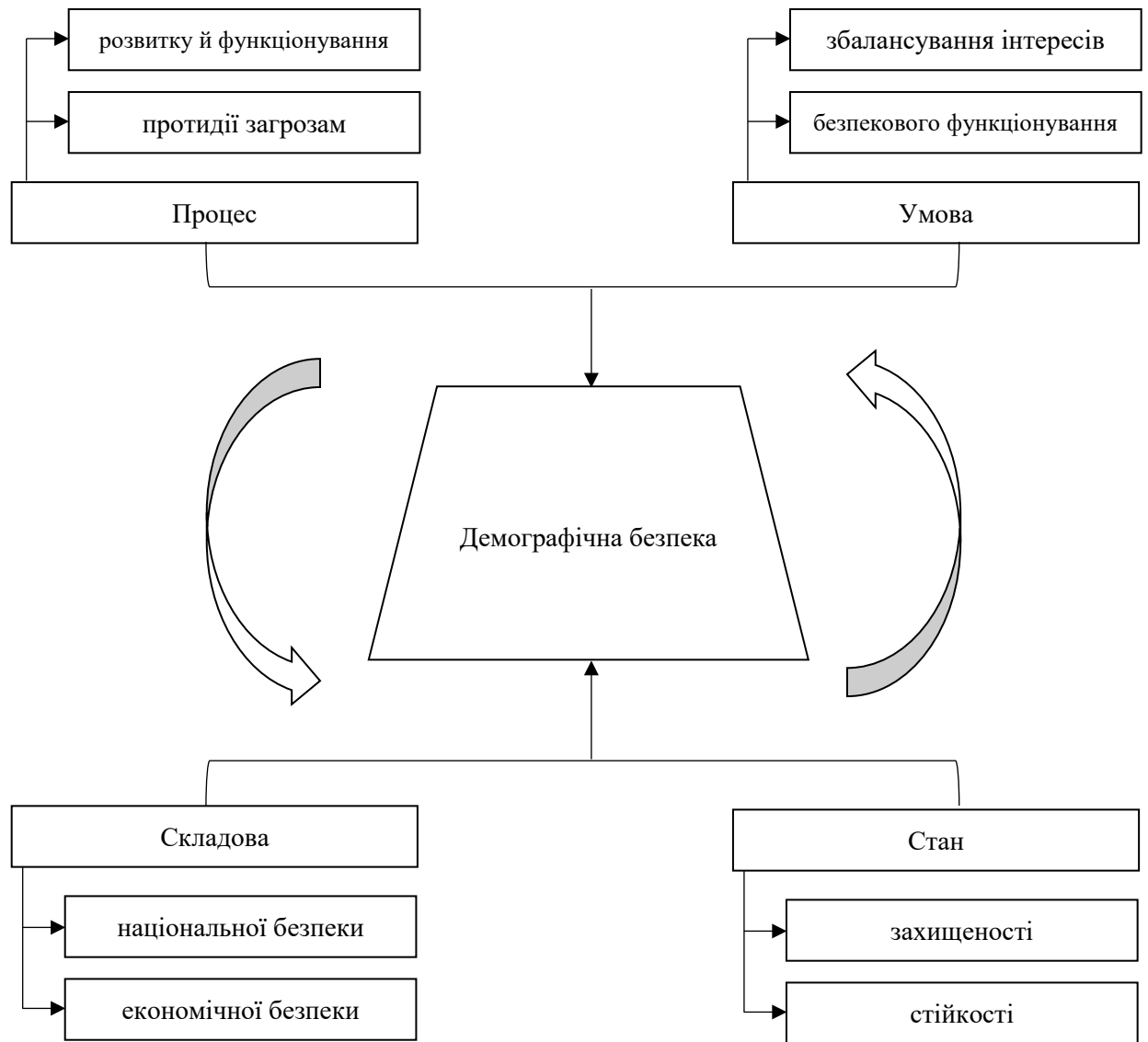

Рис. 1.12. Змістовні ознаки поняття «демографічна безпека»

Систематизував автор

При цьому метою демографічної безпеки є забезпечення розкриття безпекового потенціалу через ефективне державне управління й регулювання чисельності населення країни із контролюванням змін у міграційній активності, етнопропорційній структурі й генетичному здоров'ї населення. Отже, теоретичний базис забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції буде мати такий вигляд як подано на рис. 1.13.

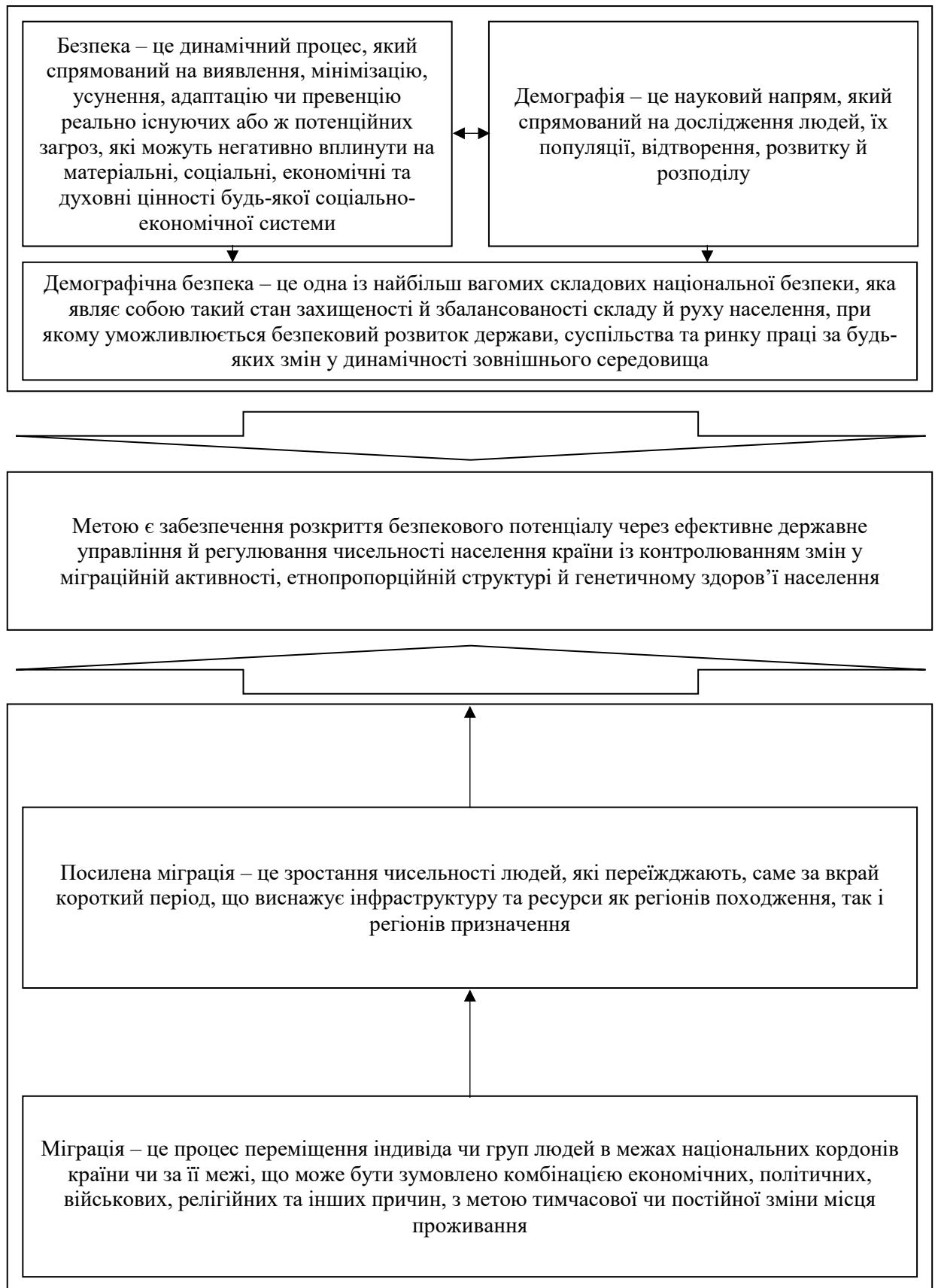

Рис. 1.13. Теоретичний базис забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції

Сформував автор

Проаналізувавши сучасні наукові дослідження, ми погоджуємося з думкою науковців [22–24; 135–138] про те, що на сьогоднішній день демографічна безпека стала рівноцінно важливою для забезпечення та стабільності національної безпеки на рівні таких ключових інших видів безпеки, як економічна, соціальна та інші. Це зумовлено тим, що в сучасному світі демографічна безпека стала ключовим прямим фактором впливу на економічну стабільність та нормальний розвиток країни. Відтак, стійкість національної безпеки на сьогоднішній день значною мірою залежить від сучасних демографічних тенденцій, таких як старіння населення, міграційні хвилі, етнічні та культурні зміни та інші, що зумовлено посиленням їх впливу на ринок праці та соціальну стабільність. З огляду на це, формування та впровадження ефективної державної політики демографічною безпекою є базовим елементом забезпечення національної стабільності та здатності держави раціонально реагувати чи адаптуватися під внутрішні та зовнішні виклики.

У підсумку, доцільно зазначити, що сьогоднішні зовнішні умови характеризуються постійними конфліктами, які лише уможливлюють посилення як зовнішньої, так і внутрішньої мобілізації. Відтак, військові активні бойові дії, такі як ті, що відбуваються в Ізраїлі та Україні, є значними факторами міграції, що впливають не лише на демографію всередині власних кордонів, але й на глобальному рівні. Ця посилена міграція, спричинена потребою в безпеці та кращих умовах життя, часто призводить до значних демографічних зміщень, які своєю чергою створюють безліч викликів, що вимагають складних механізмів державного управління. На прикладі Ізраїлю, часті активні бойові дії призводять до посилених внутрішніх переміщень, оскільки жителі виїжджають з прикордонних районів, які стикаються з постійними загрозами безпеки. Аналогічно, тривала повномасштабна війна в Україні спричинила масову еміграцію, не тільки всередині країни, але й до сусідніх європейських країн. Ця раптова посилена міграція населення ставить під загрозу місцеву інфраструктуру, від житла та охорони здоров'я до освіти

та систем зайнятості, вимагаючи негайної відповіді від системи державного управління. Для ефективного вирішення цих викликів державна політика повинна модернізуватися й активізуватися. Відтак, сама концепція вироблення державної політики забезпечення демографічною безпекою заслуговує на ретельний перегляд, що становитиме увагу в подальших дослідженнях.

1.3. Складові державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції

Демографічні процеси, такі як народжуваність, смертність, міграційні тенденції та старіння, суттєво впливають не лише на соціально-економічну безпеку країни, але й національну в цілому (підрозділ 1.2). При цьому, інтерес держави до управління цими демографічними процесами пов'язаний із підтриманням безпековості, економічного зростання та добробуту населення. Важливість демографічних інтересів для державної політики стає очевидною на різних прикладах, включаючи досвід нашої країни (особливо після подій лютого 2022 року), глобальні події, такі як пандемія COVID-19 та міжнародні міграційні потоки, які постійно присутні. Демографічні чинники є найважливішими детермінантами майбутнього країни, впливаючи на все: від економічного процвітання до соціальної стабільності. Оскільки змінюються основні елементи структури населення – через зміни у народжуваності, тривалості життя та міграційних тенденціях – держава має адаптувати свою політику для реагування на ці зміни. Така адаптація забезпечує безпековий розвиток країни та добробут її громадян. Високі показники смертності, особливо ті, які обумовлені запобіганням захворюванням або поганій інфраструктурі охорони здоров'я, можуть серйозно вплинути на економічну безпеку держави. Здорова робоча сила має вирішальне значення для продуктивності, відтак, держави інвестують в охорону здоров'я, щоб покращити тривалість життя та знизити смертність,

пов'язану із хворобами. Пандемія COVID-19 наголосила на важливості надійних систем охорони здоров'я та необхідності готовності політики охорони здоров'я до управління раптовим зростанням смертності та підтримання громадських функцій.

У межах теми дисертаційного дослідження, важливе місце посідає міграція. При цьому міграція може мати подвійний вплив на демографію. З одного боку, еміграція може призвести до витоку інтелекту, коли кваліфіковані фахівці залишають країну, що потенційно гальмує економічний безпековий розвиток. З іншого боку, імміграція може уможливити пом'якшення проблем, спричинених старінням населення та нестачею робочої сили. Відтак, важливо, щоб сучасна державна політика уможливила збалансування міграційної політики (не допустила її посилення).

У межах сучасного підходу до вироблення державної політики, сьогодні переважає консервативний стиль, який характеризується реактивними відповідями на зміни в зовнішньому середовищі та спробами адаптації через певні скорочення. Зіткнення з національними економічними трансформаціями, посиленням міграції, вплив COVID-19 та нова фаза військової агресії від російської федерації зумовили погіршення умов безпекової діяльності. У більшості випадків це призводить до зниження самого рівня демографічної безпеки. Водночас не береться до уваги виникнення нових можливостей для безпекового розвитку, які можуть включати заповнення певного вакууму, що утворився внаслідок гіпердинамічності зовнішнього середовища. Незважаючи на ігнорування інших можливостей, варто зазначити, що демографічна активність можлива на тлі економічної кризи за наявності відповідних саме безпекових умов, створених у межах безпекових заходів і теоретичної підготовки. В рамках цього підрозділу будуть представлені розроблені концептуальні засади вироблення державної політики забезпечення демографічною безпекою в умовах посиленої міграції. Відтак, важливе місце в цьому належить

суб'єктам та характеристика основних об'єктів державного управління демографічною безпекою.

Державна політика демографічною безпекою є динамічним процесом, який вимагає формування та реалізації комплексного підходу. Ключовим аспектом управління демографічною безпекою є формування безпечних умов для демографічних процесів, а з огляду на це, основним об'єктом у цьому контексті виступають саме демографічні процеси в країні.

На думку С. Іваницької та Т. Галайди [106, с. 17], сучасні демографічні процеси охоплюють такі елементи, як відтворення населення та зміну поколінь. Ці процеси включають в себе динаміку в рівнях народжуваності, смертності та статеві-віковому складі населення. Авторки також зазначають, що важливим елементом демографічних процесів є міграція та інші аспекти, що зумовлюють зміну структури суспільства. Це визначення охоплює ключові аспекти демографії, але водночас, практично відсутні згадки про вплив демографічних процесів на соціально-економічний розвиток суспільства, питання безпеки тощо. О. Кустовська [107, с. 56], вважає, що демографічні процеси представляють собою демографічні події, кожна з яких обмежена по часу, а їхня сукупна реалізація зумовлює масові процеси зміни демографічного складу населення в досліджуваній країні чи регіоні. На нашу думку, це визначення не можна вважати повним, оскільки воно не має чіткої конкретики в контексті визначення ключових видів тих чи інших демографічних подій. Узагальнюючи, вважаємо, що під демографічними процесами, як об'єктом державної політики, варто розуміти сукупність подій, що відбуваються із населенням, які безпосередньо впливають на рівень демографічної безпеки: народжуваність, смертність, динаміка шлюбів і розлучень, міграційний рух.

При цьому, в сьогоdnішній умовах, в яких перебуває Україна, одним із найбільш вагомих демографічних процесів є посилені міграційні потоки. Відтак, вважаємо розглядати міграційні процеси як один із ключових об'єктів сучасної державної політики забезпечення демографічної безпеки. В умовах

гіпердинамічності зовнішнього середовища для таких країн, як Україна, питання посиленої міграції суттєво впливає на зміни в демографічній безпеці (підрозділ 1.2). Відтак, шляхом узагальнення, визначено основні властивості посиленої міграції з позиції вироблення державної політики демографічної безпеки (рис. 1.14).

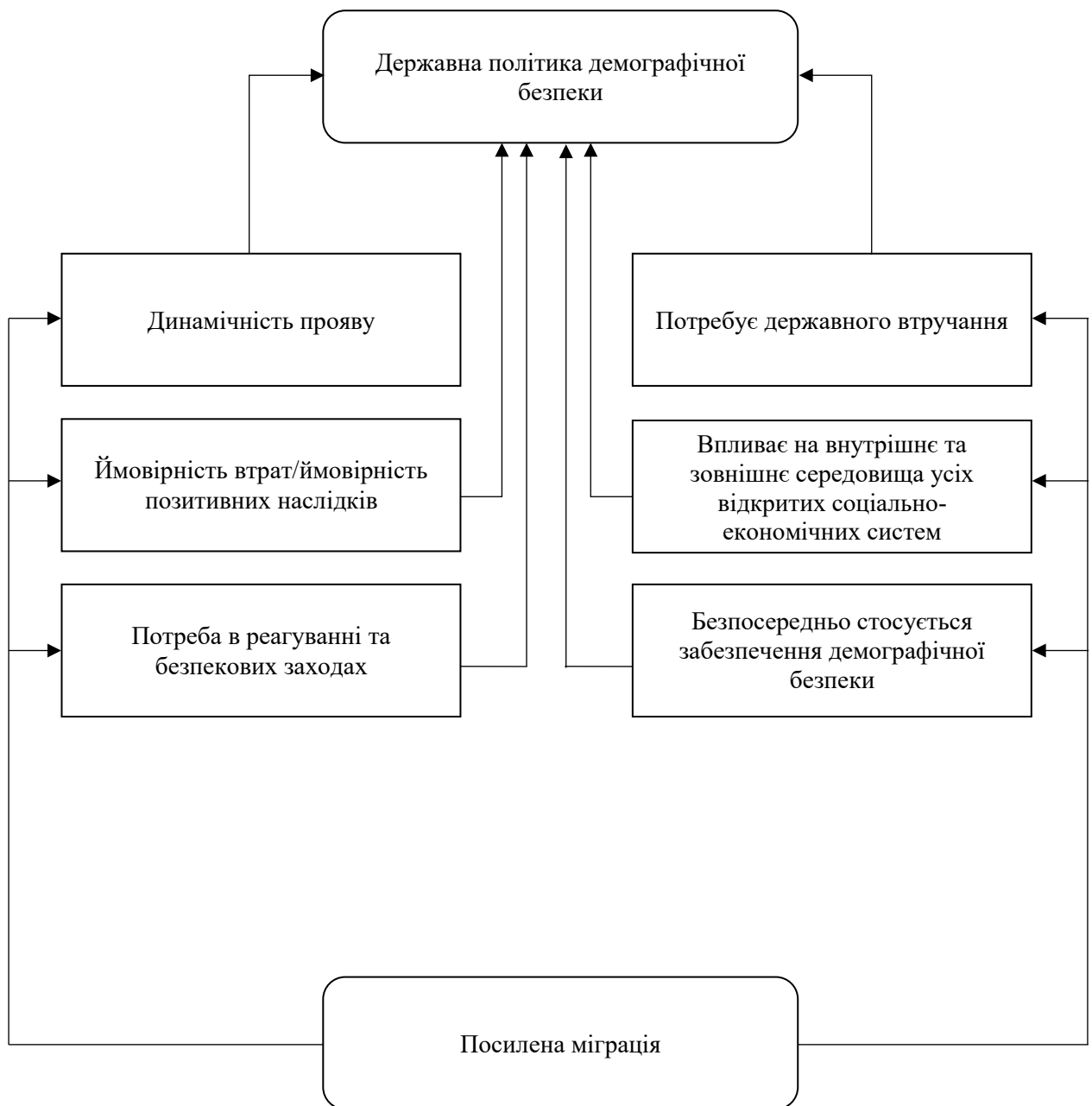

Рис. 1.14. Основні властивості посиленої міграції з позиції вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

Серед виділених властивостей (рис. 1.14), на нашу думку, особливу увагу заслуговує так звана «динамічність прояву». Тут варто прояснити, що ця властивість базується на тому, що при відсутності будь-яких дій або навіть реакції, утворюються вкрай негативні наслідки, що виявляються у появі нових загроз у контексті забезпечення демографічної безпеки. Відтак, невикористання додаткових можливостей зі сторони системи державного управління призводить до втрат й не лише матеріальних, але й втрат у розвитку людського капіталу тощо.

Визначаючи поняття «міграційні процеси», доцільно визначити, що вони являють собою складні соціально-економічні явища, які охоплюють процеси переміщення груп людей як всередині країни (внутрішня міграція), так і на території інших країн (міжнародна міграція). Основною причиною мотивації, як правило, є пошук більш комфортних умов життя, отримання нових економічних можливостей, перспектив кращої освіти, медичного чи соціального забезпечення. Водночас, міграційні процеси можуть бути зумовлені політичними та військовими конфліктами, природними катаклізмами та іншими негативними факторами, які роблять життя людей на певній території неможливим. Міграційні процеси чинять значний вплив на демографічну структуру населення, економічний розвиток, соціальне благополуччя та динаміку культурних змін. При чому цей вплив відбувається як в сторону країн, з яких населення від'їжджає, так і для тих країн, які приймають міграційні потоки.

З огляду на це, міграція є важливим елементом сучасної державної політики. Так, великі міграційні потоки можуть зумовлювати значні зміни в ключових демографічних показниках. У цьому контексті управління міграційними потоками повинно охоплювати формування та регламентацію норм в'їзду та виїзду і створення політики інтеграції мігрантів в економічний, освітній та соціальний простір.

Отже, міграційні процеси можуть бути об'єктом державної політики забезпечення демографічної безпеки. Узагальнюючи [108–110] вважаємо, що

під міграційними процесами, як об'єктом державної політики, варто розуміти сукупність подій та явищ, які пов'язані із переміщенням людей або певних соціально-економічних систем між країною або за її межі на певний період часу й уможливають зміни в показниках демографічної безпеки. Отже, на нашу думку, саме розгляд у сукупності демографічних і міграційних процесів, дає можливість формувати відповідне підґрунтя для реалізації сучасних механізмів державного управління в умовах посиленої міграції (рис. 1.15).

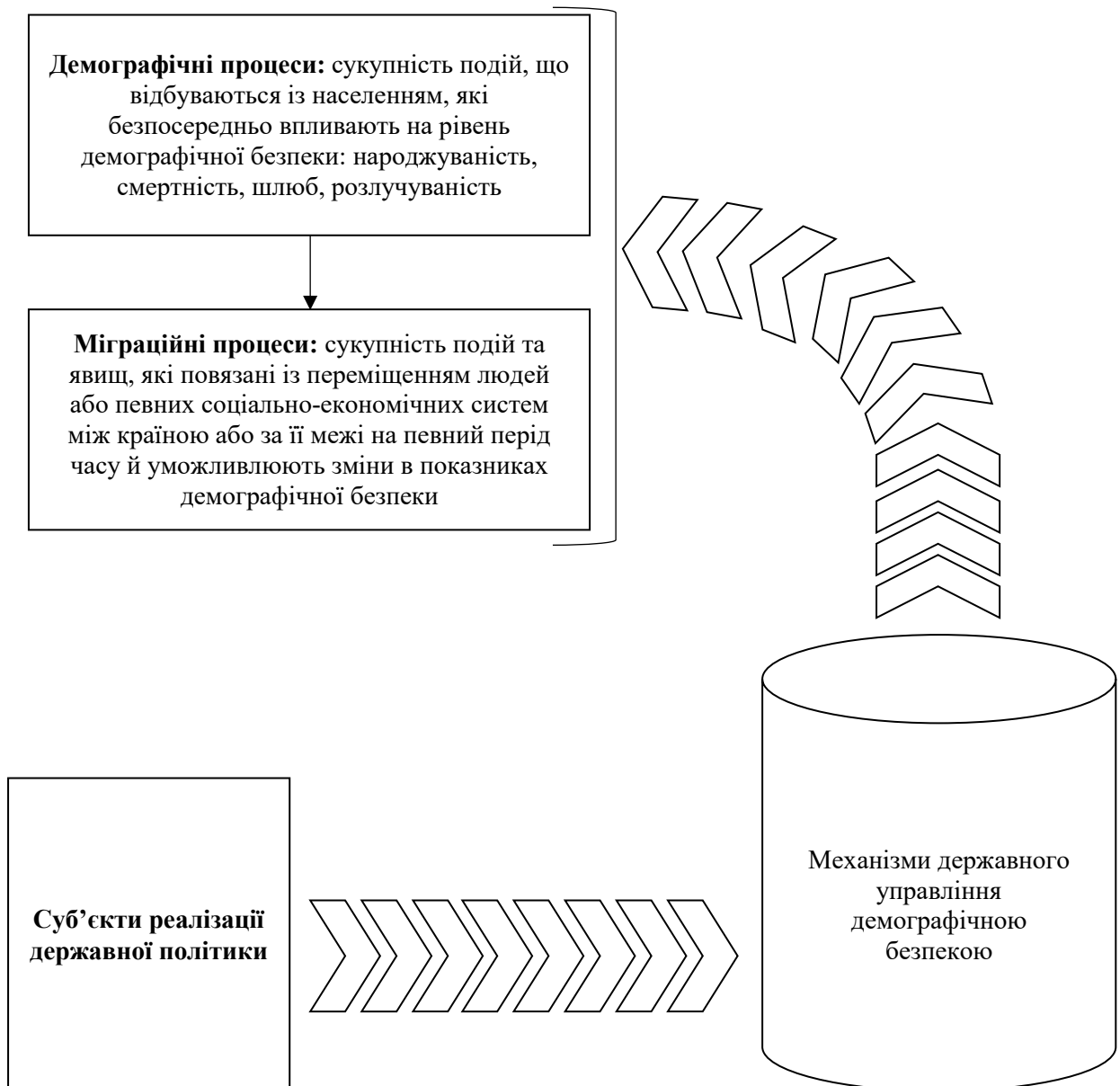

Рис. 1.15. Основні об'єкти реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

Щодо основних суб'єктів, то, звичайно, ними є держава, яка уособлює в собі увесь набір засобів впливу на відтворення населення в потрібному для суспільства безпековому напрямку. При цьому, як такого «універсального переліку» суб'єктів не може існувати. Для кожної країни він свій. Проте варто виокремити найбільш вагомих суб'єктів реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в Україні сьогодні. До прикладу, Міністерство соціальної політики України [111] – головний орган влади, що відповідає за соціальний захист населення та реалізацію політики в сфері демографії. Вони розробляють та координують виконання державних програм, спрямованих на підвищення народжуваності, зниження смертності, підтримку сімей з дітьми тощо. Міністерство охорони здоров'я України [112] – важливий учасник у поліпшенні демографічних показників за допомогою покращення здоров'я, програми планування сім'ї та материнського здоров'я тощо.

Також варто врахувати й Державну службу статистики України [113], оскільки вона в контексті формування інформаційного підґрунтя забезпечує збір та аналіз даних, що використовуються для моніторингу та оцінки ефективності демографічної безпеки.

Доцільно пам'ятати і про зовнішніх суб'єктів, які мають вплив на зміни в забезпеченні демографічної безпеки України. До прикладу, Світовий банк фінансує та реалізує проекти в Україні, які можуть включати поліпшення охорони здоров'я, освіти, і соціального захисту, що опосередковано впливає на демографічні показники (рис. 1.16).

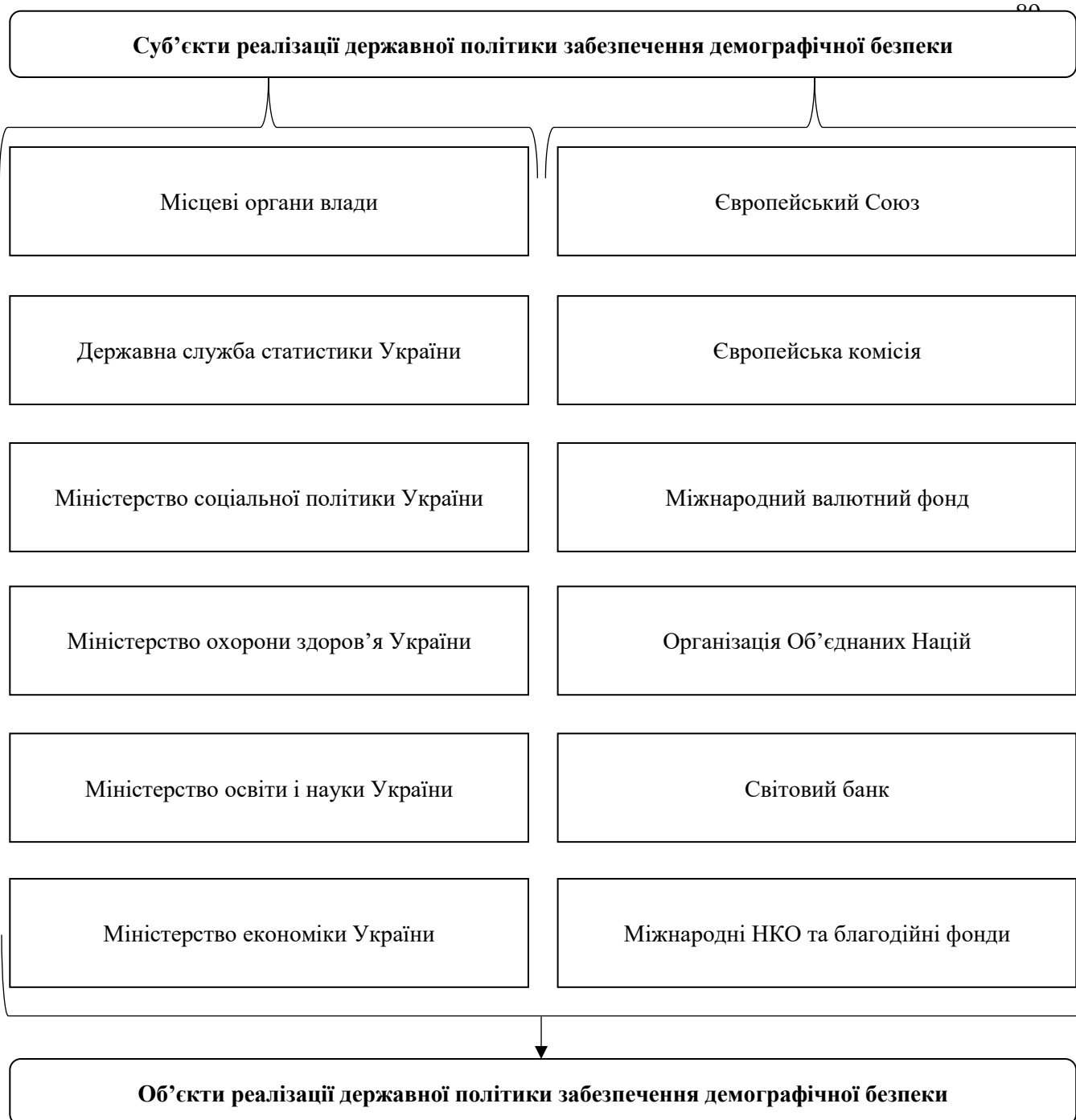

Рис. 1.16. Ключові суб'єкти реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

Як проміжний підсумок, варто зазначити, що діяльність суб'єктів реалізації державної політики напряду залежить від сфери, в якій вони діють. Відтак, у контексті забезпечення демографічної безпеки важливо конкретизувати їх завдання із врахуванням посиленої міграції в Україні:

- відстеження змін в демографічних процесах із встановленням відповідностей нормам й національній стратегії безпекового розвитку;

- оцінювання міграційних процесів і змін за рахунок наявних державно-управлінських можливостей;
- захист демографічного потенціалу держави від різного роду загроз;
- організація виконання законодавчих актів у сфері забезпечення національної безпеки;
- формування належного нормативно-правового забезпечення демографічної безпеки;
- створення правової бази для уможливлення збалансування демографічних й міграційних процесів;
- здійснення впливу на організацію спільної праці суспільства, соціальних колективів та інших організацій, з метою забезпечення демографічної безпеки;
- забезпечення добробуту громадян та інших соціально-економічних систем в умовах посиленої міграції;
- постійний управлінський вплив на суспільні відносини, що охоплюють зміни в демографічних й міграційних процесах;
- уможливлення постійної роботи усієї ієрархічної структури системи державного управління.

Враховуючи складність формування й реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, цей процес повинен здійснюватися відповідно до певних чітких принципів, що визначають за своєю сутністю правила й конкретні директиви того, як досягнути поставлених цілей. При цьому, як зазначає SIGMA [103], загальний перелік принципів становить систему стандартів, що повинні чітко відображати цінність цього самого управління. Сюди відносять принципи: стратегічності, узгодженості, організаційності, управління державними фінансами тощо. Враховуючи загальні принципи реалізації державної політики й узагальнюючи думку інших науковців [97–99], виокремимо найбільш вагомні принципи реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Принципи реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки
в умовах посиленої міграції**

Принципи	Характеристика
Принцип безпековості	Діяльність спрямована на уможливлення безпекового розвитку й захисту інтересів
Принцип відповідності	Узгодження демографічної політики із поточними і прогнозованими умовами та потребами суспільства. У контексті міграції це означає, що державне управління повинно враховувати як внутрішні, так і зовнішні міграційні потоки
Принцип гнучкості	Здатність держави швидко адаптуватися до змін у демографічній обстановці та зовнішнього середовища в цілому, особливо в гіпердинамічних умовах воєнного часу
Принцип цілеспрямованості	Дії суб'єктів повинні орієнтуватися на виконання поставлених завдань відповідно до цілей національної безпеки, складовою якої є демографічна
Принцип відкритості	Стосується прозорості управлінських рішень, доступності інформації для громадськості, а також включення широкого кола зацікавлених сторін у процес прийняття рішень
Принцип узгодженості	Механізми державного управління демографічною безпекою до змін у міграції, воєнного часу та інших складових національної безпеки

Систематизував автор

Державній політиці притаманні певні особливості й пріоритети, які визначають напрями забезпечення цього виду безпеки та врахування особливих умов або змін, як до прикладу, посилена міграція, тощо. Відтак, виокремимо і графічно зобразимо основні пріоритети державної політики в контексті забезпечення демографічної безпеки (рис. 1.17).

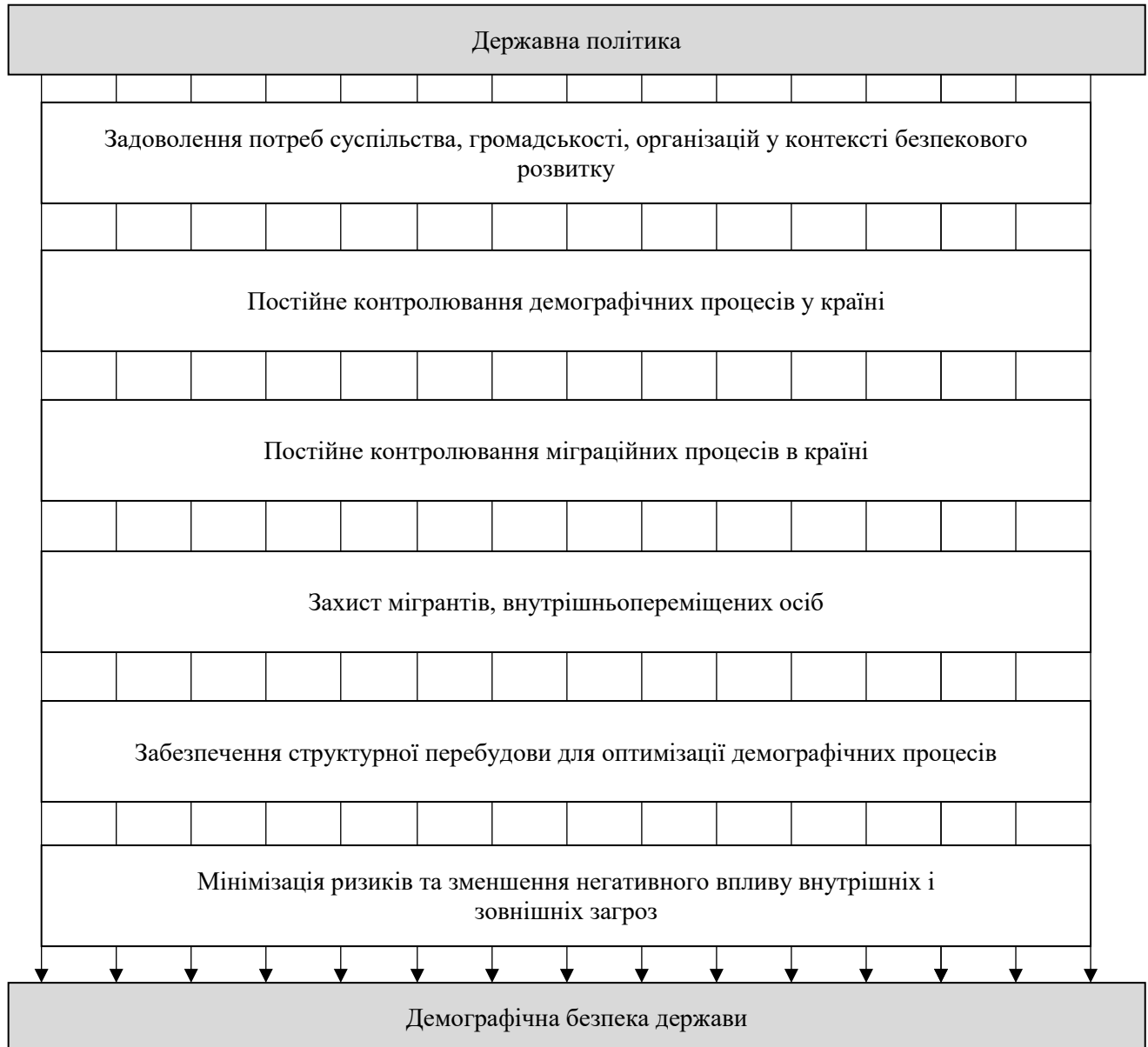

Рис. 1.17. Пріоритети державної політики в контексті забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

Щодо функції, варто зазначити, що їх перелік відрізняється залежно від науковця й сфери, в якій розглядається державна політика. Загальні функції

охоплюють широкий спектр завдань і обов'язків, спрямованих на ефективне регулювання суспільних процесів, забезпечення порядку, захисту прав і свобод громадян, а також підтримку стабільного безпекового розвитку. Розглядаючи функції державної політики, варто зазначити, що останні виступають ключовим елементом останнього. Це зумовлено тим, що саме функції визначають способи, через які держава реалізує механізми регуляції економіки, забезпечує порядок взаємодії із громадянами. В загальному, сукупна мета функцій державного управління полягає у забезпеченні у регламентованій формі законів та політик, які були ухвалені законодавчими органами, а також управління наявними державними ресурсами та стратегіями розвитку. Ефективна реалізація функцій відіграватиме вирішальну роль у процесах забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та гарантування стабільного рівня національної безпеки.

На практиці всі функції прийнято поділяти на окремі категорії. Так, регулятивна група включає в себе формування правил, норм та стандартів, які встановлюють рамки поведінки громадян, інституцій та інших суб'єктів. Тоді як розподільча група стосується раціонального розподілу наявних у держави ресурсів, серед різних сфер суспільства, включаючи фінансування соціальних програм, культурних ініціатив та інфраструктурних об'єктів.

Проте в контексті цього дисертаційного дослідження, йтиметься саме про функції реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції. Відтак, узагальнюючи науково-практичні здобутки [100–102], визначимо ключові функції реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Функції реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції

Функції	Характеристика
Інформаційна функція	Передбачає постійне інформування населення про кожну дію та її результат. Також сюди відноситься вистежування змін у міграційних процесах
Забезпечувальна функція	Організаційно-економічне забезпечення демографічної безпеки в країні
Захисна функція	Розроблення й реалізація заходів щодо протидії негативному впливу загроз на забезпечення демографічної безпеки держави
Регулююча функція	Забезпечення контролю та управління міграційними процесами. Формування міграційної політики, розробку законів та регуляцій, що стосуються в'їзду, проживання та інтеграції мігрантів або вимушено переміщених осіб (внутрішня міграція)
Функція контролю	Передбачає систематичний збір, аналіз і оцінку даних про міграційні потоки, народжуваність, смертність та інші демографічні показники. Здійснення оцінювання загального рівня демографічної безпеки
Функція співпраці та координації	Тісна взаємодія між різними рівнями управління (місцевим, регіональним, національним) та міжнародними організаціями для ефективного управління міграційними потоками та інтеграційними заходами

Систематизував автор

Для України питання реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки посідає особливе місце. В сьогоденній умовах функції такого управління повинні бути спрямовані на роботу із наслідками повномасштабного вторгнення. Особливу увагу варто приділити створенню умов, які б сприяли поверненню талановитих емігрантів, що може забезпечити додатковий інтелектуальний та культурний розвиток країни. Усі заходи мають включати моніторинг, оцінку та коригування державної політики у відповідь на демографічні та міграційні процеси, що в результаті сприятиме створенню більш стабільного та процвітаючого суспільства. Через нагальну потребу в адаптації до значних наслідків та проблем, що були зумовлені повномасштабним вторгненням, у системі державного управління в Україні критично важливим є формування та оперативна реалізація якісно нових стратегій для вирішення демографічних викликів. Водночас ці стратегії повинні відрізнятись адаптивністю та комплексністю. Ці стратегії повинні охоплювати не лише створення сприятливих умов для повернення емігрантів, але і створення сприятливих можливостей для приваблення іноземних інвестицій, які б потенціювали економічне відродження. Так, державна політика повинна буде зосереджуватися на формуванні комплексних програм, метою яких є поетапне повернення спеціалістів в національну економіку.

Викладені уточнення сприяють більш чіткому розумінню процесу забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції. Особливо це стосується аналізу наслідків міграційних потоків, які можуть впливати на соціальну стабільність, економічний розвиток та культурну ідентичність нації. Тому розробка чіткої стратегії у цій сфері вимагає детального вивчення всіх аспектів міграційних процесів, щоб забезпечити адекватну реакцію на зміни в демографічних процесах. Відтак, за результатами дослідження, представимо концептуальне підґрунтя вироблення державної політики демографічної безпеки в умовах посиленої міграції (рис. 1.18).

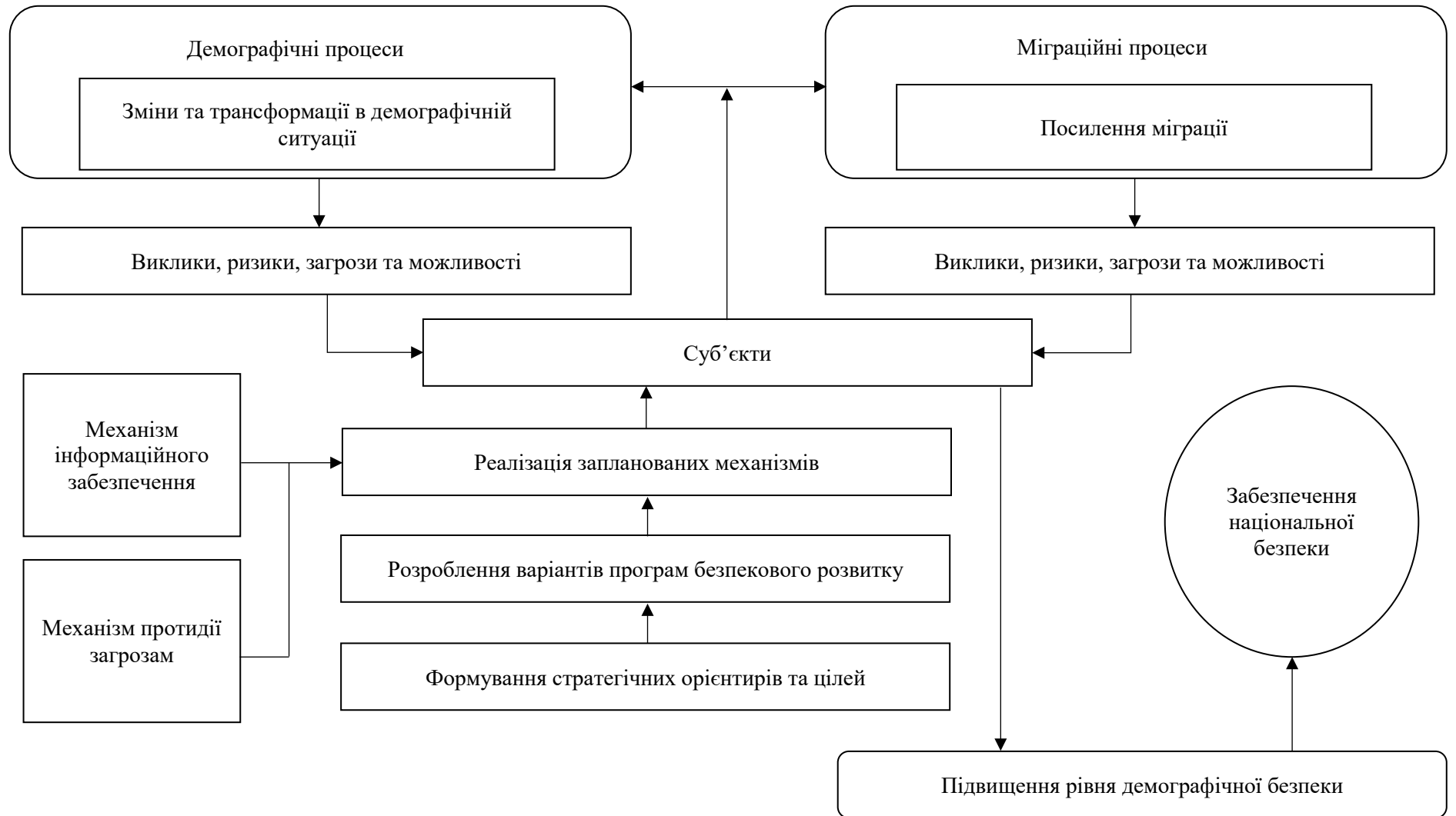

Рис. 1.18. Концептуальне підґрунтя вироблення державної політики демографічної безпеки в умовах посиленої міграції

Сформував автор

Підсумовуючи, варто зауважити, що в контексті нашої держави, повномасштабне вторгнення становить пряму небезпеку для усієї державно-управлінської діяльності. Війна прискорює скорочення населення та порушує економічну діяльність, створюючи довгострокові демографічні проблеми для відновлення та безпекового розвитку. Інтерес держави до стабілізації населення у таких умовах має критичне значення для відновлення та збереження територіальної цілісності. При цьому державна політика в умовах воєнного стану тісно переплетена з демографічними тенденціями. Економічне планування вимагає точних демографічних даних для прогнозування потреб ринку праці, мобілізації, споживчого попиту та забезпечення соціального забезпечення.

Демографічні зміни можуть призвести до соціальної нестабільності, якщо ними не керувати належно, особливо на державному рівні. Гіпершвидкі зміни в демографічних процесах можуть порушити міжпоколіннєву згуртованість та створити конкуренцію за ресурси між різними віковими чи етнічними групами. Ефективна державна політика вимагає розуміння та реагування на будь-які демографічні зміни, щоб гарантувати, що політичні втручання будуть своєчасними, справедливими та ефективними. Оскільки демографічний склад населення змінюється, важливо, щоб ці зміни були відображені у політичному керівництві та органах, які приймають відповідні рішення. Держава повинна гарантувати, що демографічні зрушення не призведуть до соціальної ізоляції чи заворушень, просуваючи інклюзивну політику та ініціативи щодо інтеграції суспільства. Лише за таких умов уможливлується високий рівень демографічної безпеки. Необхідно чітко усвідомлювати, що, враховуючи приклади з глобальних подій, таких як пандемія COVID-19, та конкретних випадків, таких як події в Україні, це все лише наголошує на загальній значущості демографічної безпеки в умовах формування нової державної політики. Баланс між підтримкою стабільного та продуктивного суспільства, а також адаптацією до демографічних змін має

вирішальне значення для успіху будь-якої країни, в тому числі й для України, яка перебуває в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

За результатами проведеного дослідження теоретичних засад інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики демографічної безпеки, можна зробити такі висновки:

1. В результаті формування структурно-історичної моделі еволюції становлення державної політики, прийнято рішення критично оглянути ключові поняття, такі як «держава» й «управління». Також представлено авторське бачення поняття державної політики. Розглянуто сутність таких понять, як «інформація», «інформаційно-аналітичне забезпечення». Розроблена комплексна теоретична модель сутності державної політики забезпечення демографічної безпеки закладає основи подальшого дослідження.

2. Визначено, що демографія як наука пройшла тривалий й багатогранний шлях. Сьогодні вона впливає й одночасно залежить від значної кількості чинників та факторів. Одним із таких є міграція. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що найбільш вагомий вплив чинить саме посилена міграція, яка являє собою процес значного зростання чисельності людей, які переїжджають за вкрай короткий період, що виснажує інфраструктуру та ресурси як регіонів походження, так і регіонів призначення. Встановивши, який вплив має посилена міграція на забезпечення демографічної безпеки й ретельно охарактеризувавши ознаки такого виду безпеки, було представлено авторське бачення теоретичного базису забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції.

3. Визначивши ключові об'єкти реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки (демографічні процеси), встановлено,

що в сьогоднішніх умовах, в яких перебуває Україна, важливим об'єктом також є й міграційні процеси. Охарактеризувавши суб'єктів реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки, визначено ключові завдання, що стоять перед ними сьогодні. Визначено принципи та функції реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції. За результатами проведеного дослідження, представлено концептуальне підґрунтя вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції.

Основні наукові результати опубліковано в працях: [183; 184; 186; 188; 189; 192].

РОЗДІЛ 2

КОМПЛЕКСНЕ АНАЛІТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВИРОБЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕНОЇ МІГРАЦІЇ

2.1. Емпіричні основи вироблення демографічної політики в Україні в умовах посиленої міграції

Найбільшою загрозою для будь-якої країни є знищення її генофонду. Пандемія COVID-19, міжнародні конфлікти та міграційні процеси змінюють структуру суспільства. У відповідь на ці виклики відбуваються значні зміни у функціонуванні багатьох країн світу. У сучасному світі, на тлі загальної тенденції зростання населення, яке сьогодні вже досягло 8 мільярдів людей, є країни, де населення стабільно зменшується, переживаючи депопуляцію. Сучасна демографічна безпека повинна бути систематично і ґрунтовно вивчена, добре зрозуміла та визнана, і на основі цього варто шукати раціональні та ефективні способи реагування на поточні демографічні процеси. Демографічна безпека відображає здатність і потенціал країни (або регіонів) забезпечувати кількісне та якісне відтворення демографічних структур за певних історичних, соціально-економічних, правових та природних умов. Пом'якшення негативних тенденцій та використання позитивного ефекту, що виникає внаслідок демографічних змін, неможливі без належної державної політики.

Варто зазначити, що поточна демографічна ситуація в Україні, яку багато науковців трактують як кризову або катастрофічну, вимагає всебічної оцінки значних кризових моментів у демографічному відтворенні. Демографічна безпека мала проблеми в Україні, але увага до неї, як до однієї зі складових національної, була одна із найнижчих порівняно з економічною, фінансовою, а сьогодні й щодо військової. Відтак, питань, які досі не вирішені, є велика кількість. Це такі питання, як низька народжуваність,

рівень якої не забезпечує просте заміщення поколінь, масове поширення сімей з однією та двома дітьми, висока захворюваність та смертність населення, особливо чоловіків працездатного віку, низька тривалість життя, яка є однією з найслабших серед країн Європейського регіону. А внаслідок впровадження воєнного стану, сюди віднесемо й посилену міграцію.

За усю свою незалежність Україна пережила ряд суттєвих потрясінь та випробувань у контексті забезпечення національної безпеки. Як було зазначено у першому розділі дисертаційного дослідження, національна безпека складається з великої кількості складових, кожна з яких так чи інакше піддавалася новим випробуванням та викликам. Здобуття Україною незалежності та суверенітету в 1991 році стало переворотним моментом у демографічній історії країни. Так, здобуття незалежності призвело до кардинальних змін у механізмах та підходах до вироблення державної політики в сфері економіки, соціальної політики та інших сфер. Такі зміни мали стратегічний вплив на зміни демографічної ситуації в країні. До прикладу, перехід до ринкової економіки призвів до настання глибокої кризи, яка негативно вплинула на умови та рівень життя населення. Такі проблеми призвели до посилення міграційних процесів у країні.

В подальшому, протягом 1990-х років демографічна ситуація в Україні значно погіршилася: знизився показник народжуваності, тоді як показник смертності зростав. Також значний негативний вплив на демографію зумовив високий рівень еміграції серед кваліфікованих кадрів, що було викликано економічною нестабільністю та зростанням безробіття.

Початок 2000-х років знаменувався потужними законодавчими змінами, що дещо стабілізувало демографічну ситуацію в країні. Так, фінансова та соціальна підтримка сімей з дітьми та інші стимулюючі заходи, призвели до збільшення показника народжуваності. Поряд із тим, у цей час спостерігалася певна стабілізація в економічній сфері, а також посилення інвестиційної привабливості країни, що зумовлювало збільшення робочих місць. Та попри це, демографічні виклики, які були окреслені в 1990-х роках,

є актуальними і досі, а динаміка чисельності населення залишалась негативною.

Проте останні роки стали найбільш проблемними. Починаючи ще з 2014 року, ми спостерігали критичні зміни в нашій країні, які мали свій суттєвий вплив на демографічну безпеку України. Все, що відбувалося після 2014 року, стало каталізатором суттєвих демографічних змін. Незаконна анексія півострова Крим російськими військами й початок війни на Сході України призвели до того, що державна політика зіштовхнулася із таким явищем, як масова внутрішня міграція населення. До цього ще не було таких випробувань безпеці в нашій країні. Відтак, вкрай суттєва за обсягом кількість людей була змушена залишити свої домівки в Криму та на Донбасі, що спричинило появу такого статусу, як «змушено внутрішньо переміщена особа». Для демографічної безпеки – це були умови посиленої міграції. Як зазначає УВКБ ООН [130–131] кількість таких вимушено внутрішньо переміщених осіб в Україні могла досягати 1,5 мільйона осіб. Це стало серйозним випробуванням для соціальної структури та ресурсів країни, оскільки більшість переміщених осіб потребували житла, роботи, соціальних та медичних послуг.

Далі вже увесь світ зіштовхнувся із новою загрозою у вигляді пандемії COVID-19, яка привнесла нові виклики для демографічної безпеки не тільки для України. При цьому варто зазначити, що найбільшим наслідком активної фази розвитку пандемії COVID-19 стало суттєве зростання динаміки смертності та зниження народжуваності. Україна, як і багато інших країн, зіткнулася з великими викликами у боротьбі з поширенням вірусу, що призвело до значної кількості смертей, особливо серед літнього населення.

До вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року рівень вакцинації від COVID-19 в Україні значно відставав від рівня вакцинації в інших європейських країнах, а рівень вакцинації після вторгнення був незначним й це дало свій ефект. Як відзначають різні статистичні аналітичні джерела [132–133], Україна мала високу смертність від COVID-19 у Європі. За своєю

сутністю, навіть сьогодні, вже в постпандемічний період, наслідки активної фази пандемії мали свій ефект на репродуктивну поведінку. Відтак, це досі відображається на демографічній ситуації країни. Але як ми зазначили, у 2022 році відбулася найстрашніша з усіх можливих, у контексті демографічної безпеки й посилення міграції подія – повномасштабне вторгнення в нашу країну.

Подій такого масштабу, як після 24 лютого 2022 року, Україна ніколи за свою сучасну історію не переживала. Лише за даними ООН та інших міжнародних організацій, мільйони українців шукали притулку в інших регіонах України або за кордоном, особливо в сусідніх країнах Європи. Такого роду і масштабу посилена міграція не тільки порушила звичний демографічний баланс у різних регіонах, але й наклала тиск на соціально-економічну безпеку усієї країни.

Доцільно відмітити, що, окрім ключових показників, за офіційними джерелами українських баз даних, існує й ряд міжнародних індексів для оцінювання демографічного стану країн по усьому світу. Перш за все, варто розглянути індекс розвитку людського потенціалу, який аналізує середні досягнення країни в трьох основних аспектах людського розвитку: тривалість життя, освіта та рівень життя. По суті, маємо підхід до вимірювання розвитку, який виходить за межі просто економічного зростання, надає більш повне уявлення про те, як люди в країні живуть, та які у них можливості. Одним із ключових показників, що входять до розрахунку цього індексу, є довголіття та здоров'я, а також достатній життєвий рівень, що мають неабиякий вплив на демографічний стан країни. Відтак, як бачимо з рис. 2.1, спостерігається зниження у період 2020 року порівняно із 2019 роком, а також суттєве зниження у 2022 році порівняно з іншими роками. Це лише підтверджує тезис про те, що військові дії призвели до значних людських втрат, руйнувань інфраструктури та масового переміщення населення, що мало своє відображення на цих показниках.

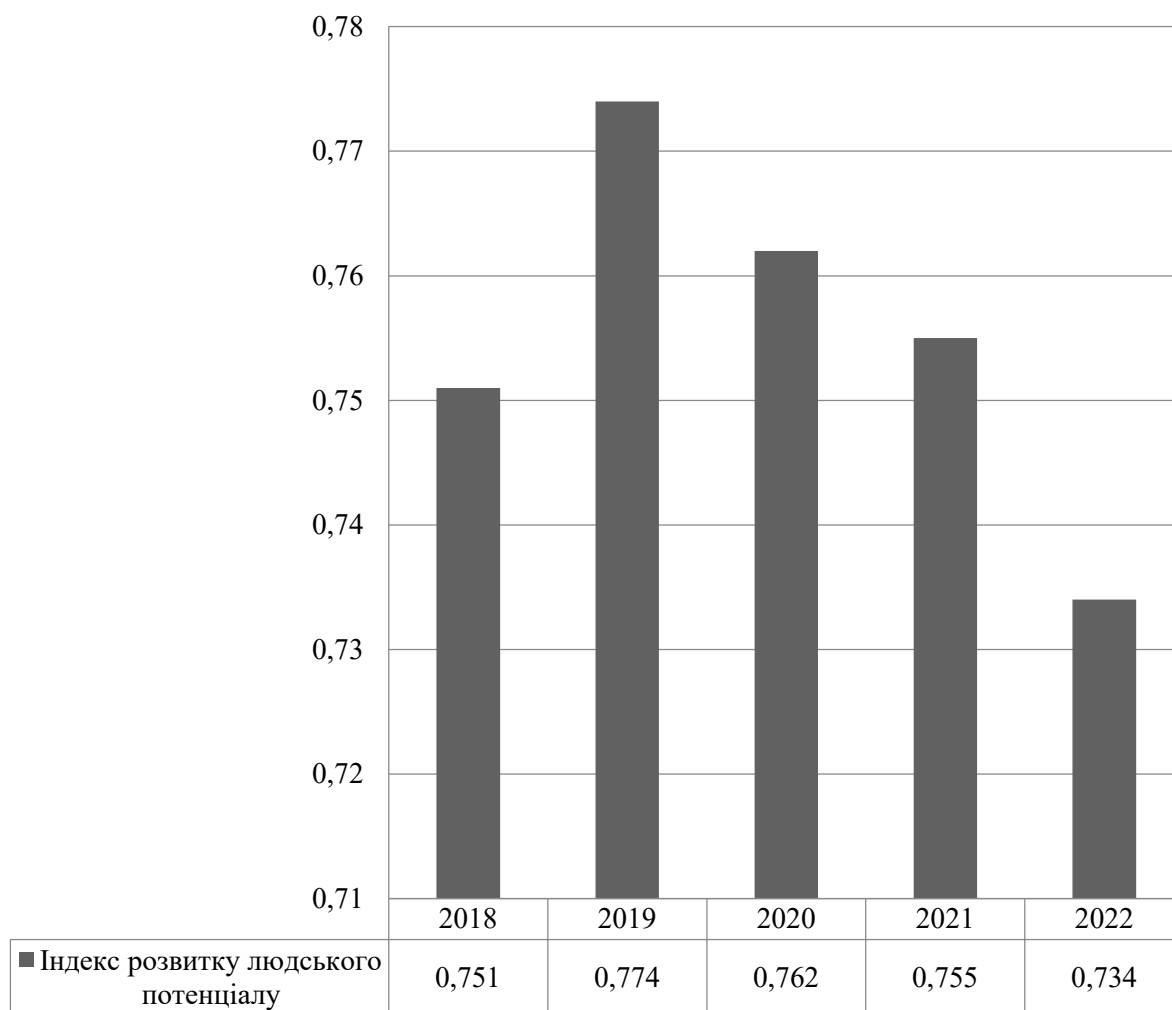

Рис. 2.1. Зміни в результатах індексу розвитку людського потенціалу України за період 2018–2022 років

Сформував автор за даними джерела [134]

У контексті України, важливо провести аналіз саме за період до пандемії COVID-19, період її активної фази, постпандемії (довоєнний) і період активних бойових дій. Це уможливить краще розуміння стану демографічної безпеки України сьогодні, в умовах посиленої міграції.

Ключовий показник демографічної безпеки України – це її населення. Виклики, які відбулися після подій 24 лютого 2022 року, привнесли не лише проблеми з переміщенням населення й посиленою міграцією, але разом із цим виникли труднощі в підрахунку наявного/постійного населення. Згідно з даними Інституту демографії, в Україні [142] станом на 1 січня 2023 року чисельність населення України становила від 28 млн до 34 млн. Це суттєво

відрізняється від даних 1 січня 2022 року, коли за даними Державної служби статистики, воно становило понад 41 млн осіб [143]. У цьому немає нічого дивного при сьогоднішніх умовах, через які лише близько 8 млн українців стали біженцями. Відтак, це не лише впливає на соціально-економічні умови в країні, але й ускладнює планування і впровадження державних програм, особливо у сферах охорони здоров'я, освіти та соціального захисту (рис. 2.2).

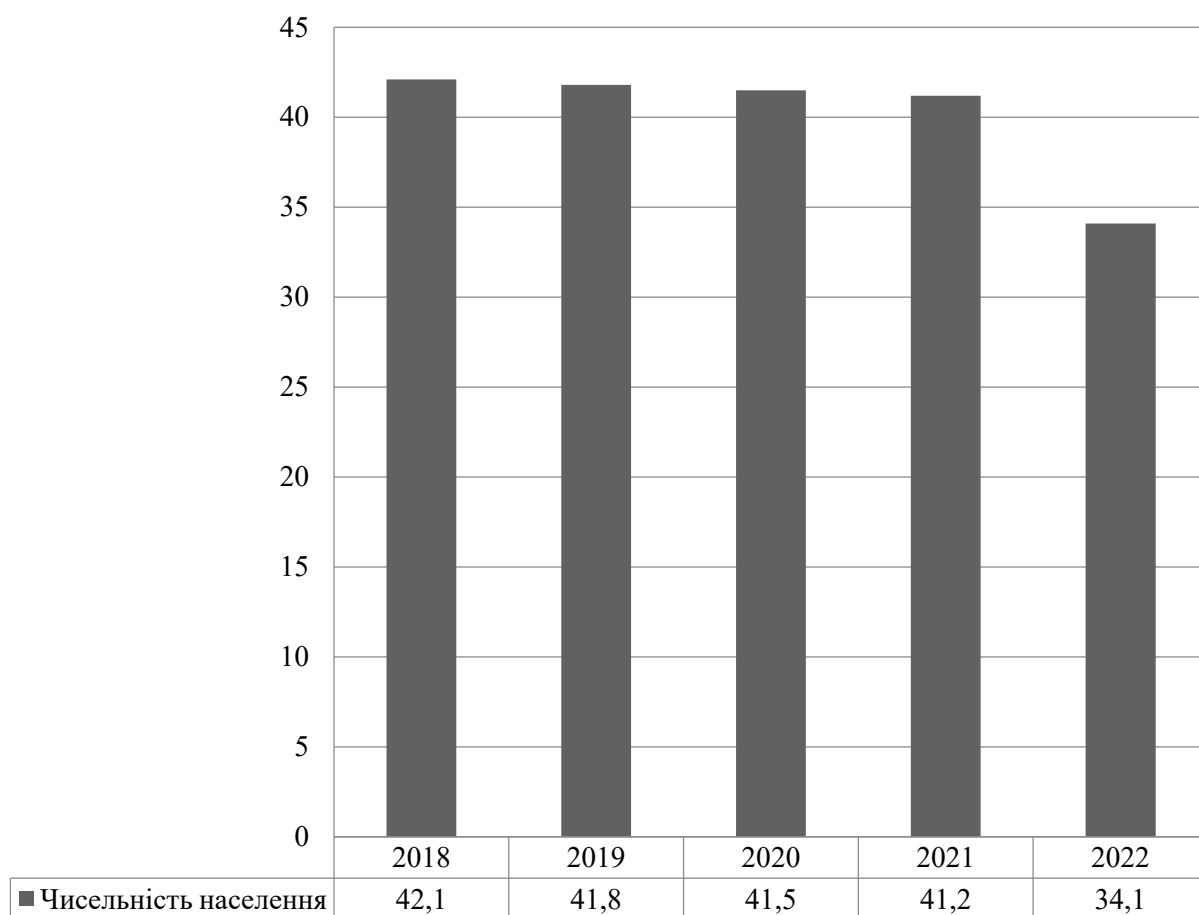

Рис. 2.2. Тенденційний аналіз чисельності населення України за період 2018–2022 років, млн осіб

Сформував автор за даними джерела [142–143]

Безумовно ключовим індикатором, що характеризує демографічний стан в Україні, є кількість живонароджених та кількість померлих. Вважаємо, що ці дані уможливають ідентифікацію змін у тенденціях народжуваності та смертності, що впливають на природний приріст населення та структурні зміни в суспільстві, такі як старіння населення. Через аналіз цих показників,

можливо визначити саму траєкторію для подальшої реалізації відповідних механізмів державного управління.

Щодо народжуваності в Україні, то її тенденції суттєво знизилися. Можна побачити, як пандемія COVID-19 та її наслідки вплинули на народжуваність в Україні, яка знизилася у 2021 році. Невдала державна політика вакцинації й суспільний страх дали свій негативний ефект. Щодо 2022 року, то різке зниження в показниках зумовлено не лише психологічною панікою народжувати в умовах війни, але й тим, що відсутні дані по народжуваності від тих, хто залишив країну в період масової міграції (рис. 2.3).

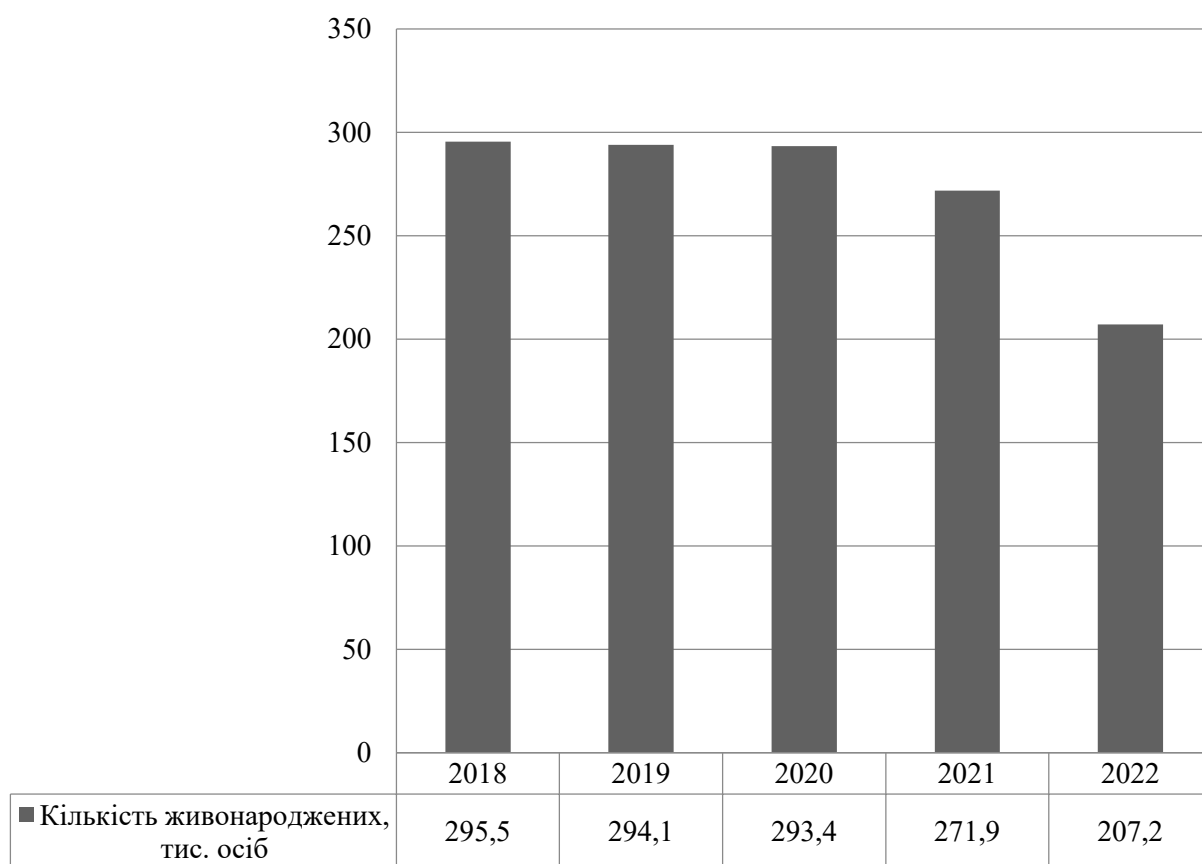

Рис. 2.3. Динаміка зміни в кількості живонароджених в Україні за період 2018–2022 років, тис. осіб

Сформував автор за даними джерела [144]

Окремо варто розглянути смертність й кількість померлих. Звичайно, за нормальних умов, доцільно було включити показник смертності в Україні порівняно до народжуваності. Це би дозволило краще відобразити стан та

зміни в динаміці природного приросту/скорочення населення України, який за своєю сутністю являє собою так званий плин народжуваності, смертності, природного приросту або скорочення населення, що є ключовим чинником утворення чисельності населення країни. Проте, в умовах воєнного стану нема доступу до офіційних даних щодо померлих на момент написання дисертаційної роботи, як неможливо отримати відомостей про кількість безвісти зниклих на війні. Варто зазначити, що багато випадків смертей можуть бути незареєстровані офіційно через хаос і розриви у зв'язках між регіонами. В таких обставинах не лише складно отримати точні дані про кількість померлих, але й неможливо точно оцінити втрати серед цивільного населення та військовослужбовців, що ще більше ускладнює здійснення комплексної демографічної оцінки стану населення. Проте можна проаналізувати довоєнний період й час активного розвитку пандемії COVID-19.

Відтак, як можна побачити динаміка смертності в Україні у 2021 році після активної фази пандемії COVID-19 суттєво зросла. Однією із причин є неефективна державна політика у сфері вакцинації населення. Інформація про вакцинацію розділила людей на прихильників та противників. Усе це мало свій негативний вплив на демографічні показники. Складно говорити, наскільки ефективною могла би бути державна політика в цей період, проте один фактор залишається, а він також вплинув на динаміку змін показника – це загальне старіння населення. Україна, як і багато країн Європи, зіткнулася зі збільшенням частки літніх людей у структурі населення. Цей фактор існує й має суттєвий вплив на демографічну ситуацію в країні (рис. 2.4).

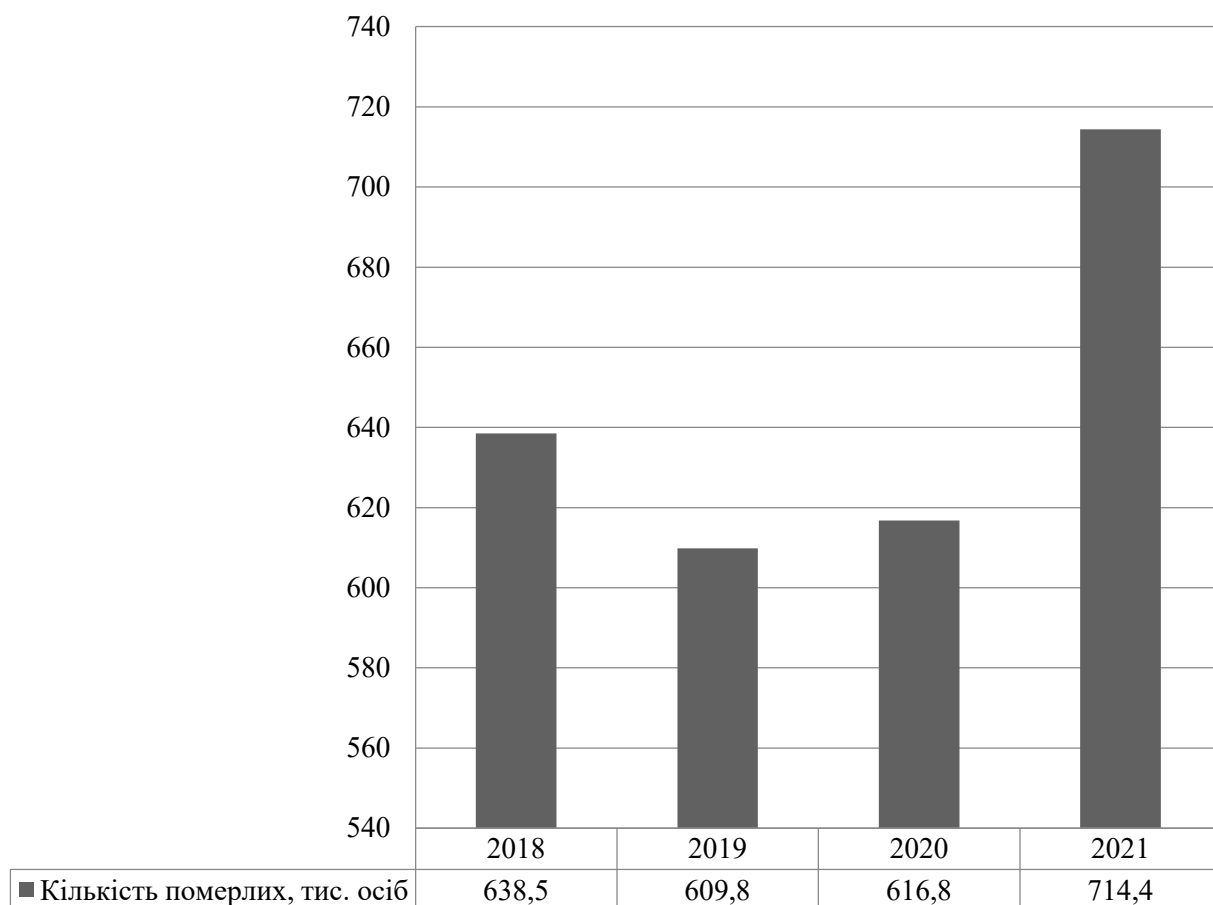

Рис. 2.4. Динаміка зміни в кількості померлих в Україні за період 2018–2022 років, тис. осіб

Сформував автор за даними джерела [144]

У цьому контексті, важливо проаналізувати індекс старіння й середню тривалість життя в Україні. За шкалою ООН, старим населення вважається тоді, коли частка людей у віці понад 65 років становить більше 7 % [145]. В Україні цей показник суттєво інший і станом на кінець 2022 року становить понад 18 %, що свідчить про дуже високий рівень старіння населення. Частка літніх людей стабільно зростає з кожним роком. Збільшення частки літніх людей у загальному складі населення є критичним фактором, який впливає на те, як вести державне управління в подальшому. При цьому, варто зауважити також, що суттєве зростання на більше ніж один процент у 2022 році, зумовлено ще тим, що в посиленій міграції здебільшого брала участь молодь або ті, хто віком до 65 років. Більшість старшого покоління віком понад 65 років залишилися. Проблема так званого «хто буде годувати

пенсіонерів» не раз порушували в українському суспільстві через посилену міграцію молоді.

Звичайно, коли йдеться про демографічну ситуацію в Україні й питання смертності, проблеми відображаються і в середньому значенні тривалості життя українців. Звичайно, скорочення вкрай суттєві. Особливо для чоловіків, майже вдвічі. Це впливає на усі складові національної безпеки, в тому числі і демографічну. Такого роду скорочення тривалості життя українців стає справжнім викликом для курсу державної політики сьогодні, але і через 5–10 років це питання буде особливо гострим в контексті забезпечення демографічної безпеки (рис. 2.5).

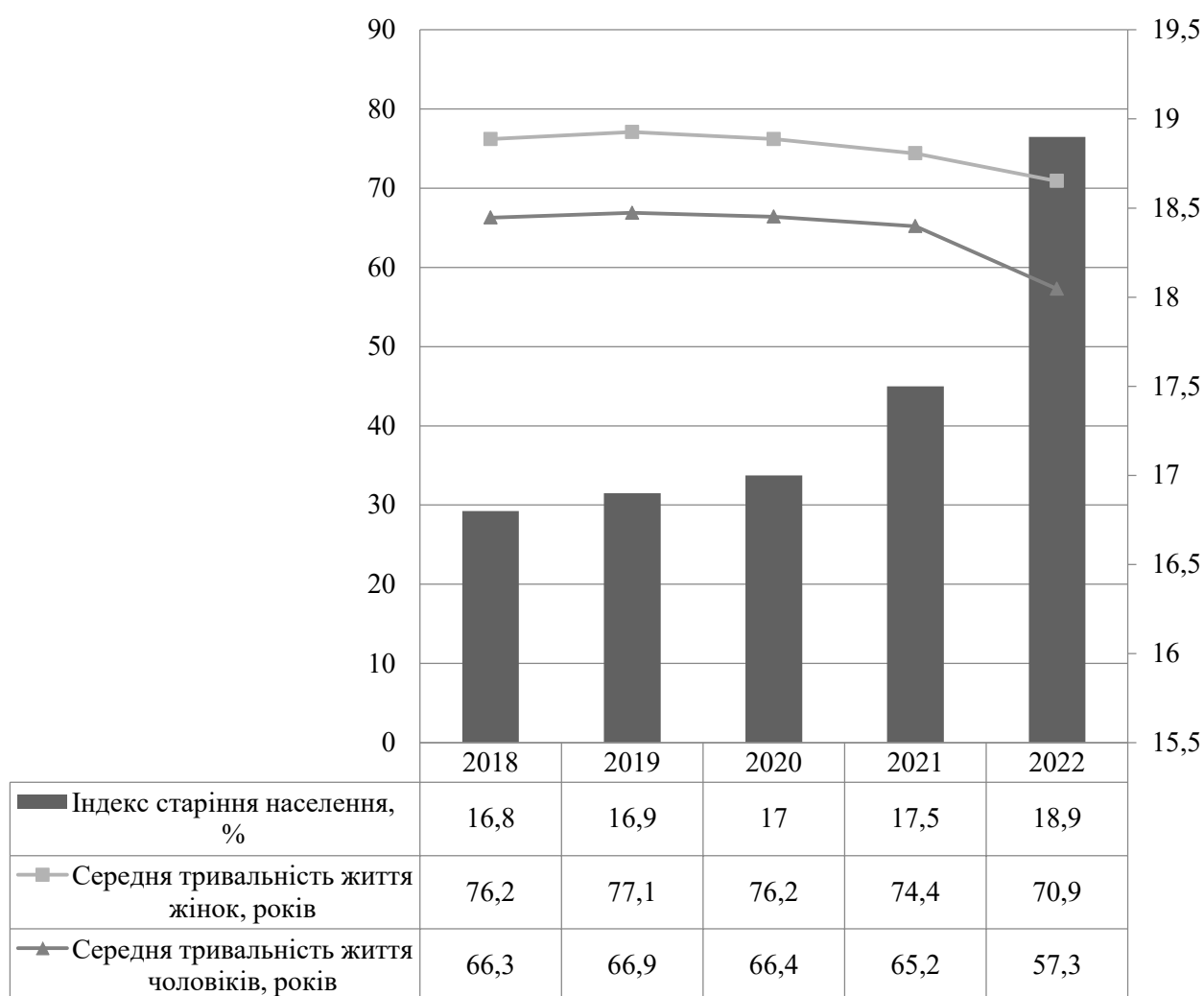

Рис. 2.5. Індекс старіння населення та середня тривалість життя за період 2018–2022 років

Сформував автор за даними джерела [145]

Як видно із рис. 2.5, ми торкнулися питання гендерів й співвідношення статі в Україні. Це також важливий аспект у контексті забезпечення демографічної безпеки, оскільки незбалансоване співвідношення статей може призвести до соціальних та економічних проблем, таких як зниження народжуваності, збільшення конкуренції за партнерів, а також підвищене соціальне напруження. Однак це неминуче, оскільки масова мобілізація стосується в більшості саме чоловіків в Україні. Мобілізація збільшує соціальний та психологічний тиск на сім'ї, спричиняючи стрес та невизначеність у майбутньому. Звичайно, як бачимо із даних, лише за перший рік повномасштабного вторгнення, цей дисбаланс спостерігався вкрай суттєво. Прогнозовано, що вже за декілька років війни він посилиться. Це відобразиться на усіх аспектах суспільного життя, включаючи шлюбні інститути та репродуктивну поведінку (рис. 2.6).

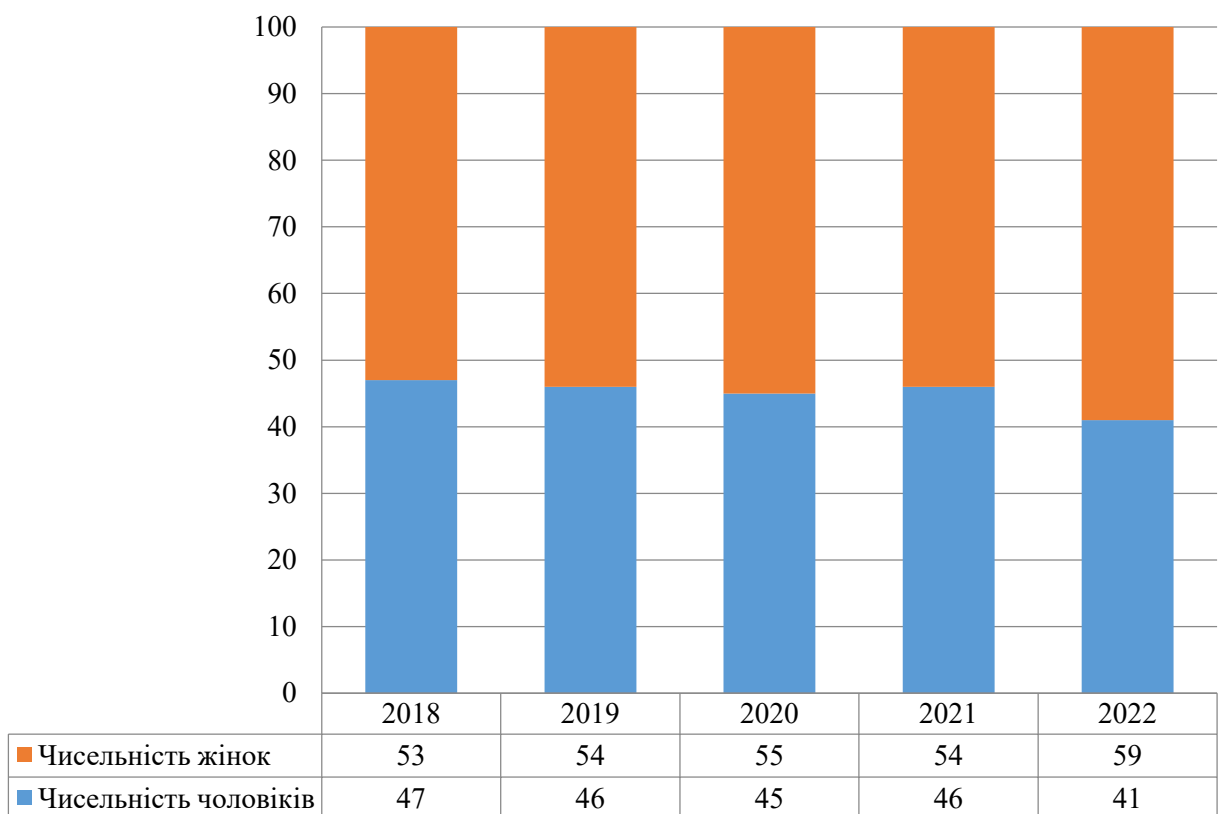

Рис. 2.6. Зміни у співвідношенні статей в Україні за період 2018 2022 років,

%

Сформував автор за даними джерела [146]

Ще на кінець 2017 року, Кабінет Міністрів України затвердив Державну стратегію [139], у якій за мету було визначено вирішення проблем, пов'язаних із внутрішнім переміщенням осіб. Звичайно, вона набула посиленої уваги після подій 2022 року.

Відтак, один із вагомих за значущості, в контексті нашого дисертаційного дослідження є Індекс міграції (Migration Integration Policy Index – MIPEX), який оцінює політику інтеграції мігрантів у різних країнах, включаючи доступ до ринку праці, освіти, політичну участь та антидискримінаційні заходи. Сюди входить: мобільність на ринку праці, сімейне возз'єднання, освіта, проживання, протидія дискримінації й доступність медичних послуг [140]. На жаль, даних за останні роки немає, проте в межах нашого дослідження ми аналізуємо і довоєнний період в контексті порівняння. Отже, у 2019 році Україна мала загальний бал MIPEX, який становив 48 із 100 можливих. Це класифікується як «тимчасова інтеграція». Згідно з останніми даними, Україна зробила позитивні кроки у політиці інтеграції, зокрема інформування іммігрантів про їхні соціальні, політичні та медичні права. Однак деякі реформи, такі як відміна автоматичного продовження дозволів на постійне проживання, були оцінені негативно. Сьогодні, звичайно, ситуація зовсім інша, яка потребує більш поглибленого аналізу із врахуванням більш свіжих даних за більш довготривалий період.

Звичайно, аналіз міграційного руху населення після повномасштабного вторгнення російської федерації радикально відрізняється від нормалізованої ситуації до цього. Визнаючи поточні зміни, пов'язані з демографічними переходами, а також економічними та соціальними перетвореннями, ключове, що обговорюють у межах безпеки, є саме наслідки повномасштабного вторгнення. Світ став свідком катастрофічної події: війна в центральній частині Європи. Як слушно відмічається в світових аналітичних звітах «війна загострила демографічні проблеми, як-то низький рівень народжуваності та еміграція українців за кордон» [146]. За таких умов,

навіть при найбільш оптимістичному гіпотетичному післявоєнному сценарії відбудови, питання демографічної безпеки буде знаходитися на порядку денному через її критично низький рівень ще довго.

Безпосередні наслідки для України та усієї Європи продовжують відчувати мільйони людей, тоді як глобальні наслідки торкнулися значно більшої кількості людей. Це зумовлено тим, що наслідки війни відбиваються на глобальній продовольчій безпеці, енергетичній безпеці, міжнародному праві та комунікаціях, військовій стратегії та альянсах.

Звернемо увагу, що в Україні спостерігається значно більший відсоток жінок-іммігрантів порівняно з чоловіками, що є відмінністю від інших європейських країн. Це пояснюється тим, що під час воєнного стану для значної кількості чоловіків введено заборону на виїзд за кордон.

На момент написання дисертаційної роботи, активні бойові дії продовжуються і їх інтенсивність не знижується. Як результат, уможлиблюється ускладнення надання гуманітарної допомоги, зростає смертність, посилюються міграційний рух для тих, кому дозволено залишати межі країни. Постійні атаки на критично важливу громадянську інфраструктуру в багатьох районах України ставлять під загрозу безпеку населення і гуманітарних організацій, а також доступність державних послуг. Такого масштабу викликів й загроз сучасна система державного управління ще ніколи не знала.

Суворі зими також завдали шкоди найбільш вразливим верствам населення, особливо людям похилого віку, особам з обмеженими можливостями, вагітним жінкам, дітям і людям, які живуть за межею бідності. А отже, на зимовий період може припадати нове посилення міграції до інших країн. Все більше опитувань підтверджує той факт, що ті, хто залишив країну після лютого 2022 року, не мають бажання повертатися. Це і є найбільшою небезпекою для демографічної безпеки, втрата такого обсягу людського капіталу. Люди вже за довгі роки війни влаштувалися на роботу, діти пішли до шкіл, люди навчилися місцевих мов та звикли до іншого ритму

життя. Крім того, стабільність та безпека, які вони відчують у нових умовах, значно впливають на їхнє рішення не повертатися найближчим часом до України, де триває повномасштабна війна і наявна невизначеність щодо майбутнього (рис. 2.7).

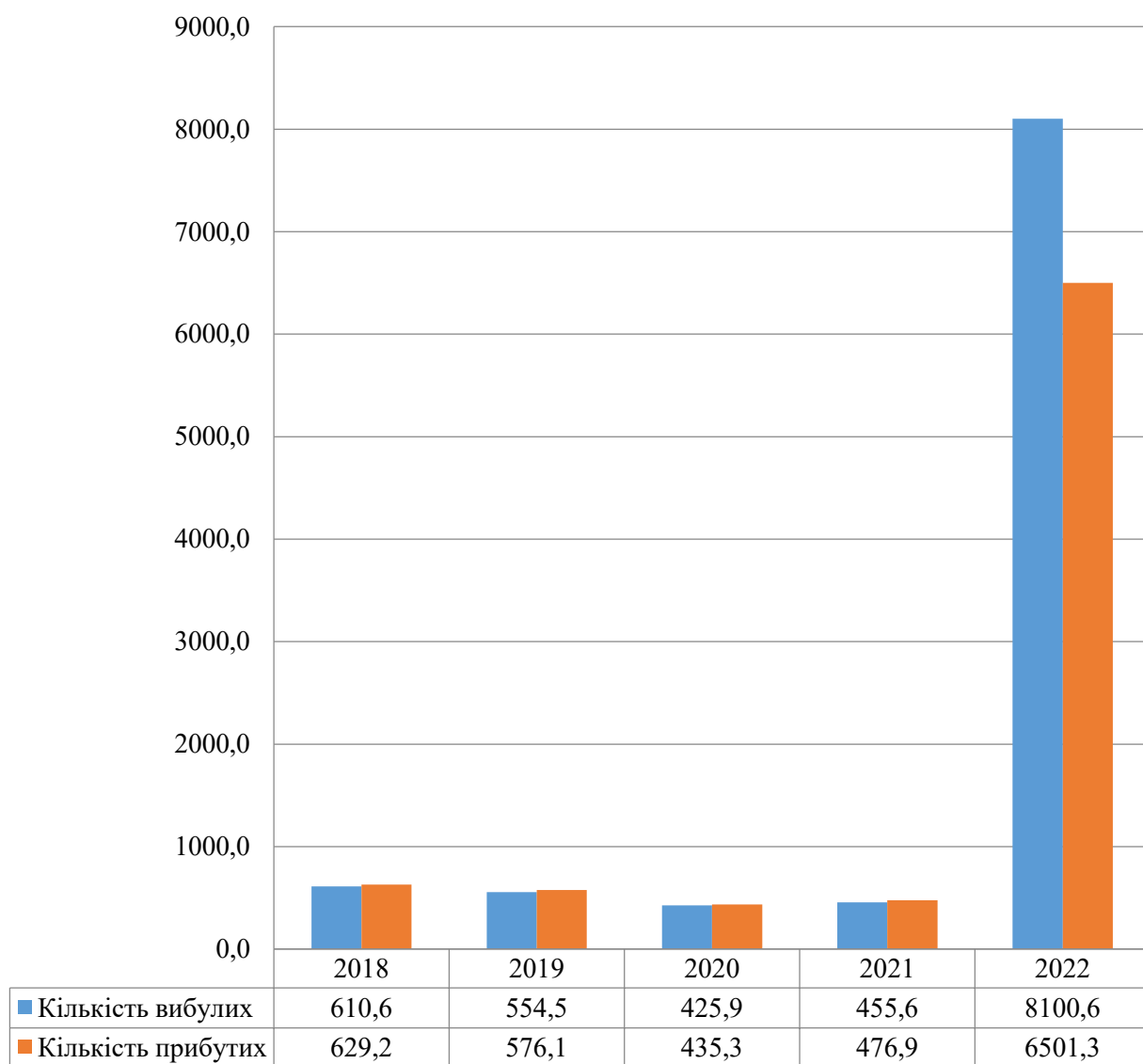

Рис. 2.7. Зміна в динаміці міграційного руху населення України за період 2018–2022 років, тис.осіб

Сформував автор за даними джерела [147]

Варто зазначити, що багато з тих, хто виїхав з України – це молоді працездатні люди, а також сім'ї з дітьми. Вони є важливою складовою економічного і соціального потенціалу країни. Їхня відсутність означає зменшення кількості трудових ресурсів, що послаблює економіку, знижує

темпи відновлення після війни та створює виклики для соціальної системи. Додатково відтік молодого населення призвів до значного старіння населення в Україні. Це ми вже бачимо зі зростання індексу старіння вище по тексті.

Окремим питання є посилення внутрішньої міграції. Особлива увага звичайно припадає на період повномасштабного вторгнення: 2022 рік та й дотепер (на момент написання дисертаційної роботи, це кінець 2024 року). Відтак, лише згідно з оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), фактична чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні складає приблизно 3,5 млн (рис. 2.8).

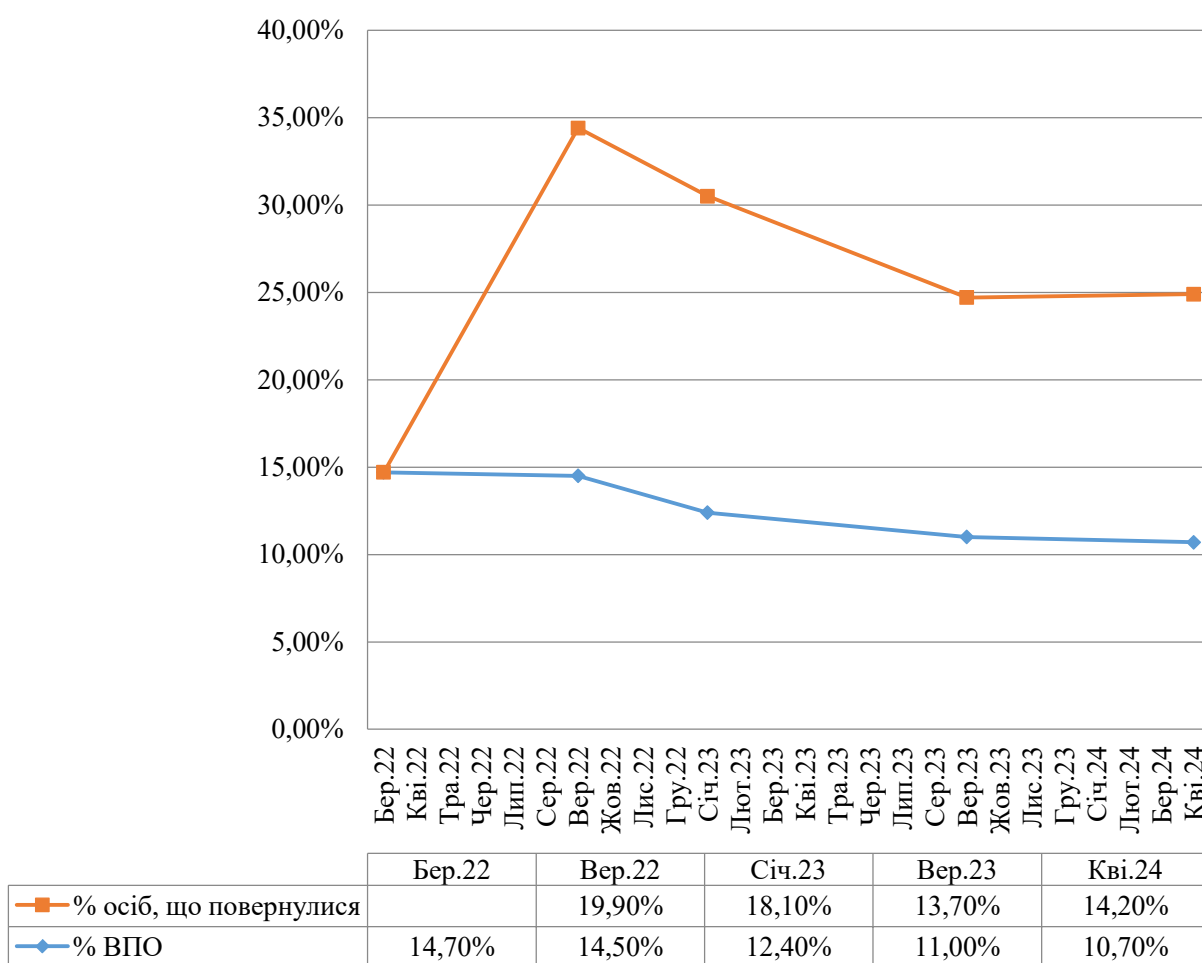

Рис. 2.8. Відсоток ВПО та осіб, що повернулися, від загальної чисельності населення України та кількість ВПО та осіб, що повернулися, в період активних бойових дій періоду 2022–2024 років, %

Сформував автор за даними джерела [141]

Післявоєнна відбудова – це не лише повернення українців зі закордону. Державна політика в Україні повинна повернути демографічний баланс серед усіх своїх регіонів. Відтак, велика кількість людей, які втратили домівки на Сході та Півдні України, перемістилися до західних і центральних регіонів, що призвело до підвищення попиту на житло, робочі місця, освітні та медичні послуги. Це створює нові виклики для місцевих громад, які часто не мають достатніх ресурсів для забезпечення переселенців необхідними умовами для життя. Сюди віднесемо й демографічний дисбаланс у кількості та складі населення. Попросту, їх переміщення також призводить до демографічних змін, зокрема до нерівномірного розподілу населення. У регіонах, з яких люди виїжджають, спостерігається зниження кількості населення, що може ускладнити відновлення цих територій після війни, зокрема через брак робочої сили і зниження інвестиційної привабливості.

Отже, виникає нагальна потреба в розробці належної державної політики для забезпечення рівномірного демографічного розподілу, створення умов для працевлаштування та інтеграції переселенців, відновлення інфраструктури на звільнених територіях і підтримки народжуваності. Ігнорування зі сторони державного управління, буде призводити до дисбалансу у розподілі населення та скорочення кількості працездатного населення.

Отже, проведений поглиблений тенденційний аналіз у межах цього підрозділу закладає засади для формування сучасного середовища вироблення державної політики у сфері забезпечення демографічної безпеки в Україні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Матриця формування сучасного середовища вироблення державної політики у сфері забезпечення
демографічної безпеки в Україні

Державний вплив	Періоди змін середовища розвитку демографічної безпеки	Особливості трансформації
Вплив міжнародних та українських інституцій	2018–2019 (доковідний період забезпечення демографічної безпеки)	1. Планування реформування соціальної допомоги й охорони здоров'я
		2. Незначне, але збільшення трудової міграції, особливо до країн Європейського Союзу
		3. Визначення нового спрямування для демографічного розвитку країни
		4. Посилення цифровізації надання державних послуг
	2020–2021 (активний розвиток пандемії COVID-19)	1. Жорсткі карантинні заходи, хоча і необхідні для зниження швидкості поширення вірусу, призвели до соціальної ізоляції
		2. Неефективна державна політика роз'яснення важливості вакцинації призвела до зростання смертності
		3. Неготовність системи охорони здоров'я до потужностей впливу пандемії COVID-19
		4. Пандемія виявила та загострила існуючі нерівності у доступі до медичної допомоги
		5. Затримки у поставках вакцин через міжнародну ініціативу COVAX та інші канали, створили проблеми у швидкості та масштабах вакцинації
	2022 – по сьогоднішній день (повномасштабне вторгнення країни-агресора)	1. Гіперпосилення міграційного руху серед населення
		2. Посилення мобілізаційних заходів до чоловіків
		3. Непоправні втрати внаслідок активних бойових дій, як серед військових, так й серед цивільного населення
		4. Стрес, травми та високий рівень тривожності серед населення, особливо дітей та молоді, мають довгострокові наслідки для загального здоров'я нації
		5. Зниження позицій

Сформував автор

Підсумовуючи зазначимо, що демографічна безпека України зустрілася зі значними викликами, які суттєво гальмують безпекову трансформацію демографічних процесів у країні. Це має прямий вплив на забезпечення національної безпеки й стає індикатором того, що сьогодні в умовах воєнного часу не все під контролем суб'єктів державного управління, а відтак, вимагає пошуку нового підходу до впровадження необхідних змін. Ключовим залишається задоволення інформаційних потреб про стан, рівень, зміни, розвиток та потенціал демографічної безпеки. Окремо є низка питань до організаційно-економічного реагування на посилення міграції в Україні. Досі немає дієвих механізмів, що надають належний соціально-економічний ефект, так, щоб уможливити гальмування посилення міграції, як зовнішньої, так і внутрішньої. Напруга з кожним роком в Україні зростає через продовження активних бойових дій, відтак зростають і ризики появи нових загроз демографічній безпеці. Це треба врахувати в подальших дослідженнях, особливо, що стосується визначення того, як із цим може впоратися сучасна державна політика, яка налаштована на правильний курс.

Важливо усвідомлювати, що представлені у табличному вигляді ознаки розвитку демографічної ситуації в Україні, окреслюють параметри змін, які вплинули на безпековий потенціал й від яких залежить його безпосередній рівень. Відтак, виникає суттєва потреба у формуванні належного підходу до оцінювання загального рівня ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки, зокрема сьогодні з урахуванням показників міграції та інших збурюючих факторів нової реальності, що настала після подій 24 лютого 2022 року. Вважаємо, що першочерговим завданням, перш ніж визначати відповідні шляхи удосконалення державної політики, доцільно встановити, який поточний рівень ефективності вироблення державної політики й як він змінюється в динаміці, оскільки кожен рік привніс свої потрясіння та виклики для демографічної безпеки.

2.2. Підходи до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції

Демографічна безпека України радикально змінилася під впливом різноманітних факторів й чинників. Проведений аналіз демографічної ситуації за останні роки (підрозділ 2.1) продемонстрував, наскільки суттєвими є ті самі зміни. Особливої уваги заслуговує звичайно посилення міграції через повномасштабне вторгнення. Неможливо уявити гіршої ситуації, ніж війна в контексті вибору реальної небезпеки для демографічної безпеки. Втрати України за ті три роки війни (на момент написання дисертаційної роботи, досі тривають активні бойові дії) вже ніяк не відновити.

Більшість аналітичних організацій прогнозують демографічний колапс, який призведе до суттєвих наслідків навіть після закінчення війни. У поствоєнний період Україні ще знадобиться значна кількість часу й зусиль, щоб лише відновити власний рівень демографічної безпеки, який у неї був до подій лютого 2022 року. Про підвищення рівня демографічної безпеки навіть не йдеться. Проте багато в чому це залежить від ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки, яке може вплинути на ситуацію й розвіяти негативні прогнози. Ми неодноразово зазначали раніше, що роль державної політики критична в питанні забезпечення національної безпеки та її основних складових у тому числі й демографічної. Вважаємо, що все залежить від того, які безпекові умови для розвитку й зміни демографічної ситуації в країні, може запропонувати діюча система державного управління. Тобто підсумовуючи, зазначимо, що саме від ефективності залежить подальший стан демографічної безпеки України й як результат, усієї національної безпеки.

Вже сьогодні можна констатувати той факт, що процес забезпечення демографічної безпеки характеризується високою гіпердинамічністю змін базових параметрів, які вимагають від державної політики відповідної,

оперативної реакції та активності в діях. Від дій суб'єктів державного управління залежить і рівень демографічної безпеки сьогодні й на подальші роки, особливо в умовах сьогодення, а саме воєнного часу.

Звичайно, окреслення фактичного рівня демографічної безпеки є традиційно важливим показником й так званим провідником для подальших дій і рішень, проте його оцінювання не стосується оцінки безпосередньої оцінки ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки. Проблема полягає в тому, що існуючі навіть іноземні розробки оцінки ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки мають суттєві відмінності до умов й розуміння безпеки як такої й безпекової діяльності, зокрема.

Важливо зазначити, що актуальності додає й той факт, що на сьогоднішній день, більшість наявних відомих методик оцінювання спрямовані лише на констатацію факту про поточний рівень тої чи іншої безпеки, але ніяк не для оцінки ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки. По факту, поточне бачення таке: спершу оцінити за індикаторами рівень безпеки, а вже потім запропонувати управлінські рішення для усунення проблем і підвищення цих самих індикаторів. Такого роду алгоритм роботи не завжди може працювати у всіх можливих випадках, навіть хибний, оскільки оцінювання ефективності державної політики повинно відбуватися також паралельно або навіть після визначення наявного рівня демографічної безпеки з метою внесення постійних змін й формування прийнятної основи для трансформації усієї державної безпекової політики.

Вважаємо, що актуальним стає якраз формування таких теоретико-методичних засад оцінювання, які би поряд із наявними методами оцінювання безпосереднього рівня демографічної безпеки, дали можливість оцінити й рівень ефективності державної політики. При цьому, необхідним стає й процес демонстрації можливості практичного застосування в межах

України за період пандемії COVID-19 й воєнного часу, що буде враховувати період, обраний для аналізу в межах підрозділу 2.1.

Щодо наявних методик оцінювання рівня демографічної безпеки, то їх існує велика кількість, проте є й такі, що розкриті на законодавчому рівні. Варто зазначити, що на державному рівні існує відповідна Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [194], яка представлена з однойменною ціллю якраз визначити рівень «економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави». При цьому серед складових там належне місце посідає й демографічна безпека, яка представлена відповідним переліком індикаторів і вагомим значенням.

Зазначимо, що ця методика вже втратила чинність, й на її місце прийшли Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [195], в яких демографічна безпека представлена як «стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України». Метою є визначення рівня складових економічної безпеки, зокрема демографічної, для прийняття ефективних управлінських рішень щодо аналізу, запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері. Звичайно, ця методика не має за ціль оцінювати безпосередньо ефективність державної політики, проте, декілька ключових аспектів із них можна взяти на озброєння. Найперше, це потреба в оцінюванні через інтегральний показник. Річ у тім, що саме інтегральний показник уможлиблює в собі поєднання кількості індикаторів в один комплексний, консолідований результат.

Інтегральний показник застосовувався на макрорівні неодноразово, оскільки зручний й ефективний у використанні, що дає змогу задовільнити інформаційно-аналітичні потреби. До прикладу, Д. Заверуха [198, с. 105] через інтегральне оцінювання визначав готовність й неготовність основних

складових економічної безпеки держави до Індустрії 4.0, серед яких була також врахована демографічна безпека. Науковцю вдалося довести через інтегральне оцінювання, що через військові дії з'явилися нові проблеми у демографічній безпеці України: зростання смертності в рази; зниження народжуваності; зниження тривалості життя через психологічні проблеми внаслідок війни.

Через методику інтегрального оцінювання, рівень демографічної безпеки України визначали й О. Грішнова й Ю. Харазішвілі [199, с. 66], які за цією методологією використали мультиплікативну форму інтегрального індексу, комбінованого методу нормування та динамічних вагових коефіцієнтів, визначили з використанням методів головних компонент та ковзної матриці.

Загалом практика інтегрального оцінювання демонструє свою ефективність у науково-практичній літературі. Відтак, вважаємо, що та сама ефективність інтегрального оцінювання проявляється через можливості отримати надійні результати, які є основою для прийняття як стратегічних, так і тактичних управлінських рішень. Такого роду оцінювання уможливорює розуміння, наскільки система державного управління дієва, а наскільки в певні роки менш дієва була, якщо проводити інтегральне оцінювання в динаміці за роками, що ми й плануємо в межах цього підрозділу зробити.

Другий момент стосується врахування думки експертів. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України чітко наголошують на потребі в експертному опитуванні й врахуванні їхньої думки. Загалом експертний аналіз становить «різновид опитування, під час якого респондентами є експерти – висококваліфіковані фахівці у певній галузі діяльності. Метод передбачає компетентну участь фахівців у аналізі та вирішенні розглянутої проблеми» [196].

Ми залучили 50 провідних експертів у сфері державного управління, державного регулювання, фахівців і науковців у сфері безпекознавства, діючих працівників державних структур, спеціалістів зі забезпечення

національної безпеки. Експертне оцінювання відбувалося за період 2018–2022 років, який вже фігурував у межах підрозділу 2.1. Цей період цікавий тим, що охоплює як пандемію COVID-19, так і воєнний стан. При цьому важливо зазначити також, що опитування експертів щодо визначення переліку самих індикаторів, їх групування й встановлення вагових значень потрібно якось узгодити й узагальнити. Для цього оптимальним було застосування так званого методу Дельфі [197], що являє собою спосіб досягнення консенсусу щодо визначення індикаторів, їх групування та встановлення вагових значень. Завдяки анонімності учасників та ітеративному процесу опитувань, метод Дельфі мінімізує вплив домінуючих особистостей і сприяє об'єктивності оцінок. Вважаємо, що саме наявна можливість зворотного зв'язку та повторних раундів уможливорює безпосереднє уточнювання та коригування початкових пропозицій, що веде до більш обґрунтованих і узгоджених результатів. Це забезпечує системний підхід до аналізу складних питань ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки, що є критично важливим для ефективного регулювання та прийняття рішень.

До прикладу в контексті оцінювання рівня демографічної безпеки регіону, експертне оцінювання успішно застосували О. Колмакова, В. Смачило й В. Білоус [200, с. 308]. Науковці провели ґрунтовне дослідження, в якому за допомогою експертів визначили інтегральний показник оцінки рівня демографічної безпеки регіону.

Як ми зазначили при обґрунтуванні методу експертного аналізу, важливе місце при інтегральному оцінюванні посідає так звана вага кожного індикатора окремо й вага групи в цілому.

Варто зауважити, що кожний індикатор за своєю суттю й призначенням відрізняється за важливістю й вагомістю впливу на процес оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки, відтак й вагомість його може вирізнятися. Для цього експертам запропоновано було оцінити вагомість індикаторів від «0» до «1», де нуль вага критично низька й

одиниця передбачають, що вагомість максимальна. Оскільки індикатори згруповані, то й вага всередині цих груп буде розподілена між «0» й «1». Це стосується й груп відповідно також. Відтак, вважаємо, що без визначення цієї самої «ваги», ми просто ризикуємо однаковою значущістю менш важливих показників, що в результаті уможливить спотворення самого процесу оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки й призведе до некоректних висновків.

На нашу думку, важливість самого процесу визначення вагового значення за кожним індикатором та групами загалом, відіграє критично важливий етап, оскільки саме ті значення сприятимуть концентрації уваги на ключових аспектах, які найбільше впливають на демографічну безпеку. Відтак, це своєю чергою забезпечує більш точне та обґрунтоване інтегральне оцінювання, сприяє об'єктивності та надійності результатів. При цьому варто зауважити також, що це ще раз доводить важливість і необхідність у залученні експертів, думка яких уможливить більш точне й фахове визначення цих вагомих значень за кожним із індикаторів.

Отже, в результаті обґрунтування усіх елементів й аспектів, сформуємо безпосередньо, модель оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки з посиленою увагою до індикаторів, що визначають й характеризують посилення міграції (рис. 2.9).

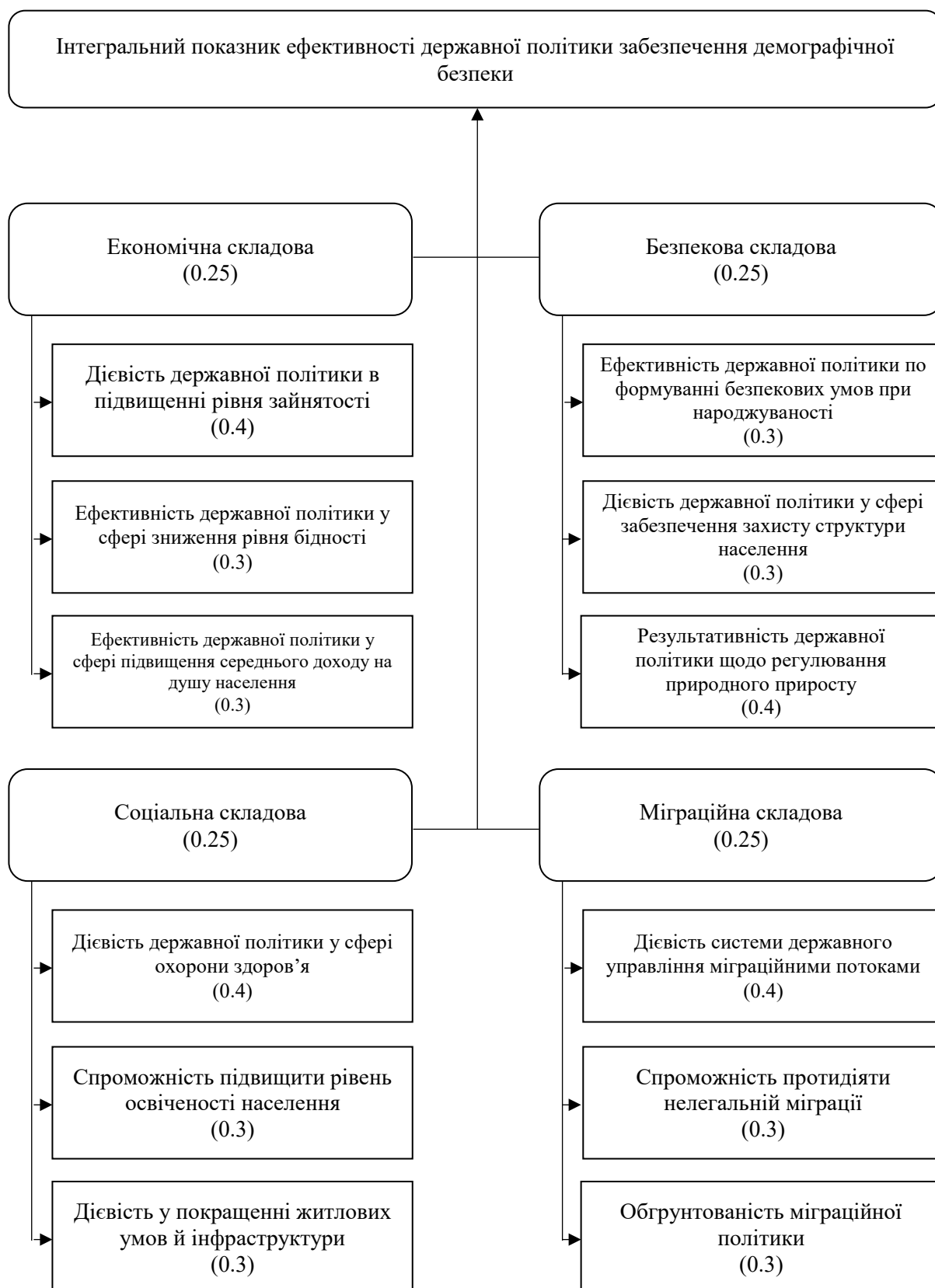

Рис. 2.9. Модель оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

Як можна побачити з рис. 2.9, міграційна складова посідає окреме місце серед індикаторів. Далі важливим кроком є встановити через узагальнення позиції експертів, шкалу для інтегрального показника. Як у випадку із ваговими значеннями, оптимальною буде шкала від «0» до «1», де позиція від «0.0–0.25» – це неефективна державна політика забезпечення демографічної безпеки; «0.26–0.50» – допустима державна політика забезпечення демографічної безпеки; «0.51–0.75» – прийнятна державна політика забезпечення демографічної безпеки; «0.76–1.0» – результативна державна політика забезпечення демографічної безпеки (рис. 2.10).

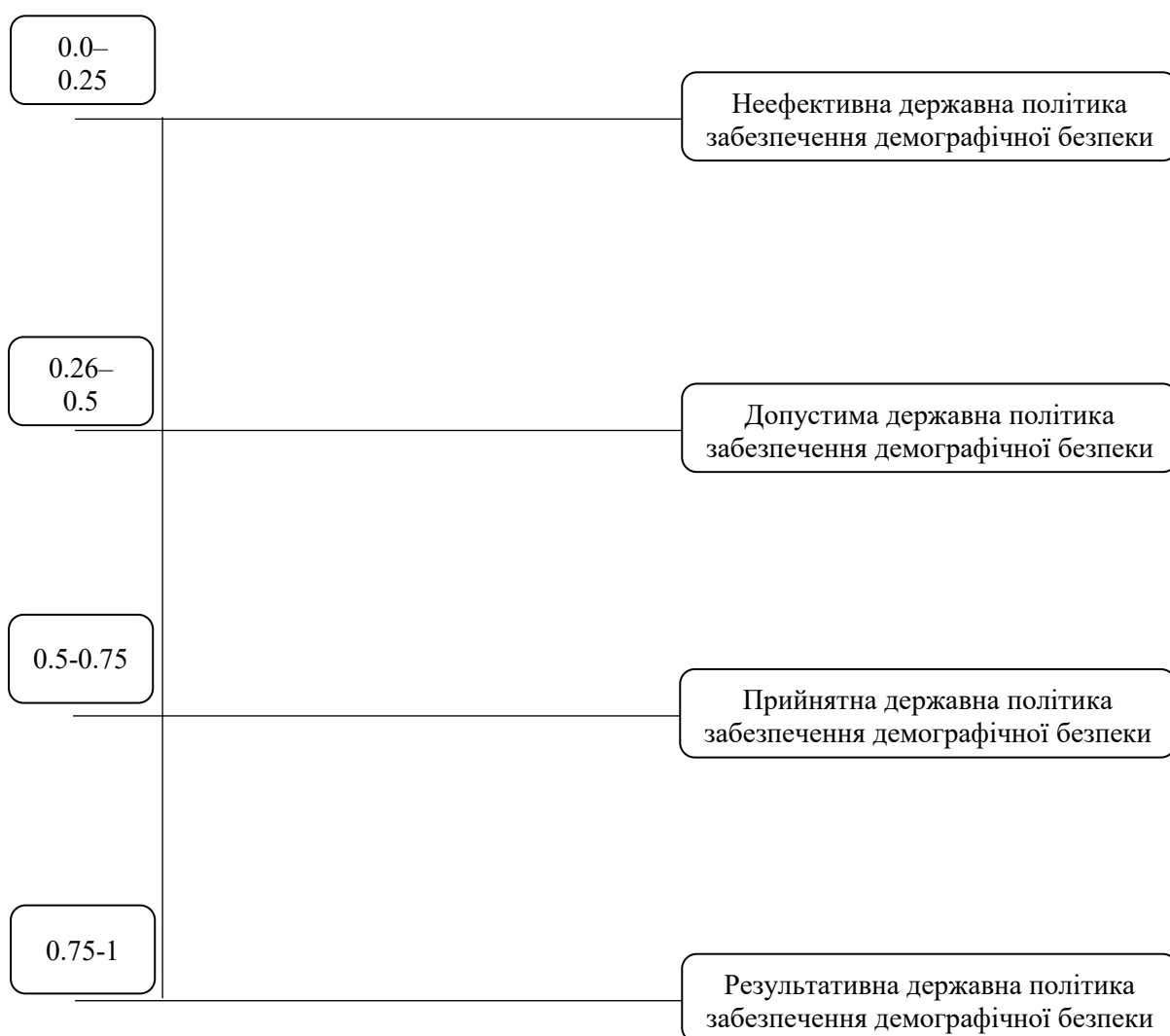

Рис. 2.10. Шкала оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

Зазначимо, що в першу чергу представимо результат по кожній зі складових окремо, виділяючи найбільш помітні зміни й проблеми за досліджуваній п'ятирічний період (з 2018 по 2022 роки). Отже, для початку, визначимо, що вкрай невисокі показники за економічною складовою протягом усього періоду зумовлені в першу чергу зниженням ефективності державної політики у сфері підвищення середнього доходу на душу населення (рис. 2.11).

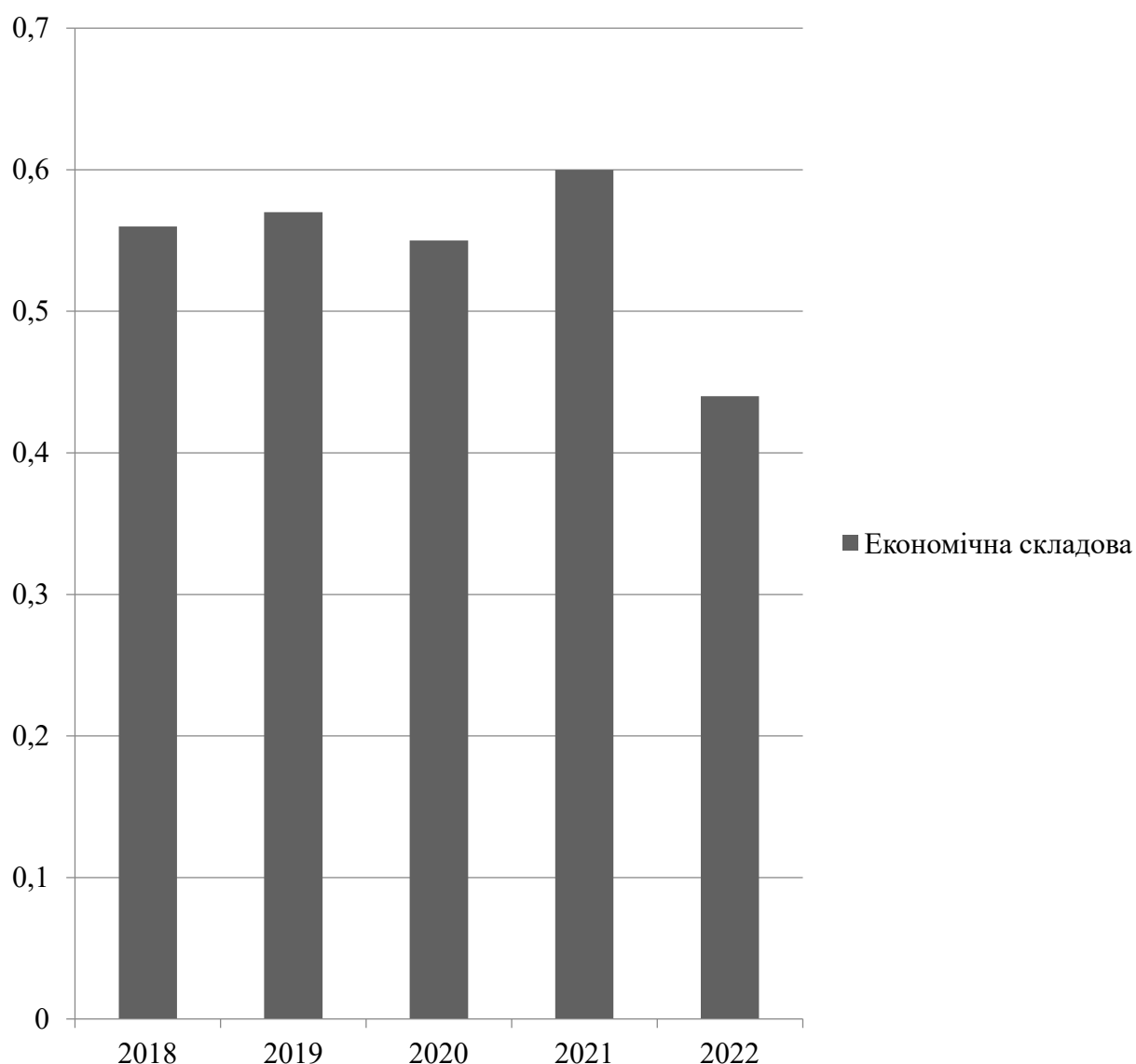

Рис. 2.11. Оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки за економічною складовою в період 2018–2022 років

Сформував автор

Вважаємо, що свою роль відіграла як пандемія COVID-19, так і повномасштабне вторгнення, яке зробило суттєве навантаження на державні установи й органи влади. Проте, не лише зовнішні тимчасові фактори мали на це вплив. Сюди віднесемо й інфляцію, яка вже є «хронічною» проблемою України, корупцію й низку помилкових політичних рішень. Це все має неабиякий вплив на рівень демографічної безпеки, оскільки при низьких доходах стимулюється погіршення іншої групи індикаторів – міграційної складової. Емігрують кваліфіковані кадри в пошуках кращої оплати праці. Далі це зачіпає й соціальну складову, люди при низьких доходах не готові народжувати, оскільки не мають фінансової стійкості.

Щодо безпекової складової, то більшість науковців не приділяють їй суттєвої уваги при визначенні індикаторів оцінювання демографічної безпеки, проте, на нашу думку, й міркування експертів, вона посідає вагоме місце. Річ у тім, що її зниження зумовлене подіями лютого 2022 року, але й до того часу були проблеми, особливо на період пандемії COVID-19. Найбільш проблемним залишається індикатор низької дієвості державної політики у сфері забезпечення захисту структури населення. Вважаємо, що зниження дієвості державної політики призводить до дисбалансу між різними віковими та статевими групами, що є критичним у контексті сталого й стабільного соціально-економічного розвитку країни загалом. Ще до початку повномасштабного вторгнення, активна фаза пандемії COVID-19 вже вплинула на смертність серед певних вікових груп і змінила демографічні тенденції. Відтак, відчутні проблеми у працездатній силі й підвищенні старіння населення. Це пряма загроза гармонізації демографічного розвитку (рис. 2.12).

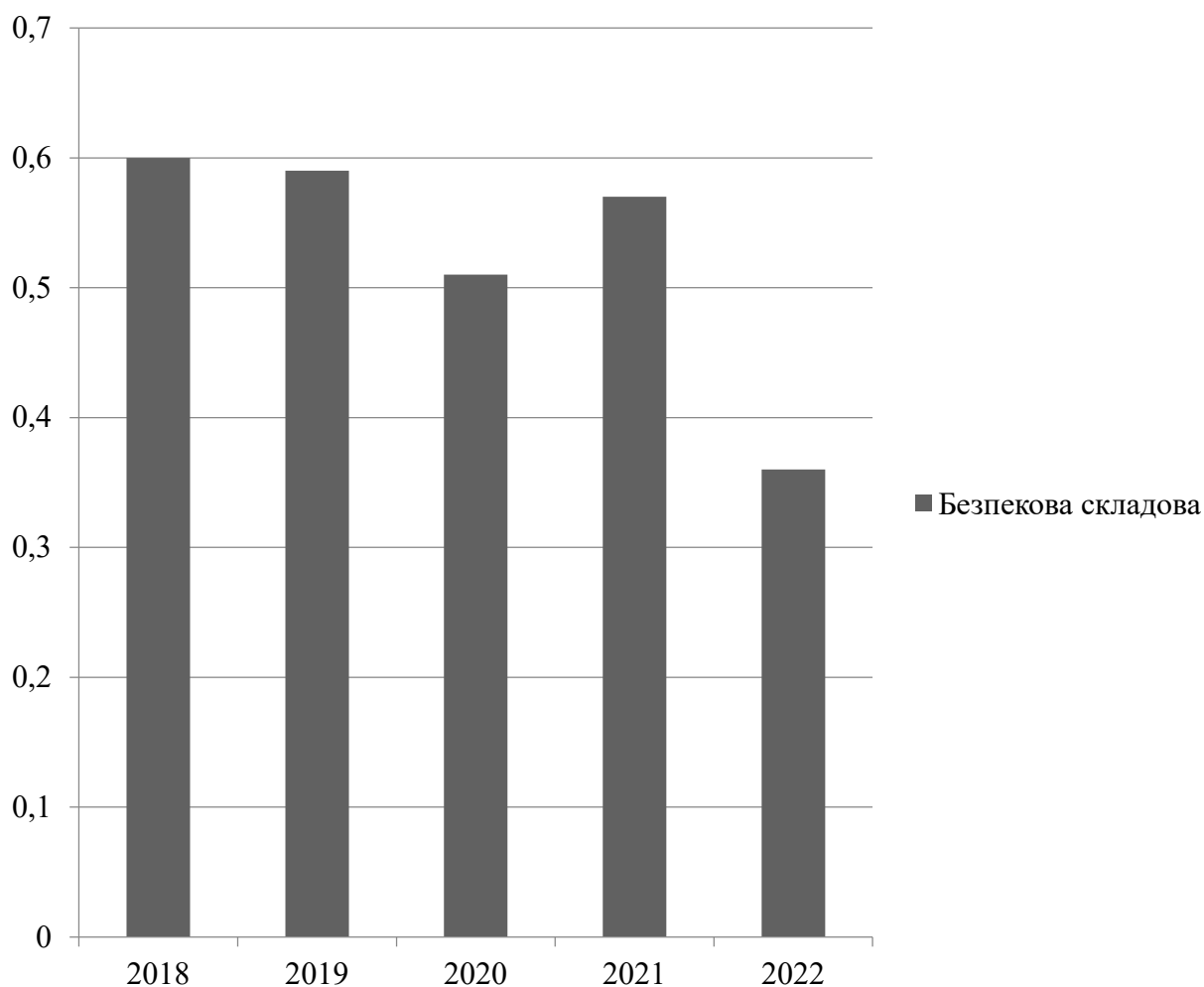

Рис. 2.12. Оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки за безпековою складовою в період 2018–2022 років

Сформував автор

Щодо соціальної складової, то її значення звичайно суттєво знизилися внаслідок повномасштабної військової агресії зі сторони російської федерації. Необхідно усвідомлювати, наскільки близькі соціальна й демографічна безпека сьогодні в умовах воєнного часу. Відтак, відбулося суттєве зниження за усіма індикаторами, особливо щодо дієвості у покращенні житлових умов й інфраструктури. Не варто забувати й про дієвість державної політики у сфері охорони здоров'я, яка отримала серйозні виклики в період активної фази пандемії COVID-19. Все це сумарно, разом уможлиблює соціальну напругу, яка своєю чергою впливає на усі інші складові національної безпеки (рис. 2.13).

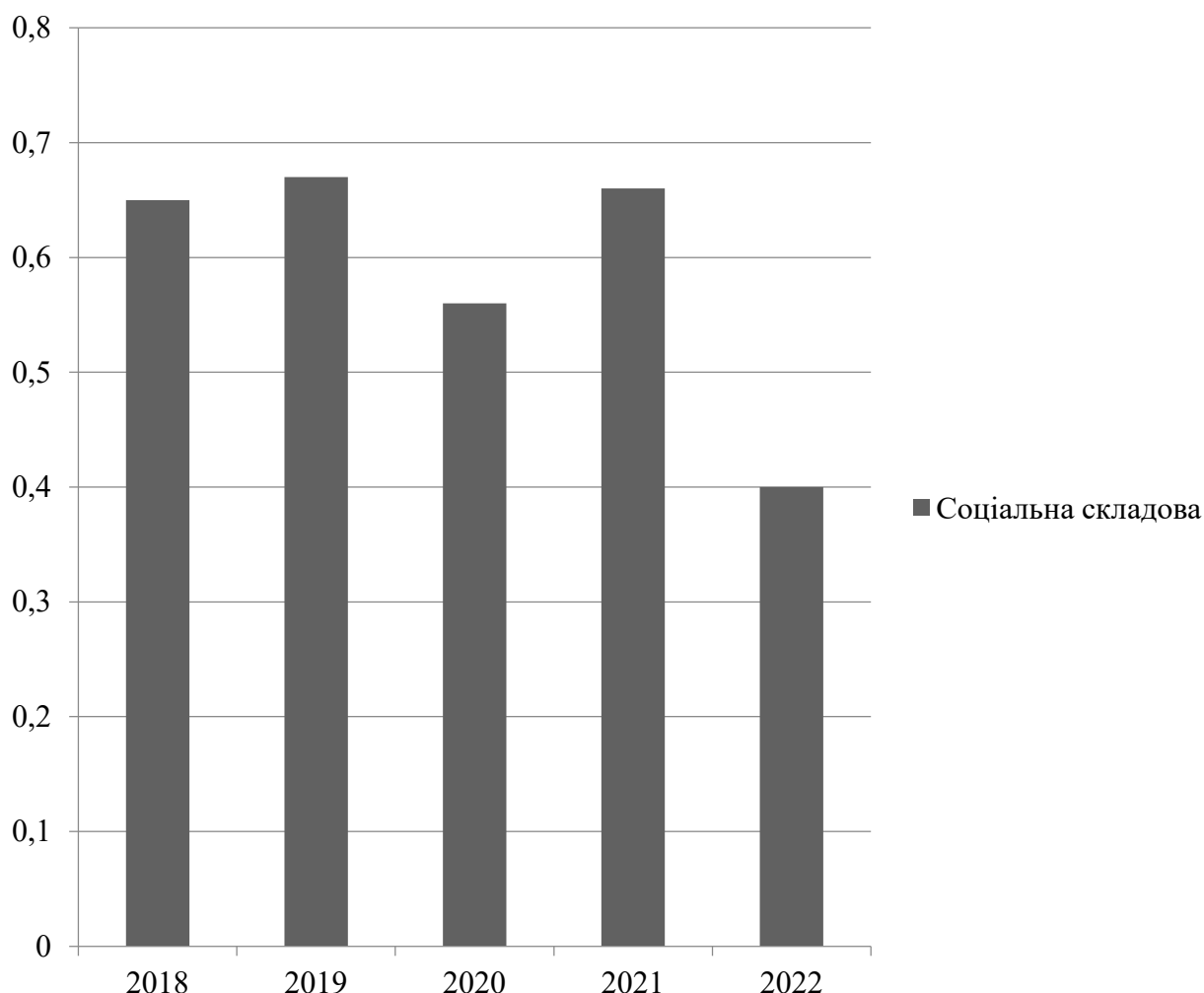

Рис. 2.13. Оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки за соціальною складовою в період 2018–2022 років

Сформував автор

Варто зазначити, що із посиленням міграції внаслідок останніх подій, індикатори, що характеризують міграційну складову, також потребують відповідного аналізу. Через активні військові дії, за усіма індикаторами спостерігається зниження. Особливо критичним є неспроможність протидіяти нелегальній міграції внаслідок мобілізації. Практично не існує в XXI столітті країни, яка б мала таку ситуацію, як Україна, отже й досвіду в ефективності державного управління міграційними процесами майже не існує. Неспроможність впоратися із посиленням міграції у військовий час призвело до зниження загальної кількості населення в деяких регіонах, а

також до демографічного дисбалансу між різними віковими та соціальними групами (рис. 2.14).

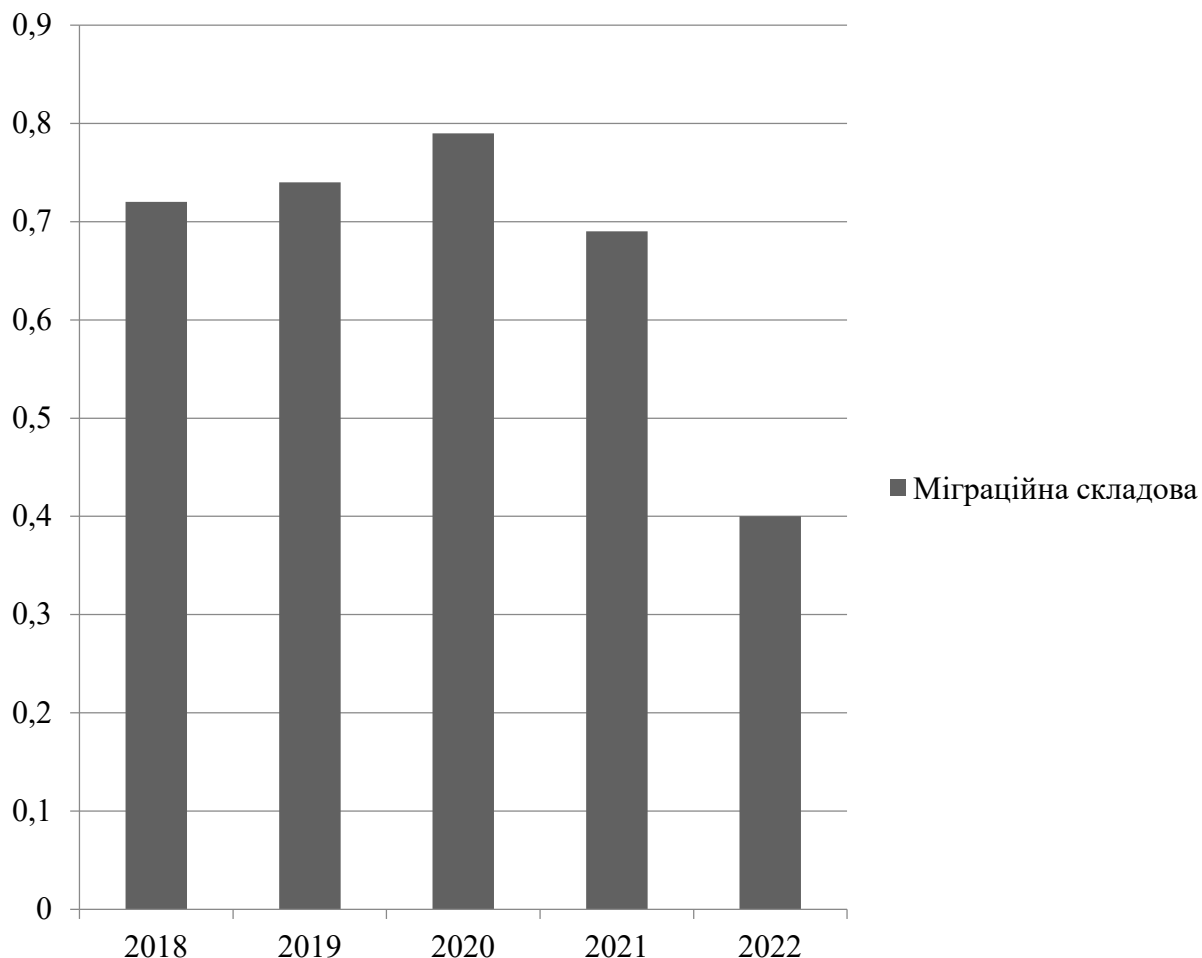

Рис. 2.14. Оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки за міграційною складовою в період 2018–2022 років

Сформував автор

У результаті через просідання за кожною зі складових, інтегральне значення ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки в Україні за останній рік можна оцінити як допустиме, враховуючи особливі умови воєнного періоду. Варто розуміти, що сучасна система державного управління в Україні працює в двох різних напрямках. Перший, це активні військові дії й протидія країні-агресору, коли друга скерування на підтримку тих регіонів, де немає активних бойових дій. Тобто потрібно як продовжити виконувати власні функції, що були до війни, й паралельно ввести бойові дії (рис. 2.15).

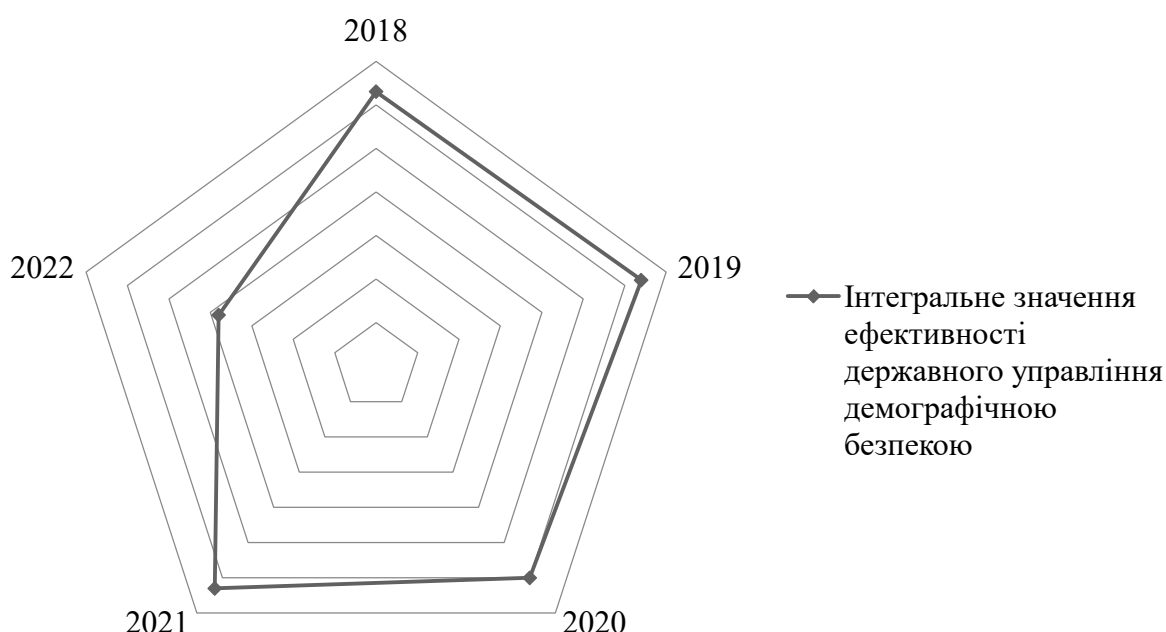

Рис. 2.15. Оцінювання інтегрального показника ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки в період 2018–2022 років

Сформував автор за даними Додатку Г

Доцільно зазначити, що в межах цього підрозділу ми не розглянули кожний із існуючих сьогодні, відомих підходів, які могли ще раз довести висловлену нами тезу про те, що жодний із них не підходить до оцінки ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки. Проте, і без цього видно, що цей тезис має право на життя внаслідок існування самого фактору посилення міграції, який сам по собі як фактор стимуляції вимагає пошуку нових можливостей і підходів до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки. Погоджуємося із тим, що й безпосередня оцінка рівня демографічної безпеки

через якийсь авторський підхід або через затверджені Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, методичні рекомендації, має місце й є необхідним, проте це дасть лише інформацію про демографічну ситуацію в країні, але не допоможе оцінити діяльність суб'єктів державного управління й зрозуміти, наскільки ефективно вони виконують покладені на них функції. Отже, зазначене й обумовило врахувати звичайно наявні методики й підходи до оцінювання демографічної безпеки, при цьому сформулювати авторське бачення процесу оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки, який черпає елементи з існуючих. До прикладу, це стосується вибору інтегрального підходу до оцінювання й прийняття рішення про залучення експертів, без яких ефективність було вкрай складно оцінити. Вся проблема в певному рівні суб'єктивізму щодо поняття «ефективна політика», а отже й експерти уможливляють краще проведення оцінки.

Складність виконання поставленого в межах цього підрозділу завдання, полягала передусім саме в тому, що на відмінну від більш «традиційного» підходу до оцінювання демографічної безпеки, низку індикаторів без експертів не оцінити. Так, експерти мали перед собою фактичні дані й відповідні цифри щодо ряду показників, які дотичні до визначення того чи іншого індикатора, проте, важливо було оцінити за відповідною шкалою, наскільки ефективно на той чи інший показник вплинула система державного управління. Вважаємо, що ключовим є саме фіксування темпів розвитку демографічної безпеки, стан демографічної ситуації в цілому, тобто наскільки регресує та/або прогресує ця складова національної безпеки під впливом системи й механізмів реалізації державної політики. Це своєю чергою ще раз допомагає показати, в чому полягає ключова відмінність авторського підходу від інших подібних. Оскільки у тих, що відомі нам, таких початкових параметрів, не закладено. У своїй роботі ми притримувались певних ідей і методологічних підходів, тому разом із експертами вирішили не включати індикатори, які безпосередньо визначають

рівень демографічної безпеки щодо її функціональних складових. Натомість ми зосередилися на аналізі механізмів реалізації державної політики та деталізації цільових орієнтирів для суб'єктів, відповідальних за її забезпечення. Була спроба нами поєднати як експертний підхід, який неодноразово зустрічається в різних методиках інтегрального оцінювання.

Зазначимо у підсумку, що запропонований підхід не становить універсальний підхід до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки й може бути змінений унаслідок настання нових умов в Україні. Запропоновані індикатори можуть змінюватися залежно від складової національної безпеки. Необхідно усвідомлювати, що державна політика вкрай складна за структурою, система й значна кількість чинників впливають на її ефективність. Особливої уваги заслуговує належне інформаційне забезпечення. Відсутність дієвої технології формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції є проблемою й вимагає науково-практичної уваги.

2.3. Інформаційна система вироблення демографічної політики в умовах посиленої міграції

Інформаційне забезпечення відіграє ключову роль у процесі забезпечення будь-якого виду безпеки та на різних рівнях їх реалізації. У сьогоденному світі, де зміни відбуваються часто та мають значну динаміку й інтенсивність, повноцінне забезпечення інформацією може стати вирішальним чинником у забезпеченні стабільності та безпеки. Так, дієва система інформаційного забезпечення дає можливість не лише ефективно управляти ризиками та реагувати на потенційні та реально існуючі загрози, але і формувати заходи попереджувального моніторингу, даючи можливість системі безпеки повною мірою підготуватися до них у перспективі. Важливо також зазначити, що особливої ролі набуває забезпечення актуальними

даними суб'єктів, безпосереднім завданням яких є забезпечення безпеки. Таке повноцінне забезпечення інформацією суб'єктів безпеки дає можливість останнім приймати обґрунтовані рішення щодо протидії дестабілізуючим факторам та вживати заходи щодо мінімізації ризиків. Поряд із тим, ключовим у такому інформаційному забезпеченні суб'єктів безпеки є отримання повноцінних даних про зміни рівня безпеки, а також факторів, які чинять на неї домінуючий вплив. Забезпечення суб'єктів цими видами інформації дає можливість їм адаптуватися до динамічних умов, видозмінюючи механізми оперативного реагування та стратегічного планування.

Поглиблене дослідження сутності безпеки дало підстави стверджувати, що безпекова діяльність має бути орієнтована не лише на протидію загрозам й реагуванню на слабкі сигнали, що виникають через посилену міграцію й воєнний час, але й для перспективного створення такого середовища, при якому демографічна ситуація країни не вплине на зниження національної безпеки в цілому. Проведений у підрозділі 2.1 аналіз показав, наскільки суттєво впливають ті чи інші фактори на демографічні зміни в країні. При цьому, завдяки аналітичним даним, формується краще розуміння безпекової ситуації по тій чи іншій складовій національної. Завдяки ключовим демографічним показникам ми побачили, які зміни відбулися протягом того чи іншого періоду. Такого роду інформація слугує базисом для формування й реалізації ефективного державного управління демографічною безпекою. Ми бачимо, що внаслідок повномасштабної війни через дії країни-агресора, інформаційна війна та дезінформація стали потужними інструментами впливу на громадську думку та підриву національної єдності. Противник активно використовує інформаційні канали для поширення «фейкових» новин та маніпуляцій, що може негативно впливати на моральний стан населення та знижувати рівень довіри до державних інституцій. Вважаємо, що забезпечення демографічної безпеки України в таких умовах вимагає нового бачення щодо самої технології формування інформаційної системи

забезпечення, яка уможливить не лише захистити населення від негативного впливу інформаційних шумів, але й сприятиме консолідації суспільства в умовах сучасних викликів. За своєю суттю, через постійні зміни в динамічності зовнішнього середовища й посилення як зовнішньої, так і внутрішньої міграції, виникає нагальна потреба у перегляді засад організації цієї системи.

Проте не лише повномасштабна війна й посилена міграція вимагають удосконалення інформаційної системи забезпечення демографічною безпекою, але й збільшення цифровізації. Нові цифрові трансформації вивели нові технології на перший план у контексті інформаційного забезпечення. При цьому зростає й сам інформаційний потік, який супроводжується суттєвим перенасиченням інформаційних каналів і створює так звані «інформаційні шуми». Відтак, саме такого роду інформаційні шуми ускладнюють можливість виділити достовірну та важливу інформацію серед масиву даних. Така ситуація потребує вдосконалення механізмів фільтрації та аналізу інформації, щоб запобігти дезорієнтації суспільства та забезпечити ефективне використання інформаційних ресурсів.

У контексті забезпечення демографічної безпеки твердження щодо важливості інформаційного забезпечення є як ніколи актуальним. Так, отримання органами державного управління оперативної інформації про зміни динаміки міграції може стати ключовим у формуванні більш раціональних та ефективних заходів забезпечення демографічної безпеки. Система інформаційного забезпечення демографічної безпеки значною мірою посилилася використанням сучасних цифрових технологій, зокрема штучним інтелектом. Так, можливість штучного інтелекту аналізувати великі масиви даних, виводити тенденції та визначати ключові дестабілізуючі фактори, одним із яких на сьогоднішній день безперечно є посилення трудової міграції. З огляду на це, раціональне використання технологій штучного інтелекту може стати позитивним фактором формування адаптивних систем реалізації державної політики забезпечення

демографічної безпеки, які здатні оперативно реагувати на динамічні зміни в суспільстві, підтримуючи стабільність та уникаючи негативних наслідків демографічних коливань.

За своєю сутністю саме інформаційна система забезпечення демографічної безпеки України на сьогодні в умовах посиленої міграції, стає ключовою, оскільки за її допомогою уможливорюється ефективний обмін даними, відомостями, знаннями, досвідом між різними сферами діяльності, рівнями державного управління тощо. Відтак, без належного інформаційного забезпечення неможливо забезпечити стабільність та безпеку країни. Але перш ніж розглядати сам процес, важливо чітко дослідити сутність й значення таких понять, як «інформація» й «інформаційне забезпечення». Також доцільним буде критично проаналізувати поняття системи, яку ми неодноразово згадували раніше.

Поняття «система» є фундаментальним терміном, який активно застосовується у багатьох галузях та сферах наукової діяльності: природничих, соціальних науках, інженерії, теорії управління та інших. Саме поняття «система» має грецьке коріння, і в перекладі означає «скоординоване ціле», що вказує на його базисну характеристику та властивості. З огляду на таку універсальність та значне поширення, доцільно буде розглянути трактування цього поняття з погляду підходів різних авторів. Так, В. Садовський, В. Перестюк та О. Белов [170, с. 34] визначають поняття «система» як комплекс елементів, які взаємопов'язані між собою, та через ефективну взаємодію спрямовані на досягнення поставлених цілей. Автори також зазначають, що вся діяльність системи ґрунтується на принципах самоорганізації, синергії та розвитку. Додамо до цього, що визначені авторами ключові принципи не є загальноспецифічними і не можуть застосовуватися для всіх систем однаково. До прикладу, велика частина систем не можуть повною мірою послуговуватися принципом самоорганізації, особливо в контексті тих систем, значна частина контролю

та управління якими здійснюється ззовні, а не через внутрішні управлінські механізми.

Трактування за О. Старішем [171, с. 82] передбачає визначати поняття «система» як окрему сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле та набувають відмінних, якісно нових характеристик, що дає можливість їм виконувати конкретні функції у середовищі, в якому вони перебувають. Базуючись на визначенні цього науковця, можна зрозуміти, що система, за трактуванням автора, є відокремленою від середовища, що, на нашу думку, є обмежуючим фактором. Так, велика кількість систем є значною мірою інтегрованими зі зовнішнім середовищем, а їх ефективна взаємодія з ним часто є визначальною для нормального функціонування та існування.

Важливим також є підхід до трактування поняття «система» Н. Тверезовської та Т. Тарнавської [172, с. 327], які визначають її як цілісний комплекс елементів, якому притаманний ряд специфічних ознак, ключовими з яких є те, що система утворює особливі взаємозв'язки із середовищем її існування, які забезпечують реалізації мети її діяльності, та в переважній більшості випадків вона є частиною системи більш високого рівня діяльності. Обґрунтовуючи, внесемо декілька тезисів про те, що система не може існувати в статичному стані, а повинна володіти потужними механізмами адаптації до змін у середовищі.

Поняття «система» є ключовим практично у всіх наукових галузях, включаючи природничі, політичні та соціальні науки, інженерну справу та теорію управління. У своєму найбільш загальному розумінні, цей термін варто трактувати як набір взаємопов'язаних елементів, які під час сукупної взаємодії, будуть набувати специфічних характеристик чи функцій, які не властиві окремим елементам. Таке явище в науці відоме як емерджентність та лежить в основі базового розуміння системи та її властивостей. Складові елементи системи можуть бути як матеріальними (кадрові ресурси, технології, устаткування) або абстрактними (ідеї, концепції, норми).

У контексті функціональності, система формується так, щоб досягти означеної мети. До прикладу, якщо розглядати економічну систему, то вона може бути представлена підприємством, складовими елементами якого можуть бути кадрові ресурси, фінанси, устаткування та технології. При цьому доцільно зазначити, що важливою характеристикою системи є не лише її структурні елементи, але взаємозв'язки, які між ними сформовані.

Сучасна теорія систем у науковому контексті надає ефективні інструменти для аналізу та моделювання складних процесів, які можливо зрозуміти лише визначивши її організаційну структуру та особливості їх взаємозв'язків. Через використання такого підходу виникає можливість до ухвалення більш ефективних та продуманих рішень, при цьому раціоналізуючи використання ресурсів та поліпшення кінцевих результатів. Важливим є також, що такий підхід може активно використовуватись у всіх наукових та суспільних сферах. Інтеграція системного підходу буде відігравати важливу роль для підвищення ефективності технологій управління. Так, до прикладу, у бізнес-контексті, розуміння системи логістики слугуватиме допоміжним фактором для підприємств у процесах управління витратами та якістю обслуговування. В той час як у соціальних науках проведення системного аналізу буде допоміжним для урядів у формуванні політики управління процесами соціального забезпечення та захисту, що буде враховувати взаємозалежності між економічним розвитком, соціальною стабільністю та екологічною стійкістю. В загальному використання системного підходу є ключовим для сучасної теорії управління та наукових досліджень, оскільки він дає можливість сегментувати складні системи та в подальшому управляти ними на практиці. Вивчення властивостей систем дає можливість науковцям та практикам формувати такі заходи управління, які б були адаптивними до динаміки змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

На нашу думку, поняття «система» доцільно трактувати як взаємопов'язаний набір елементів, які, взаємодіючи між собою, утворюють

єдину організаційну структуру, яка має якісно нові властивості, що не притаманні елементам окремо, а діяльність якої спрямована на реалізацію певної функції чи завдання для досягнення певного соціально-економічного ефекту.

При цьому, досліджуючи сутність поняття «система», можна узагальнити, що інформаційна система забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції являє собою сукупність взаємопов'язаних засобів, програмного забезпечення, процедур, методів, людських й інформаційних ресурсів, що спрямовані на уможливлення формування належного інформаційного поля для захисту демографічної складової національної безпеки в умовах постійних змін у міграційних процесах (рис. 2.16).

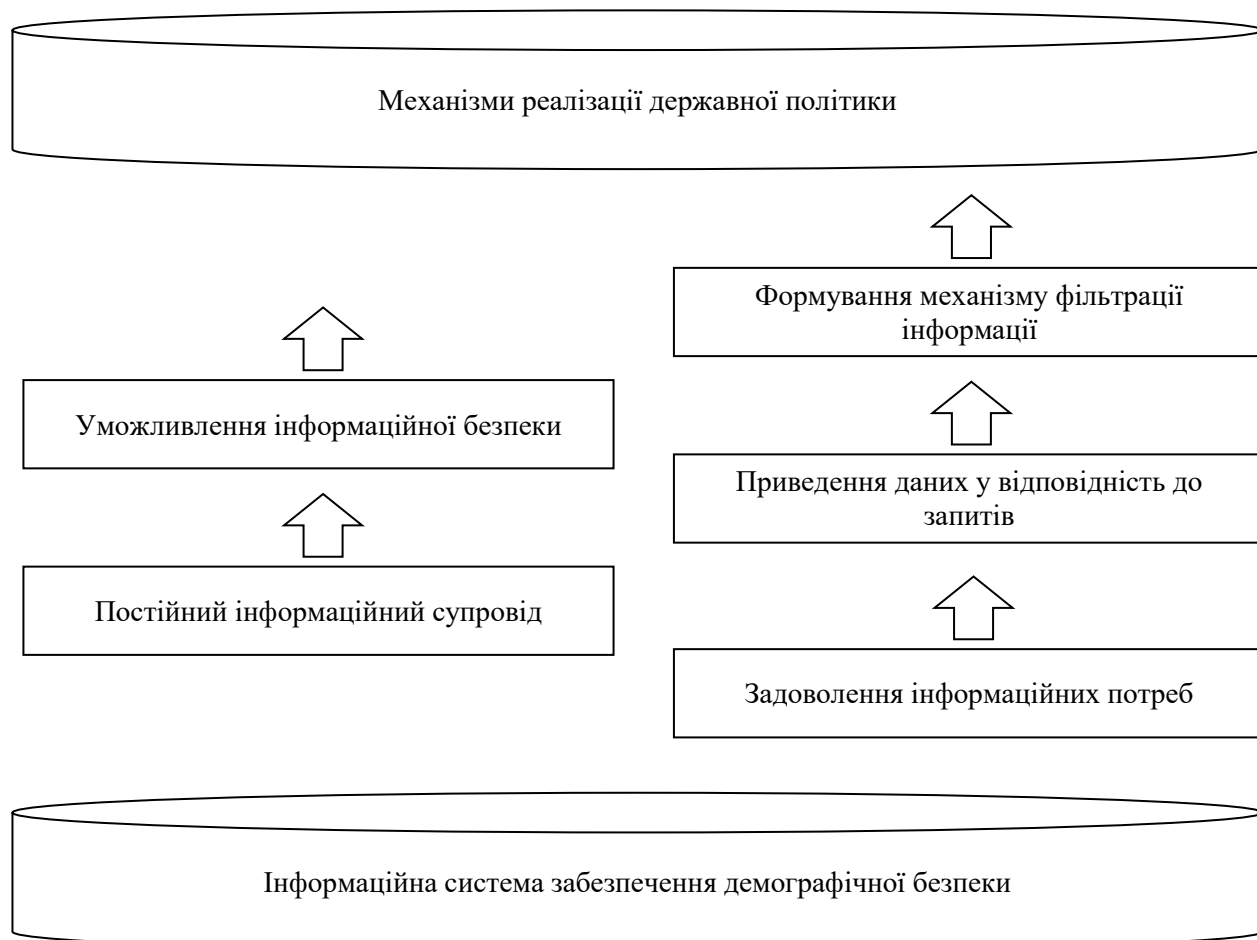

Рис. 2.16. Місце інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в сучасних механізмах реалізації державної політики

Сформував автор

Самі механізми фільтрації інформації не без причини набувають такої актуальності. Річ у тім, що процес відбору та опрацювання інформації, дотичної до питання забезпечення демографічної безпеки, сьогодні змінився й тепер залежить від багатьох змінних. Поряд із тим зросла й кількість наявних факторів, що зумовлюють саму потребу у формуванні інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції:

1. Посилена та неконтрольована міграція. Цей фактор ми вже поглиблено досліджували в першому розділі й аналітично в межах підрозділу 2.1. Тут зрозуміло те, що військові дії, економічна нестабільність та соціальні проблеми призводять до значного збільшення потоків внутрішньої та зовнішньої міграції. Без належної інформаційної системи неможливо ефективно фільтрувати й відстежувати дані щодо міграційних процесів, прогнозувати їх наслідки та розробляти ефективні орієнтири для державної політики.

2. Зростання вагомості інформації як повноцінного ресурсу. Загальновідомим є факт, що в сучасному світі інформація стала ключовим ресурсом, який впливає на всі сфери життя, включаючи демографічну безпеку. Відтак, маємо, що постійне зростання самих обсягів даних про населення, здоров'я, освіти та інші соціальні показники потребує створення системи, яка зможе ефективно збирати, зберігати та аналізувати цю інформацію. Державна політика повинна розглядати інформацію не лише як задоволення потреб суб'єктів забезпечення демографічної безпеки, а як ресурс для досягнення безпекових цілей на усіх рівнях.

3. Високі темпи цифровізації. Цифровізаційні процеси призвели до експоненційного збільшення обсягів цифрової інформації. Це створює як можливості, так і виклики для управління демографічними процесами. Нові технології обробки та аналізу уможливлюють оперативне реагування на демографічні зміни й відстеженням темпів міграції.

При цьому варто зазначити, що цей перелік не є вичерпаним й із завершенням повномасштабної війни може розширитися в подальшому.

Зазначимо, що інформаційну систему забезпечення демографічної безпеки доцільно розглядати в декілька рівнів: рівень контролю за інтенсивністю міграційних процесів; рівень контролю за розвитком цифрових технологій; рівень контролю за демографічною ситуацією (рис. 2.17).

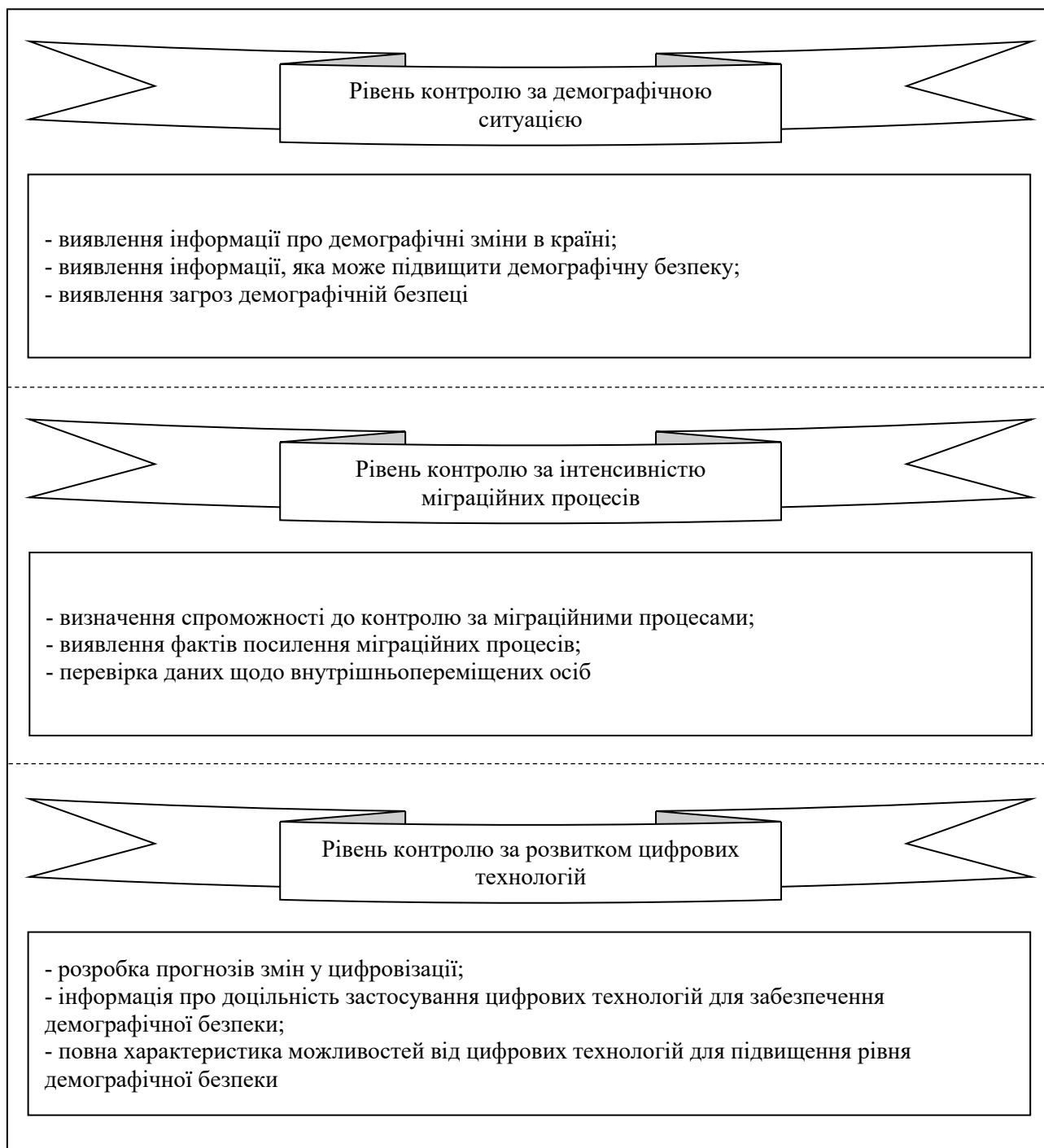

Рис. 2.17. Мультирівнева модель інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

У наукових публікаціях постійно наголошують на тому, які завдання повинні закладатися для інформаційного забезпечення залежно від об'єкта. Отже, доцільно виокремити ключові завдання інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Завдання інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки

Завдання	Сутність і зміст
Інформаційний супровід	Інформаційний супровід безпекового розвитку населення із відстеженням міграційних тенденцій, які характеризують появу нових загроз й можливостей для використання системою державного управління
Збір інформації	Збір інформації щодо змін рівня демографічної безпеки й змін в інтенсивності міграційних процесів
Встановлення ключових джерел інформації	Визначення найбільш безпекових джерел отримання інформації
Формування механізмів перевірки якості інформації	Установлення системи перевірки якості первинної інформації
Створення інформаційних фондів	Формування інформаційних фондів, що уможливлюють накопичення відомостей про зміни в процесах забезпечення демографічної безпеки
Система прогнозування	Розроблення прогнозування змін зовнішньої ситуації й інтенсивності міграційних процесів
Формування механізмів фільтрації інформації	Розроблення сучасних безпекових механізмів фільтрації інформації з метою уникнення й мінімізації «інформаційних шумів»

Сформував автор

Представимо авторське бачення технології формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції (рис. 2.18).

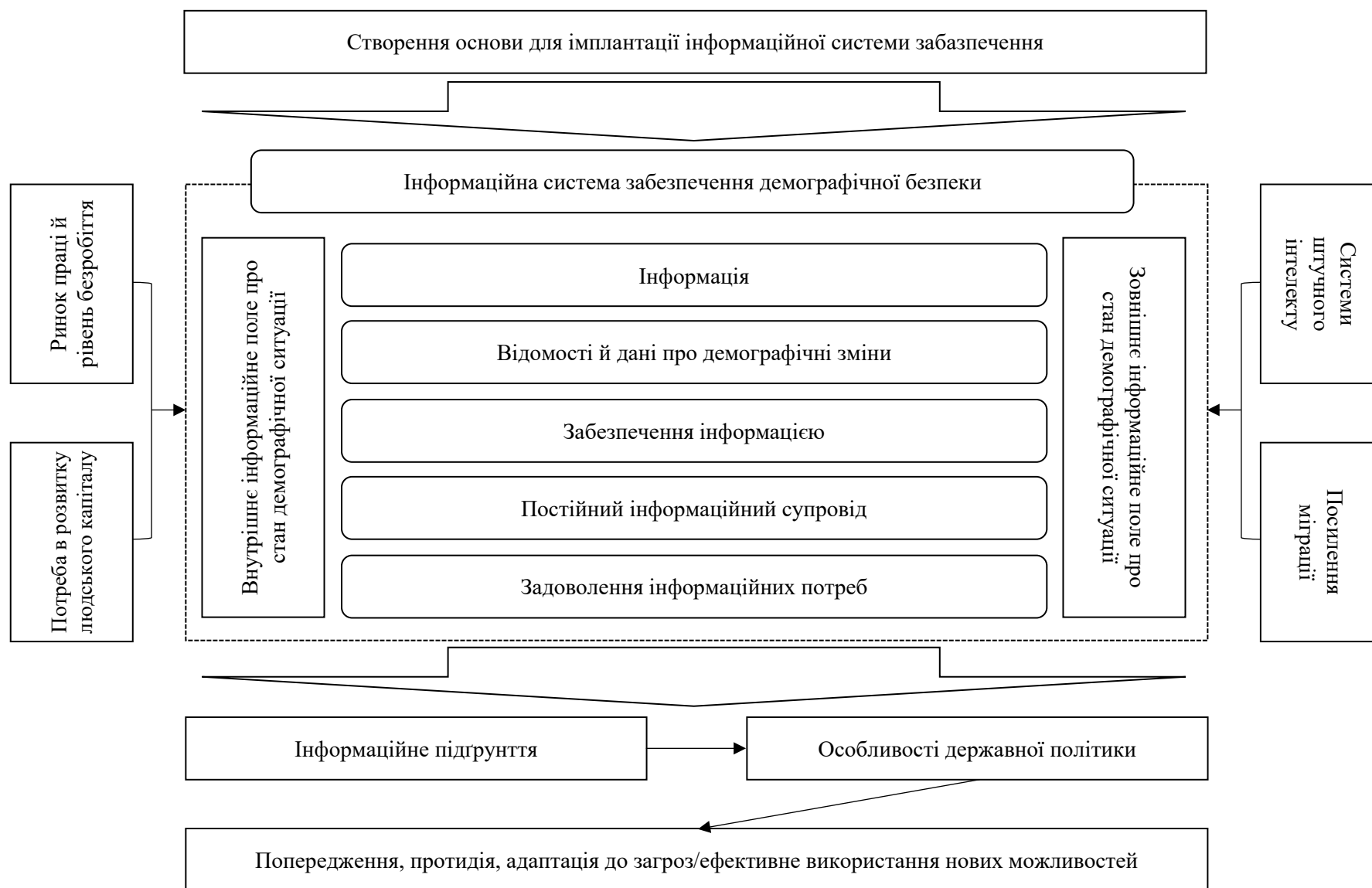

Рис. 2.18. Технологія формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції

Сформовано автором

Підсумовуючи зазначимо, демографічна безпека України зустрілася зі значними викликами, які суттєво гальмують безпекову трансформацію. Запропонована технологія формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції представлення для доведення чіткості зв'язку між усіма завданнями, які вирішуються в процесі дисертаційного дослідження. Проте гіпердинамічність зовнішнього середовища вимагає зазначити, що в межах нових змін, структура може відрізнитися від запропонованої в межах цього підрозділу. В цілому, запропонована технологія спрямована уточнити позиції, які націлені удосконалити інформаційне забезпечення демографічної безпеки при сьогоdnішніх умовах. Послідовність дій залежить від механізмів державного управління й рішень її суб'єктів проте, ключові орієнтири вже закладені нами й дозволять удосконалити інформаційний базис забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

За результатами проведеного дослідження вироблення державної політики у сфері демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції можна зробити такі висновки:

1. Доведено важливість й потребу в поглибленому аналізі змін у демографічній ситуації України. Зумовлено це суттєвими змінами в динаміці зовнішнього середовища. Відтак, прийнято рішення провести аналіз саме за періоди до пандемії COVID-19, період її активної фази, постпандемії (довосенний) й період активних бойових дій. Це уможливить краще зрозуміти стан демографічної безпеки України сьогодні в умовах посиленої міграції. Встановлено, що активний розвиток пандемії COVID-19 й повномасштабне вторгнення країни-агресора мали значний вплив на народжуваність і смертність. Виокремлено, що перед сучасною державною політикою

сьогодні стоїть значна кількість завдань не лише повернути людей зі закордону, але й відновити демографічний баланс в усіх регіонах у рамках поствоєнної відбудови. Проведений поглиблений тенденційний аналіз в межах цього підрозділу як основа закладає засади для формування сучасного середовища вироблення державної політики у сфері демографічної безпеки України.

2. Обґрунтовано процес оцінювання демографічної безпеки в Україні за різними методиками й методичними рекомендаціями. Встановлено, що, попри активну науково-практичну увагу до питання оцінювання демографічної безпеки, залишається актуальним формування підходу до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки. Роз'яснення особливості запропонованої моделі до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки охоплює розрахунок індикаторів за наступними складовими, що узгоджені з експертами: економічна, безпекова, соціальна, міграційна. Усі вони в сукупності своїй уможливили визначення інтегрального показника ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки.

3. Доведено важливість і потребу у формуванні належної інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції. Встановлення сутності таких понять, як «система» уможливило визначення місця інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в сучасних механізмах реалізації державної політики. Характеристика ключових завдань й виокремлення рівнів цієї системи, дало змогу представити авторське бачення безпосередньої технології формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції.

Основні наукові результати опубліковані в працях: [179; 180; 185; 190; 193].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕНОЇ МІГРАЦІЇ

3.1. Вдосконалення алгоритму використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики демографічної безпеки

Результати оцінювання рівня ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки у другому розділі дисертаційного дослідження показали, що існує низка проблем, виправлення яких потребує застосувати прийоми, механізми й методи з інших країн. При цьому, варто враховувати зміни в демографічних процесах різних країн й специфіку забезпечення національної безпеки. Глобальні демографічні тенденції демонструють значні відмінності. Відтак, деякі країни стикаються зі старінням населення та нестачею робочої сили, тоді як інші мають справу з високим рівнем народжуваності. Ці відмінності вимагають вивчення широкого спектру міжнародних політик розуміння різних демографічних проблем і можливостей.

В епоху, що характеризується гіпердинамічними й водночас швидкими демографічними переходами, на які впливають такі фактори, як старіння населення, зниження народжуваності та посилення тої самої міграції (підрозділ 1.2), для усього цивілізованого світу стає обов'язковим розробляти політику, яка забезпечує довгострокову демографічну безпеку. В межах цього підрозділу досліджується необхідність вивчення та аналізу особливостей формування й реалізації державної політики різних країн, досвід й успіх яких може бути інтегрований в реалії України. Це дослідження ґрунтується на розумінні того, що демографічна безпека є не лише національною турботою, а й глобальною проблемою, яка впливає на соціально-економічну стабільність та безпековий розвиток.

Ми ретельно в межах підрозділу 2.1 розглядали зміни в міграційних тенденціях України й безперервним фактом є вплив повномасштабного вторгнення. Але поряд із цим, це також доводить її вплив на зміну рівня демографічної безпеки. Міграція є найважливішим аспектом при формуванні й реалізації державної політики сьогодні в контексті забезпечення високого рівня демографічної безпеки. Вона впливає на ринок праці, моделі урбанізації та культурний склад. Вивчення міжнародного досвіду в контексті управління міграційними процесами, дає змогу побачити, як різні країни діють з метою недопущення зниження власного рівня демографічної безпеки. Демографічні проблеми часто виходять за межі національних кордонів, що свідчить про необхідність спільних підходів. При цьому, різні країни мають різні умови. Деякі приймають велику кількість мігрантів/біженців, а деякі країни змушені шукати можливості утримання людей та страждають від посиленої внутрішньої міграції або масової еміграції. Україна внаслідок повномасштабного вторгнення постраждала від обох явищ, відтак, їй буде корисний досвід щодо реагування на обидва процеси. При цьому хоча міжнародний досвід є повчальним, пряма трансплантація особливостей формування та реалізації державної політики рідко ефективна через відмінності в культурних, економічних та політичних контекстах. Отже, розуміння основоположних принципів, які роблять певну політику ефективною в одному середовищі, дозволяє адаптувати та локалізувати її, забезпечуючи релевантність та ефективність.

Варто зазначити, що вивчення міжнародного досвіду формування сучасної системи державного управління є не просто корисним, а й необхідним для забезпечення демографічної безпеки. Розуміючи, як різні країни вирішують свої демографічні проблеми та можливості, наша країна може розробляти більш обґрунтовані, ефективніші та етичніші безпекові стратегії, адаптовані до їх конкретних національних інтересів.

Узагальнюючи думку більшості науковців [104–105] відзначимо, що поняття зарубіжного досвіду доцільно розглядати як знання, практики,

стратегій, і методів, які були розроблені та впроваджені в інших країнах. Проте його застосування можливе лише при формуванні відповідних механізмів інтегрування.

Проведення деталізованого аналізу та вивчення сучасних міжнародних практик щодо забезпечення демографічної безпеки є важливим елементом процесу формування та вдосконалення державної політики. Це зумовлено тим, що кожна країна стикалася чи досі бореться з унікальними видами демографічних викликів, ключовими з яких є явище старіння населення, низький рівень народжуваності та посилення динаміки міграційних хвиль. Вивчення такого досвіду різних країн дає можливість виявити ключові успішні стратегії та інструменти, які пройшли перевірку часом та довели свою ефективність у вирішенні важливих проблем і перешкод. Адаптація найуспішнішого досвіду буде також уможливлювати недопущення помилок, які так чи інакше можуть виникнути при самотійному розробленні державної політики забезпечення демографічної безпеки. Окрім того, включення до аналізу різних прикладів міжнародного досвіду, дасть можливість під час процесу дослідження порівняти різні моделі державної політики забезпечення демографічної безпеки, що дасть можливість визначити найбільш гнучкі та адаптивні підходи.

Вивчення сучасних міжнародних практик також сформує позитивну основу для обміну знанням, технологіями та підходами між країнами, що є особливо важливим в умовах сьогоденного глобалізованого світу. Ефективна комунікація та співпраця з міжнародними організаціями та іншими державами буде відкривати вільний доступ до сучасних технологій аналізу демографічних тенденцій, інноваційних рішень та фінансової підтримки.

Вивчення, аналіз та подальша інтеграція міжнародного досвіду на практиці сприятиме підвищенню ефективності діяльності та компетентності державних службовців у сфері забезпечення демографічної безпеки. Включення в програму навчання та підвищення кваліфікації можливості міжнародного досвіду та стандартів, сприятиме підготовці більш

кваліфікованих кадрів, які в перспективі будуть ефективніше планувати та адаптуватися під сучасні виклики.

У межах цього підрозділу, буде спроба сформулювати відповідний механізм залучення зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки. Отже, варто визначити саму сутність цього поняття.

Сучасна науково-практична література [94–96] майже завжди включає в себе механізм з докладним розглядом його змісту. Ми вибрали два приклади, що чітко ілюструють різні напрями досліджень. Згідно з М. Дороніною [92, с. 128], механізм розглядається як складна система з певними вхідними та вихідними параметрами, яка складається з необхідних компонентів для досягнення бажаних результатів з мінімальними енергетичними витратами. Особливість цього підходу полягає не тільки у сприйнятті механізму як складної структури, але й у фокусі на вирішенні завдань з ефективним використанням ресурсів. Л. Фролова [93, с. 130] подає альтернативне бачення механізму, представляючи його як набір формальних та неформальних правил, процедур, методів, способів, форм, важелів та функцій для управління економічними відносинами на різних рівнях.

У контексті державно-управлінської діяльності суттєвим є також і розуміння поняття «механізм управління». Відтак, важливою є позиція Н. Пойди-Носик [91, с. 26], котра зазначає, що механізм управління сьогодні, це якраз спосіб впливу суб'єкта на об'єкт за допомогою різних засобів та форм забезпечення. При цьому в контексті використання зарубіжного досвіду, це може стосуватися засобів й форм забезпечення, що використовувалися тими чи іншими країнами світу. Загалом погоджуємося із тим фактом, що таке поняття, як механізм варто розглядати залежно від сфери його застосування. На нашу думку, механізм використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державного управління демографічною безпекою повинен являти собою спосіб інтегрування нових

можливостей, засобів й інших елементів у власний процес з метою виконання мети, що ставить перед собою вітчизняна система.

Досліджуючи питання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки, не можна залишити поза увагою досвід США – країни, яка була утворена численними міграціями та на сьогоднішній день виступає одним із найбільш бажаних місць для іммігрантів по всьому світу. Економічна стабільність, високий рівень життя, соціальний захист та широкі можливості до роботи для всіх категорій населення зробили США ключовою ціллю для міграції. З огляду на це, вже не одне десятиріччя багато іммігрантів шукають у США як можливості розвитку власного професійного та особистісного потенціалу, так і шукають притулок від конфліктів та переслідувань. Та з огляду на такі активні міграційні процеси, в США питання демографічної безпеки є актуальним та важливим аспектом забезпечення національної безпеки.

Для кращого забезпечення демографічної безпеки, зокрема в питаннях оптимізації міграційних процесів, ключовим органом державного управління в цьому контексті виступає Міністерство національної безпеки [76], зокрема Департамент внутрішньої безпеки. Згідно зі Законом про внутрішню безпеку [77], до повноважень цього Департаменту належить контроль та нагляд за іммігрантами, протидія незаконній міграції та ведення розслідувань у справах правопорушень у питаннях міграції. Таке концентрування всіх функцій в одному органі дає можливість найкращим способом спрямувати роботу протидії незаконній міграції, а також оптимізації легальних міграційних потоків.

У відповідь на збільшення зовнішньої міграції в США активно впроваджуються специфічні закони та політики. Так, до прикладу, в 2006 році, коли міграційні хвилі до США з Мексики стали важкоконтрольованими з огляду на широкі географічні кордони, на ключових місцях перетину було зведено великі фізичні бар'єри для мігрантів, які хотіли незаконно в'їхати в країну. Окрім того, з приходом до влади Трампа, його адміністрація

впровадила політику «нульової толерантності», згідно з якою депортація передбачалася до всіх, хто нелегально перетнув кордон, при цьому всі нелегальні мігранти повинні були знаходитись у спеціальних закладах, часто окремо від своїх родичів [78, с. 111].

У контексті підвищення рівня демографічної безпеки США, зокрема в контексті оптимізації міграційної політики, в цій країні існує велика кількість програм інтеграції та захисту. Так, до прикладу відомою є програма TPS (Temporary Protected Status), який надається всім особам з країн, в яких відбуваються збройні конфлікти, природні катастрофи та інші надзвичайні події. До прикладу, в 1998 році цей статус був наданий громадянам Гондурасу, а в 2010 році жителям Гаїті [79, с. 748]. Поряд із тим, в США діють програми інтеграції нелегальних біженців та їх дітей. Так, з 2012 року в цій країні діє програма DACA (Deferred Action for Childhood Arrivals), яка дає можливість дітям нелегальних мігрантів отримати відстрочку від депортації та дати можливість працювати і навчатись у США. Ця програма не лише допомогла багатьом сім'ям мігрантів інтегруватись в американське суспільство, але і знизити соціальну напруженість та рівень злочинності. Ще однією важливою програмою інтеграції іммігрантів є Office of Refugee Resettlement (ORR), що належить до Департаменту здоров'я та соціальних служб США. Ця програма має велику кількість напрямів, до яких входять фінансова, медична та освітня підтримка біженців та легальних мігрантів [80, с. 15].

Узагальнюючи, ми систематизували основні аспекти формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки США (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Ключові можливості використання досвіду США у сфері формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки

Забезпечення правового та соціального захисту мігрантів		
<i>Правова підтримка, яка полягає у вільному доступі до юридичних послуг, правових консультацій та захисті у судах для осіб, проблема яких стосується визначення та легалізації свого перебування в США</i>	<i>Соціальна інтеграція мігрантів, що охоплює організацію мовних, освітніх курсів. Важливою частиною цього напрямку є також надання базових послуг охорони здоров'я. Це також включає в себе культурну інтеграцію дорослих та дітей, а також адаптацію до громадського життя через федеральні програми соціального забезпечення</i>	<i>Економічна інтеграція, під час якої відбувається залучення мігрантів до ринку праці через професійну підготовку, визнання іноземних кваліфікацій, а також створення та фінансова підтримка програм розвитку підприємництва серед мігрантів</i>
Розвиток демографічної безпеки через міграційні програми		
<i>Залучення кваліфікованих мігрантів, через створення міжнародних програм та грантів для спеціалістів різних країн світу з подальшим їх працевлаштуванням в США. Ця програма сприяє економічному розвитку та укріпленню ролі центру інновацій для США</i>	<i>Формування специфічних програм прихистку та тимчасової допомоги для іноземних громадян країн, у яких відбуваються збройні конфлікти, природні катаклізми та інші надзвичайні події, що можуть становити реальну загрозу життю</i>	<i>Формування програм підтримки дітей нелегальних мігрантів, шляхом надання їм доступу до громадських та освітніх послуг</i>
Протидія нелегальній та неконтрольованій міграції		
<i>Посилення зовнішніх кордонів через нове будівництво та використання інноваційних технологічних рішень, до яких належать безпілотні засоби стеження та статичний відеонагляд</i>	<i>Організовані та системні правоохоронні операції, що спрямовані на виявлення та депортацію осіб, які нелегально перебувають у країні. Ці операції проводяться за ефективної комунікації між різними відділами Міністерства внутрішньої безпеки</i>	<i>Законодавчі ініціативи, які спрямовані на ускладнення незаконного перетину кордону для посередників та для нелегальних мігрантів. Також це охоплює законодавчі обмеження в доступі до ринку праці та сфери освіти для нелегальних мігрантів (виняток – діти нелегальних мігрантів)</i>

Сформував автор

За останні десятиріччя в Мексиці питання забезпечення демографічної безпеки стало одним із ключовим завданням для уряду та ключовим вектором демографічної політики. Така посилена увага пояснюється чітким усвідомленням влади того факту, що економічний розвиток та соціальна стабільність країни напряду залежить від кардинального реформування демографічної політики.

Проблеми демографічної безпеки в Мексиці тривають вже не одне десятиріччя та зумовлені як внутрішніми соціально-економічними факторами, так і зовнішніми чинниками. Першочергово, постійне посилення динаміки міграції з країни молодого та працездатного населення зумовлено браком робочих місць, низьким рівнем заробітної плати та іншими соціально-економічними проблемами [219–220].

Діяльність уряду Мексики щодо реформування демографічної політики більшою мір спрямована на зниження рівня еміграції працездатного населення в США. Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері став Закон про міграцію (*Ley de Migración*), який був прийнятий в 2011 році [221, с. 20] та визначав чіткі правові рамки для реалізації як еміграційних, так і імміграційних процесів. Цей Закон з 2013 року стає частиною Національних планів (стратегій) розвитку [222, с. 63], які спрямовані на формування сприятливих умов для економічного зростання, створення сучасної соціальної інфраструктури, а також вирішення структурних дисбалансів у суспільстві. Ці всі заходи, на думку уряду, повинні сформувати умови для підвищення рівня демографічної безпеки в країні.

Наступним важливим напрямом зміцнення демографічної безпеки в Мексиці стали заходи щодо посилення системи соціального захисту. В контексті цього уряд ухвалив Закон про соціальний захист і Закон про сім'ю [223, с. 1699]. Ці два закони формують більш ефективні та повноцінні механізми матеріальної підтримки сімей та малозабезпечених громадян. Ключовими напрямами в цьому стали стимулювання народжуваності та

зменшення фінансового і податкового тиску на домогосподарства [224, с. 569]. Роки реалізації цих законів значною мірою посприяли підвищенню рівня соціального благополуччя та дещо стабілізували демографічну безпеку в ряду регіонів, проте існування довгострокових структурних проблем не дали можливості змінити негативну динаміку еміграції та посиленого відтоку працездатного населення з країни.

Ще одним напрямом, який уряд Мексики активно розвиває у контексті забезпечення демографічної безпеки, є інтеграції програм регіонального розвитку та підтримки малого і середнього бізнесу. Формування та забезпечення цих програм фінансується як з державного бюджету, так і через світові програми розвитку. Через такі проекти та програми уряд Мексики планує не лише розвинути інфраструктуру регіонів та зменшити економічні дисбаланси їх розвитку, але і створити низку нових робочих місць [225, с. 90].

Найбільш ефективною програмою, що спрямована на забезпечення оптимальних умов для повернення мігрантів та їх оперативної інтеграції в суспільство стала програма «Estrategia Nacional para la Atención Integral a la Población Migrante» [226, с. 82]. Всі заходи, які реалізуються в межах цієї програми, спрямовані на правову, соціальну та консульську підтримку осіб, які мають намір повернутися до Мексики. Для цього як у межах Мексики, так і на території інших країн створюються центри підтримки, які спеціалізуються на організації заходів інформаційно-просвітницького характеру, консультації та інтеграції у внутрішній ринок праці та соціальне середовище.

Попри такий комплексний підхід та активну позицію з погляду уряду Мексики щодо формування якісно нових підходів до забезпечення демографічної безпеки та зменшення відтоку працездатного населення, в країні досі залишається негативний демографічний тренд [227, с. 18]. Це є чітким фактом необхідності перегляду існуючих механізмів державного

управління демографічною безпекою, базуючись на сучасних тенденціях та трендах як внутрішніх, так і глобальних соціальних та економічних змін.

Таблиця 3.2

Ключові можливості використання досвіду Мексики у сфері формування та реалізації державного управління демографічною безпекою

Нормативно-правова база та регулювання міграції		
<i>Прийняття Закону про міграцію (Ley de Migración, 2011) створило чітку правову основу для регулювання як еміграційних, так і імміграційних процесів, визначаючи права, обов'язки та механізми контролю.</i>	<i>Включення заходів щодо міграції до Національних планів розвитку (2013–2018, 2019–2024) сприяє інтеграції економічних та соціальних стратегій, що дозволяє узгодити дії різних гілок влади.</i>	<i>Розробка конкретних правових механізмів, спрямованих на забезпечення збалансованого підходу до міграційних процесів, дозволяє оперативно реагувати на виклики, пов'язані з негативним впливом еміграції.</i>
Соціальний захист та підтримка сімей		
<i>Введення Закону про соціальний захист та Закону про сім'ю створює основу для матеріальної підтримки сімей, що сприяє стимулюванню народжуваності через систему субсидій та пільгових умов.</i>	<i>Реалізація державних програм підтримки родин, спрямованих на стимулювання народжуваності через надання допомоги при народженні та вихованні дітей.</i>	<i>Розширення системи соціальних гарантій для малозабезпечених верств населення, зокрема через покращення доступності медичних, освітніх та житлових послуг, сприяє створенню стабільного соціального середовища.</i>
Заходи з регіонального розвитку, економічного стимулювання та інтеграції		
<i>Впровадження програм розвитку сільських територій та регіональних центрів спрямоване на модернізацію інфраструктури, створення нових робочих місць та зменшення регіональних дисбалансів.</i>	<i>Проведення реформ у сфері охорони здоров'я, що включають модернізацію медичних установ і впровадження сучасних технологій, сприяє підвищенню якості медичних послуг і загального рівня життя населення.</i>	<i>Інвестування в освіту через модернізацію навчальних закладів, розвиток науково-дослідницьких програм і підтримку талановитої молоді допомагає формувати висококваліфіковану робочу силу та сприяє економічному зростанню.</i>

Сформував автор

Наступною країною, зарубіжний досвід якої ми розглянемо, є Сінгапур, який на сьогоднішній день серед країн Азії є одним із найбільш привабливих у контексті міграції, з огляду на значний економічний та соціальний розвиток, низький рівень злочинності та високий рівень життя і соціального забезпечення. Через такі численні переваги життя, Сінгапур в останні десятиріччя стикнувся зі значним збільшенням міграційних хвиль, зокрема це стосується іммігрантів з Індії, Китаю, Малайзії, Бангладеш та Філіппін, що стало вагомим викликом для демографічної безпеки країни.

Центральним органом, який відповідає за забезпечення демографічної безпеки, зокрема в питаннях оптимізації міграційних процесів є Міністерство внутрішніх справ, а також Імміграційне і Митне Управління Сінгапуру [81]. При цьому ключовим законом, який регулює права та обов'язки мігрантів, є Закон про імміграцію (Immigration Act). Більшість науковців визначають, що порівняно з аналогічними нормативно-правовими актами світу, цей Закон є жорстким та строгим. Так, у Законі чітко визначені численні причини депортації та санкцій навіть за мінімальні порушення міграційного законодавства. Окрім того, Закон визначає негайне затримання та оперативну депортацію всіх осіб, які опинились у Сінгапурі нелегально.

Важливо також зазначити, що окремим вектором розвитку трудового законодавства в питаннях забезпечення демографічної безпеки є визначення обов'язків та санкцій для роботодавців, на яких було покладено завдання працевлаштовувати іммігрантів виключно за чинним законодавством [82, с. 130]. Поряд із тим у Сінгапурі діє комплексна система квот та дозволів на працю. Так, Міністерство трудових ресурсів (Ministry of Manpower) Сінгапуру розробило ряд робочих пасів та вір для кваліфікованих спеціалістів різних галузей. До прикладу для висококваліфікованих працівників відводиться спеціальний пас – Employment Pass, для низькокваліфікованих працівників – дозвіл на роботу (Work Permit) та для тимчасових працівників – S Pass. Така чітка диференціація дозволів та пасів дає можливість не лише привабити потрібні когорти працівників, але і

проводити моніторинг та попереджати неконтрольований потік мігрантів, які їдуть в інші країни в пошуку роботи [83, с. 30].

У часи COVID-19 Сінгапур стикнувся зі значною міграційною кризою із сусідніх країн, що стало значною загрозою для демографічної безпеки країни. Для нівелювання цієї загрози, поряд із суворими протиепідемічними заходами, Сінгапур впроваджує низку обмежень та заборон у законодавчій базі, що регламентує працевлаштування іноземних працівників. Ці зміни стосувалися питання облаштування місць проживання мігрантів у гуртожитках та готелях, а також обмеження на найм працівників закордоном [84, с. 1306]. Окрім того, для повноцінного забезпечення демографічної безпеки, Сінгапур вже багато років є учасником різноманітних міжнародних та регіональних організацій. До прикладу, Сінгапур є членом Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), важливим завданням якої є управління, подолання та попередження міграційних криз у регіоні.

На сьогоднішній день АСЕАН є політичною, економічною та культурною міжнародною організацією, яка була заснована в 1967 році в Бангкоку, підписанням так званої Бангкокської декларації. Метою діяльності АСЕАН є встановлення миру та стабільності на Близькому Сході через слідування принципам Уставу ООН, а також інтенсифікація економічного, соціального та культурного розвитку у всіх країнах, що також сприятиме недопущенню міграційних криз. Діяльність АСЕАН була особливо ефективною під час загострення військових конфліктів у М'янмі, під час яких спостерігалися значні хвилі біженців до інших країн. Так АСЕАН сприяла не лише гуманітарній допомозі біженцям, але і сформувала тимчасові директиви, які визначали створення гуманітарних коридорів, а також фінансування перебування біженців у сусідніх країнах, оплату їх життя, медичного та соціального обслуговування [85, с. 33].

Детально розглянувши всі успішні досвіди цієї країни, систематизуємо основні кроки та заходи державної політики забезпечення демографічної безпеки Сінгапуру (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Ключові можливості використання досвіду Сінгапуру у сфері
формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної
безпеки**

Заходи щодо недопущення нелегальних мігрантів		
<i>У Сінгапурі діє розгалужена та технологічно досконала система протидії нелегальній міграції, яка включає в себе як фізичні кордони, так і системи технологічних рішень, які забезпечують повноцінний моніторинг та виявлення осіб, метою яких є потрапити в країну незаконним шляхом</i>	<i>Законодавство Сінгапуру визнано одним із найбільш суворих для мігрантів. Що стосується нелегальних мігрантів, то тут визначено низку жорстких покарань (включаючи позбавлення волі) як для осіб, які перетинають кордон у незаконних спосіб, так і для осіб, які їм у цьому допомагають</i>	<i>Сінгапур є активним учасником багатьох міжнародних організацій світового та регіонального масштабу, одним із завдань яких є протидія нелегальній міграції, а також керування міграційними кризами та потоками біженців</i>
Відповідь на міграційні кризи		
<i>У межах Міністерства внутрішніх справ регулярно застосовуються передові методи моделювання та передбачення можливостей міграційних криз, що може стати значною загрозою для демографічної безпеки</i>	<i>У межах ключових органів державного управління, які спеціалізуються на забезпеченні демографічної безпеки, існує чітка та ефективна кооперація. Зокрема це стосується імміграційних служб, охороною здоров'я, поліцією та іншими критично важливими відомствами</i>	<i>Для контролю кризових випадків міграційних хвиль, в Сінгапурі існує система тимчасового притулку для біженців, яка хоч і дає можливість тимчасового проживання та праці для громадян окремих країн, але в той же час включає жорсткий нагляд за мігрантами</i>
Регулювання працевлаштування мігрантів		
<i>У Сінгапурі існує комплексна системи робочих віз, дозволів та пасів, які диференціюють працівників за їх кваліфікацією та рівнем освіти. Така система дає можливість не лише швидко закривати потреби у робочих кадрах різної кваліфікації, але і проводити сегментований моніторинг та превенцію неконтрольованих міграційних хвиль, що є значною загрозою демографічній безпеці</i>	<i>Уряд Сінгапуру встановив жорстку санаційну політику не лише до нелегальних мігрантів, але і до працедавців, які вирішили працевлаштувати іммігрантів із невизначеним міграційним статусом. Санкції і покарання можуть бути як у вигляді фінансових покарань, так і у вигляді заборони на подальшу підприємницьку діяльність</i>	<i>Сінгапур розробив значну систему підтримки для мігрантів у контексті підвищення професійної кваліфікації та соціальної інтеграції. Всі робочі мігранти, які в'їхали до Сінгапуру на законних підставах, отримують пакет соціальних, медичних та освітніх послуг. При цьому це стосується як самих мігрантів, так і їхніх сімей</i>

Сформував автор

Досліджуючи формування та реалізацію державної політики забезпечення демографічної безпеки серед різних країн світу, помилковим

буде проігнорувати досвід найближчого сусіда та стратегічного союзника України – Польщу. В 2004 році, коли Польща стала повноправним учасником ЄС, уряд вдався до кардинальної зміни міграційного законодавства. Такі реформи зумовлювались як вимогами ЄС, так і потребою забезпечення демографічної безпеки, яка була привабливим місцем для працівників з інших країн. Одною з ключових законодавчих ініціатив у цьому контексті стало прийняття в 2013 році закону про іноземців, який визначає новий порядок отримання віз, дозволів на роботу та проживання, а також санкцій і покарань за незаконний перетин кордону. Важливим елементом системи забезпечення демографічної безпеки є протидія будь-яким ознакам міграційної кризи, спричинених біженцями. Так, у 2015 році Польща стикнулася з першою масштабною світовою міграційною кризою вже в ролі повноправного учасника ЄС, що, окрім переваг зони вільної торгівлі і пересування, накладало обов'язок у прийнятті на той час біженців зі Сирії, Афганістану та Іраку. Для подолання міграційної кризи в цьому році та забезпечення власної демографічної безпеки, Польща вдалася до комплексного підходу. Так, з одного боку, уряд значною мірою посилив прикордонний контроль та облік біженців, а з іншого боку, було прийнято ряд нормативно-правових актів, щодо надання гуманітарної, фінансової та психологічної допомоги біженцям. Поряд із тим, всередині країни почали формуватися спеціальні програми освіти мігрантів та інтеграції їх у культурне та робоче середовище.

Наступною значною міграційною кризою та загрозою для демографічної безпеки є повномасштабна війна в Україні, під час якої в Польщу за лічені дні релокувалося мільйони українців, які шукали прихисток від війни. Для подолання великих черг на кордоні Польща на певний період часу значно спростила правила перетину кордону, оскільки багато громадян України часто не мали закордонного паспорта або ж намагалися виїхати з тваринами, які не мали ніяких документів. Така допомога стала ключовою у подоланні кризи на кордоні в перші дні. Окрім того, за декілька днів Польща

організувала розгалужену систему прихистків та тимчасових місць для проживання для біженців, у яких вони отримували харчування, гуманітарну, психологічну та юридичну допомогу.

Також важливим кроком забезпечення демографічної безпеки в контексті подолання міграційної кризи 2022 року стало формування обліку українських біженців, через видання останнім документу PESEL (національний ідентифікаційний номер). Видача цього документа дала можливість українським біженцям вільного доступу до медичної допомоги і страхування, сфери освіти, ринку праці та можливості відкриття банківських рахунків. З огляду на те, що велика кількість біженців переїхали з дітьми, важливим елементом подолання цієї міграційної кризи, було формування заходів щодо надання повного, відкритого та безкоштовного доступу всім віковим категоріям дітей до освіти. Так, всі діти мали право відвідувати садочки та школи, а підлітки отримали доступ до безкоштовного навчання в закладах вищої освіти. Щоб знизити навантаження на регіони, в які релокувалася більшість біженців, уряд Польщі разом із фінансовою підтримкою ЄС, прийняли додаткові установи про фінансову та кадрову підтримку цих регіонів. Поряд із тим, уряд Польщі впровадив ряд курсів освітньої та професійної інтеграції, а також спростив процес відкриття приватного бізнесу українцями. Отже, Польща змогла наситити свій ринок праці новими, низько та висококваліфікованими працівниками, а новостворені підприємства стали джерелом нових робочих місць.

Узагальнюючи проаналізовані підходи та механізми забезпечення демографічної безпеки Польщі, в табл. 3.4 ми систематизували ці основні кроки та заходи.

Таблиця 3.4

Ключові можливості використання досвіду Польщі у сфері формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки

Подолання міграційних криз		
<i>Впровадження оперативних заходів гуманітарної, психологічної та фінансової допомоги. Тимчасове полегшення проходження кордонів для громадян країни, в якій відбуваються військові дії, природні катаклізми чи інші надзвичайні ситуації</i>	<i>Зміцнення прикордонного контролю через збільшення штату міграційної та прикордонної служби, особливо в період міграційних криз 2015 та 2022 року, що стали реальною загрозою для демографічної безпеки</i>	<i>Участь у міжнародних безпекових програмах та підписання двосторонніх угод протидії неконтрольованій чи протиправній міграції, що є фактором погіршення демографічної безпеки</i>
Інтеграція мігрантів та біженців		
<i>Польща провадить багатоступеневу програму інтеграції, де на першому етапі біженцям надається гуманітарна, тимчасова фінансова, психологічна та правова допомога, що має на меті допомогти біженцям пережити кризовий період життя та визначитись із їх подальшими кроками</i>	<i>Уряд Польщі розробив гнучку та доступну систему робочих віз та дозволів для працівників-іноземців. Щодо біженців, то Польща дає останнім можливість спрощеного доступу до ринку праці, тим самим формуючи їх фінансову незалежність</i>	<i>Для мігрантів та біженців через програми національного та європейського фінансування, в кожному великому місті Польщі функціонує розгалужена система освітніх та професійних курсів, що дає можливість іммігрантам та біженцям вивчити мову та отримати професійну кваліфікацію</i>
Законодавча адаптація до міграційних викликів		
<i>З вступом в 2004 році Польща розпочала масштабний процес трансформації міграційного законодавства. Метою даних трансформацій було зробити законодавство гнучким та ефективним для реагування на виклики та загрози демографічної безпеки</i>	<i>Польща обрала політику інтеграції та інклюзії щодо іммігрантів та біженців. Так, більшість законодавчих ініціатив направлені саме на інтеграцію іноземних громадян, які перебувають в Польщі на легальній основі, в суспільство та ринок праці. Така політика не лише знизила соціальну напруженість, але і покращило економічний розвиток країни</i>	<i>Міграційні кризи по-різному впливали на різні регіони Польщі. З огляду на те, уряд вирішив формувати систему вибіркового фінансування (за підтримки загальноєвропейських програм фінансування) тих регіонів, які опинились в епіцентрі міграційних хвиль та потоків біженців</i>

Сформував автор

У контексті правильного таргетування щодо застосування сучасних міжнародних практик, механізм використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки повинен відповідати певним умовам, серед яких виокремимо такі:

- передбачати збереження вже вибудованої взаємодії усіх структурних одиниць у країні, де застосовується;
- сприяти досягненню цілей системи державного управління в країні, в яку інтегруються міжнародні практики, без утворення нових;
- уможливлувати підвищення ефективності в діях суб'єктів системи державного управління для країни, яка потребує нових практик;
- удосконалювати саму техніку введення державно-управлінської діяльності;
- формувати безпекове підґрунтя досягнення цілей національної безпеки для країни, до якої досвід переймається.

Зазначимо, що в першому розділі було сформовано відповідне теоретичне підґрунтя забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, яке дало підстави стверджувати, що для реалізації відповідних механізмів забезпечення для такої складової національної безпеки існує низку загроз й перешкод. Варто чітко усвідомлювати, що війна в Україні викликала значні та унікальні демографічні зрушення, такі як масове внутрішнє переміщення та еміграція. Ці зміни є нетиповими для багатьох країн, досвід яких можна було б розглянути. Війна вимагає надавати пріоритет військовим та безпосереднім гуманітарним потребам порівняно з довгостроковими демографічними стратегіями. Це варто враховувати як одну із перешкод. Відтак, на рис. 3.1 ми виокремили три групи найбільш суттєвих перешкод, які гальмують ефективне інтегрування зарубіжного досвіду у вітчизняну систему формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Аспекти, що перешкоджають інтегруванню зарубіжного досвіду

Сформував автор

У межах підрозділу 1.1 й 1.3 було виокремлено ключові методичні засади забезпечення демографічної безпеки при цьому, обґрунтовано, що результат або певний соціально-економічний ефект повинен існувати,

оскільки втрачається властивість очікувань від діяльності суб'єктів реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки (рис. 3.2).

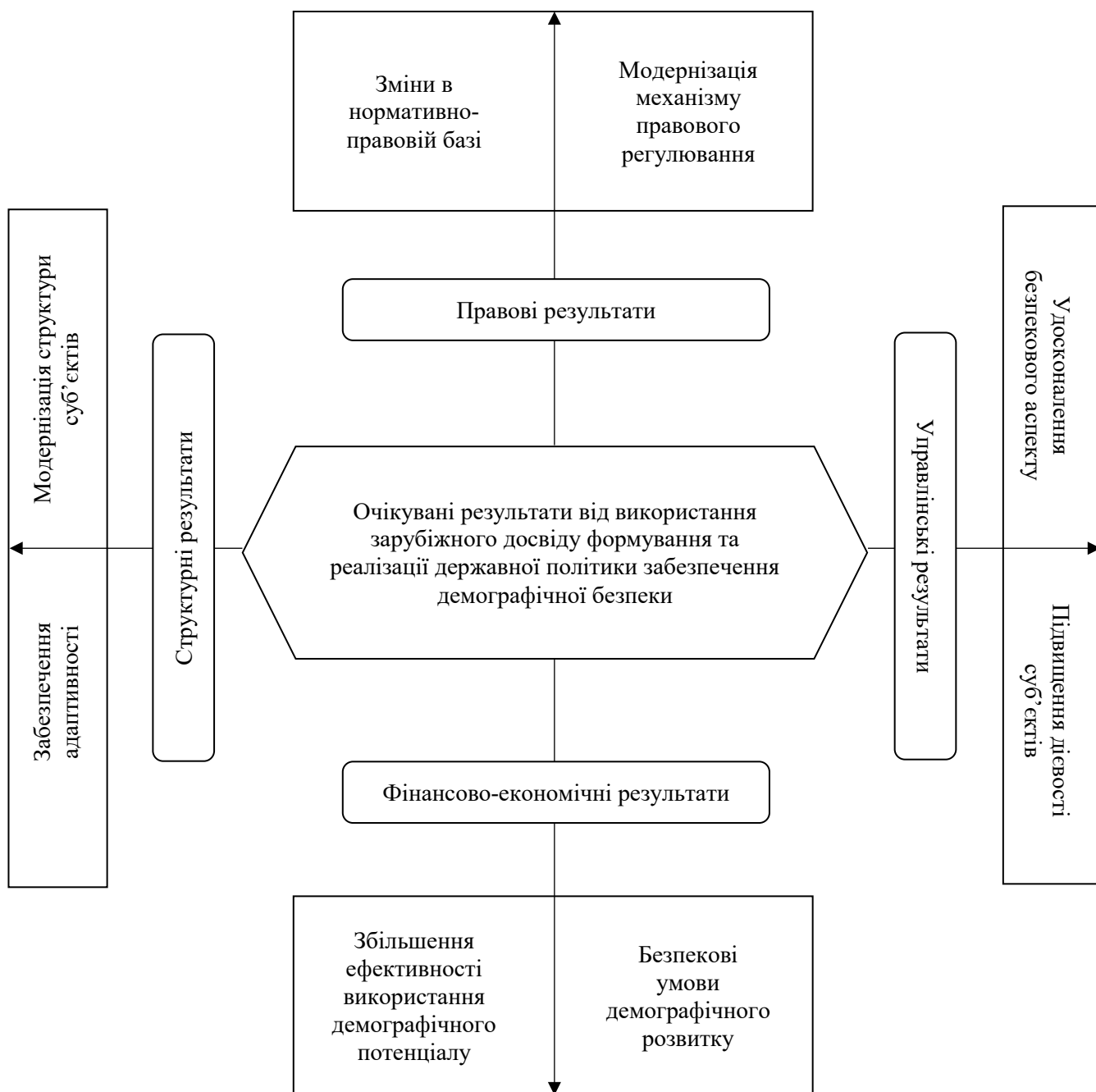

Рис. 3.2. Потенційні результати від використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки

Сформував автор

Отже, сформуємо авторське бачення сучасного механізму використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки для України на основі

інформації з країни, що були ретельно розглянуті в рамках цього підрозділу (рис. 3.3).

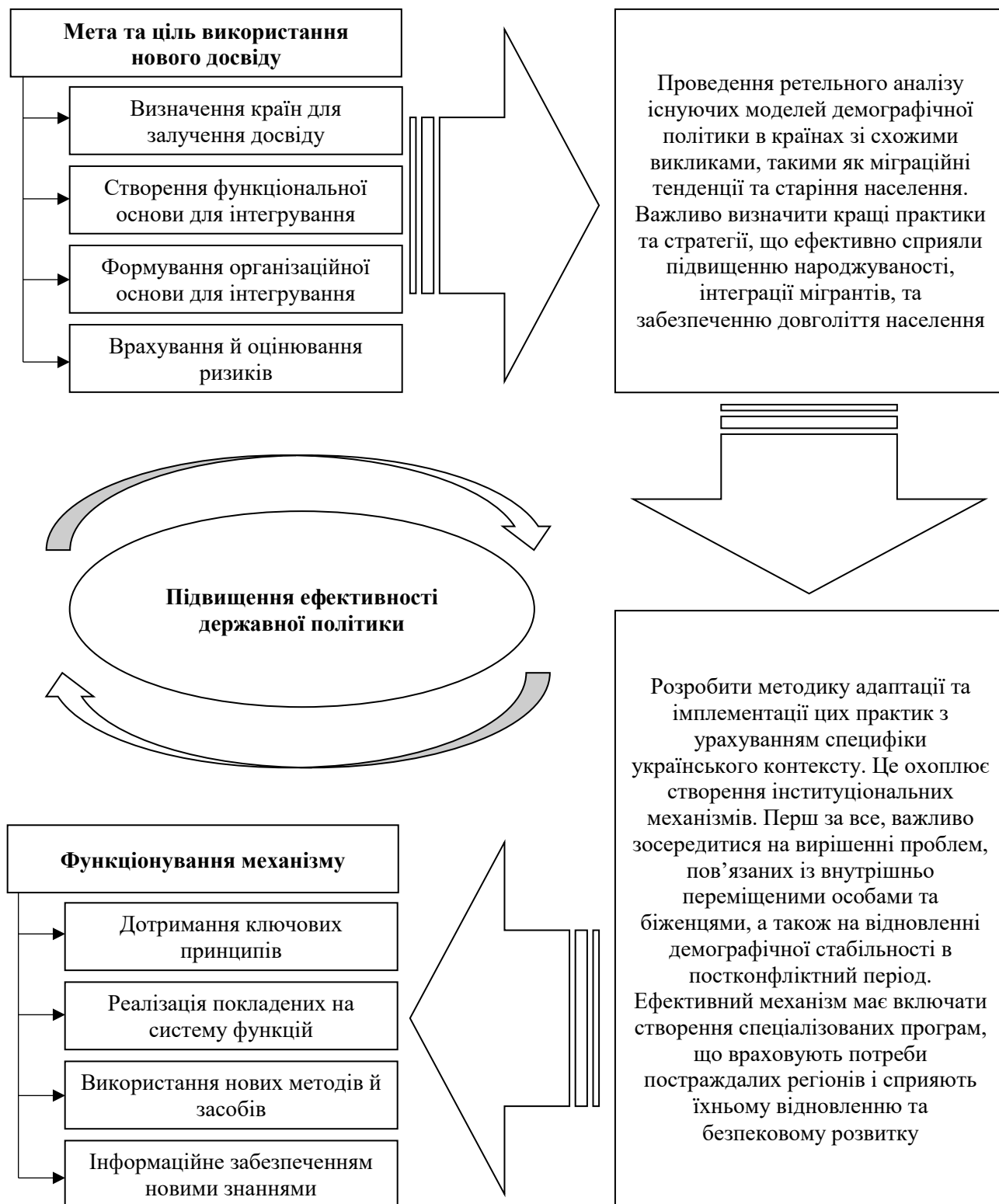

Рис. 3.3. Механізм інтегрування зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки для України

Сформував автор

Підсумовуючи, варто зазначити, що хоча дослідження міжнародної практики формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки дає цінні ідеї, унікальний контекст України, зокрема її досвід повномасштабної війни, становить значні проблеми, які можуть обмежити ефективність прямого перенесення цього самого досвіду. Війна призвела до зростання показників смертності, зниження народжуваності та значного переміщення як усередині, так і за межі національних кордонів. В Україні ці фактори об'єднуються, створюючи демографічний сценарій, що значно відрізняється від тих, які існують у країнах, де панують мир та стабільність. Тому та система державного управління демографічною безпекою, успішна у стабільних країнах, може виявитися незастосовною або неефективною безпосередньо в Україні, охопленій війною. Масове внутрішнє та зовнішнє переміщення є особливою проблемою. Крім того, міжнародний досвід міграції часто не враховує швидких та масштабних переміщень, викликаних активними бойовими діями як це зараз відбувається в Україні.

Війна також накладає серйозні безпекові обмеження, що своєю чергою впливає на можливості державно-управлінської діяльності. Наприклад, програми, які потребують суттєвих фінансових вкладень, такі як стимули для більш високих показників народжуваності або комплексні програми інтеграції для мігрантів, можуть бути нежиттєздатними в контексті військової економіки, де ресурси перенаправляються на оборону та невідкладні гуманітарні потреби. Психологічний вплив війни також не можна недооцінювати. Стрес і невизначеність, пов'язані з конфліктом, можуть вплинути на індивідуальні та колективні рішення щодо планування сім'ї. Державна політика, яка працювала в мирних умовах для заохочення більш високих показників народжуваності, може неефективно застосовуватися в суспільстві, яке зазнає постійної травми та нестабільності. Все це й багато іншого підводить до того, що війна утворила такі загрози, з якими досвід інших країн може не впоратися, а відтак виникає нагальна потреба в

подальших дослідженнях щодо формування нового ефективного механізму протидії цим загрозам.

3.2. Потенціал використання аналітичних моделей підвищення рівня демографічної безпеки України

У підрозділі 3.1 йшлося про те, як можна використати досвід провідних країн світу щодо удосконалення власної державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції. Варто зазначити, що цей процес вкрай складний, але поряд із цим дає певний результат, саме шанс підвищити рівень власної демографічної безпеки. Більшість країн цивілізованого світу, в системі державного управління бачать можливості для підвищення рівня безпеки тої чи іншої складової. Як показує проведене оцінювання в рамках підрозділу 2.2, поточний рівень ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України суттєво знизився під тиском посилення міграційних процесів, що уможливили утворення нових загроз. Відтак, навіть враховуючи досвід провідних країн світу, процес підвищення рівня демографічної безпеки для власної країни варто здійснювати діями власних суб'єктів реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки.

Отже, варто зазначити, що підвищення рівня демографічної безпеки України – це тривалий процес із відповідним поетапним виконанням певних процедур, які пов'язані між собою та є частиною загальної системи державного управління. Відтак, такого роду довготривалий процес може бути описаний як певна послідовність етапів, що мають між собою зв'язки й не тільки прямі, але і зворотні. Вважаємо, що в межах цього підрозділу, необхідно розробити модель підвищення рівня демографічної безпеки України, яка своєю чергою уможливить удосконалення державної політики забезпечення демографічної безпеки в цілому. Для цього завдання доцільно

застосувати відповідну методологію функціонального моделювання але спершу, треба уточнити, що собою являє цей процес.

Поняття моделювання пройшло довгий шлях перш ніж отримати трактування, яке ми знаємо сьогодні. Все залежить від розвитку математики, яка стала ключовим аспектом змін у понятті «моделювання». Попри це, навіть сьогодні, поняття моделювання розглядають по-різному, наголошуючи на різних аспектах його сутності. Відтак, до прикладу, на думку О. Дахін [118, с. 21], моделювання є результатом дослідження іншого поняття – «модель» й означає розробку й створенню цих моделей. При цьому, на думку науковця, варто розрізняти математичні й фізичні моделі. Частково погоджуємося із таким трактуванням, проте, зауважимо, що за такого роду тлумачення вкрай складно зрозуміти сам процес моделювання. Як стверджує Н. Волкова [119, с. 118], поняття «моделювання» варто трактувати як умовне представлення певних елементів через графічні символи, математичний опис, дискурсивний опис й так далі. Тут більше акцент науковець робить на демонстративній частині, тобто вже безпосередніх результатах процесу моделювання.

Досліджуючи поняття «моделювання», варто відзначити, що воно пройшло складний та довгий шлях розвитку, набуваючи при цьому все нові і нові характеристики та властивості. Так, моделювання почало застосовуватися під час перших наукових спроб описати природні явища, тоді як на сьогоднішній день воно застосовується для уможливлення розуміння складних математичних моделей. Еволюція процесу моделювання значно прискорила з розвитком математики та комп'ютерних технологій. Нові математичні методи та формули стали основою для формування більш деталізованих, точних та зрозумілих моделей, які дають можливість досліджувати та аналізувати ключові патерни діяльності складних систем.

На сьогоднішній день моделювання посідає одне з центральних місць у науково-практичній літературі, через свою здатність полегшувати розуміння складних явищ та систем через деталізацію останніх на більш прості

функціональні чи структурні елементи, роблячи їх більш зрозумілими та доступними до аналізу. Окрім того, процес моделювання дає можливість формуванню абстрактних розумінь реально функціонуючих систем, що буде сприяти їх розумінню та вивченню.

Щодо наукових досліджень, то моделювання використовується для проведення процесів тестування гіпотез, виявлення причинно-наслідкових зв'язків явищ, а також прогнозування часу появи нових тенденцій та змін. Отже, через включення процесу моделювання науковці отримують можливість проводити експерименти більш ефективно, зменшуючи надмірні затрати часу, ресурсів на реальні випробування, а також уникаючи можливості помилок та неточностей через мінімізацію людського фактора.

Практична цінність моделювання проявляється у різних галузях науки, таких як інженерна справа, екологічні, економічні, соціальні науки, медицина. Окрім того, моделювання посіло ключове місце в бізнесі та теорії управління. До прикладу, в інженерній справі моделювання полегшує процеси проектування, даючи можливість оптимізувати конструкцію, забезпечуючи їх необхідний рівень безпеки та стійкості під час будування. В той час як в економіці завдяки моделюванню науковці мають можливість провести детальний аналіз ключових ринкових процесів, створити прогнози економічних показників та розвитку, та врешті створити деталізовані стратегії діяльності. Цікавим прикладом є використання моделювання в медицині, де останнє застосовується для проведення складних симуляцій ключових біологічних процесів, що в подальшому буде полегшувати створення нових ліків, методів лікування чи діагностики. Моделюючи процес лікування окремої хвороби, практикуючі лікарі та теоретики мають можливість отримати інформацію про можливі проблеми чи ускладнення, при цьому не зашкодивши реальному пацієнтові. Сучасна сфера бізнесу також часто використовує різноманітні моделі, через які керівний та управлінський склад може в подальшому на практиці впроваджувати

інноваційні підходи до організації та використання кадрового та виробничого потенціалу.

З огляду на все вищевказане, моделювання є потужним інструментом для вирішення різного роду проблем: подолання криз, адаптації до нових умов діяльності, раціоналізації ресурсів, впровадження інноваційних підходів до управління. Щодо дослідницького контексту, то тут моделювання дає змогу ефективно планувати та здійснювати дослідження, а також ухвалювати більш обґрунтовані рішення. Отже, застосування моделювання в процесі науково-дослідної діяльності є незамінним та визначаючим його успішність інструментом, який сприяє підвищенню ефективності дослідження та забезпечення їх наукової цінності.

Учений В. Негребецький [120, с. 171] влучно підкреслює, що моделювання використовується на усіх етапах: починаючи від підготовки й закінчуючи безпосередніми діями в тій чи іншій сфері. На думку науковця, через моделювання уможливорюється реалізація значної кількості механізмів й досягаються поставлені цілі.

Узагальнюючи, вважаємо, що під моделюванням варто розуміти процес, у якому дії його учасників за заданими правилами, методами й засобами дозволяють відобразити елементи, умови, задачі, дані, відомості у більш графічно-сприятливій до розуміння формі, що уможливить в результаті отримання бажаного соціально-економічного ефекту. Отже, моделювання – це процес отримання бажаної моделі для її подальшого використання.

Одним із методів функціонального моделювання й є IDEF0. Історія методології функціонального моделювання IDEF0 також пройшла значний історичний шлях. Варто зазначити для початку, що методологія функціонального моделювання IDEF (Integration Definition for Function Modeling) виникла у 1970-х роках як частина ширшого зусилля, що ставило за мету створення стандартизованих методів та інструментів для аналізу та проектування систем. При цьому сама історія IDEF є частиною історії

використання інформаційних технологій для покращення організаційних процесів та систем [121–123].

Стартову основу заклав ще тоді популярний так званий проект ICAM. Відтак, все почалося з проекту ICAM (Integrated Computer Aided Manufacturing), який був ініційований Військово-повітряними силами США в кінці 1970-х з метою покращення виробничих процесів через розробку та впровадження комп'ютерних технологій. У рамках цього проекту було розроблено кілька моделей IDEF [124–125]. Бачимо, що саме в межах державних програм, установ почалося активне застосування цієї методології. Це можна сказати й про безпековий аспект, оскільки перші застосування наряду стосувалися питань національної безпеки. Доцільно зауважити, що перші форми цієї методології функціонального моделювання внаслідок примітивних технологій поки не давали такого ефекту, як це можна зробити зараз, при цьому методологія еволюціонувала й поступово у 1981 році перейшла на новий рівень, а саме поява так званої IDEF0. Її представили [126–127] як нову лінійку сімейства методології IDEF, яка робить акцент саме на безпосередньому процесі моделювання систем (зокрема, відкритих соціально-економічних систем). При цьому важливо зазначити, що використовувалися при цьому, так звані контекстні діаграми, що показують взаємозв'язки між процесами, даними та системами. Отже, можна стверджувати, що методології IDEF були стандартизовані федеральними органами США та знайшли застосування у багатьох аспектах державного управління, особливо, що стосується питання забезпечення безпеки.

Час не стоїть на місці й така успішна й ефективна за результативністю, методологія функціонального моделювання як IDEF, також. Відтак, з часом серія IDEF була розширена, щоб включити інші аспекти, такі як IDEF1 (для моделювання інформації), IDEF1X (для проектування баз даних), IDEF3 (для процесного моделювання), та інші [128–129].

IDEF0 та інші IDEF методології продовжують використовуватися в багатьох організаціях для структуризації процесів та систем. Вони

допомагають у створенні чітких та зрозумілих схем, що фасилітують комунікацію та розуміння у складних проектах і великих організаціях. Але при цьому між ними існують характерні відмінності. Відтак, є ряд характерних ознак, що роблять методологію функціонального моделювання IDEF0 більш ефективним процесом від її так званих «родичів» по сімейству методологій моделювання IDEF. До прикладу, Діаграми IDEF0 використовують блок-схеми для представлення інформації, що робить їх легкими для розуміння та аналізу навіть для людей, які не є експертами в технічних деталях. Блок-схеми зустрічаються й в інших методологіях IDEF, але там вони менш змістовні для користувачів. Існує багато інструментів, які підтримують створення та аналіз IDEF0 діаграм, що полегшує їх інтеграцію у різноманітні проекти і бізнес-процеси. При цьому, якщо у випадку інших методологій моделювання IDEF, їх використання вкрай поширене виключно на певні виробничі процеси, то IDEF0 має успішне використання й для бізнесу й для державно-управлінських структур.

Важливо також описати й саме схематичне представлення методології функціонального моделювання IDEF0. Відтак, в основі IDEF0 лежать діаграми, які використовують блоки для представлення функцій і стрілки для вказівки на взаємозв'язки між ними. Ці діаграми допомагають чітко визначити, що входить у процес, що виходить, що є механізмом управління і які ресурси використовуються. Вважаємо, це вкрай зручним й ефективним способом передати інформацію, процес більш демонстративно-графічно до виконавців. При цьому самі виконавці можуть буди різноманітними, починаючи від окремо взятої особи й закінчуючи складними соціально-економічними системи. Відтак, маємо той факт, що коли вибір постає між IDEF0 та іншими IDEF методологіями, все напряму залежить від того, які цілі переслідує користувач, який аналіз прагне провести й якого ефекту у результаті досягнути.

Варто зазначити, що пройшовши значний історичний шлях еволюції, методика функціонального моделювання IDEF лише покращилася й стала

більш «універсальною». Відтак, до прикладу, в межах нашого дисертаційного дослідження, важливим буде якраз питання забезпечення високого рівня безпеки. у Львівській безпековій школі, з метою вирішення питання забезпечення фінансової безпеки успішне застосування методики IDEF0 здійснив один із її лідерів О. Силкін [114, с. 162]. Відзначимо також й І. Штангрет [115, с. 185], яка в контексті розвитку системи економічної безпеки застосувала метод IDEF0, що уможливило виконання поставлених науковцем, завдань.

Але при цьому, в межах нашого дослідження, ми говоримо про удосконалення державної політики забезпечення демографічної безпеки й на цьому рівні, також, існують випадки успішного застосування запропонованої методології функціонального моделювання. До прикладу, Д. Заверуха [116, с. 130] застосував метод IDEF0 в контексті підвищення рівня економічної безпеки України із врахуванням умов Індустрії 4.0. У нашому випадку особливими умовами є посилена міграція. І. Іськів [117, с. 155] успішно продемонстрував ефективність запропонованої методології моделювання в контексті удосконалення державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України.

Поруч із цим, кожний науковець у межах свого дослідження, ставив перед собою певну чітку ціль й позначав її «нульовим» етапом. Враховуючи, що нам невідомо випадків застосування методу IDEF0 в контексті моделювання підвищення рівня демографічної безпеки України, результати цього підрозділу слугуватимуть певною новизною й внесуть свою частину у розвиток проблематики удосконалення реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки.

У межах правил й вимог до процедури створення функціональної моделі IDEF0 доцільно представити вихідні передумови цього. При цьому такого роду вихідні передумови краще представити графічно. Усі дані в цьому графічному вигляді в повному обсязі відповідають ключовим концептуальним умовам щодо правильної траєкторії застосування методу

IDEF0 й конкретизацією специфіки розроблення й сфери застосування (рис. 3.4).

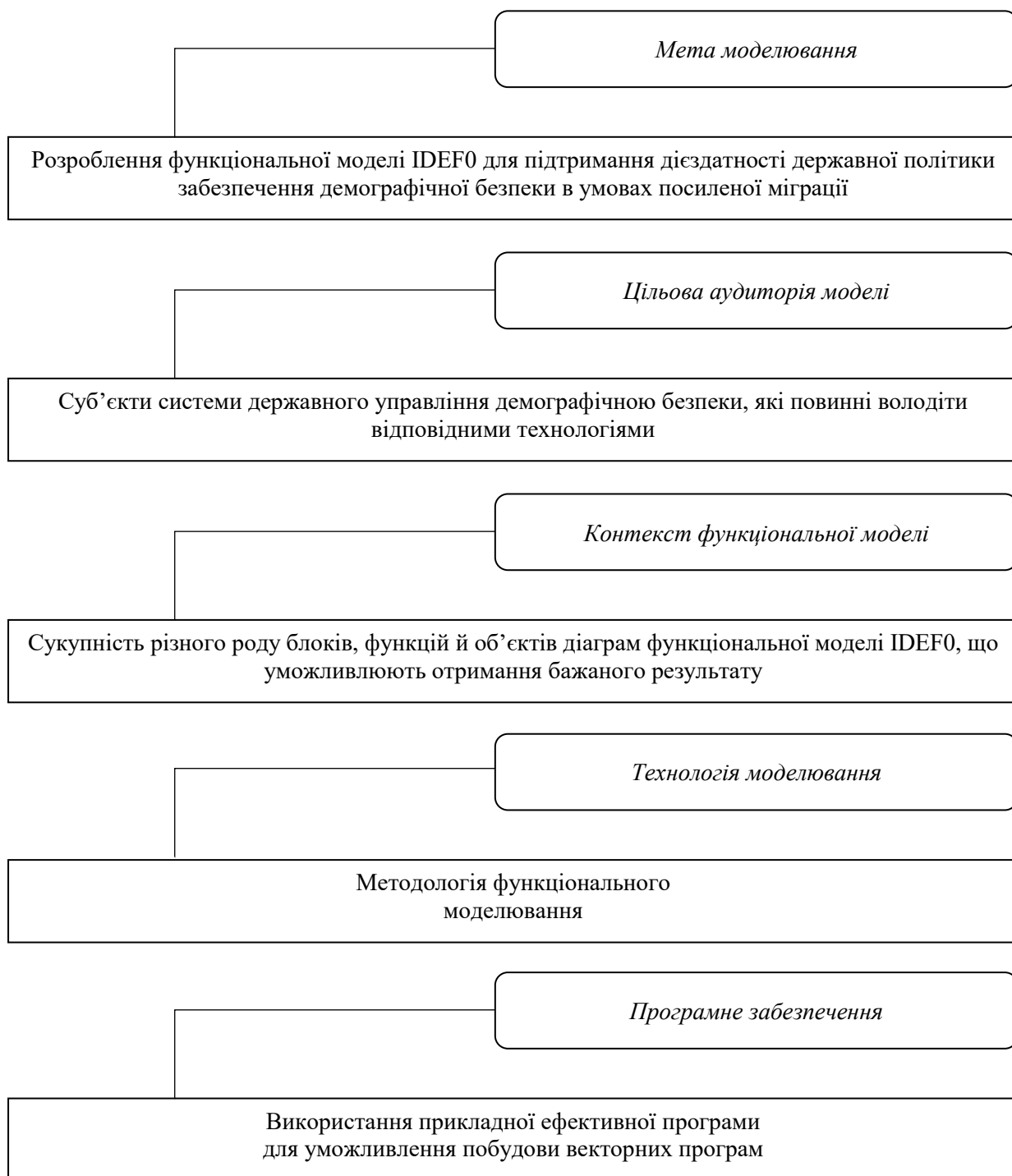

Рис. 3.4. Вихідні передумови для початку моделювання підвищення рівня демографічної безпеки України

Сформував автор

Вихідні передумови слугують важливим базисом для подальшого моделювання. Варто зазначити, що в попередніх підрозділах дисертаційної

роботи, ми ретельно розглянули ключові аспекти, що дотичні до зміни рівня демографічної безпеки України. Відтак, це своєю чергою саме через методологію функціонального моделювання IDEF0 уможливлується шляхом подання у вигляді певної ієрархічної структури. Для цього варто встановити чітку мету (A0), яка буде становити вершину дерева вузлів (рис. 3.5).

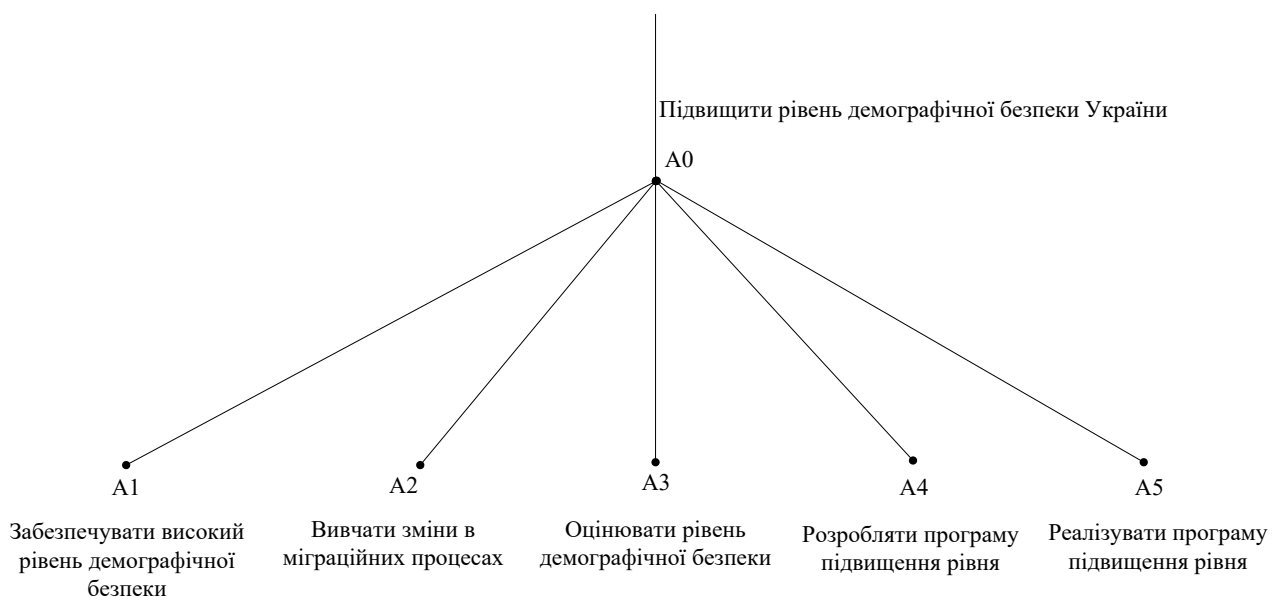

Рис. 3.5. Ієрархічна структура функціональної моделі IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України

Сформував автор

Варто зазначити, що процес підвищення рівня демографічної безпеки України доцільно розглядати як такий, що треба циклічно проводити в певній послідовності, яка своєю чергою складатиметься з ряду етапів (A1–A5). Це уможливить кращу демонстрацію згаданого процесу. При цьому важливим кроком у контексті проведення моделювання є побудова дерева вузлів, що слугуватиме необхідною основою для подальших кроків (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Контекстна діаграма моделі IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України

Сформував автор

При цьому, як бачимо, у нас з'явилася низка додаткових елементів, зокрема: I1–I3 становлять так звану «вхідну» інформацію, дані або ресурси; C1–C3 являють собою певні контролюючо-обмежувані процеси, явища чи норми, які необхідно враховувати при реалізації кожного процесу; M1–M3 становлять механізми державного управління, які будуть супроводжувати кожний етап/процес протягом усього циклу й навіть після його закінчення; O1–O2 являють собою вже «вихідну» інформацію, дані або ефект, що прагнемо досягнути в результаті моделювання.

За результатами дослідження, сформуємо декомпозицію першого рівня контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України (рис. 3.7).

У межах декомпозиції першого рівня, розглянемо її ключові блоки А1–А5:

А1. Забезпечувати високий рівень демографічної безпеки. Цей етап є ключовим та повинен мати найвищий рівень пріоритетності. Саме з цього етапу будуть іти всі інші. Основним завданням для будь-якої країни повинно бути забезпечення високого рівня демографічної безпеки, оскільки саме цей вид безпеки є фундаментом для розвитку народностей та нації. Досягнення високого рівня демографічної безпеки повинно реалізовуватися через комплекс заходів, які спрямовані на підвищення рівня народжуваності, зниження смертності та покращення якості життя. На практиці це охоплюватиме розвиток системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти, а також регламентацію стимулюючих та підтримуючих заходів для сімей. Водночас забезпечення демографічної безпеки передбачає реалізацію заходів щодо протидії чи адаптації до викликів, загроз та негативних демографічних тенденцій, таких як старіння нації, депопуляція регіонів та інші.

А2. Вивчати зміни в міграційних процесах. Упродовж усього дисертаційного дослідженнями стверджували, що посилена міграція чинить значний вплив на динаміку рівня демографічної безпеки, відтак питання вивчення змін у міграційних процесах є ключовим для забезпечення національної безпеки України. Окрім того, вивчення вищезазначених змін є також важливим з погляду прогнозування майбутніх демографічних тенденцій. Це зумовлено тим, що міграція чинить значний вплив на чисельність населення, його склад та структуру, а отже і на економічний, соціальний та культурний розвиток країни. Це є особливо актуальним для України, яка сьогодні стикається з викликами внутрішньої та зовнішньої міграції.

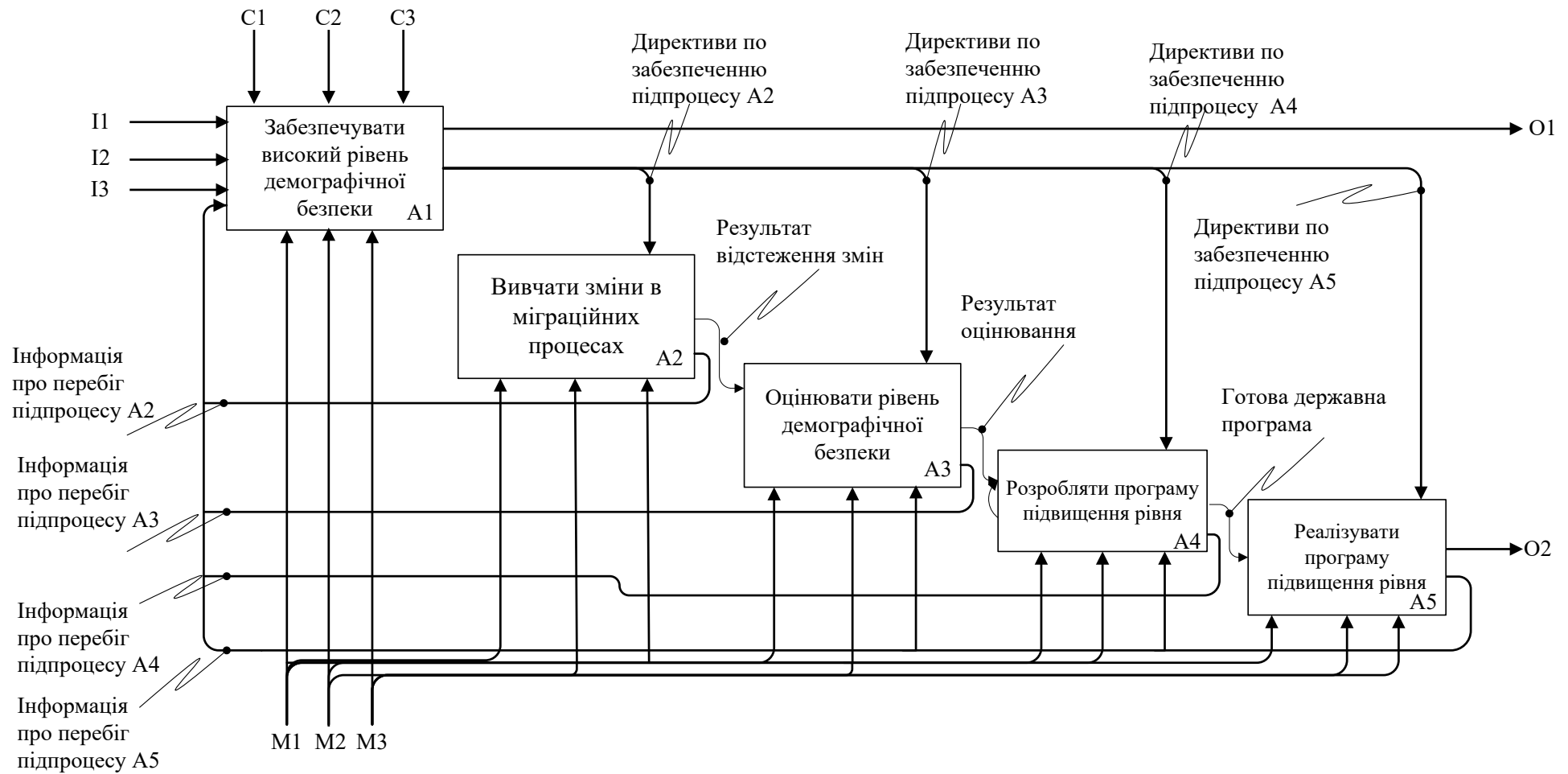

Рис. 3.7. Декомпозиція першого рівня контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України

Сформував автор

А3. Оцінювати рівень демографічної безпеки. У межах забезпечення демографічної безпеки, ключовим аспектом залишається питання безпосередньої оцінки поточного рівня й тенденції до його змін у минулому. Більш детально авторський підхід представлено у другому розділі в контексті саме оцінювання ефективності державного управління демографічною безпекою. Проте уваги потребує оцінювання рівня демографічної безпеки в цілому. Для того, щоб оцінка була якісна, важливим є використання комплексного підходу, який би охоплював аналіз всіх статистичних даних, демографічних показників, а також основних соціально-економічних факторів. Сюди може входити дослідження рівня народжуваності, смертності міграції, а також динаміки відношення міського та сільського населення. Так, комплексна оцінка рівня демографічної безпеки дасть можливість не лише оцінити поточний стан, але і визначити можливі негативні тенденції, такі як зменшення населення, його старіння або ж диспропорції в статевій та війковій структурі. Відтак, це допоможе виявити ризики не лише для демографічної безпеки, але і простежити потенційні загрози для економіки, соціальної та національної безпеки.

А4. Розробляти програму підвищення рівня. Один із ключових етапів, що потребує більш детального розгляду. Відтак, результати оцінювання (в тому числі оцінка ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки через підхід запропонований в підрозділі 2.2) закладають основу для подальшого формування нової державної програми. Така програма має містити в собі деталізований опис всіх заходів, механізмів та інструментів, які спрямовані на виявлення поточних та перспективних проблем. На практиці це може охоплювати політику та програми стимулювання народжуваності, зниження смертності через покращення соціального, медичного, освітнього та інших видів забезпечень. Окремою групою заходів повинно бути управління міграційними процесами, задля збереження рівня працездатного населення або навіть повернути тих, хто вже виїхав з країни. Це охоплює створення сприятливих економічних та

соціальних умов для працездатного населення. Процес створення програми підвищення рівня повинен поєднувати етап встановлення чітких цілей, параметрів та показників ефективності, за якими можна буде оцінити поточний і кінцевий рівень її успішності та доцільності до викликів та умов сьогодення. Окрім того, чітке встановлення цілей та параметрів дасть можливість проведення поточного контролю та коригування заходів у процесі реалізації програми на практиці. Поряд із тим, з огляду на нестабільність зовнішнього та внутрішнього середовища, програма повинна бути гнучкою, щоб оперативно адаптувати до змін та нових факторів, які будуть чинити вплив на демографічну ситуацію країни. Її аспекти буде розглянуто детальніше нижче по тексту.

А5. Реалізовувати програму підвищення рівня. Сама специфіка безпекової діяльності залежить від системи державного управління. Відтак, у сучасних умовах вкрай важливо оволодіти й максимально ширше використовувати усі можливості задля гальмування посиленої міграції для стабілізації демографічних процесів. Нові державні програми повинні бути націлені на те, щоб надати варіанти для безпекового розвитку й реалізовувати таким способом, щоб не допустити зниження ключових показників демографічної безпеки. Вектор реалізації сформованої програми повинен передусім орієнтувати на досягнення чітко встановлених результатів. Зокрема, ключовими з них повинні стати зниження рівня еміграції, підвищення рівня народжуваності та зниження смертності, а також мінімізацію чи повне усунення інших демографічних диспропорцій.

При цьому варто зазначити, що однією з ключових особливостей методології функціонального моделювання IDEF0 є те, що кожен підпроцес А1–А5 може бути в подальшому більш конкретніше належно деталізованим. Відтак, використаємо це, щоб деталізувати А4.

За результатами дослідження, сформуємо декомпозицію другого рівня контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України (рис. 3.8).

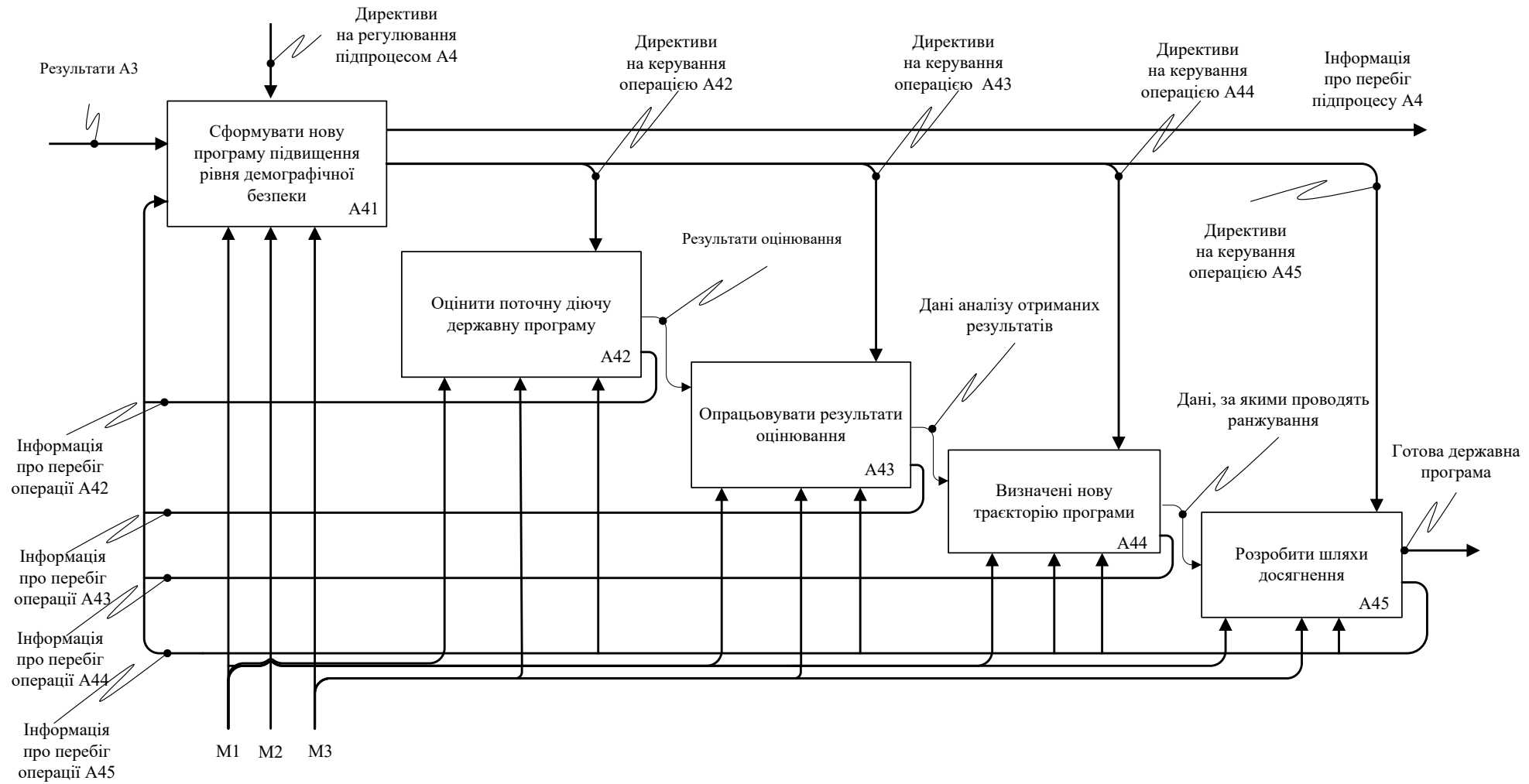

Рис. 3.8. Декомпозиція другого рівня (A4) контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України

Сформував автор

У межах декомпозиції другого рівня, розглянемо її ключові блоки A41–A45:

A41. Сформуванати нову державну програму підвищення рівня демографічної безпеки. Ключовий і першочерговий етап, який ґрунтується на результатах A1–A3 й запускає блок A4.

A42. Оцінити поточну діючу державну програму. Важливим кроком є оцінка попередньої програми. В якому стані й етапі своєї реалізації вона б не заходила, важливо мати чітке уявлення, що вона собою представляє й чого досягла. Відтак, це стане вектором нашої уваги в подальшому моделюванні, далі по основному тексту.

A43. Опрацювати результати оцінювання. Критичним питанням у системі державного управління є належно опрацьовані дані. Державна програма – це комплексна процедура із довготривалим періодом виконання. Відтак, масив даних дуже великий.

A44. Визначити нову траєкторію державної програми. Подальші дії вже спрямовані на безпосереднє формування нової програми забезпечення демографічної безпеки, базуючись на попередньому аналізі й оцінці. До визначення траєкторії віднесемо усе: від мети й завдань, до методів й засобів їх досягнення.

A45. Розробити шляхи досягнення. Далі визначаються ключові державно-управлінські напрями й шляхи досягнення успішного виконання державної програми із відповідними орієнтирами щодо її результативності. Сюди віднесемо будь-який ефект, що уможливить підвищення рівня демографічної безпеки.

Варто зазначити, що деталізація лише виключно блоку A4 не є фінальним етапом. Відтак, можлива деталізація й, до прикладу, A42, що становитиме ще глибший рівень – третій. Відтак, за результатами дослідження, сформуємо декомпозицію другого рівня контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України (рис. 3.9).

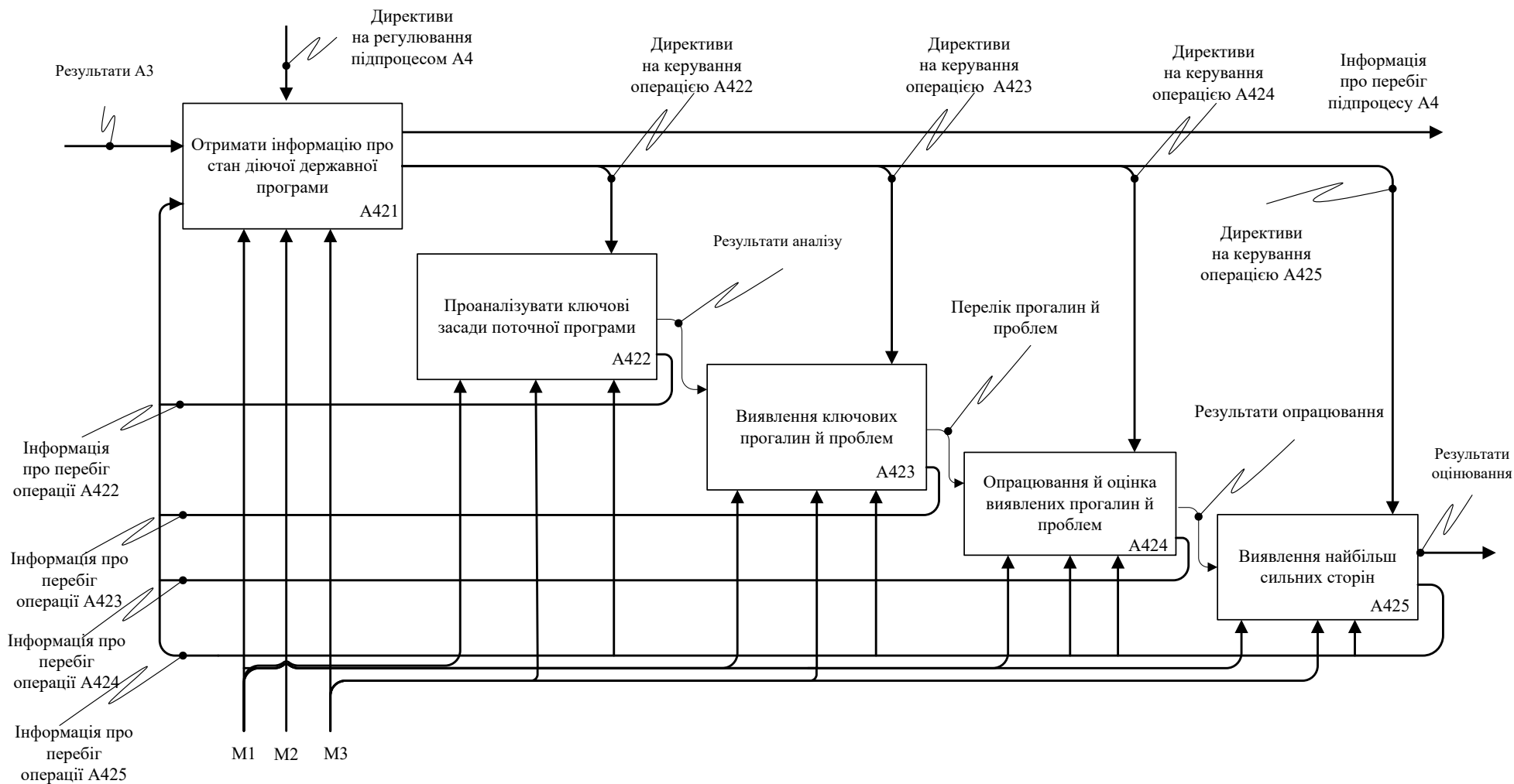

Рис. 3.9. Декомпозиція третього рівня (A42) контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки

України

Сформував автор

У межах декомпозиції другого рівня, розглянемо її ключові блоки A421–A425:

A421. Отримати стан про діючу державну програму. На цьому етапі варто провести повний аудит існуючих державних програм, що стосуються демографічної безпеки. Це охоплює аналіз їх цілей, виконання, фінансування і взаємодії з іншими державними та міжнародними ініціативами.

A422. Проаналізувати ключові засади поточної програми. Детальний аналіз засад існуючої програми має на меті виявити, наскільки вони ефективно адресують актуальні проблеми демографічної безпеки. Це також включає оцінку адекватності відповідей на такі виклики, як міграція, старіння населення, зниження народжуваності та інші демографічні зміни.

A423. Виявлення ключових прогалин і проблем. На цьому етапі визначаються основні прогалини в існуючій програмі, які можуть охоплювати недостатнє фінансування, відсутність інтеграції з іншими програмами, неадекватність цілей програми до потреб населення або неефективність реалізації.

A424. Опрацювання й оцінка виявлених прогалин і проблем. Тут відбувається розробка стратегій та рекомендацій для подолання ідентифікованих прогалин. Методи можуть включати розробку нових підходів, модифікацію існуючих стратегій, а також впровадження нових технологій або практик для забезпечення ефективності програми.

A425. Виявлення найсильніших сторін. Оцінка сильних сторін програми допомагає зосередити увагу на елементах, які демонструють високу ефективність та можуть служити основою для розширення або подальшого впровадження в рамках нових ініціатив. Такий аналіз допомагає у підтримці успішних практик і їх адаптації до змінених умов.

Необхідно також зауважити, що в кожній декомпозиції, незважаючи на те, про який рівень йдеться, були присутні ряд додаткових, допоміжних, але при цьому, вкрай важливих елементів: інформація про перебіг процесу/операції, директиви регулювання/керування. Все вкрай важливо й

задає необхідний контекст у процесі моделювання, а отже розглянемо це більш детально (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Характеристика ключових елементів декомпозицій контекстної діаграми забезпечення високого рівня демографічної безпеки України

Елемент	Значення	Елемент	Значення
Вихід «Інформація про перебіг процесу/операції»	Описова інформація, яку можна використати в контексті відображення даних й відомостей про перебіг виконання того чи іншого процесу. Вона надходить у будь-який момент часу і в її основу закладено уможливити прийняття відповідних рішень про припинення виконання процесу/операції, або ж навпаки, переходу до наступної. Також можливі варіанти повторного виконання	Керування «Директиви регулювання й забезпечення»	Вказівки або стандарти, які визначають правила та процедури для управління та контролю демографічних процесів. Ці директиви призначені для досягнення консистенції, ефективності та відповідності демографічних й міграційних процесів з установленими правилами, безпековими стандартами або законодавчими вимогами

Сформував автор

Зауважимо, що застосування методу IDEF0 звичайно уможливило конкретизацію й формалізацію етапів підвищення рівня демографічної безпеки України, але при цьому отримані результати не можна вважати «універсальним способом» вирішення проблем для системи державного управління. Дотримання запропонованих етапів звичайно уможливить стійкість системи й допоможе підвищити рівень безпеки, але при цьому гіпердинамічність зовнішнього середовища вимагає постійного оновлення й коригування вже сталих методик і дій.

У підсумку доцільно зазначити, що формалізація процесу підвищення рівня демографічної безпеки України, на нашу думку, повинна належно компенсувати недоліки, які були обумовлені неспроможністю вирішення певних прогалин через кількісні методи аналізу. Річ у тім, що є низка проблем, які можна вирішити виключно логічною послідовністю дій. Як це дозволяє зробити методологія функціонального моделювання IDEF0. Сьогоднішня державна політика демографічною безпекою в Україні піддається значним викликам й змінами внаслідок впровадження воєнного стану й посиленими міграційними процесами. Навіть після закриття кордонів для окремих осіб, посилення міграції набирає внутрішніх обертів. Відтак, виникає пряма потреба деталізувати процеси, що уможливлюють підвищення рівня демографічної безпеки України. Вважаємо, що запропонована методологія дозволяє впоратися із цим завданням. При цьому варто зауважити, що, застосовуючи методологію функціонального моделювання IDEF0, виникає можливість створити підґрунтя для практичного застосування в державно-управлінській діяльності, що значно покращить ефективність дій суб'єктів реалізації державної політики й уможливить створення безпечових демографічних умов розвитку.

3.3. Пропозиції щодо використання інноваційних підходів до оцінювання й протидії загрозам демографічній безпеці України в умовах посиленої міграції

У першому розділі (підрозділ 1.2) нашого дослідження ми вже проаналізували ключові термінологічні категорії, одною з яких була безпека. У своєму загальному значенні безпека так чи інакше дотична до уможливлення стану відсутності небезпек та загроз. Таке трактування можна використовувати і в контексті демографічної безпеки, загрози в якій на сьогоднішній день мають значний вплив на економічну та соціальну стабільність країни та її можливості до розвитку.

На сьогоднішній день Україна стикається з численною кількістю загроз демографічній безпеці, що пов'язані з багатьма факторами. Підвищений рівень смертності населення та зниження народжуваності, а також фактори посилення внутрішньої та зовнішньої міграції виступають ключовими негативними показниками демографічної безпеки. Зростання обсягів і динаміки міграційних потоків призводить до значного відтоку працездатної частини населення, що в наступному буде чинити негативний вплив на економічний розвиток та соціальну стабільність країни. Причиною таких негативних тенденцій є численні загрози, які лише посилюються внаслідок світових та національних криз і потрясінь.

У підрозділі 2.1 ми провели ретельний аналіз демографічної ситуації у довоєнний та воєнний час. У результаті цього аналізу було виявлено, що якщо до початку війни ключовим фактором дестабілізації та впливу була пандемія COVID-19 та всі її обмеження, короткострокові та довгострокові наслідки. В 2022 році, з початком повномасштабного вторгнення росії на суверенні території України, саме повномасштабна війна почала чинити домінуючий вплив на рівень демографічної безпеки України.

Воєнні дії, починаючи з 2022 року, зумовлюють настання великої кількості негативних факторів впливу та загроз, які дестабілізують всі сфери

життєдіяльності українського суспільства, зокрема демографічної безпеки. Так, активні воєнні дії уможлиблюють підвищення рівня смертності, а погіршення рівня національної безпеки та невпевненість у майбутньому стають вирішальним фактором у зниженні народжуваності. При цьому не варто забувати, що війна завжди призводить до посилення зовнішньої і внутрішньої міграції, що зумовлює відтік працездатного населення закордон та появу демографічних дисбалансів між регіонами.

При цьому під час детального аналізу, що був проведений у підрозділі 2.1, ми виявили, що поява та маніфестація ряду загроз не залежить від домінуючого фактору. Так, було відмічено, що як у період COVID-19, так і в часи повномасштабного вторгнення росії на суверенні території України існували загрози, які мали більш сталий характер. Це свідчить про їх постійний та ключовий для демографічної безпеки України вплив. З огляду на це, формування довгострокових стратегій безпекового розвитку та забезпечення демографічної безпеки неможливе без визначення таких загроз та формування ефективних заходів протидії останнім. Отже, виявлення, аналіз та реалізація заходів адаптації чи протидії, виступає важливим кроком зміцнення демографічної безпеки.

На сьогоднішній день поняття «загроза» трактують з погляду різних підходів та контекстів. Так, як сукупність умов та чинників, які можуть призвести до настання небезпеки, поняття «загроза» визначає І. Дідович [7, с. 155], зазначаючи що це може використовуватись як у контексті особистості, суспільства чи всієї держави. Відповідно до трактування автора, загроза в контексті демографічної безпеки буде означати сукупність умов, які в перспективі можуть порушити ключові демографічні параметри країни. Схожої думки притримується Н. Цікановська, [148, с. 111], що визначає поняття «загроза» як сукупність дій дестабілізуючих чинників. На думку авторки, маніфестація загрози відбувається у разі дії цих чинників на стан безпеки досліджуваного об'єкту, що в результаті призводить до порушення його рівноваги. Віддаючи належне авторці, зазначимо, що загроза за своєю

суттю не завжди може призводити до зміщення рівноваги об'єкта. Так, за умови ефективних заходів моніторингу, реагування та адаптації, виникає можливість збереження сталого рівня безпеки.

Доречною є думка Ж. Костюк [159, с. 145], яка розглядає поняття «загроза» як форму небезпеки та складової ризику, що може виникнути у разі настання негативних наслідків через не виправдано ризикову поведінку чи ухвалення управлінських рішень. Ґрунтуючись на трактуванні цього науковця, можна зрозуміти, що зміст цього поняття в контексті демографічної безпеки може виявлятися у неправильному векторі чи окремих заходах демографічної політики, що в перспективі можуть зумовити негативні наслідки для населення країни, погіршуючи демографічну ситуацію всієї держави чи її окремих регіонів.

На нашу думку, узагальнюючи (Додаток В), поняття «загроза» варто трактувати як потенційну ймовірність настання несприятливої події, що, за умови відсутності ефективних заходів моніторингу, протидії та адаптації, може негативно вплинути на показники стабільності та безпеки. З погляду демографічної безпеки загрози можна трактувати як сукупність факторів, що можуть погіршити демографічну ситуацію в країні. Відтак, важливо зрозуміти, якою є та сама «ймовірність»: суттєвою чи ні.

Окремо доцільно обґрунтувати й застосований у межах цього підрозділу метод. На сьогоднішній день метод парних порівнянь за перевагою варіантів є одним із найбільш поширених методів у наукових дослідженнях, в яких існують умови багатокритеріальності. Завдяки своїм ключовим характеристикам, цей метод дає можливість порівнювати альтернативні варіанти, шляхом угруповання в пари, визначаючи, який із них є переважаючим над іншими. Історія розвитку цього методу бере свій початок ще з наукових праць психологів та математиків XIX століття, в яких досліджувались підходи та систематизації процесу ухвалення рішень. Найбільший внесок у розвиток цього методу зробили Луї Леон Тюке та Л. Л. Терстоун [161, с. 80], які першими сформували базис до сучасних

математичних моделей, що використовуються в методі парних порівнянь за перевагою варіантів. Значний внесок у розвиток досліджуваного нами методу зробив Томас Л. Сааті [162, с. 12], який у 1980 році значно розширив цей метод використанням ієрархічної багаторівневої структури, що дала можливість не лише порівнювати між собою окремо взяті варіанти, але і враховувати множини підваріантів та їх вплив на процес ухвалення рішень. Такий підхід зробив процес парного оцінювання більш систематизованим та коректним з погляду математичної верифікації суб'єктивно сформованого переліку варіантів [163, с. 87].

Згодом метод парних порівнянь за перевагою варіантів стали активно використовувати у різних галузях наукових дослідженнях, зокрема в економіці, психології, соціології та управлінні. Розвиток цифрових технологій та значний прогрес у аналітичному програмному забезпеченні зробив цей метод ще більш точним з погляду кінцевих результатів [164, с. 39]. Окрім того, активне використання комп'ютерних програм аналітичного аналізу та обрахунку, дало можливість науковцям та практикам залучати до аналізу великі масиви даних, правильна обробка яких ще більше покращила результативність цього методу. На сьогоднішній день цей метод є потужним інструментом порівняння варіантів та ухвалення найбільш підходящого, з погляду різних критеріїв та умов, рішень [165, с. 202].

Сутність методу парних порівнянь за перевагою варіантів полягає в сегментації складного процесу ухвалення різноспрямованих рішень на серію простих порівнянь між двома окремо взятими альтернативними варіантами. Застосування такого підходу дає можливість досліднику сконцентрувати свою увагу на детальному аналізі кожної пари варіантів, не розсіюючи її на складну множину варіантів. У результаті цей метод не лише спрощує складних процесів аналізу та ухвалення рішення, але і робить останній більш керованим та систематизованим [166–167].

В основі методу лежить побудова специфічної матриці, в якій кожний відділ демонструє результат проведеного порівняння двох варіантів за

встановленими критеріями. Під час порівняння кожної пари варіантів, проходить визначення, який із них має більшу перевагу або ж підтверджується факт їх рівнозначного впливу. Після цього всі встановлені індивідуальні оцінки та значення важливості збираються, систематизуються та піддаються ранжуванню.

На думку більшості науковців, метод ґрунтується на принципі транзитивності переваг [168–169]: «...якщо варіант А переважає над варіантом В, а варіант В переважає над варіантом С, то логічно, що варіант А повинен переважати над варіантом С». Такий принцип дає можливість верифікувати достатній рівень послідовності й узгодженості у судженнях, виявляти можливі суперечності та коригувати їх.

Цей метод є корисним інструментом у процесі інтеграції суб'єктивних думок та оцінок експертів, зменшуючи когнітивне навантаження на останні, та підвищуючи точність і надійність кінцевих результатів. Поряд із тим, важливою перевагою методу є його прозорість, універсальність та простота у використанні. Метод парних порівнянь за перевагою варіантів є простим у використанні і може бути зрозумілий не лише в наукових колах, але і серед пересічних людей, професійна діяльність яких пов'язана з прийняттям складних рішень з великою кількістю варіантів та умов.

Однак метод має і низку недоліків. Перш за все, зростання кількості варіантів вимагає еквівалентного зростання парних порівнянь, що значною мірою ускладнює процес та вимагає використання більш сучасного програмного забезпечення, користування яким часто вимагає спеціальної освіти. (Отже, ми відібрали лише чотири загрози, що описані нижче по тексту). Також метод значною мірою первинно залежить від суб'єктивної думки експертів, консенсус між якими та об'єктивізація вимагають додаткових методів та підходів. Та, незважаючи на ці недоліки, метою парних порівнянь за перевагою варіантів залишається важливим інструментом у процесі ухвалення складних рішень та дає чітке уявлення про вагомість тих чи інших варіантів при цьому.

За результатами проведеного власного тенденційного аналізу (підрозділ 2.1) й залучених експертів (підрозділ 2.2) ми прийняли рішення виокремити загрози в розділі різних рівнів. На державному рівні (T_{1-2}):

T_1 . Нераціональне використання державних коштів. Корупція, непрозорість у бюджетних процесах та неефективне фінансування соціальних програм призводять до недостатньої підтримки населення. Навіть в умовах повномасштабної війни, питання корупції нікуди не ділося. Навпаки, лише посилюється. Це ускладнює реалізацію політик, спрямованих на підвищення народжуваності та покращення соціальних умов життя. Відсутність належного інвестування в освіту, охорону здоров'я та соціальний захист підриває довіру громадян до держави та стимулює еміграційні настрої. Рациональне та прозоре використання державних ресурсів є необхідним для створення сприятливих умов життя та роботи, що сприятиме збереженню та зростанню населення. Але без належної уваги зі сторони держави, корупція лише буде посилюватися й становити постійну загрозу демографічній безпеці, незалежно від періоду й умов.

T_2 . Низька ефективність системи охорони здоров'я. Недостатнє фінансування, застаріла інфраструктура та брак кваліфікованих медичних працівників призводять до зниження якості та доступності медичних послуг. Це негативно впливає на рівень здоров'я населення, підвищуючи показники захворюваності та смертності, особливо вразливих груп. Недосконалість системи охорони здоров'я ускладнює боротьбу з епідеміями (приклад активного розвитку пандемії COVID-19 протягом 2020–2021 років) та іншими медичними викликами, що може призвести до довгострокових негативних демографічних наслідків. Покращення ефективності цієї системи є критично важливим для забезпечення високої якості життя громадян та зміцнення демографічної стійкості країни.

У межах цього підрозділу, усвідомлюючи наскільки вагомий вплив кожного індивіда й соціально-економічної системи на демографічну безпеку, ми виокремили загрози на мікрорівні (T_{3-4}):

Т₃. Погіршення фізичного і ментального здоров'я. Стресові фактори, такі як війна, економічна нестабільність та пандемія, призводять до зростання психічних розладів, включаючи депресію та тривожність. Одночасно погіршується фізичне здоров'я через обмежений доступ до медичних послуг та зниження якості харчування. Отже, це негативно впливає на працездатність та якість життя громадян, знижуючи їхню здатність до соціальної активності та економічної участі. Погіршення здоров'я також може призвести до зниження народжуваності, оскільки люди відкладають або відмовляються від планів щодо створення сім'ї в умовах фізичної чи психологічної нестабільності.

Т₄. Зростаючий інтерес до трудової міграції. Так, через події лютого 2022 року, більшість чоловіків не має змоги виїхати за межі країни, але високий інтерес залишити країну був до цього й буде після перемоги. У пошуках кращих економічних та соціальних умов українці масово виїжджають за кордон (особливо по пандемії COVID-19 й впровадження воєнного стану), часто залишаючи свої сім'ї або створюючи нові вже в інших країнах. Це призводить до розриву сімейних зв'язків та зниження рівня народжуваності в Україні. Відтік працездатного населення послаблює економічний потенціал країни та створює дефіцит кваліфікованих кадрів. Залишаючи батьківщину, люди зменшують демографічну базу держави, що ускладнює підтримку пенсійної системи та соціальних програм. Більшість українців вже понад 3 роки на момент написання дисертаційного дослідження, за межами країни й давно знайшли місце праці й навіть побудувати нову сім'ю там. Їх неповоротність – це пряма загроза демографічній безпеці.

Варто зазначити, що інші загрози, також відіграють вкрай важливу роль, особливо багато їх спостерігається вже після повномасштабного вторгнення. Проте, основна ціль у межах цього підрозділу має встановити, наскільки змінилася інтенсивність загроз за виділений період часу: 2018–2022 роки (рис. 3.10).

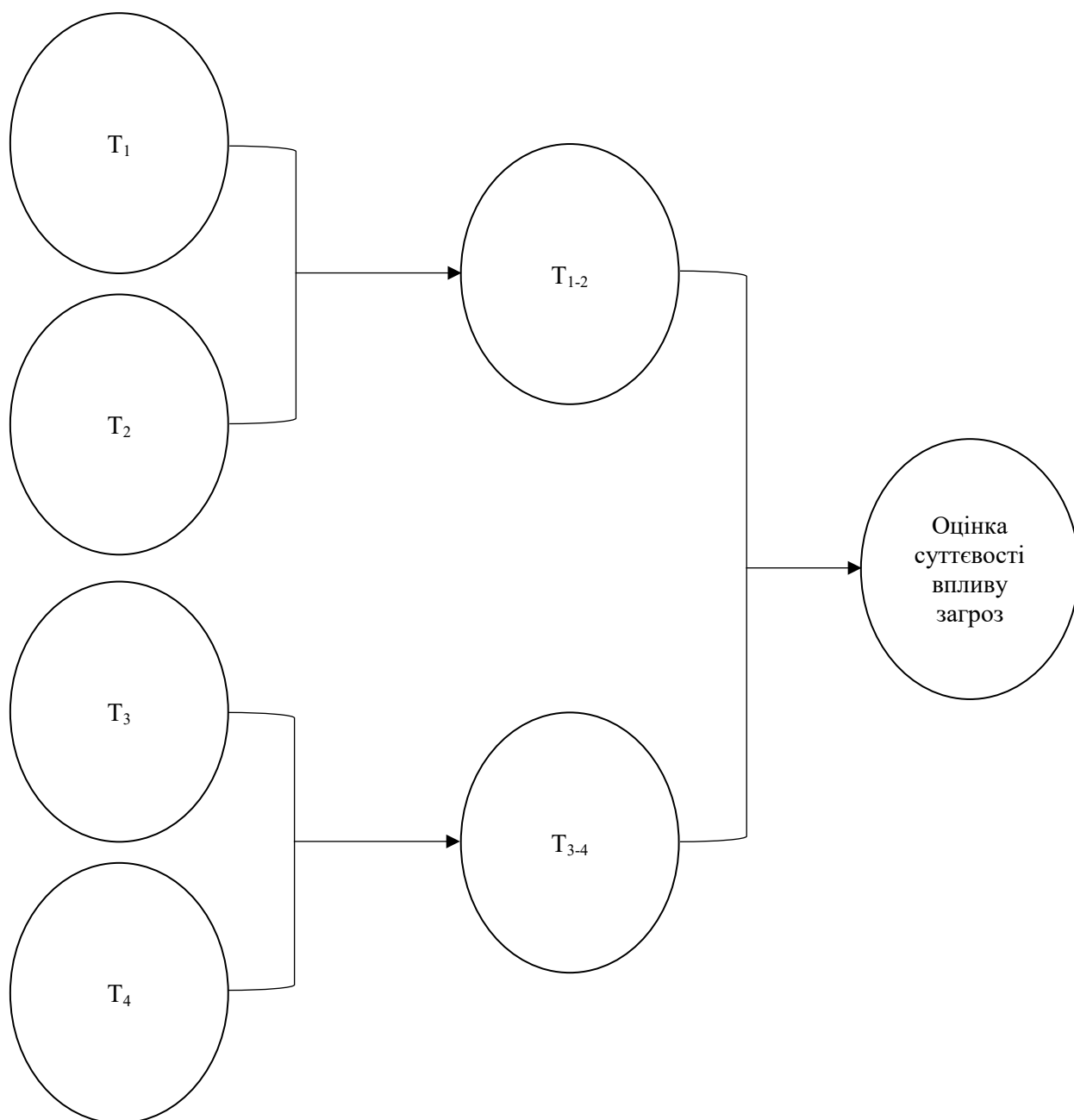

Рис. 3.10. Модель групування загроз, які впливають на демографічну безпеку України протягом 2018–2022 років

Сформував автор

У контексті запропонованого методичного підходу, застосовано певну порядкову шкалу, значення якої відповідає якісній характеристиці виокремлених загроз (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Метрика оцінюваних загроз демографічній безпеці України

Метрика	
1	2
Загроза: відсутня. Дія: мінімальна	Загроза: відсутня. Дія: помірна
3	
Загроза: відсутня. Дія: максимальна	

Сформував автор

Відтак, для кожного із аналізованих періодів (2018–2019 роки; 2020–2021 роки; 2022 рік) будується матриця згортки. Перші три матриці надають більш узагальнену оцінку за виокремленими загрозами, що реалізуються окремо на державному й індивідуальному рівнях впливу (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Логічні матриці згортки за загрозами T_{1-2} й T_{3-4} у періоди: 2018–2019 років;
2020–2021 років; 2022 року

T_i	За період 2018–2019 років		
	T_1		
T_2	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 1 & 2 & 3 \\ 2 & 3 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		
T_i	За період 2020–2021 років		
	T_1		
T_2	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 1 & 2 & 2 \\ 1 & 2 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		
T_i	За 2022 року		
	T_1		
T_2	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 1 & 2 & 2 \\ 1 & 2 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		
T_i	За період 2018–2019 років		
	T_3		
T_4	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 1 & 1 & 2 \\ 2 & 2 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		
T_i	За період 2020–2021 років		
	T_3		
T_4	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 2 & 2 \\ 2 & 2 & 3 \\ 2 & 3 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		
T_i	За 2022 рік		
	T_3		
T_4	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 2 & 2 \\ 2 & 3 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		

Сформував автор

Варто зазначити, що логічні матриці згортки визначають так звану, процедуру агрегування загроз демографічній безпеці. При цьому їх зміна так чи інакше впливає на рівень демографічної безпеки. Їй відповідно є певне значення рівня виникнення цих загроз. Будемо вважати, що значення рівнів виникнення загроз є незалежними випадковими величинами. Отже, розподілимо ймовірність можливих значень для загроз демографічній безпеці (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Розподіл ймовірностей значень можливих загроз демографічній безпеці за встановлений період

μ_{ij}	2018–2019 роки		
	μ_{i1}	μ_{i2}	μ_{i3}
μ_{1j}	(0.2)	(0.3)	(0.5)
μ_{2j}	(0.5)	(0.3)	(0.2)
μ_{3j}	(0.5)	(0.3)	(0.2)
μ_{4j}	(0.2)	(0.3)	(0.5)
μ_{ij}	2020–2021 роки		
	μ_{i1}	μ_{i2}	μ_{i3}
μ_{1j}	(0.2)	(0.3)	(0.5)
μ_{2j}	(0.2)	(0.3)	(0.5)
μ_{3j}	(0.5)	(0.3)	(0.2)
μ_{4j}	(0.5)	(0.3)	(0.2)
μ_{ij}	2022 рік		
	μ_{i1}	μ_{i2}	μ_{i3}
μ_{1j}	(0.2)	(0.3)	(0.5)
μ_{2j}	(0.2)	(0.3)	(0.5)
μ_{3j}	(0.3)	(0.4)	(0.3)
μ_{4j}	(0.3)	(0.4)	(0.3)

Сформував автор

Потрібно надати математичне позначення самому процесу ймовірності виникнення загроз демографічній безпеці. Це буде у вигляді λ_{ij}^{**} . З ціллю

наочності продемонструємо вигляд ймовірності настання загроз за період 2018–2019 років (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Загрози демографічній безпеці країни на державному рівні за 2018–2019 роки

Оцінка 1
λ_{31}^{**}
Нераціональне використання державних коштів T_1 й низька ефективність системи охорони здоров'я T_2 , мінімальні $j=1$ $\mu_{11} \times \mu_{21}$
Оцінка 2
λ_{32}^{**}
Збільшення нераціональності використання державних коштів T_1 мінімальне, а неефективність системи охорони здоров'я T_2 суттєва, $j=2$ $\mu_{11} \times \mu_{22}$
Посилення нераціональності використання державних коштів T_1 мінімальне, а неефективність системи охорони здоров'я T_2 максимальна, $j=3$ $\mu_{11} \times \mu_{23}$
Посилення нераціональності використання державних коштів T_1 суттєве, а неефективність системи охорони здоров'я T_2 мінімальний, $j=1$ $\mu_{12} \times \mu_{21}$
Посилення нераціональності використання державних коштів T_1 , а неефективність системи охорони здоров'я T_2 суттєва, $j=2$ $\mu_{12} \times \mu_{22}$
Посилення нераціональності використання державних коштів T_1 а максимальне $j=3$, а неефективність системи охорони здоров'я T_2 мінімальна, $j=1$ $\mu_{13} \times \mu_{21}$
Оцінка 3
λ_{33}^{**}
Посилення нераціональності використання державних коштів T_1 , а суттєве $j=2$, а неефективність системи охорони здоров'я T_2 максимальна, $j=3$ $\mu_{12} \times \mu_{23}$
Посилення нераціональності використання державних коштів T_1 , а максимальне $j=3$, а неефективність системи охорони здоров'я T_2 суттєва, $j=2$ $\mu_{13} \times \mu_{22}$
Посилення нераціональності використання державних коштів T_1 й неефективність системи охорони здоров'я T_2 максимальні, $j=3$ $\mu_{13} \times \mu_{23}$

Сформував автор

На прикладі цього ж періоду продовжимо демонструвати подальші процеси проведення оцінювання. Відповідно, обчислюються мінімальні загроз державній безпеці λ_{31}^{**} , суттєві загроз λ_{32}^{**} й максимальні λ_{33}^{**} . Це стосується й індивідуального рівня, де позначення відповідно матимуть вигляд: λ_{41}^{**} у контексті ймовірності відсутності загроз; λ_{42}^{**} при ймовірності суттєвих загроз; λ_{43}^{**} при ймовірності виникнення максимального впливу загроз (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Необхідні обчислення для оцінювання ймовірності виникнення загроз демографічній безпеці на різних рівнях за 2018–2019 роки

$\lambda_{31}^{**} = \mu_{11} \times \mu_{21},$	μ_{11} являє собою ймовірність незмінності загрози Т ₁ ; μ_{21} являє собою ймовірність незмінності загрози Т ₂ ;
$\lambda_{32}^{**} = \mu_{11} \times \mu_{22} + \mu_{11} \times \mu_{23} + \mu_{12} \times \mu_{21} + \mu_{12} \times \mu_{22} + \mu_{13} \times \mu_{21},$	μ_{12} являє собою ймовірність суттєвого посилення загрози Т ₁ ; μ_{22} являє собою ймовірність суттєвого посилення загрози Т ₂ ;
$\lambda_{33}^{**} = \mu_{12} \times \mu_{23} + \mu_{13} \times \mu_{22} + \mu_{13} + \mu_{23}.$	μ_{13} являє собою ймовірність максимізації загрози Т ₁ ; μ_{23} являє собою ймовірність максимізації загрози Т ₂
$\lambda_{41}^{**} = \mu_{31} \times \mu_{41} + \mu_{31} \times \mu_{42} + \mu_{32} \times \mu_{41} + \mu_{32} \times \mu_{42}.$	μ_{31} являє собою ймовірність незмінності загрози Т ₃ ; μ_{32} являє собою ймовірність незмінності загрози Т ₄ ;
$\lambda_{42}^{**} = \mu_{31} \times \mu_{43} + \mu_{32} \times \mu_{43} + \mu_{33} \times \mu_{41} + \mu_{33} \times \mu_{42}.$	μ_{41} являє собою ймовірність суттєвого посилення загрози Т ₃ ; μ_{42} являє собою ймовірність суттєвого посилення загрози Т ₄ ;
$\lambda_{43}^{**} = \mu_{33} \times \mu_{43}.$	μ_{33} являє собою ймовірність максимізації загрози Т ₃ ; μ_{43} являє собою ймовірність максимізації загрози Т ₄

Сформував автор

Аналогічно проводиться й розріз інших двох періодів, проте, пропустимо ті проміжні обчислення й перейдемо безпосередньо до розподілу ймовірностей виникнення загроз демографічної безпеки за різними рівнями впливу (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Розподіл ймовірностей виникнення загроз демографічній безпеці на різних рівнях

2018–2019 роки			
λ_{ij}^{**}	λ_{i1}^{**}	λ_{i2}^{**}	λ_{i3}^{**}
	λ_{3j}^{**}	0.1	0.6
	λ_{4j}^{**}	0.4	0.5
		0.3	0.1
2020–2021 роки			
λ_{ij}^{**}	λ_{i1}^{**}	λ_{i2}^{**}	λ_{i3}^{**}
	λ_{3j}^{**}	0.3	0.4
	λ_{4j}^{**}	0.1	0.6
		0.3	0.3
2022 рік			
λ_{ij}^{**}	λ_{i1}^{**}	λ_{i2}^{**}	λ_{i3}^{**}
	λ_{3j}^{**}	0.26	0.49
	λ_{4j}^{**}	0.42	0.37
		0.25	0.21

Сформував автор

Тепер будемо логічні матриці згорток за загрозами демографічній безпеці України, подібно до того, що було вище (табл. 3.6), проте цього разу порівнюються міжрівнево: державний рівень й індивідуальний (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Логічні матриці згортки за загрозами T_{1-2} й T_{3-4} у періоди: 2018–2019 років;
2020–2021 років; 2022 року (міжрівневе порівняння)

T_i	За період 2018–2019 років		
	T_{1-2}		
T_{3-4}	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 1 & 1 & 2 \\ 2 & 2 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		
T_i	За період 2020–2021 років		
	T_{1-2}		
T_{3-4}	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 2 \\ 1 & 2 & 2 \\ 2 & 2 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		
T_i	За 2022 року		
	T_{1-2}		
T_{3-4}	$\begin{matrix} & 1 & 2 & 3 \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 2 & 2 \\ 2 & 3 & 3 \end{pmatrix} \end{matrix}$		

Сформував автор

Далі здійснюється оцінювання відсутності загроз, яку позначаємо як λ_{21}^* , наявність суттєвих загроз як λ_{22}^* і ймовірність виникнення великих загроз як λ_{23}^* . Для наочності вигляду, представимо приклад розрахунку щодо періоду 2018–2019 років (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Оцінювання інтенсивності загроз за період 2018–2019 років (λ_{2j}^*)

Оцінювання відсутності загроз λ_{21}^*	
$\lambda_{21}^* = \lambda_{31}^{**} \times \lambda_{41}^{**} + \lambda_{31}^{**} \times \lambda_{42}^{**} + \lambda_{32}^{**} \times \lambda_{41}^{**} + \lambda_{32}^{**} \times \lambda_{42}^{**},$	λ_{31}^{**} являє собою ймовірність відсутності загроз (державний рівень); λ_{32}^{**} ймовірність суттєвих загроз (державний рівень); λ_{41}^{**} являє собою ймовірність відсутності загроз (індивідуальний рівень); λ_{42}^{**} ймовірність суттєвих загроз (індивідуальний рівень)
$\lambda_{22}^* = \lambda_{31}^{**} \times \lambda_{43}^{**} + \lambda_{32}^{**} \times \lambda_{43}^{**} + \lambda_{33}^{**} \times \lambda_{41}^{**} + \lambda_{33}^{**} \times \lambda_{42}^{**},$	λ_{33}^{**} й λ_{43}^{**} ймовірність великих загроз на державному й індивідуальному рівні відповідно
$\lambda_{23}^* = \lambda_{33}^{**} \times \lambda_{43}^{**},$	

Сформував автор

Відповідно обчислюється ймовірність і для інших періодів. Отже, в результаті ми отримаємо розподіл ймовірностей виникнення загроз демографічній безпеці України за встановлені періоди. Використавши ті результати, ми маємо змогу оцінити інтегральну загрозу (R) як середнє значення інтегральних оцінок прямих втрат від реалізації виокремлених загроз (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Визначення інтегральної загрози за результати розподілу ймовірностей

λ_{ij}^*	2018–2019			2020–2021			2022		
λ_{2j}^*	0.62	0.34	0.04	0.25	0.65	0.1	0.46	0.4	0.14
$R = 1 \times \lambda_{21}^* + 2 \times \lambda_{22}^* + 3 \times \lambda_{23}^*.$	1.4			1.8			1.6		

Сформував автор

Як показує проведене оцінювання, визначені нами загрози навіть під час пандемії COVID-19 й повномасштабного вторгнення, досі не втратили свою інтенсивність негативного впливу, отже, потребують відповідних заходів протидії й реагування зі сторони державного управління (рис. 3.11).

Рис. 3.11. Механізм реагування/протидії загрозам демографічній безпеці України

Сформував автор

Доцільно зазначити, що реакція держави на загрози, які з'явилися після подій лютого 2022 року, суттєво відрізняється від тих, що вже тягнуться роками до повномасштабного вторгнення. Проте їх інтенсивність, попри незначні коливання, нікуди не ділася. Отже, державна політика повинна бути націлена на продовження роботи із мінімізації їх впливу на демографічну безпеку. Відтак, для підвищення ефективності системи охорони здоров'я необхідно забезпечити належне фінансування та модернізацію медичної інфраструктури, навіть в умовах обмежених ресурсів. Державна політика повинна сприяти підготовці та підтримці медичних працівників, забезпечуючи їх сучасним обладнанням і необхідними матеріалами. Важливо також впроваджувати ефективні управлінські рішення для оптимізації роботи медичних закладів та підвищення якості надання медичних послуг населенню.

Навіть в умовах воєнного стану, боротьба з нераціональним використанням державних коштів та корупцією має стати пріоритетом. В умовах воєнного часу держава повинна забезпечити прозорість бюджетних процесів та ефективне розподілення фінансів, особливо в соціальній сфері (випадки корупції досі існують). Це охоплює інвестування в освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення. Впровадження суворого контролю за витратами та відповідальності за корупційні дії допоможе відновити довіру громадян до державних інституцій та сприятиме зміцненню демографічної безпеки.

На індивідуальному рівні варто запровадити відповідні державні програми підтримки фізичного та ментального здоров'я громадян. Сюди віднесемо безкоштовні психологічні консультації, кампанії з підвищення обізнаності про способи збереження здоров'я в умовах стресу, а також забезпечення доступу до якісних медичних послуг. Особлива увага повинна приділятися вразливим групам населення, які найбільше страждають від наслідків війни та економіко-політичної нестабільності.

Щодо зростаючого інтересу до трудової міграції держава повинна створювати умови для утримання громадян у країні (не лише закривати кордони для чоловіків в умовах воєнного стану). Це включає стимулювання економіки, створення нових робочих місць та забезпечення гідних умов праці. Українців потрібно повертати після перемоги. Соціальні програми підтримки сімей, молоді та повернення мігрантів можуть сприяти збереженню сімейних зв'язків та підвищенню рівня народжуваності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У результаті дослідження шляхів вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції, можна сформулювати такі висновки:

1. У результаті проведеного дослідження доведено важливість дослідження досвіду провідних країн світу в контексті його подальшого й можливого використання в рамках формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки в Україні. Визначивши сутність поняття «механізм», встановлено, найважливіші умови побудови механізму використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки. Охарактеризовано та піддано критичному аналізу досвід таких країн, як США, Сінгапур і Польща. Виокремлено ключові аспекти, що перешкоджають інтегруванню зарубіжного досвіду. Розроблено механізм інтегрування зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення демографічної безпеки для України.

2. Обґрунтовано й доведено важливість застосування методології функціонального моделювання в контексті підвищення рівня демографічної безпеки України. Представлено й охарактеризовано методологію IDEF0, що уможливить виконання поставлених у межах цього розділу, задач.

Представлено дерево вузлів й основну контекстну діаграму IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України. Сформовано декомпозицію першого рівня контекстної діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України. В подальшому визначено й представлено декомпозиції другого й третього рівнів відповідно. Ретельно охарактеризовано усі без винятку ключові елементи моделі.

3. Доведено вагомість процесу оцінювання інтенсифікації загроз демографічній безпеці. Встановлено, що існує ряд, практично незмінний за довгий період часу, загроз демографічній безпеці України. Розподілено виокремлені загрози в розрізі рівнів їх найбільшого впливу. Проведено оцінювання й встановлено, що визначені нами загрози навіть під час пандемії COVID-19 й повномасштабного вторгнення, досі не втратили свою інтенсивність негативного впливу, отже, потребують відповідних заходів протидії й реагування зі сторони державного управління. В результаті, представлено авторське бачення механізму реагування/протидії загрозам демографічній безпеці України.

Основні наукові результати опубліковані в працях: [179; 181; 182; 185; 187; 191].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дисертаційного дослідження на тему «Інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики демографічної безпеки України в умовах посиленої міграції» виділимо найбільш суттєві отримані нами результати:

1. Встановлено, що забезпечення демографічної безпеки складне й водночас комплексне поняття, яке є в центрі уваги наукової спільноти. В результаті систематизації передумов забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, обґрунтовано змістовне наповнення, що логічно поєднує сутнісні ознаки таких понять, як «демографічні процеси», «безпека», «демографічна безпека». Це своєю чергою забезпечує формування цілісного бачення щодо сутності державної політики демографічної безпеки через побудову відповідної комплексної теоретичної моделі. Отже, під демографічною безпекою варто розуміти одну із найбільш вагомих складових національної безпеки, яка являє собою такий стан захищеності й збалансованості складу й руху населення, при якому уможливорюється безпековий розвиток держави, суспільства та ринку праці при будь-яких змінах у динамічності зовнішнього середовища.

2. Визначено ключові пріоритети державної політики в контексті забезпечення демографічної безпеки, які заклали базис для подальшого виокремлення найбільш вагомих функцій в умовах посиленої міграції. Обґрунтовано концептуальні засади вироблення державної політики забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, що уможливило визначити роль, сутність й місце суб'єктів й об'єктів вироблення державної політики в питанні забезпечення демографічної безпеки, враховуючи зміни в міграційних процесах, які призводять до появи нових викликів, ризиків, загроз та навіть відкривають нові можливості. Це послугувало основою для представлення авторського бачення щодо

концептуального підґрунтя вироблення державної політики в питанні забезпечення демографічної безпеки.

3. Доведено, що в науково-практичній літературі досі відсутній адекватний та цілісний підхід до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України, який би міг задовільнити потреби в умовах посиленої міграції. Це уможливило представити авторське бачення теоретико-методичного підходу до оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України, який враховує посилення міграції й представлений відповідними згрупованими належно індикаторами, серед яких і ті, що характеризують міграційні процеси в країні. Цей підхід дозволяє сформувати належну інформаційну базу для розроблення й реалізації державних програм розвитку. Чітке й поглиблене обґрунтування індикаторів, їх групування та встановлення вагомих значень, уможливило побудову моделі оцінювання ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки України.

4. Обґрунтовано, що система інформаційного забезпечення демографічної безпеки значною мірою посилилась використанням сучасних цифрових технологій, зокрема штучним інтелектом. У результаті визначено, що саме інформаційна система забезпечення демографічної безпеки України на сьогодні в умовах посиленої міграції, стає ключовою, оскільки за її допомоги уможливлюється ефективний обмін даними, відомостями, знаннями та досвідом між різними сферами діяльності, рівнями реалізації державної політики. Результатом стала запропонована технологія формування інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки в умовах посиленої міграції, яка характеризується безпосереднім наповненням цієї системи тою інформацією, що уможливорює формування відповідного інформаційного підґрунтя для забезпечення попередження, протидії та адаптації до загроз, а також виявлення нових можливостей підвищення ефективності реалізації державної політики. Важливим результатом стала

побудова мультирівневої моделі інформаційної системи забезпечення демографічної безпеки.

5. Визначено, що в умовах гіпердинамічності зовнішнього середовища й посилення глобалізації, міжнародна практика реалізації механізмів державного управління може відкривати нові можливості для України. Доведено, що сьогодні, зарубіжний досвід – це необхідні знання, практики, стратегії та методи, які були розроблені та впроваджені в інших країнах. При цьому його застосування можливе лише при формуванні відповідних механізмів інтегрування. Отже, запропоновано авторський підхід до побудови алгоритму використання зарубіжного досвіду формування та реалізації державної політики забезпечення, який відрізняється сучасним поглядом на можливість інтегрування досвіду інших країн із врахуванням можливих перешкод для цього процесу та разом із відображенням потенційних позитивних результатів. Це сумарно уможливило представити чітке і комплексне бачення механізму залучення міжнародної практики до реалії України.

6. З'ясовано, що підвищення рівня демографічної безпеки України – це тривалий процес із відповідним поетапним виконанням певних процедур, які пов'язані між собою та є частиною загальної системи реалізації державної політики. Це уможливило обґрунтувати, що такого роду довготривалий процес може бути описаний як певна послідовність етапів, що мають між собою як прямі, так і зворотні зв'язки. Відтак, виникла необхідність використати відповідний метод функціонального моделювання, що уможливить представлення процесу підвищення демографічної безпеки, саме у такому вигляді. Сформовано науково-практичний підхід до підвищення рівня демографічної безпеки України, який передбачає застосування сучасного методу функціонального моделювання на базі IDEF (IDEF0), що формує комплексне поетапне бачення того, як має виконуватися цей процес в умовах посиленої міграції. В результаті, авторська декомпозиція контекстної

діаграми IDEF0 підвищення рівня демографічної безпеки України представлена у вигляді не одного, а трьох рівнів.

7. З'ясовано, що Україна стикається з численною кількістю загроз демографічній безпеці, що пов'язані із багатьма факторами. На сьогоднішній день існують загрози, які носять «хронічний характер». Отже, їх вплив можна простежити ще до подій 2022 року й початку пандемії COVID-19 у 2020 році. Сформовано методичний підхід до оцінювання і протидії загрозам демографічній безпеці України в умовах посиленої міграції, який передбачає застосування методу парних порівнянь за перевагою варіантів, що уможливило в розрізі часу визначити інтенсивність змін впливу загроз, й на цій основі побудувати відповідний механізм реагування/протидії. В результаті визначено, що ті самі загрози, які тривають більше року, в тому числі і загрози, які виникли під час пандемії COVID-19 і продовжують існувати в час повномасштабного вторгнення, досі не втратили свою інтенсивність негативного впливу. Це означає, що останні потребують відповідних заходів протидії та реагування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хомра О. Структура і напрямки міграційних потоків населення України. *Економіка України*. 2010. № 3. С. 24.
2. Сегіда К., Костріков С. Просторовий економетричний аналіз маятникової трудової міграції на регіональному рівні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2016. Вип. 1 (64). С. 42–53.
3. Садова У. Я., Князєв С. І., Андрусишин Н. І. Територіальна міграційна система України як чинник розвитку економіки, держави і суспільства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. № 3. С. 3–12.
4. Демографія. Словник-довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 61.
5. Григор'єва С. В. Основи демографії. Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет» : Текст лекцій. Харків, 2020. 77 с.
6. Дорошенко Л. С. Демографія : Практикум. Київ : МАУП, 2007. 80 с.
7. Махорін Г. Л. Основи демографії : Курс лекцій. Житомир : Вид-во «Волинь», 2009. 96 с.
8. Позняк О. Трудова міграція населення України: методологія дослідження та проблеми регулювання. *Регіональні аспекти і розміщення продуктивних сил України*. Вип. 7. 2002. С. 127–132.
9. Ємець Т. Розселення українців у світі. *Сучасність*. 2001. № 9. С. 76–81.
10. Прибиткова І. М. Основи демографії. Київ, 1995. С. 140–163.
11. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т 3 / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. С. 641.
12. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2001. № 3 (15). С. 45–50.

13. Brettell C. Migration Theory. Talking across Disciplines. URL: <https://estvitaesydemografia.files.wordpress.com/2013/04/introducccic3b3n-migration-theory-talking-across-disciplines.pdf> (дата звернення: 21/07/2024)
14. Lee E. S. A Theory of Migration. URL: http://www.jstor.org/stable/2060063?seq=1#page_scan_tab_contents (дата звернення: 21/07/2024)
15. Економічна енциклопедія : в 3 т. Т. 2 / ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2001. 848 с.
16. Драгунова Т. Просторовий аналіз міграційного процесу в м. Києві. *Статистика України*. 2004. № 1. С. 72–79.
17. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2001. № 3 (15). С. 45–50.
18. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями. Київ : НАДУ, 2004. 235 с.
19. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139.
20. Западнюк С. О. Міграції населення України : передумови, динаміка та наслідки розвитку / наук. ред. Л. Г. Руденко. Київ : Академперіодика, 2011. 240 с.
21. Пугач С. О. Міграції населення Волинської області (суспільногеографічне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : 11.00.02. Київ, 2011. 20 с.
22. Демченко, К. Демографічна та соціальна безпека України як взаємопов'язані елементи національної безпеки. *Економіка та суспільство*, (46), 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-12> (дата звернення: 21/07/2024)
23. Загурська-Антонюк В. Ф. Національна безпека та система державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1682> (дата звернення: 21/07/2024)

24. Глобальна та національна безпека : підручник / [В. І. Абрамов та ін.]; за заг. ред. Г. П. Ситника; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Громад. орг. «Акад. нац. безпеки». Київ : НАДУ, 2016. 781 с.
25. Баланда А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 1. С. 25–29.
26. Циганов В. П. Політична безпека і безпечна політика : складові, ознаки, стан, тенденції. Київ : Ніка центр, 2006. 112 с.
27. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2011. 400 с.
28. Mabogunje A. L. Systems Approach to a Theory of Rural-Urban. Migration. *Geographical Analysis*. 1970. № 2 (1). P. 1–18.
29. Wallerstein I. The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York : Academic Press, 1976. 440 p.
30. The Rise and Future Demise of the World Capital System: Concepts for Comparative Analysis. *Comparative Studies in Society and History*. 1974. Vol. 16. Issue 4. P. 387–415.
31. International Migration Systems. A Global Approach / Edited by M. Kritz, L. Lim, H. Zlotnik. Oxford: Clarendon Press, 1992. 354 p.
32. Migration systems, pioneers and the role of agency / J. Bakewell, H. De Haas, A. Kubal. Working Papers IMI. 2011. № 48. 26 p.
33. Ніколаєвський М. В., Прохоренко Н. Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник міжнародного слов'янського університету*. 2009. № 12(1). С. 34–39.
34. Немець Л. М., Гусєва Н. В., Логвинова М. О., Кандиба Ю. І., Ключко Л. В. Вимушені внутрішні міграції в Харківській області: структурно-динамічні та регіональні особливості. *Часопис соціально-економічної географії*. 2018. Вип. 25. С. 81–97.

35. Наслідки міграційних процесів : нові виклики та можливості для регіонів : монографія / за ред. У. Я. Садової. Львів : НАН України, Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього, 2015. 252 с.
36. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / за ред. О. В. Позняка. Умань : СПД Сочінський, 2007. 276 с.
37. Перебийнос О. М. Демографічна безпека та загрози демографічного розвитку: державно-управлінський аспект. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/2011/pdf> (дата звернення: 21/07/2024)
38. Цвігун І. А. Демографічна безпека України: аналіз і стратегія розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. №5. С. 175–182.
39. Іванісов О. В., Агавердієва Х. Ф., Лебединська О. С. Демографічна безпека України: сучасні виклики та загрози. *Науковий журнал “Економіка і фінанси”*. Дніпро, 2019. №1. С. 28–39.
40. Рой І. В. Державні пріоритети з сфери демографічної безпеки України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 1(16). С. 104–111.
41. Державне управління в Україні: навч. посібник / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. Київ : Вид-во ТОВ «СОМІ», 1999. 265 с.
42. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підручник]. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
43. Адміністративне право України : [підручник / за заг. ред. С. В. Ківалова]. Одеса : Юридична література, 2003. 896 с.
44. Цветков В. В. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства : монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 203 с.
45. Сікорська І. М. Загальнотеоретичні проблеми ефективності державного управління. *Державне регулювання економічного розвитку*: зб. наук. праць ДонДАУ: Державне управління. Випуск 29. Донецьк, 2003. С. 46–52.

- 46.Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.
- 47.Тертичко В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Основи, 2002. 750 с.
- 48.Адміністративне право України / [за ред. Ю. П. Битяка]. Харків : Право, 2001. 528 с.
- 49.Кунєв Ю. Д. Коросташова А. В. Управління в митній службі : підручник. Держ. мит. служба України, Акад. мит. служби України. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 406 с.
- 50.Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 10–14.
- 51.Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. С. 228.
52. Економічний словник-довідник / за ред. С. В. Мочерного. Київ : Феміна, 1995. 368 с.
- 53.Приживара С. В. Управління як специфічний вид діяльності. *Державне будівництво*. 2012. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/1/07.pdf>. (дата звернення: 30/07/2024)
- 54.Лихолобов Е. А. Використання технологій управління персоналом у формуванні організаційної поведінки на промисловому підприємстві : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2010. 21 с.
- 55.Федоренко В. Г. Політична економія : [підручник]. 2-ге вид. Київ : Алерта, 2015. 487 с.
- 56.Семиченко В. А. Психологія діяльності. Київ : Видавець Ешке А. М., 2002. 248 с.
- 57.Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. 10-е вид., доп. Львів : Край, 2008. 224 с.
- 58.Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

- 59.Сіренко В. Ф. Держава: демократична, правова, соціальна. Нариси. Дискусійні питання: монографія / Нац. акад. наук України, Ін-т держави та права ім. В. М. Корецького. Київ : б. в., 2013. 339 с.
- 60.Волянський М. Ю. Щодо загального поняття органу держави (державного органу). *Університетські наукові записки*. 2006. № 1. С. 32–36.
- 61.Скрипнюк О. В. Державний суверенітет: генеза доктрини та визначення поняття (частина друга). *Публічне право*. 2013. № 3. С. 6–13.
- 62.Скрипнюк О. В. Державний суверенітет: генеза доктрини та визначення поняття. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 6–12.
- 63.Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник. Київ : НАДУ, 2012. 544 с.
- 64.Криштанович М. Ф. Механізми державної політики України щодо забезпечення національної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 248–253.
- 65.Гончаренко Г. А. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). Ч. 2. № 2. С. 40–46.
- 66.Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування: електр. наук. фахове видання*. 2008. Вип. 1. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik/zmist.html> (дата звернення: 31.06.2024).
- 67.Кравченко М. В., Мельничук Л. М. Механізми державного регулювання демографічного розвитку: теоретичний аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Patp_2014_1_10.pdf (дата звернення: 31.06.2024).
- 68.Овдін О. В. Поняття й категорії державного управління демографічними процеси. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. Теорія та історія публічного управління. 2021. Том 32 (71). № 3 С. 8–12.

69. Костровець Л. Б. Основні положення Концепції демографічного розвитку України до 2015 року. *Вісник Чернігівського державн. Технологіч. університету: Сер. «Економіч. науки»*. 2012. № 1 (56). С. 55–59.
70. Енциклопедія державного управління. [Текст] у 8 т. Т. 1. Теорія державного управління / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-редкол.: Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. С. 204.
71. Атаманчук Г. В. Теорія державного управління : [підручник]. Київ : Вид-во «Омега-Л», 2010. С. 47.
72. Кремень В. Г. Філософія управління : підруч. для студ вищ. навч. закл. / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. Київ : Знання України, 2007. 360 с.
73. Філософія [Текст] : навч. посібник / Л. В. Губерський [та ін.] ; за ред. д-ра філософ. наук, проф. І. Ф. Надольного. 7-е вид., стер. Київ : Вікар, 2010. 455 с.
74. Райт Г. Державне управління; [пер. з англ. В. Івашка, О. Коваленко, С. Соколик]. Київ : Основи, 1994. 191 с.
75. Pfifner J. M. Public Administration. New York : The Ronald Press Co., 1960. P. 3.
76. Department of Homeland Security. URL: www.dhs.gov (дата звернення: 20/07/2024).
77. Homeland Security Act Of 2002. URL: <https://www.dhs.gov/homeland-security-act-2002> (дата звернення: 30/07/2024).
78. Castles, Stephen and Mark Miller. 2009. The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World. New York : Guilford Press 452 p.
79. Terriquez V., Lin M. Yesterday They Marched, Today They Mobilised the Vote: A Developmental Model for Civic Leadership among the Children of Immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2020. 46(4). P. 747–769.
80. Park J. K., Yale-Loehr S., & Kaur G. DACA, public health, and immigrant restrictions on healthcare in the United States. *Lancet regional health. Americas*. 2023. 21. P. 11–34.

81. Ministry of Foreign Affairs Singapore. URL: <https://www.mfa.gov.sg/> (дата звернення: 11/07/2024).
82. Choy K. M., and I. Sugimoto. Trade, the Staple Theory of Growth, and Fluctuations in Colonial Singapore, 1900–39. *Australian Economic History Review*. 2013. 53 (2). P 121–145.
83. Iwasaki K. Singapore's Strategies for Attracting Highly-Skilled Foreign Human Resources – How Does Singapore Recruit Foreign Talent? 2015. *RIM* 15 (56). P. 2–27.
84. Dutta M. J. Singapore's Extreme Neoliberalism and the COVID Outbreak: Culturally Centering Voices of Low-Wage Migrant Workers. *The American behavioral scientist*. 2021. 65(10). P. 1302–1322.
85. Thompson M. R. Singapore and the lineages of authoritarian modernity in East Asia. In Rahim L. Z., Barr M. (Eds.), *The limits of authoritarian governance in Singapore's developmental state*. 2019. P. 29–48.
86. Grzymała-Kazłowska A., Brzozowska A. From Drifting to Anchoring. Capturing the Experience of Ukrainian Migrants in Poland. *Central and Eastern European Migration Review*. 2017. 6(2). P. 103–122.
87. Фліссак К. А. Польська міграційна політика в рамках права ЄС. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4. С. 74–80.
88. Chmielewska I., Dobroczek G., Puzynkiewicz J. A new wave of Ukrainian migration to Poland. URL : [https:// finansialobserver.eu/poland/a-new-wave-of-ukrainian-migration-to-poland/](https://finansialobserver.eu/poland/a-new-wave-of-ukrainian-migration-to-poland/) (дата звернення: 03/08/2024).
89. Strzelecki P., Growiec J., Wyszynski R. The Contribution of Immigration from Ukraine to Economic Growth in Poland. *Review of World Economics*. 2022. 158(2). P. 365–399.
90. Adamczyk A. Polska Polityka Migracyjna i Jej Paradoksy. *Studia Migracyjne Przegląd Polonijny*. 2023. (1). P. 31–51.
91. Пойда-Носик Н. Н. Науково-методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. № 1. С. 288–292.

- 92.Дороніна М. С. Управління економічними та соціальними процесами підприємства : монографія. Харків : ХДЕУ, 2002. 431 с.
- 93.Фролова Л. В. Механізми логістичного управління торговельним підприємством : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. 322 с.
- 94.Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління : вид. 2-ге, доп. і випр. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.
- 95.Приходченко Л. Сутність понять механізмів держави, державного управління та державного регулювання. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. Одеса : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2008. № 3. С. 269–274.
- 96.Радченко О. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 3. С. 19–25.
- 97.Особливості публічного управління та адміністрування : навч. посібник / Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. Київ : ЛіраК, 2017. 256 с.
- 98.Крюков О. І. Інформаційне забезпечення публічної влади як чинник національної безпеки держави в умовах глобалізації. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: «Державне управління». 2016. Вип. 1. С. 142–149.
- 99.Клочко О., Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. *Політичні науки та публічне управління*. 2022. №2 (62). Р. 66–75.
100. Горбулін В. П. Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
101. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : монографія / за заг. ред. В. М. Князева. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.

102. Боголюбов В. М., Клименко М. О., Мельник Л. Г., Ракоїд О. О. Стратегія сталого розвитку : підручник. Київ : ВЦ НУБІПУ, 2018. 446 с.
103. Принципи державного управління. SIGMA. URL: <https://www.center.gov.ua/> (дата звернення: 01/08/2024).
104. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. 2nd Edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001. P. 158–160.
105. Bloom D. E., Canning D., and Sevilla J. The Demographic Dividend: A New Perspective on the Economic Consequences of Population Change. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2003. P. 45–47.
106. Іваницька С. Б., Галайда Т. О. Навчальний посібник із дисципліни «Економіка праці й соціально-трудові відносини» для студентів галузей знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» й 07 «Управління та адміністрування» усіх форм навчання. Полтава : ПолтНТУ ім. Юрія Кондратюка, 2019. 217 с.
107. Кустовська О. В. Демографічний розвиток регіону (статистичний аналіз і моделювання). Тернопіль : Економічна думка, 2008. 326 с.
108. Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 127 (частина 1). 2016. С. 104–115.
109. Ровенчак О. А. Міжнародна міграція крізь призму її причин та наслідків. *Вісник Львівського університету*. Сер. Соціологічна. 2009. Вип. 3. С. 125–142.
110. Castles S. Immigrant workers and class structure in Western Europe. Oxford : Oxford University Press, 1985. 219 P.
111. Міністерство соціальної політики України. Офіційна веб-сторінка. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 01/08/2024).
112. Міністерство охорони здоров'я. Офіційна веб-сторінка. URL: <https://moz.gov.ua/> (дата звернення: 01/08/2024).

113. Державна служба статистики України. Офіційна веб-сторінка. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01/08/2024).
114. Силкін О. С. Антикризове управління у системі забезпечення фінансової безпеки підприємства : дис. ...доктора філософії за спеціальністю 073 – «Менеджмент». Львів : Українська академія друкарства; Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, 2020. 295 с.
115. Штангрет І. А. Розвиток системи економічної безпеки підприємства в умовах цифрової трансформації економіки : дис. ... доктора філософії зі спеціальності 073 – «Менеджмент». Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 248 с.
116. Заверуха Д. А. Забезпечення економічної безпеки держави в умовах Індустрії 4.0 : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, 2023. 210 с.
117. Іськів І. Я. Державна політика у сфері забезпечення національної безпеки України : дис. ... доктора філософії з галузі знань «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». Державного університету «Житомирська політехніка», 2023. 215 с.
118. Дахін А. Н. Педагогічне моделювання: сутність, ефективність та невизначеність. *Педагогіка*. 2003. № 4. С. 21–26.
119. Волкова Н. П., Тарнопольський О. Б. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах : монографія / ред. О. Б. Тарнопольський. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. 228 с.
120. Негребецький В. Моделювання як основа процесу пізнання під час перевірки показань на місці. *Криміналістика*. 2016. 7. С. 169–171.
121. Marca D. A., & McGowan C. L. SADT Structured Analysis and Design Technique. McGraw-Hill Book Company, 1988.

122. Barkmeyer E. J. SIMA Reference Architecture Part 1: Activity Models. NISTIR 5939, United States Department of Commerce National Institute of Standards and Technology, 1996.
123. Li Q., & Chen Y.-L. IDEF0 Function Modeling. In: *Modeling and Analysis of Enterprise and Information Systems*. Springer, Berlin, Heidelberg, 2009. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-540-89556-5_5. (дата звернення: 14/07/2024).
124. Ross D. T. Structured Analysis (SA): A Language for Communicating Ideas. *IEEE Transactions on Software Engineering*. 1977. vol. SE-3, no. 1, January P. 16–34.
125. Men Q., & Mayer R. J. IDEF: A Comprehensive Guideline for Industrial Applications. In *Industrial Engineering and Management Systems: An Integrated Approach*, edited by Z. Michalewicz. Wiley-Interscience, 1992.
126. Lahtela A. & Myllymäki P. Automation of Strategy Using IDEF0—A Proof of Concept. *Presented at the International Conference on System Engineering, Operations Management and Industrial Engineering*. Helsinki, Finland, 2022.
127. Meadows L. A IDEF0-based Methodology for Project Reliability Assessment. *IEEE Transactions on Reliability Engineering*. 2021. vol. 39, no. 2, April. P. 289–305.
128. Kumar V. & Smith R. The Use of IDEF0 for the Design and Specification of Methodologies. *Journal of Modeling in Management*. 2023. vol. 18, no. 3,.
129. Fisher T. Some Aspects of Functional Modeling in the IDEF0 Standard. *Applied Physics Reviews*. 2024. vol. 5, no. 1. P. 100–105.
130. Internal Displacement in Ukraine: The Scale and Management Challenges in Times of Uncertain, 2022. URL: <https://www.pragueprocess.eu/en/news-events/news/710-new-report-internal-displacement-in-ukraine-the-scale-and-management-challenges-in-times-of-uncertainty> (дата звернення: 08/09/2024).
131. UNHCR. Ukraine, 2024. URL: <https://www.unhcr.org/ua/> (дата звернення: 08/09/2024).

132. Ukraine: Coronavirus Pandemic Country Profile, 2024. URL: <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/ukraine> (дата звернення: 07/09/2024).
133. Mehta NK, Honchar I, Doroshenko O, Pak K, Daniuk M, Polikarchuk P. *Impact of the COVID-19 pandemic on Ukrainian mortality, 2020–2021*. PLoS ONE 18(5): e0285950. 2023.
134. Human Development Index trends, 2024. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf> (дата звернення: 07/09/2024).
135. Kryshchanovych M., Petrovskyi P., Khomyshyn I., Bezena I., & Serdechna I. Peculiarities of implementing governance in the system of social security. *Business, Management and Economics Engineering*. 2020. 18(1). P. 142–156.
136. Drebot N. P., Kryshchanovych S. V., Kryshchanovych M. F., & Kozmuk N. I. Державне регулювання сталого розвитку гірських територій: зарубіжний досвід. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2019. 1(28). P. 480–487.
137. Криштанович М., Ортинський В., Красівський О., Мазій Н., & Пасічник В. Методичний підхід до протидії загрозам економічної безпеки в контексті забезпечення захисту національних інтересів. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. 4(39). P. 202–208.
138. Криштанович М., Варцаба В., Курносенко Л., Мунко Г., & Чепець О. Розвиток публічного управління фінансово-економічною безпекою в сучасних умовах. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. 1(48). P. 258–267.
139. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 03/09/2024).

140. Migrant Integration Policy Index, 2019. URL: <https://www.mipex.eu/> (дата звернення: 05/09/2024)
141. Україна – Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo> (дата звернення: 08/09/2024).
142. Інститут демографії та соціальних досліджень, 2024. URL: <https://idss.org.ua/index> (дата звернення: 08/09/2024).
143. Державна служба статистики України. Чисельність населення 2024. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/kn/kn_1221_ue.xls (дата звернення: 08/09/2024).
144. Державна служба статистики України. Народжуваність й смертність. 2024. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ds/kjp_reg/kjp_reg0122_ue.xls (дата звернення: 08/09/2024).
145. World Population Ageing. 2024. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesd_pd_2024_wpa2023-report.pdf (дата звернення: 09/09/2024).
146. World Migration Report. 2024. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (дата звернення: 01/09/2024).
147. Державна служба статистики України. Міграційний рух. 2024. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/mr/mrn_tm_02_20_ue.xls (дата звернення: 02/09/2024).
148. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки. *Фінансовий простір*. 2013. № 3. С. 110–114.
149. Економічна безпека: навч. посіб. за ред. Варналій З. С. Київ : Знання, 2009. 647 с.

150. Мельник О. О. Система загроз економічної безпеки підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. 2011. № 25. С. 97–103.
151. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.
152. Картузов Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 9 (135). С. 115–124.
153. Мунтіян В. І. Основи теорії інформаціогенної моделі економіки. Київ : КИИЦ, 2004. 368 с.
154. Дідович І. І. Формування економічній безпеки держави та регіону. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.11. С. 152–158.
155. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. Київ : НІСД, 2001. 312 с.
156. Fiksel J. Quantitative risk analysis for toxic chemicals in the environment. *J. of hazard materials*. 1987. 10, № 2–3. Р. 227–240.
157. Varnes D. Landslide hazards zonation, a review of principles and practice. 1984. UNESCO. Р. 60.
158. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2006. 17 с.
159. Костюк Ж. С. Поняття ризику, небезпеки та загрози як базових категорій розкриття сутності економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. Вип. 43. С. 142–149.
160. Пойда-Носик Н. Н. Ризики і джерела загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств у сучасних умовах. URL: www.teologia.org.ua (дата звернення: 16/09/2024).
161. Koczkodaj W. W. A new definition of consistency of pairwise comparisons. *Mathematical and Computer Modelling*. 1993. Т. 18, № 7. С. 79–84.
162. Saaty T. L. The Analytic Hierarchy Process: Planning, Priority Setting, Resource Allocation. Нью-Йорк : McGraw-Hill, 1980. 287 с.

163. Ishizaka A., Nemery P. Multi-Criteria Decision Analysis: Methods and Software. Чичестер : Wiley, 2013. 266 с.
164. Тарасенко Ф. П. Системний аналіз в управлінні : підручник. Київ : КНЕУ, 2000. 400 с.
165. Ситник В. Ф. Системи підтримки прийняття рішень : монографія. Київ : КНЕУ, 2006. 432 с.
166. Клебанова Т. С. Економіко-математичні моделі в управлінні : підручник. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2010. 528 с.
167. Мазур О. Є., Шевчук В. Я. Моделі та методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 384 с.
168. Ковальов М. Ю. Методи багатокритеріального прийняття рішень : навч. посібник. Київ : КНУ, 2017. 256 с.
169. Гриценко В. В. Математичні методи та моделі в економіці : навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 300 с.
170. Основи теорії систем : навч. посібник / В. М. Садовський, В. О. Перестюк, О. М. Белов. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 364 с.
171. Старіш О. Г. Системологія : підручник. Київ, 2005. 232 с.
172. Тверезовська Н., Тарнавська Т. Осмислення поняття «система» в різних галузях наукових знань. *Освітній вимір*. 2012. 35. Р. 320–331.
173. Іванов В. Ф. Поняття «інформація» у різних науках. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2000. Т. 1. 230 с.
174. Корчагін М. Поняття інформації як цивільно-правової категорії. *Юридичний журнал*. 2006. № 9. С. 56–60
175. Drucker P. F. Post-Capitalist Society. Oxford : Butterworth Heinemann, 1993.

176. Організація і методика проведення аудиту: навчально-практичний посібник / В. В. Сопко, Н. І. Верхоглядова, В. П. Шило та ін. Київ : Професіонал, 2004. 624 с.
177. Проскуріна Н. М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2011. 739 с.
178. Безбородова Т. В. Структурно-морфологічна модель системи інформаційного забезпечення процесу управління. *Економіка та держава*. 2007. № 4. С. 27–29.
179. Хвалібота Р. І. Особливості впливу внутрішньої міграції на забезпечення демографічної безпеки: Виклики для системи державного управління. *«Наукові перспективи»*. 2024. Випуск № 7(49). С. 597–603.
180. Хвалібота Р. І. Забезпечення демографічної безпеки під впливом посиленої міграції в Україні: Зміни в системі державного управління. *Електронний науковий журнал «Суспільство та національні інтереси»*. 2024. № 4(4). С. 1379–1387.
181. Хвалібота Р. І. Зарубіжний досвід забезпечення демографічної безпеки: нові можливості для системи державного управління в Україні. *«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування»)*. 2024. № 8(36). С. 309–316.
182. Хвалібота Р. І. Використання досвіду провідних країн світу в контексті удосконалення державного управління демографічною безпекою України. *Журнал Український економічний часопис*. 2024. № 6. С. 174–177.
183. Хвалібота Р. І. Зміни в міграційних процесах й їх вплив на трансформацію системи забезпечення демографічної безпеки: Переосмислення парадигми механізмів державного управління. *Журнал «Успіхи і досягнення у науці»*. 2024. № 6(6). С. 650–657.
184. Хвалібота Р. І. Забезпечення демографічної безпеки через розвиток сільських територій: нові можливості й виклики для системи державного управління. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 3 (05).

185. Хвалібота Р. І. Загрози демографічній безпеці України в умовах повномасштабного вторгнення: переосмислення механізмів державного управління. *Розвиток міста*. 2024. № 3 (03).
186. Хвалібота Р. І. Характеристика сутності державного управління демографічною безпекою. VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інтеграція освіти, наука і бізнес у сучасному середовищі: Літні дебати» (м. Дніпро, 1–2 серпня 2024 р.) Україна. Дніпро, 2024. С. 298–299.
187. Хвалібота Р. І. Посилення міграційних процесів як новий виклик для системи державного управління демографічною безпекою. Міжнародна науково-практична конференція: «Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації» (м. Чернігів, 2 серпня 2024 р.) Україна. Чернігів, 2024. С. 99–101.
188. Хвалібота Р. І. Міграція як фактор змін в системі забезпечення демографічної безпеки держави. Міжнародна науково-практична конференція: «Проблеми та перспективи економіки та менеджменту» (м. Черкаси, 15 серпня 2024 р.) Україна. Черкаси, 2024. С. 23–24.
189. Хвалібота Р. І. Характеристика основних завдань державного управління демографічною безпекою. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти і технологій» (м. Полтава, 29 серпня 2024 р.) Україна. Полтава, 2024. С. 34–35.
190. Хвалібота Р. І. Потрясіння в системі державного управління демографічною безпекою внаслідок посилення міграційних процесів: Виклики й загрози. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права» (м. Кременчук, 5 вересня 2024 р.) Україна. Кременчук, 2024. С. 56–58.
191. Хвалібота Р. І. Вплив механізмів державного управління на недопущення негативних демографічних змін: Безпековий аспект.

- Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська національна ідея в сучасному міждисциплінарному дискурсі». XXXVII Харківські політологічні читання (м. Харків, 27 вересня 2024 р.) Україна. Харків, 2024. С. 69–71.
192. Хвалібота Р. І. Забезпечення освітнього процесу в умовах посиленої внутрішньої міграції: виклики для системи державного управління демографічною безпекою. III Міжнародна науково-практична конференція «Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно – педагогічна мобільність» (м. Львів, 27 вересня 2024 р.) Україна. Львів, 2024. С. 279–281.
193. Хвалібота Р. І. Інформаційне забезпечення демографічної безпеки: трансформація системи державного управління. Міжнародна науково-практична конференція «Глобальні тенденції в економіці, фінансах та управлінні» (м. Одеса, 10 жовтня 2024 р.) Україна. Одеса, 2024. С. 76–78.
194. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства Економіки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07#Text> (дата звернення: 21/10/2024).
195. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства Економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 21/10/2024).
196. Мала гірничо-енциклопедія : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Донецьк : Донбас, 2004. Т. 1 : А К. 640 с.
197. Білецький В. С., Смирнов В. О., Сергєєв П. В. Моделювання процесів переробки корисних копалин : посібник. НТУ «Харківський політехнічний інститут», Львів : «Новий Світ- 2000», 2020. 399 с.
198. Заверуха Д. А. Забезпечення економічної безпеки держави в умовах Індустрії 4.0 : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка.

- Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, 2023. 210 с.
199. Грішнова О. А., Харазішвілі Ю. М. Демографічна безпека України: Індикатори, рівень, загрози. *Demography and Social Economy*. 2019. № 2 (36). С. 65–80.
 200. Колмакова О. М., Смачило В. В., Білоус В. О. Оцінка рівня демографічної безпеки регіону. *Науково-технічний збірник*. 2014. № 113. С. 308–313.
 201. Теорія і практика політичного аналізу: навч. посібник / за заг. ред. О. Л. Валевського, В. А. Ребкала. Київ : Міленіум, 2003. 226 с.
 202. Галіцин В., Галіцина О., & Галіцин В. Управління інформаційними ризиками як чинник підвищення ефективності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2024. (62) С. 167–189.
 203. Сидорова А. В., Біленко Д. В., Буркіна Н. В. Бізнес-аналітика : навч.-метод. Посібник. Вінниця : ДонНУ ім. В. Стуса, 2019. 104 с.
 204. Дурдинець В. Системна інформатизація законотворчої та правоохоронної діяльності : [монографія] / кер. авт. кол. М. Я. Швець ; за ред. В. В. Дурдинця та ін. Київ : Навч. кн., 2005. 639 с.
 205. Пугач А. О. Сутність процесу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної виконавчої влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_8_6. (дата звернення: 10.03.2025).
 206. Пархоменко О. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації : дис. ... канд. екон. наук : 08.02.02. Київ, 2006. 211 с.
 207. Макода С. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2016. Вип. 177. С. 131–136.

208. Томчук О. Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 35. С. 487.
209. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник. Київ : Знання, 2011. 630 с.
210. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626> (дата звернення: 02.03.2025).
211. Романов В. Є. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.
212. Рябічко О. В. Державна політика регулювання підприємницької діяльності: механізми формування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 1 (39). С. 72–76.
213. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін; упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін. Київ : Генеза, 1997. 400 с.
214. Енциклопедія освіти / відп. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
215. Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навчального модуля / уклад.: В. Ребкало, В. В. Тертичка. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 80 с.
216. Муромцева Ю. І. Демографія : навч. посібник. Київ : Кондор, 2009. 300 с.
217. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. С. В. Мочерний. Київ : Академія, 2002. Т. 1. 864 с.
218. Ковбас Б., Костів В. Основи родинних відносин. Івано-Франківськ : Науково-дослідний центр «Педагогіка і психологія вищої школи», 2002. 286 с.
219. Villarreal A. Explaining the decline in Mexico-U.S. Migration: the effect of the Great Recession. *Demography*. 2014. 51(6). P. 2203–2228.

220. Angel J. L., Vega W., & López-Ortega M. Aging in Mexico: Population Trends and Emerging Issues. *The Gerontologist*. 2017. 57(2). P. 153–162.
221. Aguila E., Diaz C., Fu M. M., Kapteyn A., & Pierson A. Living Longer in Mexico: Income Security and Health. *Rand health quarterly*. 2012. 1(4), P. 11–30.
222. García-Guerrero V. M. Un análisis de las diferencias entre las proyecciones de población 2006–2050 y el censo de población 2010. *Coyuntura Demográfica*, 62–65.
223. Borjas GJ. The economic analysis of immigration. In: Ashenfelter OC, Card D, editors. *Handbook of labor economics*. Elsevier; Amsterdam, The Netherlands: 1999. P. 1697–1760.
224. Masferrer C., Pedroza L., Covarrubias A., García-Guerrero V. M., Gil Everaert I., González G., ... Zepeda B. Considerations for a New Research Agenda on Migration and Refugee Studies: Lessons from Studying Migration and Foreign Policies in Mexico. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. 2023. 21(4). P. 566–580.
225. Cantor D. J., Freier L. F., & Gauci J.-P. (Eds.) *A Liberal tide? Immigration and asylum law and policy in Latin America*. Institute of Latin American Studies, University of London. 2015. 402 p.
226. Covarrubias A. «Foreign migration policy. In Masferrer, C. & L. Pedroza (eds.) *The intersection of foreign policy and migration policy today*. Mexico City: El Colegio de México. 2021. P. 81–87.
227. De Haas H. Paradoxes of migration and development. In *Routledge handbook of migration and development*. 2020. P. 17–31.
228. Cherin M., Iurino D.A., Sardella R. New well-preserved material of *Lynx issiodorensis valdarnensis* (Felidae, Mammalia) from the Early Pleistocene of Pantalla (central Italy). *Bollettino della Società Paleontologica Italiana*. 2013. V. 52. № 2. P. 103–111.
229. Clottes J. et al. *La Grotte Chauvet: L'Art des Origines* (Ed. du Seuil, Paris), 226 S. zahlreiche Farbfotos, 350 FF; vom Verf. nicht eingesehen. 2001.

230. Різник М. Г. Письмо і шрифт. Київ, 1978. 295 с.
231. Історія української та зарубіжної культури : навч. посібник / [Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін. ; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука]. Київ : Вища школа : Знання, КОО, 2000. 2-ге вид., стер. 326 с.
232. Гаврюшенко О. А. Історія світової культури : навч. посібник. Наукова редакція. Київ : Кондор, 2004. 763 с.
233. Павленко О. П. Культурологія : посіб. для підготов. до іспитів. 2-ге вид., стереотип. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. 176 с.
234. Холод О. Соціальні комунікації : соціо- і психолінгвістичний аналіз : навч. посібник. Київ–Переяслав-Хмельницький : Українська асоціація психолінгвістів, 2009. 272 с.
235. Зеленько А. С. Загальне мовознавство (Історія лінгвістичних вчень : аспекти, методи, прийоми, процедури дослідження мови) : [посібник]. 2-ге вид., перероблене. Луганськ : Альма-матер, 2002. 283 с.
236. Історія західноєвропейського Середньовіччя : хрестоматія / упорядник М. О. Рудь : навч. посібник. Київ : Либідь, 2005. 656 с.
237. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. / [Я. М. Жарков, Л. Ф. Компанцева, В. В. Остроухов, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Є. Д. Скулиш] ; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Є. Д. Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
238. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Частина І. Львів: Видавництво ЛБА, 1999. 448 с.
239. Сенченко М. І., Сенченко О. М. Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 128 с.
240. Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers. Par une société de gens de lettres / mis en ordre et publié par M. Diderot, M. D'Alembert. T. 13. Paris, 1751. 914 p.

241. Лебедєв І. К. Історія науки і техніки : навч.-метод. матеріали для студ. ф-ту прикладної математики ; навч. посіб. для студ. спец. 113 «Прикладна математика», 121 «Інженерія програмного забезпечення», 123 «Комп'ютерна інженерія»; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. 128 с.
242. Іскович-Лотоцький Р. Д., Севостьянов І. В. Історія інженерної діяльності: підручник. Вінниця : ВНТУ, 2014. С. 9–29.
243. Історія науки і техніки: навчальний посібник. Мелітополь : ФО-Одноріг Т.В., 2018. С. 24–83.
244. Бесов Л. М. Наука і техніка в історії суспільства: навч. посібник / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків : Золоті сторінки, 2011. С. 136–180.
245. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ, 1996. С. 362–380.
246. Каратигін С. В. Бази даних: найпростіші засоби опрацювання інформації; системи управління базами даних. М.: АВФ, 1995. С. 13–45.
247. Коваль Т. В. Філософське осмислення ролі інформації в сучасному. *Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки*. 2008. Вип. 43. С. 19–23.
248. Malthus Thomas Robert. *Definitions in Political Economy*. Edited by Alexander K Bocast. Critical edition. McLean: Berkeley Bridge Press, 2016.
249. Хвалібота Р. І. Вплив міграційних процесів на державне управління в країні: Виклики й ризики в контексті забезпечення демографічної безпеки. Друкований журнал «Актуальні питання у сучасній науці» (Серія «Державне управління». 2024. № 11(29). С. 412–420.
250. Хвалібота Р. І. Державне управління демографічною безпекою: міграційні виклики внаслідок негативного впливу дестабілізуючих факторів. *Сучасні аспекти реформування системи публічного управління в*

умовах воєнного часу: IV Міжнародна науково-практична конференція 25 жовтня 2024 року м. Переяслав, Україна. С. 159–160.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Основні погляди щодо сутності поняття «міграція»

Автор	Визначення
Юридична енциклопедія [11, с. 300]	переміщення осіб через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу зі зміною постійного місця проживання назавжди або на тривалий час
В. Шелюк [12, с. 46]	поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різного виду поселення та інші види переміщень
С. Бреттел [13]	процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни: вона охоплює будь-який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів
Е. Лі [14, с. 59]	ширше поняття у трактуванні міграції, ніж переселення, адже міграція у вузькому сенсі являє собою завершений вид територіального переміщення, який у результаті призводить до зміни постійного місця проживання особи
С. Мочерний [15, с. 385]	переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане зі зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього
Т. Драгунова [16, с. 73]	переміщення людей між населеними пунктами, регіонами та країнами, що зумовлене економічними, політичними, етнічними та релігійними чинниками і пов'язане зі зміною місця проживання на різні терміни
В. Шелюк [17, с. 46]	це поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різного виду поселення та інші види переміщень

О. Малиновська [18, с. 9]	територіальні переміщення людей, які пов'язані з перетином певних кордонів: адміністративних чи державних
О. Ровенчак [19, с. 129]	це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух включає в себе еміграцію та імміграцію
С. Западнюк [20, с. 20]	переміщення осіб через межі адміністративно-територіальних одиниць країни або через кордони країни зі зміною місця постійного проживання людини назавжди чи на визначений мінімальний період часу, або з регулярним поверненням до нього
С. Пугач [21, с. 13]	це стихійні чи опосередковано керовані переміщення індивідів чи груп людей по території із одного місця в інше зі зміною місця проживання назавжди або на більш чи менш тривалий час, які зумовлені низкою факторів (передусім соціально-економічних) та призводять до перерозподілу населення та трудових ресурсів між різними регіонами

Систематизував автор

ДОДАТОК Б

Основні погляди щодо сутності поняття «державне управління»

Автор	Визначення
В. Авер'янова [41, с. 6]	особливий та самостійний різновид діяльності держави, що здійснює окрема система спеціальних державних органів – органів виконавчої влади
В. Колпаков [42, с. 16]	специфічна діяльність держави, що дістає вияв у функціонуванні її органів, які безперервно, планомірно, владно і в рамках правових установлень, впливають на суспільну систему з метою її вдосконалення відповідно до державних інтересів
С. Ківалова [43, с. 6]	вид державної діяльності, що має підзаконний, виконавчо-розпорядчий характер органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій та завдань держави у процесі регулювання економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферами
В. Цветков, В. Горбатенко [44, с. 119]	керівництво будь-ким чи будь-чим на державному рівні. Управління визначається ним як функція організованої системи різної природи (технічної, соціальної), яка забезпечує її цілість, тобто досягнення поставленої перед ними мети
І. Сікорська [45, с. 47]	соціальна діяльність, у котрій беруть участь інституції не тільки економічного, але й суспільного характеру
Н. Нижник, О. Машков [46, с. 89]	позитивна, організуюча і творча діяльність органів виконавчої влади, які здійснюють керівництво господарським, соціально-культурним і державно-політичним будівництвом
В. Тертичко [47, с. 97]	механізм впливу держави на суспільство, у межах чого формується дихотомія: «держава – громадянське суспільство», на основі механізму прямих і зворотних зв'язків
Ю. Битяк [48, с. 261]	самостійний вид державної діяльності, що має організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, особливої групи державних органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій та завдань держави в процесі повсякденного і безпосереднього керівництва економічним, соціально-культурним та адміністративно-

	політичним будівництвом
Ю. Кунєв, А. Коросташова, [49, с. 19]	систематично здійснюваний цілеспрямований вплив держави на суспільну систему в цілому або на окремі її ланки, на стан і розвиток суспільних процесів, на свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина, з метою реалізації державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, в інтересах оптимального функціонування та розвитку держави
В. Пилипишин [50, с. 11]	частина соціального управління, тобто управління людьми та їх колективами. У вузькому значенні – державне управління – це управління персоналом державної служби, а також суспільними сферами (економікою, правовим процесом, соціальним забезпеченням, культурою), суспільними групами, організаціями та інститутами

Систематизував автор

ДОДАТОК В

Основні погляди щодо сутності поняття «загроза»

Автор	Визначення
І. Цікановська [148, с. 111]	коли відбувається безпосередня дія негативних факторів впливу на стан безпеки досліджуваного об'єкта, порушуючи його рівновагу
З. Варналій [149, с. 109]	сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка своєю чергою може створювати різноманітні ризики
О. Мельник [150, с. 98]	реальна можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування суб'єкта господарювання, наносить матеріальну та нематеріальну шкоду, яка призводить до відхилень від стратегії
Т. Васильців [151, с. 26]	сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка своєю чергою може створювати різноманітні ризики
Є. Картузов [152, с. 116]	конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупності негативних чинників чи умов
В. Мунтіян [153, с. 13]	можливість заподіяння шкоди, майнових, фізичних або моральних (духовних) збитків особистості, суспільству чи державі
І. Дідович [154, с. 155]	сукупність умов і чинників, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільству, державі, ускладнюють або унеможлиблюють реалізацію національних економічних інтересів
А. Качинський [155, с. 188]	явище з прогнозованими, але неконтрольованими небажаними подіями, що можуть у певний момент часу в межах даної території завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити матеріальні збитки тощо
Дж. Фіксел [156, с. 228]	явище чи ситуація, що може завдати шкоду здоров'ю людини або її безпеці

Д. Варнес [157, с. 60]	ймовірність виникнення в певний момент часу та в межах даних територій явища, що потенційно здатне уражати людей і завдавати матеріальних збитків
К. Горячова [158, с. 13]	небезпека на стадії переходу з можливості у дійсність як наявна або потенційна демонстрація готовності: відносно суб'єктів господарської діяльності – одних суб'єктів завдати шкоду іншим або по відношенню до процесів, явищ – негативно вплинути на господарську діяльність підприємства
Ж. Костюк [159, с. 145]	частина ризику і конкретна форма небезпеки, яка виникає у разі негативного наслідку прийнятого рішення чи невиправданого ризику
Н. Пойда-Носик [160]	потенційні або реальні дії, об'єктивні та суб'єктивні явища у непрогнозованих для підприємства умовах, що порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності і здатні призвести до припинення його діяльності або до значних фінансових та інших втрат

Систематизував автор

ДОДАТОК Г

**Результати оцінювання ефективності державної політики
забезпечення демографічної безпеки із врахуванням вагомості кожного
індикатора**

Індикатори	Періоди охоплення оцінювання				
	2018	2019	2020	2021	2022
Економічна складова	0,56/0,14	0,57/0,14	0,55/0,13	0,6/0,15	0,44/0,11
Дієвість державної політики в підвищенні рівня зайнятості	0,63/0,25	0,67/0,27	0,59/0,24	0,64/0,26	0,48/0,19
Ефективність державної політики у сфері зниженню рівня бідності	0,55/0,17	0,56/0,17	0,52/0,16	0,57/0,17	0,44/0,13
Ефективність державної політики у сфері підвищення середнього доходу на душу населення	0,49/0,15	0,48/0,14	0,53/0,16	0,58/0,17	0,41/0,12
Безпекова складова	0,6/0,15	0,59/0,15	0,51/0,13	0,57/0,14	0,36/0,09
Ефективність державної політики щодо формування безпекових умов при народжуваності	0,67/0,2	0,65/0,2	0,57/0,17	0,62/0,19	0,37/0,11
Дієвість державної політики у сфері забезпечення захисту структури населення	0,49/0,15	0,52/0,16	0,45/0,14	0,5/0,15	0,34/0,1
Результативність державної політики щодо регулювання природного приросту	0,64/0,26	0,61/0,24	0,51/0,2	0,59/0,24	0,36/0,14
Соціальна складова	0,65/0,16	0,67/0,17	0,56/0,14	0,66/0,17	0,4/0,1
Дієвість державної політики у сфері охорони здоров'я	0,68/0,27	0,69/0,28	0,55/0,22	0,71/0,28	0,43/0,17
Спроможність підвищити рівень освіченості населення	0,74/0,22	0,76/0,23	0,65/0,2	0,69/0,21	0,53/0,16
Дієвість у покращенні житлових умов й інфраструктури	0,53/0,16	0,56/0,17	0,49/0,15	0,58/0,17	0,24/0,07
Міграційна складова	0,72/0,18	0,74/0,19	0,79/0,2	0,69/0,17	0,3/0,08
Дієвість системи державного управління міграційними потоками	0,65/0,26	0,7/0,28	0,78/0,31	0,67/0,27	0,32/0,13

Спроможність протидіяти нелегальній міграції	0,79/0,24	0,77/0,23	0,81/0,24	0,73/0,22	0,28/0,08
Обґрунтованість міграційної політики	0,72/0,22	0,74/0,22	0,79/0,24	0,66/0,2	0,29/0,09
Інтегральне значення ефективності державної політики забезпечення демографічної безпеки	0,63	0,64	0,6	0,63	0,38

Сформував автор

ДОДАТОК Д

Довідки впровадження

ДОВІДКА

щодо використання результатів дисертаційної роботи
ХВАЛБОТИ РОСТИСЛАВА ІГОРОВИЧА на тему:

«Інформаційно-аналітичне забезпечення державної політики демографічної безпеки України в
умовах посиленої міграції»

Волонтерська громадська організація "Птаха України" активно залучена до вирішення соціальних проблем, що виникають в умовах посиленої міграції, зокрема в контексті адаптації та інтеграції мігрантів, біженців та осіб, що шукають притулку в Україні. У своїй діяльності організація орієнтована на допомогу соціально вразливим групам населення, що включає підтримку мігрантів і надання їм необхідної інформації та послуг у нових умовах.

Дослідження, проведене в рамках дисертаційної роботи, виявило важливі аспекти, які можуть бути використані в діяльності громадської організації "Птаха України", для вдосконалення державного управління демографічною безпекою в умовах міграційних викликів. Пропозиції, що були розроблені в результаті дослідження, мають значний потенціал для практичного застосування в рамках діяльності організації.

Основні напрямки впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність організації: покращення інформаційного забезпечення мігрантів; підвищення ефективності адаптаційних програм для мігрантів та внутрішньо переселених громадян; створення координаційного центру для мігрантів; впровадження соціальних ініціатив для підтримки мігрантів в умовах воєнного стану та інших кризових ситуацій; підвищення рівня обізнаності та активності громадянського суспільства.

Впровадження зазначених підходів дозволить громадській організації "Птаха України" ефективніше виконувати свою місію в контексті зростаючої міграції та сприятиме створенню більш інклюзивного та безпечного середовища для мігрантів в Україні. Запропоновані інновації та рекомендації також можуть бути застосовані на національному рівні, що допоможе країні ефективно реагувати на сучасні міграційні виклики.

Голова громадської
організації «Птаха України»

Галина БОРДУН

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ЗАХІДНЕ МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ
ВІДДІЛ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ У МІСТІ ЛЬВОВІ

вул. І. Франка 157, м. Львів, Львівська обл., 79026, тел.: (032)270-56-94; 276-64-83, 270-35-95,
e-mail: ves@lv.lv.drsu.gov.ua, код згіню з ЄДРПОУ 19170503

Від 12.12.24 року № 154/3320-110

На № _____ від _____ року

ДОВІДКА

щодо використання результатів дисертаційної роботи
ХВАЛБОТИ РОСТИСЛАВА П'ЮРОВИЧА на тему:

«ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ПОСИЛЕНОЇ МІГРАЦІЇ»

Державне управління демографічною безпекою є важливим аспектом забезпечення стабільності та розвитку країни, особливо в умовах посиленої міграції, яка суттєво впливає на структуру населення, соціальні процеси та економічну ситуацію в Україні. Враховуючи сучасні виклики, зокрема зростання кількості мігрантів та переміщених осіб, виникає необхідність забезпечення належної демографічної безпеки.

Одним із основних елементів забезпечення демографічної безпеки є ефективна система державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС), яка сириже моніторингу змін у структурі населення, а також забезпечує правовий статус іромадян, в тому числі мігрантів, біженців та осіб, що шукають притулку. Відділ державної реєстрації актів цивільного стану є ключовим у цьому процесі, оскільки його діяльність включає реєстрацію народження, шлюбу, розлучення, смерті та інших актів цивільного стану, що важливо для аналізу демографічних процесів.

У результаті дослідження, проведеного в рамках дисертаційної роботи, було виявлено низку проблем та можливих напрямків удосконалення роботи відділів ДРАЦС у контексті демографічної безпеки. Зокрема: інтеграція даних про міграційні потоки; цифровізація процесів реєстрації; спрощення реєстраційних процедур для осіб, які знаходяться в Україні тимчасово.

Впровадження запропонованих заходів дозволить покращити управління демографічною безпекою на державному рівні, підвищити ефективність функціонування відділів ДРАЦС та забезпечити більш чітке відображення реального стану демографічних процесів в Україні в умовах посиленої міграції.

Начальник відділу державної реєстрації актів
цивільного стану у місті Львові
Західного міжрегіонального
управління Міністерства юстиції

Зіновій СТАРОШТИНСЬКИЙ

УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСФОРМАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО

Вул. Ремісничка, 28, м. Чернівці, 14000, e-mail: utmzvo@gmail.com, код ЄДРПОУ 45630188

Вихідна № 37/24
«16» грудня 2024 р.

ДОВІДКА

щодо використання результатів дисертаційної роботи
ХВАЛБОТИ РОСТИСЛАВА ІГОРОВИЧА на тему:
«ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕНОЇ МІГРАЦІЇ»

В умовах глобальних викликів, зокрема посилення міграційних процесів, питання удосконалення державної політики демографічної безпеки України набуває особливої важливості.

Кафедра публічного управління, адміністрування та економіки ЗВО «Університет трансформації майбутнього» активно бере участь у дослідженні та вдосконаленні механізмів забезпечення демографічної безпеки, зокрема через підготовку фахівців у галузі публічного управління та адміністрування. В межах освітнього процесу та наукових досліджень кафедра займається вивченням сучасних проблем безпеки та ефективних підходів до управління національними ресурсами, включаючи демографічні аспекти.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальну та наукову діяльність університету, а саме щодо: аналізу впливу міграції на демографічну ситуацію в Україні; розроблення рекомендацій з удосконалення державної політики в галузі демографічної безпеки; моделювання системи управління демографічною безпекою на рівні органів публічного управління; інтеграції цифрових технологій у процес управління демографічною безпекою; підвищення ефективності підготовки кадрів для управління демографічною безпекою.

Результати дисертаційного дослідження сприяли удосконаленню освітнього процесу на кафедрі публічного управління, адміністрування та економіки. Це дозволяє здобувачам вищої освіти краще розуміти сучасні виклики, зокрема щодо управління демографічною безпекою, в умовах міграційної мобільності, і підготувати їх до ефективного виконання роботи в цій сфері.

Президент

Тетяна ШЕСТАКОВСЬКА

ДОДАТОК Е

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Хвалібота Р. І. Особливості впливу внутрішньої міграції на забезпечення демографічної безпеки: Виклики для системи державного управління. *«Наукові перспективи»*. 2024. Вип. № 7(49) С. 597–603.

2. Хвалібота Р. І. Забезпечення демографічної безпеки під впливом посиленої міграції в Україні: Зміни в системі державного управління. *Електронний науковий журнал «Суспільство та національні інтереси»*. 2024. № 4(4). С. 1379–1387.

3. Хвалібота Р. І. Зарубіжний досвід забезпечення демографічної безпеки: нові можливості для системи державного управління в Україні. *«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування»)*. 2024. № 8(36). С. 309–316.

4. Хвалібота Р. І. Використання досвіду провідних країн світу в контексті удосконалення державного управління демографічною безпекою України. *Журнал Український економічний часопис*. 2024. № 6. С. 174–177.

5. Хвалібота Р. І. Зміни в міграційних процесах й їх вплив на трансформацію системи забезпечення демографічної безпеки: Переосмислення парадигми механізмів державного управління. *Журнал «Успіхи і досягнення у науці»*. 2024. № 6(6). С. 650–657.

6. Хвалібота Р. І. Забезпечення демографічної безпеки через розвиток сільських територій: нові можливості й виклики для системи державного управління. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 3 (05).

7. Хвалібота Р. І. Загрози демографічній безпеці України в умовах повномасштабного вторгнення: переосмислення механізмів державного управління. *Розвиток міста*. 2024. № 3 (03)

8. Хвалібота Р. І. Характеристика сутності державного управління демографічною безпекою. VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція *«Інтеграція освіти, наука і бізнес у сучасному середовищі:*

Літні дебати» (м. Дніпро, 1–2 серпня 2024 р.) Україна. Дніпро, 2024. С. 298–299.

9. Хвалібота Р. І. Посилення міграційних процесів як новий виклик для системи державного управління демографічною безпекою. Міжнародна науково-практична конференція: *«Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації»* (м. Чернігів, 2 серпня 2024 р.) Україна. Чернігів, 2024. С. 99–101.

10. Хвалібота Р. І. Міграція як фактор змін в системі забезпечення демографічної безпеки держави. Міжнародна науково-практична конференція: *«Проблеми та перспективи економіки та менеджменту»* (м. Черкаси, 15 серпня 2024 р.) Україна. Черкаси, 2024. С. 23–24.

11. Хвалібота Р. І. Характеристика основних завдань державного управління демографічною безпекою. Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти і технологій»* (м. Полтава, 29 серпня 2024 р.) Україна. Полтава, 2024. С. 34–35.

12. Хвалібота Р. І. Потрясіння в системі державного управління демографічною безпекою внаслідок посилення міграційних процесів: Виклики й загрози. Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права»* (м. Кременчук, 5 вересня 2024 р.) Україна. Кременчук, 2024. С. 56–58.

13. Хвалібота Р. І. Вплив механізмів державного управління на недопущення негативних демографічних змін: Безпековий аспект. Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Українська національна ідея в сучасному міждисциплінарному дискурсі»*. XXXVII Харківські політологічні читання (м. Харків, 27 вересня 2024 р.) Україна. Харків, 2024. С. 69–71.

14. Хвалібота Р. І. Забезпечення освітнього процесу в умовах посиленої внутрішньої міграції: виклики для системи державного управління демографічною безпекою. III Міжнародна науково-практична конференція

«Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність» (м. Львів, 27 вересня 2024 р.) Україна. Львів, 2024. С. 279–281.

15. Хвалібота Р. І. Інформаційне забезпечення демографічної безпеки: трансформація системи державного управління. Міжнародна науково-практична конференція *«Глобальні тенденції в економіці, фінансах та управлінні»* (м. Одеса, 10 жовтня 2024 р.) Україна. Одеса, 2024. С. 76–78.

16. Хвалібота Р. І. Вплив міграційних процесів на державне управління в країні: Виклики й ризики в контексті забезпечення демографічної безпеки. Друкований журнал *«Актуальні питання у сучасній науці»* (Серія «Державне управління»). 2024. № 11(29). С. 412–420.

17. Хвалібота Р. І. Державне управління демографічною безпекою: міграційні виклики внаслідок негативного впливу дестабілізуючих факторів. *Сучасні аспекти реформування системи публічного управління в умовах воєнного часу: IV Міжнародна науково-практична конференція* (25 жовтня 2024 року м. Переяслав), Україна. Переяслав, 2024. С. 159–160.

ДОДАТОК Ж

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція *«Інтеграція освіти, наука і бізнес у сучасному середовищі: Літні дебати»*. (м. Дніпро, 1–2 серпня 2024 р.).
2. Міжнародна науково-практична конференція: *«Розвиток науки та освіти в умовах глобалізації»* (м. Чернігів, 2 серпня 2024 р.).
3. Міжнародна науково-практична конференція: *«Проблеми та перспективи економіки та менеджменту»* (м. Черкаси, 15 серпня 2024 р.).
4. Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти і технологій»* (м. Полтава, 29 серпня 2024 р.).
5. Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права»* (м. Кременчук, 5 вересня 2024 р.).
6. Всеукраїнська науково-практична конференція *«Українська національна ідея в сучасному міждисциплінарному дискурсі»*. XXXVII Харківські політологічні читання (м. Харків, 27 вересня 2024 р.).
7. III Міжнародна науково-практична конференція *«Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність»* (м. Львів, 27 вересня 2024 р.).
8. Міжнародна науково-практична конференція *«Глобальні тенденції в економіці, фінансах та управлінні»* (м. Одеса, 10 жовтня 2024 р.).
9. IV Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасні аспекти реформування системи публічного управління в умовах воєнного часу»* (м. Переяслав 25 жовтня 2024 року).